odobescu

«Personalitate marcantă a culturii românești, Alexandru Odobescu a fost una dintre prezențele vii cele mai active ale scrisului nostru din cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea, depunînd eforturi susținute și continui pentru a face cunoscute străinătății valorile patrimoniului nostru național, în special ale tezaurului de mărturii istorice despre civilizația de milenii cunoscută pe pămîntul țării (...), afirmîndu-se ca o exemplară și demnă conștiință patriotică, așa cum de fapt toți marii noștri scriitori dintotdeauna au înțeles să fie. Opera sa polivalentă rămîne în totul exemplară și dătătoare de noi imbolduri în cercetarea izvoarelor naționale de inspirație, ca o adevărată carte de învățătură pentru urmași.»

CONSTANTIN CUBLEȘAN

editura minerva

Lei 8

91

fondată în 1895 bpt serie nouă

odobescu

scene istorice • pseudo-cynegeticos

odobescu

Ilustrația copertei: *Done Stan*

a. i. odobescu

scene istorice • pseudo-cynegeticos

PREFAȚĂ ȘI TABEL CRONOLOGIC DE
CONSTANTIN CUBLEȘAN

EDIȚIE ÎNGRIJITĂ ȘI NOTE DE
G. PIENESCU

CHIRIAC RADU
Nr.....
Biblioteca personală

EDIȚIA A II-A (REVĂZUTĂ) B.P.T.

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 1984
EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI

PREFAȚĂ

ALEXANDRU ODOBESCU
sau
DEPĂȘIREA COMPLEXULUI PROVINCIALITĂȚII

Aidoma multora dintre scriitorii noștri de primă importanță pe care ni i-a dat secolul trecut, Alexandru Odobescu s-a exersat și el ca un autor polivalent. Vasta sa erudiție i-a facilitat mișcarea lejeră și confortabilă în cîmpul de investigație al unor varii domenii de activitate culturală ori științifică — de la arheologie la folclor, de la studiul lingvistic la comentariul de artă plastică, de la preocupările didactice la cele strict literare etc. — aducînd în totul nu numai un spor de originalitate și inedit, ci mai ales un plus de elevație spirituală, de manifestare intelectuală superioară, în contextul european de civilizație culturală, depășind astfel evident complexele unei existențe creatoare provinciale. Opera sa este înainte de toate produsul strădaniei continue de a realiza conexiuni firești, pe canale viabile ale ramurilor umanistice, între marile valori universale și cele naționale, într-un plan de raportări comparatiste vii, incitante și neapărat stimulatoare.

Provenind dintr-o familie de boieri cu proprietăți întinse în ținutul Teleormanului — tatăl său, colonelul Ion Odobescu, evidențiindu-se în campaniile războiului ruso-turc din anii 1828—29 și devenind mai apoi unul dintre inițiatorii și organizatorii armatei naționale române înființată la 1830, iar mama sa, Catinca, fiind fiica doctorului Constantin Caracaș, figură proeminentă în epocă — Alexandru Odobescu are privilegiul unei alese educații, la București și apoi la Paris, precum și al

unei situații sociale ce-l va plasa automat în atenția unor înalte cercuri influente — se va căsători, urmînd de altfel chemarea unei pasiuni autentice, cu Saşa Prejbeanu, descendentă, pe linie maternă, din marea familie a prinților ruși Bagration — dîndu-i astfel o elevată siguranță de sine, în atitudini și sentimente, o ținută oarecum aristocratică în conduită, ce se translează în scrisul său printr-o anume detașare, printr-o anume espectativă în tratarea problemelor și problematicilor abordate, el oficiind parcă jocul pasionant al ideilor ca un adevărat arbitru al eleganței. Căci, în fond, ce alta este *Pseudocynegeticos* dacă nu un comperaj ingenios, inteligent conjugat pe tema vînătorii, în care autorul se delectează glosînd aluvionar un vast repertar de subiecte cinegetice tratate artistic în opere, de mai mică ori mai mare notorietate, din antichitate pînă azi. Procedeul îi este oarecum propriu, în orice caz predilect lui Alexandru Odobescu. Îl aflăm utilizat astfel, în variante, și pe alte teme, cu desfășurări de proporții diferite, în tratate științifice *(Istoria archeologiei* — 1877), în studii literare *(Satira latină* — 1855), în note de călătorie *(Cîteva ore la Snagov* — 1862), în polemici istorice *(Fumuri archeologice scornite din lulele preistorice de un om care nu fumează* — 1873*)* etc, autorul avînd rafinata plăcere de-a întreține cu eleganță o cozerie livrescă, în orice împrejurare — în scrisorile intime ca și în rapoartele destinate a fi făcute publice —, trecînd de la un autor la altul, de la o operă la alta, de la un spațiu geografic la altul, urmărind același fir ideatic cu o uimitoare ușurință, ce denotă desigur stăpînirea unor temeinice și aprofundate cunoștințe în cele mai diverse domenii de manifestare a spiritului uman.

Ca *personaj* al epocii în care a trăit, Alexandru Odobescu are o comportare degajată, de om prin excelență monden, conștient însă de calitățile sale intelectuale deosebite. Astfel, încă elev (în 1847), el își îngăduie, într-o scrisoare pe care o trimite de la Balta-Albă mamei sale, să relateze nonșalant despre modul cum se petrece în stațiune („Luni, la șapte, colonelul Engel a plecat la Brăila, unde mă voi duce și eu cu dînsul lunea cealaltă. După obișnuita baie de la șase ceasuri, ne-am întors acasă; și colonelul s-a întors îndată; mi-a adus o pușcă[...] Miercuri, maiorul Lenz a prînzit la noi. M-a luat cu el seara, și am petrecut noaptea în satul Balta-Albă. Acolo se face danț în fiecare seară și bal în toată forma, de două ori pe săptămînă. Petrecerile, balurile acestea se dau

într-un cazino, o sală lungă de scînduri, acoperită cu postav"), fără să uite însă a insera pasaje romantice cu descrieri de natură, după moda vremii: „Ne întorceam de la Balta-Albă. Luna-și desfășura farmecul pe un cer albastru stropit de nori fini *(nuancés)*; stelele erau puține, și acele pe care le vedeai chiar aveau strălucirea lor slăbită de a lunii, care-și resfrîngea razele de aur în apele lacului, pe care un vîntișor blînd le făcea să se zbenguiască grațios. De jur împrejurul lacului se mai zăreau focuri mărunte, care păreau că-i fac o cunună de stele. Fulgere slabe țîșneau ici și colo din toate părțile, și păreau niște vulcani depărtați în mișcare." Apoi, plecat la Paris, pentru desăvîrșirea studiilor, de unde scrie cu regularitate tatălui său, primind la rîndu-i epistole pline de sfaturi și povețe utile („...să cauți de învățătura ta, să nu te amestici în lucruri și discurse atingătoare de politică, lăsînd toate acestea la o parte pînă vei ajunge în vîrsta cuvenită și cu învățătura săvîrșită, și atunci vei judeca și vei deosebi binele de rău" — *Scrisoarea lui Ioan Odobescu* din 6/18 martie 1851), ia contact cu cercurile revoluționare ale românilor aflați în exil — Alecsandri, Bolliac, Russo, Bălcescu — ținînd conferințe erudite în Cercul studenților de la Paris *(Viitorul artelor în România* — 1851; despre civilizația Indiei, în cadrul societății „Junimea Română" — 1852), efectuează călătorii de plăcere, instructive, la Londra, Dresda, Praga, Viena etc, nu fără a nota cu aroganță: „Mare plictiseală și călătoriile! Le detest, mi-e scîrbă de ele, mai cu seamă cînd faci așa sute de poște fără măcar să răsufli. Ajungi cu sufletul la gură și te apucă amețeala" *(Scrisoare către Catinca Odobescu*, 4 octombrie 1854, expediată din Köln); se lansează în lungi convorbiri cu prietenii și colegii de studii „asupra trecutului istoric ș-asupra viitorului dorit" *(Scrisoare către Nicolae Ionescu*, mai 1853, Paris), dar nu evită încurcături financiare dubioase în legătură cu care îl mustră cu asprime tatăl său: „2 000 f. O asemenea sumă nu poate fi cheltuită decît prin jocu de cărți sau prin purtări necuviincioase unui tînăr ce își urmează învățăturile sale" *(Scrisoarea lui Ioan Odobescu*, din 13/25 fevruarie 1854, București). Scrisorile din această perioadă, ca de altfel întreaga sa corespondență, practicată cu o conștiinciozitate incredibilă, trădînd în fond plăcerea, deliciul confesiunii intime, constituie la drept vorbind o a doua sa operă literară, căci ele sînt scrise cu îngrijire, într-un stil ales, furnizînd date și relații exacte asupra existenței sale și a ambianței mediului înconjură-

tor, parcă fiind anume conștient de interesul pe care îl vor trezi acestea în cititorii posterității. Revenit la București, după terminarea studiilor, îi va relata mamei sale, aproape zilnic, în lungi scrisori (numai în franțuzește), despre condiția vieții sale de la început de carieră. Și dacă în prima clipă orașul îi apare neatractiv („Impresia pe care mi-a făcut-o Bucureștiul a fost straniе; mi se părea că văd un sat mare sau mai curînd unul din acele orașe prăpădite cum se întîlnesc în America. Ulițele întortochiate și rău pavate, casele abia înălțate de la pămînt, totul părea extrem de curios, dar încă și mai caraghios este să vezi, în mijlocul acestei sărăcii, echipaje superbe împodobite de femei ce poartă cele mai elegante toalete din Paris“ — *Scrisoare către Catinca Odobescu*, din 9/21 octombrie 1854, București), cu timpul își află însă un ritm de antrenare la practicile mondene ale saloanelor („Vreau să-ți spun numai ceea ce fac aproape în toate zilele. Iată pe scurt: din timp în timp vizite, aproape în fiecare zi plimbări la Șosea, călare sau cu trăsura, cina în familie la Eliza sau la Mănescu de cele mai multe ori și cîteodată la Lahovari sau la doamna Manu; seara mă duc la Opera Italiană de cîte ori sînt spectacole și-mi trec timpul colindînd din lojă în lojă. Ceea ce-i plăcut este că, în loc să asculți, poți sta la taifas și ești sigur de a întîlni într-un singur loc adunată toată societatea, lucru foarte greu pe vremea asta la București. Aseară (duminică) am fost la prințesă. Ea vrea să dea mici serate dansante, dar cred că vor atrage tot atît de puțină lume ca și acele ale doamnei Maria Filipescu, unde mă duc mai totdeauna“ — *Scrisoare către Catinca Odobescu*, 26 octombrie 1854, București), este anturat de o întreagă duzină de fete („Această bandă de domnișoare este alcătuită din Alexandrina Cîmpineanu, Maria Cantacuzino Beiculeasa, Lina Slătineanu, care-mi cere adesea vești despre Bebi, din Constanța și Eufrosina Fălcoianu, Paulina și Alexandrina Samurcaș. Îmi plac mult mai mult decît Cantacuzencele și Alexandrina Blaremberg, care-s țîfnoase și pretențioase; de altfel, în prezent, Cantacuzencele sînt la țară, iar Alexandrina Blaremberg se amuză cu tăticul“ — *Scrisoare către Maria Odobescu*, 17/29 august 1856, București), făcînd mereu pasiuni fulminante („Te asigur că, dacă n-ar fi să iubesc serios o persoană care nădăjduiesc, totuși prea puțin, să fie într-o zi a mea, n-aș sta la îndoială nici o clipă să îmbrățișez cariera eclesiastică“ — *Scrisoare către Catinca Odobescu*, 7/19 august 1856, București), dar avînd

grijă să-și asigure o prezență aristocratică în lume („am un servitor căruia am poruncit să i se facă ceva în genul unei livrele din vechiturile mele, că iau masa aproape zilnic în oraș, la Nicolae sau la Mănescu“ — *Scrisoare către Eliza Theremin*, 16/28 oct. 1855, București), și o vestimentație elegantă, numai după moda pariziană („Închipuie-ți că nu mai am nici cămăși, nici izmene, nici ciorapi, nici batiste și nici măcar cizme, căci ceea ce se găsește la București în materie de încălțăminte îți torturează picioarele. Gîndește-te dacă n-am nevoie ca, într-o pornire de generozitate sublimă, să-mi vii în ajutor și să-mi trimiți un transport serios alcătuit din toate aceste obiecte absolut necesare moravurilor și convenienței vieții sociale; nu uita totuși să eviți cu scrupulozitate magazinul din colțul străzii Tournon, căci acolo se lucrează groaznic de prost; adresează-te la Prince de Galles sau la Longueville, strada Richelieu“ — *Scrisoare către Catinca Odobescu*, 31/12 iulie 1856, București), fără a-și neglija munca literară („de cîteva zile m-am apucat să scriu o comedie pentru teatrul românesc; primul act este aproape terminat; sînt în curs de a-l transcrie; îmi mai rămîn încă trei zile de scris și am să lucrez repede pentru a putea da peste cincisprezece zile piesa la cenzură“ — este vorba de piesa *Apa curge, pietrele rămîn*, n.n. Ct. C. — *Scrisoare către Catinca Odobescu*, 25 oct./6 noembrie 1855, București), adeseori preferînd chiar masa de lucru („rămîn foarte mult în casă, citesc și scriu“ — *Scrisoare către Catinca Odobescu*, 20 aprilie/2 mai 1857, București), preocupat în același timp și de o ambianță plăcută a locuinței, organizată cu gust estetic („Acum îmi mobilez camera de studiu. Este aceea în care tu locuiai cu miss Grant, e zugrăvită în roz; zidul liber este în întregime acoperit de cărți, pe care le-am așezat în rafturi improvizate; pe jos e un covor; în mijlocul camerei — o masă rotundă foarte joasă; într-un colț un divan — cîteva taburete, toate acestea foarte joase; este îndeajuns de turcesc, dar nu întru totul, cadrul în care îmi voi prepara lecțiile mele grecești, fumînd din narghileaua care a ajuns o mare pasiune pentru mine“ — *Scrisoare către Maria Odobescu*, 23 nov./5 dec. 1856, București).

Am insistat în mod deosebit asupra manifestărilor din această perioadă, a începuturilor strălucitei sale cariere scriitoricești, de om de știință (din 1870 este membru al Societății Academice Române) și politician (în 1863 este numit ministrul Cultelor și instrucțiunii publice,

apoi ministru al „treburilor străine"), pentru că ea ilustrează un program existențial pe care Alexandru Odobescu și l-a asumat și pe care l-a urmat cu fidelitate pînă în ultimele sale clipe de viață cînd, abandonat unei singurătăți degradante (se despărțise de soție făcînd o pasiune pentru tînăra Hortensia Keminger, care îi supraviețuiește, săvîrșindu-se din viață abia în 1953, la vîrsta de optzeci și nouă de ani), se sinucide în tocmai disperarea de a nu mai fi avut forța și mijloacele materiale, dar și morale, necesare continuării unei atari existențe, prin excelență aristocratică.

Alexandru Odobescu a publicat relativ puțină beletristică propriu-zisă. Cîteva încercări dramatice rămîn azi încă neconvingătoare (*Apa curge, pietrele rămîn*, *Fior-Fiorel*, *Vitejel de la Muscel* etc.); unele poezii, primite cu entuziasm la vremea aceea, chiar cu speranța unei mari împliniri (*Odă României* — 1852), nedepășind, totuși, simpla exaltare lirică în marginea unor fierbinți sentimente patriotice:

Căci, o spun plin de mîndrie,
Te iubesc, țărm părintesc,
Cu o dragoste mai vie
Decît toate ce iubesc.

Te iubesc fără de preget
Cu acel nestins amor
Ce nutrește-al nostru suflet
Pe pămîntul trecător.

(*Întoarcerea în țară pe Dunăre* — 1855)

Mult mai interesante, dar de asemenea puțin numeroase, se dovedesc a fi traducerile efectuate din Homer, Hesiod, Horațiu, Béranger etc., care atestă nu numai o excelentă stăpînire a limbii române, dar și o concepție modernă privind condiția transpunerii, în echivalențe artistice corespunzătoare, a marilor valori culturale ale universalității. „Adevărul e — spune Alexandru Odobescu în *Condițiunile unei bune traduceri românești din autori eleni și latini*, raport prezentat în sesiunea academică din 1874 — că dificultatea unei traduceri crește în proporțiune

cu diferența ce există între vocabularele, sintaxele și construcțiunile bine întemeiate și bine statornicite a două limbe ce se încearcă la lupta înfrățitoare a traducțiunii; așadar, ca principiu general, se poate zice că cu cît o limbă are cuvinte și regule mai temeinic stabilite, cu cît ea a ajuns a fi mai de sineși stătătoare, cu atît ea este mai puțin priincioasă, mai puțin înlesnitoare la translațiuni dintr-o limbă rivală; și din contra, limbele nu încă de tot formate, limbele slabe și sărace, dar care însă aspiră la înavuțire, au și folos și îndemînare de a se mlădia, prin mijlocul traducerilor, dupe chipul și asemănarea limbelor celor mai corecte". Pornind de aici, el stabilește și pretinde respectarea cîtorva criterii fundamentale pentru izbutirea unei autentice traduceri. Astfel, cel ce se încumetă la un asemenea travaliu „trebuie să se pătrunză bine de înțelesul autorului" pentru a putea reda cu fidelitate „înțelesul general al frazelor și al cuvintelor", în așa fel încît să nu-i scape nici una din „acele construcții sintactice care fac să varieze pînă la infinit tendința principală a conceptului unei fraze", și așa mai departe, oferind un autentic îndreptar metodologic pentru îndeletnicirea traducătorilor, concluzionînd cu tranșantă severitate: „Așadar, traducătorului i se cere a fi limpede, corect, elegant, cumpănit și mai cu seamă inteligibil în limba sa; căutînd formele literare, el nu trebuie să scape din vedere nici puritatea și demnitatea stilului, dar nici folosul ce pot trage cititorii din claritatea cărții lui. Cu cît vor fi ideile mai simplu și mai lămurit expuse, cu atît ele vor fi mai aprețuite și mai spornic semănate în inima lectorului; cu cît cuvintele vor fi mai alese, cu atît ele îi vor susține mintea în sfere mai nobile și mai înalte; cu cît mai mult vor lipsi din limbă ziceri hibride, gîrbovite și scăpătate, cu atît mai puțin vor răsări într-însa superfetațiuni neologiste, cu atît scriitorul va fi mai gustat de public, și totdeodată mai folositor și limbei și literaturei naționale."

Atitudinea lui Alexandru Odobescu în această privință trebuie înțeleasă însă mai larg, ca venind dintr-o grijă înălțătoare și permanentă a acestuia pentru păstrarea și îmbogățirea continuă a tezaurului culturii naționale, în favoarea căreia se pronunță ori de cîte ori are prilejul, fie în pagini de publicistică, fie în rapoarte și comunicări ținute în forumul academic. În acest perimetru al activității sale vom întîlni o operă literară bogată în pagini pe care mulți comentatori de azi le numesc eseistice,

căci în ele se abordează teme de larg interes cultural ori ştiinţific, printr-un unghi de tratare propriu beletristicii. Este modalitatea de exprimare optimă a programului şi crezului artistic al autorului. Pentru el a fi scriitor înseamnă înainte de toate a fi un conducător moral al societăţii („Aşadar să recunoaştem că, a răspîndi idei mari şi nouă sub forme accesibile şi uzuale, adesea a rezuma şi a exprima cu talent credinţele obştii, şi-ntotdauna a nobili şi a mlădia expresiunile înjosite prin neştiinţă şi corupţiune, acestea sînt misiunile încredinţate de providenţă acelora ce au luat sarcina de conducători morali ai societăţii" — *Poeţii Văcăreşti*, 1860) şi în numele acestei idei scrierile sale se justifică superior ca o demonstraţie briantă de angajare pozitivistă în planul de evaluare a spiritualităţii româneşti într-un context european deschis. De aici legitimitatea intrinsecă a studiilor sale asumat comparatiste. Prin această nevoie acută a depăşirii limitelor propriei cunoaşteri şi recunoaşteri de sine a civilizaţiei noastre naţionale, opera sa îşi impune în fapt întreaga originalitate.

Într-o serie de studii şi articole, Alexandru Odobescu abordează deschis probleme ale culturii române căutînd a impune acesteia o mai mare deschidere spre universalitate, prin tocmai afişarea esenţializată a specificului naţional. Aşa în cercetările de arheologie, aşa în articolele cu implicaţii de ordin politic, aşa în dezbaterile dedicate problemelor de limbă sau de învăţămînt, aşa în cele consacrate analizei fenomenului literar. El pledează pentru înaltul spirit de patriotism ce trebuie să guverneze educaţia oricărui cetăţean şi, în acest sens, vede în şcoală principalul instrument de formare a conştiinţei cetăţeneşti („şcoala este pentru viitorii cetăţeni mai mult decît un izvor de cunoştinţe folositoare în viaţă; el devine atunci Iordanul în care ei primesc adevăratul botez al patriotismului" — *Patriotismul în şcoale*, 1876), orientat spre însuşirea temeinică a limbii şi culturii naţionale, fără de care orice idee de patriotism este lipsită de temeiul său fundamental: „Limba noastră a fost acum de şaptesprezece secoli paladiul naţionalităţii române; fără dînsa noi astăzi n-am fi. Dacă voim să mai fim şi mîine şi poimîne şi mai apoi, să nu nesocotim limba noastră; să-i redăm pretutindeni, şi mai ales în şcoală, locul ce i se cuvine, locul de frunte." Scriind despre *Psaltirea tradusă românește de diaconul Coresi*, bunăoară, el face remarca esenţială asupra unităţii naţionale prin limba deja formată la 1577,

data tipăririi lucrării, şi analizează cu pertinenţă cuantumul de influenţă latină şi slavă în lexicul românesc. Tentaţia exerciţiului comparatist este prezentă şi aici ca pretutindeni („...un studiu interesant de a pune în comparaţie traducerea psalmilor făcută de diaconul Coresi cu celelalte Psaltiri româneşti..."). Pe linia cercetării folclorului, aceste conexiuni, culturale în ultima instanţă, le avem clare în studiul *Cîntecele poporane în raport cu ţara, istoria şi datele românilor:* „Vom merge şi prin ţările vecine, cu care românii au întreţinut relaţiuni de amicie sau de rivalitate, mai mult sau mai puţin lungi şi intime, spre a cerceta în cîntările lor poporane ce date au schimbat cu noi acele naţiuni apropiate pe ţărmurile Dunării sau pe plaiurile Carpaţilor şi ale Balcanilor şi, repurtînd apoi orice lumină ni se va ivi sau chiar ni se va năluci, la ţara noastră, ne vom cerca într-astfel să lămurim oareşcum vechile noastre datine". Cel mai bine se ilustrează însă în această ordine de idei studiile şi cercetările de arheologie. Alexandru Odobescu, în inventarierile sale efectuate în diverse regiuni ale ţării *(Însemnări despre monumentele istorice din judeţele Argeş şi Vîlcea, Despre odoarele, manuscriptele şi cărţile aflate în mănăstirea Bistriţa, Antichităţile judeţului Romanaţi, Rămăşiţele antice din judeţul Dorohoi* etc.*)* nu se limitează niciodată numai la simpla lor descriere tehnicistă. El aduce în discuţie o întreagă argumentaţie culturală de apropiere cu fenomene similare din tezaurul de valori ale altor popoare sau civilizaţii, conducîndu-şi demersul ştiinţific într-un elevat discurs literar ce solicită cele mai variate procedee artistice, de la relatarea anecdotică la analiza critică aplicată. În discursul intitulat *Biserica de la Curtea de Argeş şi legenda meşterului Manole* (1879), rostit în sesiunea academică, scriitorul atrage atenţia că avem de-a face cu „o legendă fantastică a cărei origină pare a fi cu mult mai veche. Şi într-adevăr acea legendă o regăsim, şi aproape şi departe de noi, la mai toate popoarele peninsulei balcanice, la sîrbi, la albanezi, la greci. Cine ştie dacă nu cumva ea va fi fost răsădită pe ţărmurile răsăritene ale Mediteranei, împreună cu alte multe cîntice şi poveşti cavalereşti ale apusului, de către francii, teutonii şi normanzii rătăcitori, care s-au tot ispitit în Orient după dobînzile Cruciatelor? Nu este îndoială că, şi la dînşii, pe ţîpele Rinului şi pe şesurile marine ale Danemarcei, se povestea, încă de mult, basmul unei fiinţe omeneşti zidită în pereţii unei cetăţi ori unei biserici, ca să le plămădească tăria cu sufletul ei de veci întemniţat."

Scriitorul scoate din context elementele naționale ale variantei noastre mitologice, nu complexat de o atare impresionantă circulație a motivului, ci dimpotrivă, relevînd prinosul de strălucire ideatică al acesteia. Iată, adevăratul temei al amplelor sale incursiuni în spațiile cele mai variate ale culturii universale îl aflăm în convingerea sa fermă că tezaurul spiritualității noastre naționale oferă suficiente argumente pentru a putea da curs liber circulației de valori autohtone în conexiuni ideatice universale. Monumentalul studiu de cultură istorică și arheologică privind tezaurul de la Pietroasa, este în acest sens edificator, iar în plan literar, *Pseudocynegeticos* ilustrează desăvîrșit procedeul, adjudecîndu-și astfel cu îndreptățire calificativul de capodoperă a genului.

Elaborat în 1874, amplul studiu *Pseudocynegeticos*, subintitulat *Epistolă scrisă cu gîndul să fie precuvîntare la cartea manualul vînătorului*, depășind de departe dimensiunile și problematica ideatică a *manualului* lui C.C. Cornescu, dovedindu-se a fi o întreprindere singulară în perimetrul culturii române la acea oră, prin ampla deschidere spre universalitate, urmînd într-un fel exemplul lui Lessing din *Laocoon* dar ambiționînd nu numai un comentariu critic elevat ci și un declarat spirit de inițiere culturală a cititorului, condus cu abilitate și probitate intelectuală într-o zonă deprovincializată a circulației ideilor creatoare: „S-ar putea deștepta într-o asemenea operă mii de idei energice și salubre, care ar scălda mintea obosită și sufletul amorțit în roua întăritoare a timpilor de antică vîrtoșie trupească; apoi ar veni rîndul cugetărilor dulci și duioase ce vlăstăresc adesea în traiul singuratic al vînătorului și care, cu tot nesațiul lui de omor, fac uneori ca o lacrimă de dor și de îndurare să-i roureze geana. Într-acea carte și-ar găsi locul și întîmplările comice, și spusele glumețe, și petrecerile zgomotoase care înveselesc viața vînătorească; apoi într-însa s-ar vedea încă cum artele și poezia au știut să-și însușească și au izbutit să resfrîngă în producțiuni de merit toate aceste felurite fapte și simțiri". Și, mai departe: „Într-astfel, mintea cititorului, preumblată prin spațiu și prin răstimpi, fără însă a pierde un minut urmele vînătoriei, ar vedea, ca într-o panoramă, desfășurîndu-se dinainte-i toate acțiunile pornite din această crudă dar bărbătească aplecare a firei omenești; călăuzită de o critică judicioasă și atrăgătoare, ea ar trece în revizuire toate creațiunile prin care geniul sau talentul au știut, cu mai mult sau mai puțin succes, să conceapă, să

ilustreze, să reproducă și să idealizeze instinctele și faptele vînătorești ale omului din toți secolii și din toate părțile lumii." Acest program... enciclopedic, pe care și-l propune Alexandru Odobescu în *Pseudocynegeticos*, fusese exersat — parcă anume pregătind acest demers de o atare amploare — în alte numeroase încercări *eseistice*, literare ori științifice, anterioare, ca de pildă, *Citeva ore la Snagov* (1862) dar și continuat cu statornicie metodologică în alte lucrări de amploare, cum ar fi *Istoria archeologiei* (1877). Interesant este de făcut remarca în acest sens, că plăcerea excursului intelectual se dublează permanent de aceea a călătoriei în sine, autorul fiind mereu tentat de lărgirea orizontului cunoașterii prin investigări nemijlocite, mai cu seamă arheologice. În *Citeva ore la Snagov*, Alexandru Odobescu se confesează asupra acestei pasiuni: „Găsim o plăcere nespusă a străbate tărîmul patriei, cercetînd peste tot locul, umbrele și amintirile strămoșilor noștri; ici, o cruce de piatră, părăsită într-un cîmp pustiu, comemorează o faptă vitejească sau o crudă răzbunare; colo, o veche capelă poartă, în inscripțiunile, în portretele și în odoarele ei, lucrate fără artă, urma pietății și a dărnicici anticilor voievozi; mai dincolo, cîteva ruine de ziduri uriașe, o sfărămătură de cetățuie, un părete de vechi palat șoptesc inimei, pe tăcute, numele glorioase ale lui Traian și ale eroilor ce au urmat tradițiunea lui de onoare pe pămîntul românesc. Astfel, la tot pasul, colinda noastră iscoditoare se oprește, cu o plăcută și cuvioasă mirare, dinaintea acelor pietoase sau falnice amintiri, care din adîncimea secolilor se-nalță uriașe peste mărunțimea noastră actuală. Dorul nostru s-avîntă printre restimpii trecutului, pe cînd privirea ni se preumblă prin luncile și pe plaiurile țării noastre, marture încă elocuente ale atîtor întîmplări felurite. Adesea dar, și cît de des se poate, căutînd impresiuni așa de-nvietoare, părăsim cetatea și zilnicele-i supărări, ca să cerem de la cîmpii mari, de la munții răcoroși și de la vechile locașe ce stau răsipite printr-însele, destăinuiri din vremi de restriște și dè glorie ce au fost și nu mai sunt".

Elaborată în genul însemnărilor de călătorie, *Citeva ore la Snagov* este mai degrabă o glosă pe teme istorice și culturale, în care autorul inserează comentarii spirituale pe marginea unor observări la obiect a realităților imediate, dînd relatării sale aliura unei încercări literare eseistice, în accepțiunea modernă a termenului. Astfel, pornind la drum

„pe o frumoasă dimineaţă de vară“ cu o trăsură condusă de un sentimental surugiu care îl stimulează la reflexii despre cai şi despre drumurile ţării, el va proceda la observarea peisajului, dîndu-ne plastice descrieri de natură („...înalţii stejari, pătrunşi de luminile soarelui de vară, prezentau în bolţile lor răzlăţate toată scara feţelor smarandului, de o fragedă verdeaţă a amurgului pînă la negrul întunecat al tulpinei...“ etc.), care îl transpune poeziei şi astfel îşi aminteşte de Alexandru Sihleanu, „tovarăş cu noi de studii în ţară şi-n străinătate“, pe care-l evocă făcînd referiri critice asupra operei acestuia. Comentariul se adaugă cu o referire la Dante şi imediat, parcă refăcute însemnele epocii trecute, ctitoria de la Snagov apare în descrieri exacte de detalii. Se face istoricul acesteia, dar ispitit de luciul lacului ce mărgineşte zidurile, autorul evadează într-o mică ambarcaţiune, făcînd evident şi o paranteză de atmosferă, pentru ca apoi să revină la sculpturile şi picturile mănăstirii. Aşa se referă în continuare la „familia îndoioasă a doamnei Chiajnei“, pentru ca apoi să transcrie sec „foaia de zestre a Stancăi, fiica monahului Dositei Brăiloiu şi soţie a paharnicului Obedeanu“. Trecerea în revistă a mormintelor îi prilejuieşte alte escaladări în istoria neamului de la care plonjează inspirat în „poezia trecutului“, evocînd cu uneltele portretului literar figura lui Constantin Cantacuzino, citînd în extenso pe Bălcescu, ca apoi iarăşi să revină la slujitorii mănăstirii, cu tipăriturile efectuate aici de-a lungul vremii şi terminînd degajat cu o pagină opulentă de reţele culinare.

Întreg acest *fals jurnal de călătorie*, apropiat, în tehnica tratării şi mai ales a înlănţuirii subiectelor, de *falsul tratat de vînătoare*, face dovada unei vaste erudiţii, a unei temeinice cunoaşteri a culturii naţionale pe care o propune în lumina unor pagini literare scrise cu conştiinţa că se adresează nu unui public restrîns, celui român, ci publicului larg al tuturor meridianelor lumii, propunîndu-le meditaţii profunde pe baza realităţilor culturale — şi nu numai neaparat culturale — autohtone, de incontestabil interes general.

Încă mai accentuat ni se relevă sentimentul acestei adresabilităţi spre universalitate în *Pseudocynegeticos*. Autorul are dezinvoltura firească a celui deprins a se mişca pe ample coordonate ale culturii universale, fiind conştient de prinosul de farmec pe care opera sa, profund naţională, îl aduce în acest circuit al schimburilor de valori perene ale

umanităţii. Tocmai de aceea, după expunerea mobilului ce l-a determinat să pornească „pribegind pe răzoarele literaturii“, primul său adevărat obiectiv este acela de a înfăţişa cititorului încîntătorul peisaj al patriei, cadrul natural în care se desfăşoară aici vînătoarea, de un pitoresc fără seamăn; tablou zugrăvit cu o paletă cromatică ce rivalizează cu virtuozitatea celor mai de seamă peisagişti de aiurea. Iată cum învie Bărăganul sub pana inspirată a lui Alexandru Odobescu: „Dinainte-i e spaţiul nemărginit; dar valurile de iarbă, cînd înviate de o spornică verdeaţă, cînd ofilite sub pîrlitura soarelui, nu-i insuflă îngrijorarea nestatornicului ocean. În depărtare, pe linia netedă a orizontului, se profilează ca moşoroaie de cîrtiţe uriaşe, movilele, a căror urzeală e taina trecutului şi podoaba pustietăţii. De la movila Neacşului de pe malul Ialomiţii, pînă la movila Vulturului din preajma Borcei, ele stau semănate în prealargul cîmpiei, ca sentinele mute şi gîrbovite subt ale lor bătrîneţi. La poalele lor cuibează vulturii cei falnici cu late pene negre, precum şi cei suri al căror cioc ascuţit şi aprig la pradă răsare hidos din ale lor grumazuri jupuite şi golaşe (...) Trebuie să fii la Panciu, în gura Bărăganului, sau la Cornăţele, în miezul lui, ca să găseşti cîte o mică dumbravă de vechi tufani, sub care se adăpostesc turmele de oi la poale, iar mii şi mii de cuiburi de ciori printre crăcile copacilor (...) Cînd soarele se pleacă spre apus, cînd murgul serei începe a se destinde treptat spre pustii, farmecul tainic al singurătăţii creşte şi mai mult în sufletul călătorului. Un susur noptatic se înalţă de pe faţa pămîntului; din adierea vîntului prin ierburi, din ţîrîitul greierilor, din mii de sunete uşoare şi nedesluşite se naşte ca o slabă suspinare ieşită din sînul obosit al naturei. Atunci, prin nălţimile văzduhului, zboară cîntînd ale lor doine, lungi şire de cocori, brîne şerpuinde de acele pasări călătoare în care divinul Dante a întrevăzut graţioasa imagine a stolului de suflete duioase, de unde se desprinde, spre a-şi deplînge răstriştea, gingaşa lui Francesca.“ Amintindu-şi apoi de copilărie, de încercările de iniţiere în ale vînătorii, scriitorul aduce pe neobservate vorba despre vînatul de păsări, pentru ca pe această portiţă să strecoare cu ironie trimiteri polemice la adresa şcolii latinizante de la noi, aducîndu-ne deopotrivă ştiri despre sturzi, apoi despre iepuri, şi făcînd referiri copioase la Marţial, Terenţiu Verrone, Buffon, Dante etc., dar alăturîndu-i cu uşurinţă în discuţie pe un Alecsandri sau Costache Facca ş.a. El se plimbă graţios

prin literatura greacă și latină, prin pagini de beletristică ori de știință, urmărind ilustrarea temei propuse — vînătoarea, întreținînd mereu viu interesul cititorului prin aducerea de planuri, de unghiuri de abordare noi, prin asocierile inedite, în ciuda aerului de simplă cozerie în care le învăluie. Așa, de pildă, după o lungă *dizertație* despre cîini, ajunge a conclude, zîmbind ironic și subtil, vizînd desigur o altă țintă decît aceea pe care i-a oferit-o comportarea credincioaselor patrupede: „Îți mărturisesc, amice, că în privința acestei ultime recomandații — cu toată încrederea ce am în cunoștințele-ți și în experiența-ți cinopedice — rămăsei pe gînduri, întrebîndu-mă ce fel de influență vor fi avînd grosimea și forma coadei asupra facultăților intelectuale și fizice ale unui cîne? Așadar acest apendice al șirei spinării are și el o însemnătate etică în natură și prin urmare filosoful comunist și falansterian Ch. Fourrier știa ce spune, cînd pretindea că omul, spre a fi perfect, ar trebui să aibă la spate o coadă cu un ochi în vîrf?" În ton cu această remarcă șugubeață, Odobescu inserează apoi o snoavă populară, aceea cu slujitorul care îl tot trage de mînecă pe lăudărosul său stăpîn cînd acesta explica musafirilor cît de mare era coada vulpii pe care o vînase, pînă ce acesta, exasperat, îl repede în gura mare: „Bine, mișelule! Nu-ți e destul atîta? Ce, vrei să las vulpea bearcă?" Evident, întreprinderea lui Alexandru Odobescu are și un pronunțat substrat moralizator, de factură populară. Povestea bisoceanului însă are aici rațiunea unei topiri în context cult a universului folcloric al basmelor românești.

Incursiunea în tematica vînătorii — acumulînd monografic date și idei de pretutindeni — escaladează și teritoriile celorlalte arte: muzica, plastica, arhitectura, dansul, povestind subiecte (ca în cazul operei lui Schiller, *Wilhelm Tell)* sau comentînd estetic pe Ronsard ori Alfred de Musset, dar referindu-se și la *Freischütz* de Weber sau *Orfeu* al lui Offenbach, descriind tablouri celebre ori sculpturi monumentale din antichitate pînă azi, pentru ca deodată să fim părtași la discutarea teoriei privitoare la *selecțiunea naturală* a lui Darwin și peste alte cîteva pagini, vînătoarea să fie „privită din punctul de vedere al pasionaților *sportmen*".

Pseudocynegeticos — ca la un academic han al Ancuței, acceptat *avant la letrre* — devine astfel un erudit *bestiar* pe tema vînătorii. Autorul face dovada aici a unui real talent de... povestitor, relatînd, narînd, lansînd dări de seamă asupra a tot ceea ce el însuși cunoaște privitor la

subiectul pus în discuție, fără a ocoli însă comentariul de substanță critică — estetică ori filosofică — orientat mereu spre evidențierea elementului autohton de interes universal. (Să raportăm discuției declarația programatică făcută de Alexandru Odobescu în conferința din 1872 rostită la Ateneul Român: „...de iubitor din fire al frumosului și al belelor-arte, și de pasionat cercetător al tuturor datinelor bătrînești, și în fine de român, mereu muncit de o îngrijită gelozie patriotică și doritor de a afla în sînul patriei și al națiunii noastre toate darurile naturei, toate nobilele instincte, toate măiestrețele îndemnuri, într-un cuvînt, toate perfecțiunile — astfel dar, s-a format cu încetul în mine niște convicțiuni din ce în ce mai întemeiate, și adică: pe de o parte, că există, în stare latentă, un instinct artistic propriu poporului român și mai dezvoltat la dînsul decît la cea mai mare parte din națiunile culte moderne; pe de alta, că chiar din puținele monumente ce păstrăm de la strămoșii noștri, putem distinge în acele producțiuni ale trecutului niște caractere care constituie un stil artistic românesc, stil ce, în unele epoce mai fericite, dar din nenorocire prea scurte, ale istoriei noastre, s-a înfederat în opere cu care ne putem încă și noi mîndri" — *Artele din România în periodul preistoric)*. El caută, și izbutește să dea în totul o atmosferă de elevație spirituală, rezultată din acumularea datelor concrete, conjugate într-un halou original de sinteză, recreînd astfel un univers nou, cu o nouă valoare artistică, proprie, cu o pregnantă individualitate estetică. Este, la drept vorbind, procedeul pe care îl utilizează practic Alexandru Odobescu în bucățile sale de epică propriu-zisă — exersat de altfel în mai toate relatările de cercetare arheologică —, el urmărind a reface, ca un autentic arheolog ce este, din detalii aparent disparate, pe care le are la-ndemînă, un univers plauzibil, nu neapărat identic cu ceva anume știut sau presupus dinainte, dar viu în sine, viabil față de sine însuși; o operă nouă, un nou univers, aparținînd evident, prin totul, restauratorului. Iată originalitatea scrierilor lui Alexandru Odobescu, atît în sinteza de erudiție culturală *Pseudocynegeticos*, cît și în nuvelele sale istorice. Aici — în *Mihnea-vodă cel Rău* ca și în *Doamna Chiajna* — epica propriu zisă, pe care o țese prozatorul, este în fond liantul ce adună datele strict istorice, pe care le are la dispoziție, în ideea nu de a reface istoria, cît de a reînvia plauzibil atmosfera unor anume trăiri umane — sufletești, politice etc. — condiționate de

cadrul istoric al momentului dat. El se și explică în acest sens: „În adevăr, acest fel de scrieri a căror țintă este d-a arăta evenimentele dramatice ale istoriei, înconjurate de toate amăruntele vieții contimporane și locale, își dobîndește prețul său cel mai mare, sub condițiunea d-a observa — nu atît șirul exact al faptelor reale, nu atît personalul netăgăduit ce a jucat un rol într-însele — ci, mai cu deosebire, *coloarea locală*, acel parfum al timpului trecut, care strămută pe cititor în mijlocul întîmplărilor povestite, îi descrie localitățile ce le-au servit de scenă, îl face părtaș la obiceiele, la credințele, la viața publică și privată, la cugetările și chiar la limba timpului și locurilor unde s-au petrecut faptele de care se atinge romanțul" *(Cîteva ore la Snagov)*.

Cele două *Scene istorice din cronicele românești* au fost scrise de Alexandru Odobescu, după cum însuși mărturisește în *Prefața* la ediția a doua din 1860, urmînd pilda lui C. Negruzzi, avînd drept model deci „frumoasa nuvelă istorică" a acestuia „asupra lui Alexandru Lăpușneanu". Dar el caută un unghi nou de abordare epică a subiectelor, fapt de o esențială importanță pentru proza noastră aflată încă la început de drum. Dacă Negruzzi izbutise să fixeze tipologii, caractere, dîndu-ne în fapt cutremurătoare portrete de epocă, Odobescu ambiționează a zugrăvi tablouri de atmosferă, cadre dramatice impregnate de o puternică culoare locală ce dau amplitudine subiectelor, iar eroilor mișcare spațială și dinamică temporală. „Faptele istorice ale unei țări — notează autorul în aceeași *Prefață* — sau ale unei epoce au totdauna un interes mai viu cînd traiul și ideile, obiceiele și graiul de acolo sau de atunci ne sînt cunoscute. Scopul romanțelor istorice este, în parte, d-a ni le arăta; ăsta este și folosul lor instructiv."

Nuvela *Mihnea-vodă cel Rău (1508—1510)*, organizată în patru capitole, reprezentînd tot atîtea momente ale destinului istoric tragic al eroului, poziționează în epocă acute înfruntări între protagoniștii puterii, într-o declarată dinamică a ideii de libertate națională. Căci, în clipa urcării pe Scaunul Țării, Mihnea are de ales drumul domniei sale între datoria de a apăra glia neamului din fața urgiilor străine („Deci fie-ți, doamne, milă de moșie și nu o lăsa în prada hrăpitorilor, cari de toate părțile pohtesc la dînsa ca să o strice și să o jăfuiască. La măria-ta aleargă toți cu nădejdea, ca puii la cloșcă. Nu-i lepăda; îndură-te, doamne, de pămîntenii măriei-tale și le deschide aripă de apărare!"), sau împlinirea dorințelor de răzbunare ale familiei sale, urmînd o ură moștenită din tată în fiu, împotriva Basarabeștilor („...fii stîlp țeapăn casii noastre și nu-ngădui să cază biata moșie părintească pe mîna oltenilor, p-a Basarabeștilor — trăsni-i-ar Domnul din senin! — c-așa avem noi lăsat cu blăstem de la moși strămoși: pace și răgaz să n-avem cu neamul lor cel urgisit..."). Deci, între moșia țării și moșia părintească, Mihnea alege interesele celei din urmă, nesocotind contextul internațional al momentului și aruncînd obștea în vrăjbi și mai întețite ca odinioară.

Prozatorul are predilecția de a zugrăvi aici tablouri de atmosferă ce se susțin excelent pe elementele unei atari confruntări. Ambianța naturală, peisajul din Valea Comanacului, „într-o zi noroasă de primăvară" ne introduce, din chiar primele pagini ale nuvelei, într-un cadru sumbru de macabre prevestiri. Săvîrșindu-se din viață, arcașul din Mănești lasă moștenire fiului său, Mihnea, blestemul ce întărește lupta dintre familii, în timp ce „în mijlocul acelei tăceri de spaimă, prin care trecea suflarea morții, în loc de sunetul cuvios al clopotelor, se auzi o zăngănitură înfundată de cătușe și de lanțuri. Erau bieții vecini robiți și puși în fiare de răposatul armaș, care zăceau aruncați în fundul pivnițelor cetățuii sale, și acum, în mijlocul nopții, își scuturau dureroasele lor lanțuri." Recuzita romantică este ușor recognoscibilă și ea va însoți permanent factologia desfășurărilor narative. Astfel, în chiar noaptea nunții lui Ilie, feciorul vornicului Pîrvu Basarab (pe care, cu fățărnicie, îl chemase în suita curții sale), cu Ilinca, fiica spătarului Radu din Albești, răzbunătorul domn organizează răpirea miresei și uciderea tînărului vlăstar al familiei dușmane. Cînd va fi convins de clevetirile boierilor împotrivă-i, va organiza un ospăț, la care va servi pilaf din boabe de mărgăritare pentru ca invitații mestecîndu-le să-și scuipe dinții din gură. Afundat în tainițele beciurilor de vin, împreună cu credinciosul său logofăt Stoica, pentru a pune la cale căsăpirea întregului neam al Basarabeștilor, el va fi spionat chiar de către unul din copiii Pîrvului, de curînd venit la curte, ascuns într-un butoi, sub spaima de gheață a posibilei sale deconspirări. Văzîndu-și dejucate planurile, Mihnea dă totul pe față: „Pe boieri îi omora; avuțiile le lua; soțiile și fiicele le necinstea; dăjdii multe punea asupra țării. Pe mitropolitul

Maxim, ce sta împotrivă la nelegiuirile sale, necutezînd a-l ucide, îl depărtă...“ Dar, după un an și jumătate de asemenea domnie, plîngerile boierilor la Poartă fiind ascultate, turcii trimit oaste ce trece Dunărea aducînd cu ea pe Neagoe Basarab, noul domn al țării. Mihnea trimite degrabă pe Mircea, fiul său, drept iscoadă, în întîmpinare, și prozatorul are iarăși prilejul unei colorate scene de atmosferă, nu mai puțin romantică, zugrăvind asediul mănăstirii Cotmeana, unde-și aflaseră adăpost cei doi emisari ai domnului mazilit.

Pribeag în Ardeal, Mihnea își află refugiul la Sibiu, sub protecția craiului Vladislav al Ungariei. Prețul acestei găzduiri este însă închinarea Țării Românești, „unind-o prin lege și tractaturi de supunere cu crăia Ungariei“ și de asemenea „îndatorîndu-l să primească legea catolică“, ceea ce Mihnea nu ezită să făgăduiască, probîndu-și încă o dată caracterul orgolios dar trădător de țară. Scena uciderii sale de către unul din oamenii fostului spătar Radu din Albești este impresionantă prin plasticitatea și forța dinamicii sale. Cruzimea execuției, ca element romantic, capătă aici spectaculozitate și efect emoțional autentic în ambianța tabloului de epocă pe care-l descrie Odobescu, caligrafiind ca într-o stampă cromatică, detaliile de mediu ale unui elegant burg (Sibiul) medieval.

Nuvela *Mihnea-vodă cel Rău* izbutește panoramarea unei factologii istorice, într-un timp dat, fixînd în primul rînd cadre materiale și relații ambiante pentru o narațiune ce-și asumă hotărît obiectivarea relatării, aducînd în dezbatere nu atît conflictul cu sine al unui personaj, cum făcuse C. Negruzzi, ci, lărgind unghiul de interpretare artistică a acestuia, într-un conflict al eroului cu epoca sa și deschizînd astfel perspectiva spre receptarea în epica noastră de mai tîrziu a conflictului politic în istorie.

Scrisă trei ani mai tîrziu, în 1860, și publicată în *Revista Carpaților* condusă de G. Sion, *Doamna Chiajna (1560—1568)* are factura unui veritabil roman romantic de dragoste, brodat pe canavaua dramaticelor evenimente istorice de luptă pentru putere în Principatele Române — iată coordonata fundamentală ce o aflăm comună și nuvelei *Mihnea-vodă cel Rău* —, nu lipsit de farmecul misterios al unui parfum sentimental exotic, menit a da aici, la porțile Orientului, evidenta pecete a

coloraturii locale, specifice. Desfășurată pe două planuri paralele, adiacente prin destinul eroic al protagoniștilor, nuvela se distinge prin construcția epică solidă, novatoare în proza noastră încă foarte tînără la acea oră, propunîndu-ne alături de atmosfera reconstituită fidel a unei epoci istorice determinate, un conflict dramatic profund și personaje vii, puternice, angajate într-o tenace luptă de afirmare existențială, pe de-o parte prin nevoia de libertate desăvîrșită a sentimentelor, pe de alta prin setea absolutistă a puterii dictatoriale. Doamna Chiajna, „o mișa pripășită pi la munteni“, descendentă din os de domn moldovean, văduvă a răposatului Mircea Ciobanul, care de patru ori fusese așezat „domn cu sila în țară de Poarta turcească, și numai hulă și ură își ridicase asupră-și prin năpăstuirile sale“, se înverșunează a-și ridica, la rîndu-i, feciorii în scaun domnesc, pentru a-și vedea, în fond, împlinite, prin brațul lor încă nevîrstnic, poftele despotice, dincolo de tihna și mulțumirea, prin înțelepciune, a norodului: „În lături, mîrșavilor! — strigă ea cu glas puternic (...) Ce! oare socotit-ați voi că, unde a răposat Ciobanul, o să rămînă turma în ghearele voastre, ca să o jăfuiți după cum vă place? Hei! măre băieți, mai va pînă atunci! Mircea s-a dus, dar fiul său a rămas, și Chiajna îi e mumă și va ști să-l apere de voi! (...) De e șchiop și mărunt — zice ea, — iată cîrja ce-i va sprijini betegia, și iată paloșul ce-l va înălța cu capul mai presus de toate capetele voastre!“

După ce-l așează pe fiul ei Pătru Șchiopul în scaunul domniei, începu Chiajna a se îngriji de soarta fetelor sale, cerînd patriarhului Iosaf „ca să-i caute doi juni din Fanar, pe cari să-i facă gineri la două ale sale cocoane.“ Astfel, cei doi candidați, unul Stamatie, nepotul patriarhului, din neamul Paleologilor, celălalt „bătrînul și uritul Andronic“, fratele primejdiosului Mihail Cantacuzenul, apărură cu alai în București, făcînd o ciudată impresie: „Sosiră, -n sfîrșit, în București, ginerii greci. Unul, copilandru, tînăr, frumos, sprîncenat, cu mustață mică și neagră, cu ochi de femeie, cu părul încrețit, nalt, spătos și tras ca prin inel, ca unul din acei palicari mulieratici, purtînd fustanelă filfăindă și strînsă la mijloc, cămașă de filaliu, largă-n mîneci și cusută cu bibiluri, colciaci și cepchen de filendreș stacojiu, numa-n fir și-n mărgăritare, fesul la o parte, iminei mici și roșii, ș-apoi la brîu două lungi pistoale ghintuite, lucrate în Veneția, numai cu sîrmă de argint și cu sidefuri, și o pală de Taban cu apele negre pe tăiș și cu mînere de pietre scumpe. Acela era

Stamatie Paleologul; el intră în curţile domneşti în săltăturile şi în dezghinurile unui armăsăruş arăbesc ager şi zglobiu, cu părul vînăt-rotat şi cu o şiră de stele roşcate pe piept şi pe spinare. Alături cu dînsul înainta, pe un cal mai ticnit, dar încărcat cu grele podoabe, Andronic Cantacuzenul. Trupul acestuia, mărunt, neputincios şi gîrbovit pare că d-abia purta capul său mare, pleşuv şi cărunt, cu obraji spînii, zmezi şi slabi; dar buzele-i subţiri şi încreţite, ochii săi mici, vioi şi pătrunzători, nările-i largi şi neastîmpărate dovedeau acel duh sprinten şi isteţ, acea minte iscusită şi dedată cu intrigile şi cu batjocura, care sînt ca o însuşire a neamului grecesc. Veşmintele sale-l arătau că este unul din mulţii dregători ai bisericei bizantine; în cap purta naltul calpac de hîrşie fumurie, cu fund de serasir; pe dînsul avea o hlamidă de sevaiu roşu, cusută cu palme de fir pe poale şi încinsă d-a curmezişul, pe sub subţiori, cu un alt brîu sau omofor, semănat cu matostaturi în şatrange iar dasupra, o largă mantie de buhur alb cu ceaprazuri de aur şi îmblănită cu jder, căci d-atunci începuse cazacliii să aducă în Ţarigrad scumpele blăni din Mose." Acest din urmă venetic din Fanar fusese hărăzit ca mire domniţei Ancuţa. După ea însă, tînjea în taină Radu Socol, fiul vornicului ce se prăpădise urgisit în ţara Ungurească şi apoi la Ţarigrad, trimis în străini de către Pătraşcu-vodă. Radu trăia acum „retras şi ascuns pe malul Motrului, în dărîmăturile cetăţuiei de la Socoleşti, muncindu-şi sufletul îndoios între ură şi iubire", aşteptînd un moment prielnic pentru a ieşi la lumină, căci sufletul său se zbuciuma legat prin dragoste sinceră de unul din vlăstarele familiei ce-i răpusese părintele şi căreia îi jurase răzbunare: „Un vis mult dorit de fericire, învrăjbit cu mustrările unei conştiinţe rănite prin uciderea tatălui său, o dragoste curată, adîncă, îngerească, ce-i legase inima de un neam urgisit, căinţa d-a fi călcat un legămînt de ură şi lupta cu acel nestăvilit farmec ce-l făcuse să-şi urască jurata răzbunare şi turburase menirea vieţii sale: iată clătirile sufleteşti ce sfărîmau sînul Radului." Cuplul acesta aminteşte, prin destinul său tragic, povestea shakespeareană a lui Romeo şi a Julietei, mergînd însă mai mult în haloul evenimentelor politice ale epocii din care vor să se smulgă parcă pentru a-şi putea păstra pur sufletul şi candoarea întîiei lor iubiri. Radu asistă disperat la cununia Ancuţei, pe care o urmăreşte apoi în drumul alaiului său spre Ţarigrad şi, prinzînd un moment de singurătate a acesteia, aflată într-un chioşc

de pe malul Dunării la Rusciuc, se încumetă, ca un autentic trubadur romantic, să se apropie, cu o luntre, cîntînd, anunţîndu-şi astfel nu numai prezenţa, dar şi hotărirea de-a o recupera cu orice preţ („Ancuţa se trezi din aromeală; glasul părea că se apropie; ea sări la fereastră. Printre zăbrele văzu luna plină colindînd răpede faţa senină şi albastră a cerului; pe Dunăre, scînteiau razele ei răsfrînte în mii de talazuri; departe, încolo, un pescar turc trăgea la edec, în tăcere, caicul său încărcat; la poalele chioşcului, codobaturile, acele rîndunele de apă cu lungi pene albe în coadă, se aşterneau, în zborul lor iute, pe faţa apii, ş-apoi iarăşi se ascundeau în cuiburile lor găurite ca nişte urloaie într-acea coastă rîpoasă. În răpaosul nopţii se auzea numai clătirea undelor ce se izbeau încetişor de mal şi susurul alene al vîntuleţului de vară. Peste puţin ochii Ancuţei zăriră o luntrică ce-nainta, despicînd valurile; un bărbat, cu veşminte negre, şedea într-însa. El începu din nou să cînte [...] Ancuţa găsi în slabele-i mîni destulă putere ca să sfarîme zăbrelele de lemn ale chioşcului. — «Radule!!» — strigă ea cu glas pătrunzător şi sări pe fereastră.") Răpirea aceasta misterioasă are o anume retorică pasională a gesturilor, a sentimentelor exaltate emoţional de către cei doi îndrăgostiţi, paginile nuvelei înscriindu-se astfel, prin atmosfera lor tensionată, între cele mai bune, cele mai autentice din întreg ansamblul producţiilor noastre romantice.

Retraşi în singurătatea castelului de pe Motru — aproape o ruină — cei doi îndrăgostiţi caută să-şi amăgească puţinele clipe fericite într-o totală uitare de sine. Dar apriga doamnă Chiajna nu poate ierta pe cel ce-i dejucase planurile. Oamenii ei năvălesc, în cele din urmă, peste sălaşul înfiorat de iubire al celor doi, dînd foc şi omorînd. Ca prin minune Ancuţa scapă, afundîndu-se în păduri, cu minţile rătăcite. Scena întîlnirii peste vreme a mamei — doamna Chiajna — cu fiica sa, acum în postura unei nevolnice pustnice, rătăcind printre stînci, este cutremurătoare. Tabloul acesta, cînd fiica îngenunchiată în faţa icoanei Preacuratei, invocîndu-şi cu tragică smerenie greşalele şi implorînd iertare atît pentru sufletul său iubitor de linişte („Maică milostivă, tu care ai fost mumă şi-ai pătimit de păsul fiului tău, fie-ţi milă şi-mblînzeşte, alină şi spală orice duh de mînie în inima mumei ce m-a purtat pre mine, nevrednica, în sînul ei, şi la picioarele căria mă plec acum, ca şi dînsa, cu milostivire, ca tine, să uite greşalele nesocotitei sale fiice!..."),

cît şi pentru cel neprihănit al maicii sale, are o stranie măreţie, înfiorat de violenţa unei copleşitoare cruzimi. Chiajna, arătînd că „freamătul milei nu se coborîse încă pînă în inima-i oţelită", o respinge, grăbindu-se spre Moldova, unde ardea de nerăbdare să-l înscăuneze pe fiul său Pătru, încă mistuită de orgoliul nemăsurat al puterii. Dar semeţii apărători ai gliei de dincolo de Milcov îi aţin calea nenduplecaţi, refuzînd să accepte un asemenea avar al puterii despotice. Sfîrşitul ei, sub aprigă lovitură de buzdugan, este semnificativ şi lasă — la fel în *Mihnea-vodă cel Rău* — ca finalul moralizator să aducă pilda pedepsei nevolniciei spiritelor tiranice, rupte de sufletul mulţimii.

Alexandru Odobescu încearcă, primul la noi, prin ampla sa nuvelă *Doamna Chiajna*, să se sincronizeze cu literatura europeană de inspiraţie istorică, dovedind stăpînirea deplină a canoanelor ei estetice, căutînd, pe baza unui material faptic autohton, de o incontestabilă bogăţie de semnificaţii majore, să dea o operă care, în dimensiunea profunzimii ei ideatice (nu numaidecît prin dimensiunea volumului ei) stă fără menajamente alături de orice alta din producţiile autorilor francezi ori englezi de largă notorietate în epocă. Proza sa istorică are forţă şi vigoare dramatică, are tragism şi, neîndoios, un accentuat caracter naţional ce-i asigură, în fond, originalitatea.

Personalitate marcantă a culturii româneşti, Alexandru Odobescu a fost una dintre prezenţele vii cele mai active ale scrisului nostru din cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea, depunînd eforturi susţinute şi continui pentru a face cunoscute străinătăţii valorile patrimoniului nostru naţional, în special ale tezaurului de mărturii istorice despre civilizaţia de milenii cunoscută pe pămîntul ţării (relevantă în acest sens este acţiunea de impunere a tezaurului de la Pietroasa într-o receptare universală a sa), afirmîndu-se ca o exemplară şi demnă conştiinţă patriotică, aşa cum de fapt toţi marii noştri scriitori dintotdeauna au înţeles să fie fără ezitare. Opera sa polivalentă rămîne în totul exemplară şi dătătoare de noi imbolduri în cercetarea izvoarelor naţionale de inspiraţie, ca o adevărată carte de învăţătură pentru urmaşi.

CONSTANTIN CUBLEŞAN

TABEL CRONOLOGIC

1792 Se naşte, la Bucureşti, Ioan Odobescu, viitorul aghiotant al domnitorului regulamentar Alexandru Ghica, unul dintre organizatorii armatei naţionale, înfiinţată în anul 1830.

1811 *Ianuarie 25* Se naşte Ecaterina (Catinca), fiica doctorului Constandinache Caracaş şi al Irinei Filitti.

1831 *Iunie 27* Are loc căsătoria lui Ioan Odobescu cu Ecaterina Caracaş.

1834 *Iunie 23* În casele părinteşti de la Curtea-Veche, se naşte, la Bucureşti, Alexandru I. Odobescu.

Februarie 25 Se naşte la Roşiorii de Vede, Alexandru Depărăţeanu (m. 1865).

H. de Bălzac (1799—1850) publică romanul *Le Père Goriot*.

1838 Apare la Bucureşti prima culegere din scrierile originale ale lui Gr. Alexandrescu, *Elegii şi fabule*, în tipografia lui Zahari Carcalechi.

Victor Hugo (1802—1885) publică *Ruy Blas*.

1839 Iunie 10 Se naşte, la Humuleşti, Ion Creangă.

1844 Alexandru Odobescu devine elev al Colegiului „Sf. Sava" din București, reușind excelent la examen în fața lui Petrache Poenaru.

1845 Kogălniceanu începe, la Iași, publicarea celor trei volume din *Letopisețele Țării Moldovei*, constituind prima editare a cronicelor lui Miron Costin, Grigore Ureche și Ion Neculce. Alexandre Dumas (1802—1870) publică romanul *Le Comte de Monte-Cristo*.

1847 Martie 24 Se naște la Iași A.D. Xenopol (m. 1920).

1848 Ianuarie 18 Se naște la Șiria (Arad) Ioan Slavici (m. 1925).

1850 Noiembrie Alexandru Odobescu Pleacă la Paris pentru desăvîrșirea studiilor și devine elevul lui Alfred Dumesnil, ginerele lui Jules Michelet.

Ianuarie 15 Se naște, la Botoșani, Mihai Eminescu.
Apare, la Paris, revista *România viitoare*. În primul ei număr, Alecu Russo publică *Cîntarea României*, cu o prezentare de N. Bălcescu.

1851 Martie 17 A.I. Odobescu prezintă, la Paris, în cadrul Cercului românilor, conferința *Viitorul artelor în România*.
Mai În primul număr al revistei *Junimea română*, ce apare la Paris, publică, nesemnat, articolul *Muncitorul român*.

1852 Ianuarie Apare *Calendarul popular...*, editat de C.A. Rosetti și Winterhalder, în paginile căruia va publica, fără semnătură, fragmentul istoric *Fecioara din Orléans*.
August 3 Însoțindu-l pe tatăl său, pleacă, într-un voiaj de o săptămînă (pînă la 12 august), la Londra.

Ianuarie 30 Se naște, la Haimanale (Ploiești), I.L. Caragiale (m. 1912).

1853 Decembrie 11—13 Își susține examenul de studii obținînd mențiunea „*assez bien*".

1854 Octombrie 8 În drum spre țară, se oprește la Köln, apoi la Dresda, Praga, trece prin Pesta și, pe Dunăre, cu vaporul ajunge la Giurgiu (11 octombrie), de unde se îndreaptă spre București cu birja.

1855 Mai 28 Publică poezia *Odă României*, în paginile revistei *România literară*, ce apărea la Iași.
Septembrie În aceeași *România literară*, publică studiul *Despre satira latină*, o demonstrație de erudiție puțin obișnuită în presa noastră literară la acea oră.
Noiembrie Publică, în paginile *României literare*, poezia *Întoarcerea în țară pe Dunăre*.

1856 Ianuarie 6 Pleacă prin Craiova la Turnu Severin, însoțit de maiorul Racoviță.

Gustave Flaubert (1821—1880) publică romanul *Madame Bovary (1856—1857)*.

1857 Ianuarie 1 Este numit la Secretariatul de stat, șef al biroului francez, avîndu-l ca subordonat, printre alții, și pe Grigore Alexandrescu.
Aprilie Împreună cu C. Cornescu face o excursie la Cîmpulung, Pitești, Curtea-de-Argeș.
August 11 Moare Ioan Odobescu.
Octombrie În revista *Românul* publică în foileton nuvela istorică *Mihnea-vodă cel Rău*.

1858 August 14 Alexandru Odobescu se căsătorește cu Alexandra (Sașa) Prejbeanu, fiică naturală a lui Kiseleff, nepoată, în linie maternă, a prinților ruși Bagration. După cîteva zile, pleacă în voiaj de nuntă pe un traseu ce atinge Dresda, Berlin, Paris.

1859 ***Februarie 21*** Este numit procuror la secția a II-a a Curții de Apel.
Iunie 10 În aceeași funcție, trece la secția I-a.

Februarie 5 Moare Alecu Russo (n. 1819).

1860 ***Martie*** Începe publicarea nuvelei istorice *Doamna Chiajna* în *Revista Carpaților*, condusă de poetul G. Sion.
Mai 25 Este numit membru al Comisiei documentare.
Septembrie 22 Din însărcinarea lui V. Boerescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice, formează, împreună cu A. T. Laurian, I. Maiorescu, I. Brăteanu, P. Cernătescu, Florian Aaron și I. Eliade o Comisie de adunare a materialelor pentru formarea unei istorii naționale. Comisia îl va avea ca președinte pe A.T. Laurian, iar ca secretar pe G. Sion.

1861 ***Aprilie*** Editează *Revista română*, împreună cu G. Cretzianu, D. Berindey și P. Iatropol.

Octombrie 23 Ia ființă, la Sibiu, Asociațiunea Transilvană pentru Literatură Română și Cultura poporului Român (ASTRA).

1862 ***Februarie 1*** Este numit de către Alex. Ioan Cuza în funcția de director în Ministerul Cultelor și Instrucțiunei Publice pentru departamentul Valahiei.
Apare *Câteva ore la Snagov* — un *„fals* jurnal de călătorie".
Iulie16, 17 și 18 Participă la Brașov la sesiunea „Astrei".
Septembrie În paginile *Revistei române*, începe publicarea romanului lui Nicolae Filimon *Ciocoii vechi și noi.*

1863 ***Mai 26*** Este numit ad-interim ministru al cultelor și instrucțiunii publice, în urma demisiei lui Cristian Tell.
Iulie 31 Este semnat decretul de numire în funcția de

ministru al Departamentului Cultelor și Instrucțiunii publice.
August 17 În urma demisionării lui Ioan Ghica din postul de ministru al „treburilor străine", Al. Odobescu este desemnat ad-interim pe acest post, pe care îl va ocupa până la 7 septembrie.
Octombrie 12 Neîmpărtășind punctul de vedere al guvernului, privind secularizarea averilor mănăstirești pe care el le vedea destinate unor opere sociale și culturale, Al. Odobescu demisionează din funcția de ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice.

1863 Théophile Gautier (1811—1872) publică romanul *Le Capitaine Fracasse.*
Martie 3 Moare Iancu Văcărescu (n. 1791).

1865 ***iulie 26*** În familia scriitorului Al. Odobescu se naște o fetiță, căreia i se dă numele Ioana.

Apare, la Pesta, revista *Familia*, condusă de Iosif Vulcan. Din 1880 revista va fi editată la Oradea.
1866 Septembrie 20 Se naște, la Hordou (Năsăud), George Coșbuc (m. 1918).

1867 ***Mai*** Însoțit de fiica și soția sa, pleacă la Paris pentru a definitiva pavilionul românesc din cadrul Expoziției universale. El duce cu sine Tezaurul de la Pietroasa. În drum trece prin Viena și München.

1869 ***August*** Împreună cu V.A. Urechea, pleacă la Copenhaga unde participă la Congresul internațional de antropologie și arheologie preistorică.

Lautréamont (1846—1870) publică *Les Chants de Maldolor.*

1870 ***Aprilie*** Vizitează Grecia, împreună cu prietenul său C. Cornescu. După o ședere la Constantinopol se îndreaptă spre Athos.

Septembrie 10 Este ales membru al Societății academice române, la propunerea lui Al. Papiu-Ilarian.
Octombrie 1 Fiind în Elveția cu Sașa, hotărește să plece singur în Italia. După ce traversează lacul Leman se înscrie pe itinerariul: St.-Maurice, Baveno, Milano, Monza, Bologna, Ravenna, Florența, Roma, Livorno, Pisa, Veneția, pentru ca, la 26 octombrie, să ajungă la Viena, de unde cu vaporul se va întoarce acasă.

1871 *Iulie* Inițiază publicarea unor cercetări asupra așezămintelor antice din România. Începe cu *Notiție despre localitățile însemnate prin rămășițe antice în districtul Dorohoi*, tipărită mai întîi în *Monitorul oficial*, apoi preluată de *Trompeta Carpaților* și *Românul*.
Septembrie La propunerea sa, sînt aleși membri onorifici ai Societății academice următorii cărturari străini: Emil Egger (Franța), G. Capellini (Italia), E. Desjardins (Franța), Alexis Uvarov (Rusia), W. Fröhner, Ferdinand de Lasteyrie, Charles de Linas, Fr. Bock și A. Ubicini (Franța).

Iunie 6 Se naște, la Botoșani, Nicolae Iorga (m. 1936).
A.T. Laurian și I.C. Massim publică *Dicționarul limbii române.*
Émile Zola (1840—1902) publică *Les Rougon — Macquart: La Fortune des Rougon.*

1872 *Mai 15* În revista *Columna lui Traian*, condusă de B.P. Hasdeu, începe publicarea unei ample bibliografii a scrierilor relative la Dacia.

Aprilie 27 Moare, la București, Ion Heliade Rădulescu (n. 1802).

1873 *Februarie 15* Publică în revista *Columna lui Traian* pamfletul *Fumuri arheologice scornite din lulele preistorice*, comentînd ironic unele pretinse descoperiri ale lui Cezar Bolliac.

Decembrie 9 Devine membru corespondent al Institutului arheologic din Roma. I se înmînează diploma semnată de savanții Lepsius și Mommsen.

1874 Preia conducerea Teatrului Național din București.
Aprilie Face parte, împreună cu D.A. Sturdza, M. Kogălniceanu, Th. Rosetti și Ioan Slavici, din Comisia pentru publicarea documentelor Hurmuzachi.
Iunie Apare una dintre cele mai importante lucrări ale sale: *Pseudocyinegeticos.*
August 2 Împreună cu I.C. Massim, G. Sion și I. Caragiani este numit în Comisia pentru examinarea traducerilor din autorii elini.
Octombrie Ministerul instrucțiunii, Titu Maiorescu, inițiază la Universitatea din București o serie de cursuri speciale, neprevăzute pînă atunci în programa de învățămînt. Astfel îl invită pe Al. Odobescu să susțină cursul de arheologie.

1875 În broșură, îi apar basmele *Jupîn Rănică Vulpoiu* și *Tigrul păcălit.*

1876 *Februarie 28* I se conferă medalia „Bene merenti".

Decembrie 8 Se naște, la Ivești (Galați), Hortensia Papadat-Bengescu.

1877 *Septembrie 15* I se acordă premiul „Năsturel" pentru lucrarea recent apărută, *Istoria arheologiei.*

1878 *Martie 3* Împreună cu B.P. Hasdeu, V.A. Urechia și Th. Aman este investit cu Ordinul „Steaua României" în grad de ofițer.
Iulie 3 I se decernează ordinul rusesc „Sf. Stanislas".

1879 ***Mai 23*** Împreună cu membrii Societății Academice, Al. Odobescu ia parte la înființarea ca instituție de stat a Academiei Române.

Aprilie 16 Se naște, la Dideşti (Teleorman), Gala Galaction (m. 1961).
1880 Mai 23 Se naște la București Tudor Arghezi (m. 1967).

1881 *Octombrie* Scriitorul este numit secretar de legație la Paris.

I. Slavici publică volumul *Novele din popor* (în cuprins *Popa Tanda, Budulea Taichii, Moara cu noroc*).

1883 *Iunie* Este distins, pentru întreaga activitate la legația din Paris, cu gradul de comandor al Ordinului „Steaua României".

1885 *Martie* Demisionează din diplomație. Datorită unor încurcături de ordin financiar — amploarea datoriilor este copleșitoare — se vede nevoit să revină la București.

Guy de Maupassant (1850 — 1892) publică romanul *Bel-Ami*.
1886 B.P. Hasdeu începe publicarea lucrării *Etymologicum Magnum Romaniae* (vol. I, 1886 — vol. IV, 1898).

1888 *Mai* Pleacă la Bologna pentru a participa, din partea Universității bucureștene, la sărbătoririle universității locale. Rămîne apoi la Paris, în urma intervenției lui T. Maiorescu, care îi obține o bursă necesară pentru terminarea volumului I din *Tezaurul de la Pietroasa*.

1889 *Iulie* Starea proastă a sănătății îl obligă să se angajeze, pentru a preda lecții de istorie, la Liceul particular „Sf. Gheorghe", condus de Anghel Demetriescu.
Octombrie Cu ocazia sărbătoririi a 25 de ani de la înființarea Universității bucureștene, vorbește despre Petrache Poenaru, obținînd un remarcabil succes.

Apare volumul de *Teatru* al lui I.L. Caragiale, cu o prefață de T. Maiorescu. În sumar: *O noapte furtunoasă, Conu Leonida față cu reacțiunea, O scrisoare pierdută, D'ale carnavalului*.
1890 Moare, la Mircești, Vasile Alecsandri (n. 1821).

1891 *Octombrie* Preia conducerea Școlii normale superioare.

Iunie 20 Moare, la Paris, Mihail Kogălniceanu (n. 1817).

1892 Devin publice sentimentele sale pentru o altă persoană și încearcă să-i explice soției sale această stare critică prin care trece. Pasiunea sa se îndreaptă spre Hortensia Keminger („adevăratul mormînt al inteligenței, al iluziilor, ba chiar al vieții mele", cum îi va scrie el lui Anghel Demetriescu), care îi va supraviețui, murind în 1953.

T. Maiorescu publică volumul *Critice* (1867—1892), 3 volume, ediție de referință.

1893 Are repetate accese de gută. Boala se agravează.

Barbu Ștefănescu-Delavrancea publică volumul de nuvele *Între vis și viață*.

1894 *Iulie-august* Încercînd să-și amelioreze sănătatea, merge, prin Brașov — Cluj — Bistrița, la Sîngeorz, unde va petrece zile mai liniștite, făcînd excursii la Rodna și Valea Vinului. Prin Vatra Dornei se întoarce apoi la București.

În revista *Vatra* se publică în foileton romanul lui Ioan Slavici *Mara*.
În *Convorbiri literare* apare romanul *Viața la țară* de Duiliu Zamfirescu.
Anatole France (1844—1924) publică volumul *Le Jardin d'Epicure*.

1895 *Ianuarie* Aproape complet izolat, se retrage într-o locuință din strada Cuza Vodă nr. 5, unde caută să-și afle liniștea, afundîndu-se în studii personale.

Mai 9 Se naște la Lancrăm (Alba Iulia) Lucian Blaga.

Noiembrie 12 Ajuns la disperare, din cauza bolii, se sinucide și este condus pe ultimul drum de o mare mulțime de cărturari, profesori, foști elevi, etc.

CT. G.

DESPRE EDIȚIE

Textele din volumul de față sînt reproduse după ediția *Scrieri literare și istorice* ale lui A.I. Odobescu, București, Editura librăriei Socec & Comp., 1887, vol. I, p. 61—175 *(Scene istorice din cronicele românești, Mihnea Vodă cel Rău* și *Doamna Chiajna)*, p. 373—464 *(Cîteva ore la Snagov)*, vol. III, p. 1—219 *(Ψευδο-κυνηγετικός)*.

Transcrierea a fost integral revizuită după normele generale pe care le-am expus în prefața filologică la Alexandru Odobescu, *Opere*, ⟨vol.⟩ I, *Scrieri din anii 1848—1860, Antume, Postume, Variante, Note, Anexe*. Text critic și variante de G. Pienescu. Note: acad. Tudor Vianu și V. Cîndea ⟨București⟩, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1965, p. 10—23 și în *Nota editorului* din A.I. Odobescu, *Scrieri alese* ⟨2 vol.⟩, Studiu introductiv de T. Vianu, Ediție critică de G. Pienescu ⟨București⟩, Editura „Albatros", ⟨colecția⟩ „Lyceum", nr. 91 ⟨1970⟩, vol. I, p. 97—100.

Notele și glosele lexicale au fost de asemenea revăzute și adaptate profilului acestei ediții.

Notele sublinieare ale lui A.I. Odobescu poartă mențiunea finală *(n.a.)*, cu precizarea, cînd a fost necesar, ediției după care le-am reprodus — *1887* sau *1894* — în cazul *Scenelor istorice din cronicele românești*. Toate celelalte note, precum și completările la comentariile odobesciene, ne aparțin.

G. PIENESCU

SCENE ISTORICE
DIN CRONICELE ROMÂNEȘTI

⟨PREFAȚA EDIȚIEI DIN 1860⟩

După titlul și după coprinderea acestui mic volum, fieșcine va vedea c-am avut drept model frumoasa nuvelă istorică a domnului C. Negruzzi asupra lui Alexandru Lăpușneanu. Ca orce imitație, încercările mele sînt, negreșit, cu mult mai prejos de acel mic cap d-operă; în lipsa talentului, m-am silit cel puțin să păstrez, pre cît s-a putut, formele și limba *Letopisițelor* naționale, cu care, în dreptate, se poate lăuda mai virtos Țara Moldovei; să adun datine, numiri și cuvinte bătrînești, spre a colora aceste două episoduri culese din cronicele vechi[1].

Faptele istorice ale unei țări sau ale unei epoce au totdauna un interes mai viu cînd traiul și ideile, obiceiele și graiul de acolo sau de atunci ne sînt cunoscute. Scopul romanțelor istorice este, în parte, d-a ni le arăta; ăstă este și folosul lor instructiv.

Cei ce pot mult, izbutesc a caracteriza, într-asemenea scrieri ușoare, o epohe sau o nație; cei cu bunăvoință, dar cu mai slabe mijloace, fac, ca mine, încercări!

---

[1] *Mihnea Vodă* a fost publicat în foița ziarului *Românul* din 1857; *Doamna Chiajna* s-a tipărit în *Revista Carpaților* din 1860.

Am însemnat, pretutindeni, cu numele autorilor, în note, faptele adunate în istorie *(n.a.)*.

⟨PREFAȚA EDIȚIEI DIN 1886⟩

Curînd se vor împlini treizeci de ani de cînd am dat mai întîi în tipar aceste două mici încercări de restituire a vechilor datine strămoșești, scrise într-o limbă care era încă întrebuințată și prețuită pe vremea copilăriei mele.

Abia m-aș fi gîndit să le dezgrop, azi, eu însumi, din uitare, după așa lung răstimp, daca nu m-ar fi îndemnat cu tot dinadinsul la această faptă cîțiva tineri din Craiova, iubitori de literatură română, printre cari, în primul rînd, domnii *N.P. Romanescu*, *M. Săulescu* și *N.P. Guran*, precum și meritosul editor craiovean al „Bibliotecii literare".

Domnia-lor, — și nu eu, — au judecat aceste prime ale mele scrieri demne de a figura în acea culegere națională.

Totuși, dacă generațiunea cititorilor de astăzi ar găsi cumva că d⟨omnia⟩-lor nu s-au înșelat pe deplin, atunci poate că mi-aș lua și eu seama și, la vîrsta înaintată la care am ajuns, m-aș cerca, chiar de acum înainte, să dau ființă la mai multe alte studie și plăsmuiri de aceeaș natură, pe care nepăsarea puțin îmbietoare a publicului nostru m-a făcut să le las, de mari de ani, în stare de schițe, de note, de proiecte, de visări.

La 1860 însă, atunci cînd încă credeam, — ierte-mi-se o zicătoare poporană, — că tot ce poate zbura se și poate mînca, iată cu ce precuvîntare am dat zbor în lume modestelor mele încercări tinerești:

„După titlul și după coprinderea acestui mic volum, fiecine va vedea c-am avut drept model frumoasa nuvelă istorică a d⟨omnu⟩lui Constantin Negruzzi, asupra lui Alexandru Lăpușneanu. Ca orice imitațiune, încercările mele sînt cu mult mai prejos de acel mic cap d-operă; în lipsa talentului, m-am silit cel puțin să păstrez, pre cît s-a putut, formele și limba *Letopisițelor* naționale, cu care, în dreptate, se poate lăuda mai vîrtos Țara Moldovii; să adun datine, numiri și cuvinte bătrînești, spre a colora aceste două episoduri culese din cronicele vechi.

Faptele istorice ale unei țări sau ale unei epoce au totdauna un interes mai viu, cînd traiul și ideile, obiceiele și graiul de acolo sau de atunci ne sînt cunoscute. Scopul romanțelor istorice este, în parte, d-a ni le arăta; acesta este și folosul lor instructiv.

Cei ce pot mult, izbutesc a caracteriza într-asemenea scrieri ușoare, o epocă sau o națiune; cei cu bunăvoință, dar cu mai slabe mijloace, fac, ca mine, încercări!"

Mihnea Vodă cel Rău a fost publicat mai întîi în foița ziarului *Românul* din 1857 și tras atunci în broșură osebită; *Doamna Chiajna* s-a tipărit pentru prima oară în *Revista Carpaților* din 1860; în acest din urmă an, am format din îmbe un mic volum tipărit cu litere chirilice, sub titlul general: *Scene istorice din cronicele românești*. Bune sau rele, „Biblioteca literară" mi le retipărește acum tot cum au fost de la început. Abia se vor ivi vreo trei-patru neînsemnate îndreptări de fapte.

Paris, 1886

MIHNEA VODĂ CEL RĂU[1]

1508—1510

I

MĂNEȘTI

„Să n-aibi milă!“

Ca la două ceasuri cale-n jos de Ploiești curge apa Cricovului, care, cu mii de pîrîie ce se resfiră și se-mpreună, împestrițează matca sa răzlățată și năsipoasă; de-a stînga, cîmpia

---

[1] Această „scenă“ a fost publicată prima oară în „foița“ — foiletonul — ziarului *Românul*, al lui C.A. Rosetti, în numerele 16, 17, 18, 21 și 22 din 1/13 octombrie, 5/17 octombrie, 8/20 octombrie, 19/31 octombrie și 22 octombrie/3 noiembrie 1857 (anul I), sub titlul generic *Scene istorice din cronicele Țării Românești*, menținut și la publicarea celei de a doua ediții *(Scene istorice din cronicile Țării Românești)*, de astă dată în broșură, în același an, 1857, la București, în tipografia lui Ferdinand Om, unde se trăgea și ziarul *Românul*. A treia ediție apare trei ani mai tîrziu, în 1860, tot la București, în „Libreria“ A. Daniilopulo, din „Pasagiul Român“, în același volum (p. 3—43) cu a doua ediție a „scenei“ *Doamna Chiajna*, sub titlul generic *Scene istorice din chronicele românești* — sîntem la un an după Unire! —, titlu menținut și în fruntea următoarelor trei ediții publicate în timpul vieții scriitorului, în anii 1886 *(Scene istorice din cronicele românești — Mihnea Vodă cel Rău — Doamna Chiajna*, Ediția a III-a, a IV-a pentru *Mihnea Vodă cel Rău)*, Craiova, Editura librăriei S. Samitca, ⟨colecția⟩ „Biblioteca literară“ (p. 13—58), 1887 (în volumul I al culegerii *Scrieri literare și istorice* ale lui A.I. Odobescu, București, Editura librăriei Socec & Comp., p. 63—104) și 1894 *(Mihnea Vodă cel Rău* și *Doamna Chiajna — Scene istorice din cronicele românești*, Ediția a V-a, a VI-a pentru *Mihnea Vodă cel Rău)*, București, Editura librăriei Socec & Comp., ⟨colecția⟩ „Autori români vechi și contimporani“, p. 5—46.

șeață se lungește pînă în poalele munților; d-a dreapta, malul se-nalță rîpos și acoperit cu păduri vechi și stufoase. Pe o culme mai semeață a acelei coaste sta, pe la leatul 1508, cetățuia lui Dracea, armașul din Mănești; din zidurile ei înegrite, vederea coprindea toată lunca, cu bordeiele și coșarele țărănești răsipite prin tufișe și bălării; mai departe, turnurile bisericei din Tîrșor, pe care o zidise, cu vreo cîțiva ani mai nainte, Vladislav Vodă, ce chiar într-însa, zice Cronica[1] „au pierit de sabie"; și, în fund de tot, plaiurile aburoase ale Cîmpinei și ale Breazei.

Într-o zi noroasă de primăvară, puțin în urma Paștilor, crivățul sufla iute și-nghețat din fundul văilor, iar jalnicele sale gemete aduceau de departe, împreună cu freamătul bătrînilor stejari, chiotele de vînătoare ale bătăiașilor și lătrătura chelălăită a copoilor; căci departe, tocmai în Valea Comanacului, Mihnea, fiul armașului, se desfăta vînînd fiarele sălbatice, dupe obiceiul boieresc de pe atunci, cînd stăpînul, pentru a sa mulțumire, rădica de prin sate toți vecinii cu gloata, de rămîneau țarinele nearate și ogoarele pustii[2].

Un glas de bucium s-auzi dodată sunînd tare din cetățuie, și vînătorii, deșteptați din zgomotoasa și sălbatica lor beție, printr-acea grea și păcînică chemare, se întoarseră cu larmă spre casă, unii purtînd pe umeri dobitoacele ucise, atîrnate pe bîrne, alții ducînd cînii de zgarde și curuii în lănțușe. În fruntea lor mergeau călări, cu frîul legat de oblînc, Mihnea și feciorul său, Mircea Ciobanul; tatăl, om matur și vîrtos, avea scrise pe fața sa păroasă și posomorită și-n ochii săi arzoi și-ncruntați, strășnicia caracterului său; băiatul, abia ieșit din copilărie, vădea o fire și mai sălbatică, care-i și meritase porecla de *Cioban*.

Amîndoi purtau cioboate de piele groasă, pînă la genunchi, poturi de dimie albă, un cojoc scurt, de oaie neagră, cu glugă la spate, și chimir cu oțele; la gît aveau grumăjer rotund de

[1] Constantin Căpitanul *(n.a.)*.
[2] Vezi în *Descrierea Moldovei* de Dimitrie Cantemir *(n.a.)*.

zale de fier, și-n cap o țurcă flocoasă, adusă la o parte; la brîu, satîr și jungher. Unii din vînătorii pedeștri purtau sănețe, ceilalți, arcuri și săgeți. Astfel pășea ceata înainte, și înoptase bine cînd ajunse în curtea cetății.

— Descalică mai în grabă și sui-te-ncoa! — strigă lui Mihnea, din capul scării și cu glasul năbușit de lacrîmi, o femeie cam trupeșă, ce nu-i puteai zice nici tînără, nici frumoasă, — boierul socru, biet, trage ca să-și dea sufletul, și mereu cere de domnia-ta.

— Iată-mă-ndată..., și Mihnea descălicase, urcase îngusta și direapta scară de piatră, și, prin tinde întunecoase, mergea la odaia tatălui său.

Cînd deschise mica ușă de brad, el zări pe bătrînul armaș uscat și galbin, cu fruntea pleșuvă, cu barba albă, zăcînd lungit pe spate pe o velință albă, în căpătîiul unui pat ce ținea, d-o parte, toată întinderea odăii. Alături ardea o făclie de ceară galbină, și un biet călugăr bogonisea pe slovenește, dar cu glas slab, rugele agoniei; în părete, o mică candelă lumina o veche troiță de lemn, și, mai încolo, pe ziduri, stau rînduite, peste un zăblău vărgat, arme de tot felul, coifuri, zale de fier, tuiuri, iatagane trunchiete și dispuieri luate de pe la dușmanii învinși. O singură armă, o ghioagă de fier țintuită, mare și grea, buzduganul însușit slujbei de armașmare, sta așezată pe velința flocoasă d-a dreapta bolnavului, și mîna-i osoasă, dar slăbită, printr-o mișcare spasmodică a nervilor, căta încă s-o rădice.

Cînd Mihnea intră în odaie, ochii unchiașului, afundați sub cercul albit al sprîncenelor, clipiră ca o candelă ce moare, și buzele-i vinețite șoptiră tremurînd aceste cuvinte:

— Fătul meu!... fă inimă vitează!... nu te lăsa!... fii stîlp țeapăn casii noastre și nu-ngădui să cază biată moșie părintească pe mîna oltenilor, p-a Basarabeștilor — trăsni-i-ar Domnul din senin! — c-așa avem noi lăsat cu blăstem de la moși strămoși: pace și răgaz să n-avem cu neamul lor cel urgisit... De-ți va da Domnul Dumnezeu putere și tărie, să nu cruți, să n-aibi milă, că nici de tine nimeni nu va avea

milă, cînd te vor vedea înfrînt și ticăit... Mîna mea s-a muiat... nu mai poate rădica buzduganul ăsta, vechiul meu tovarăș, bunul meu prietin; ...ia-l acuma tu în mînele tale, și proaște să faci, cînd vei izbi cu dînsul în dușmanii noștri... Să n-aibi milă!...

Glasul i se curmă; ca un fior i se strecură prin tot trupul și rămase încleștat!... Atunci, în mijlocul acelei tăceri de spaimă, prin care trecea suflarea morții, în loc de sunetul cuvios al clopotelor, se auzi o zăngăietură înfundată de cătușe și de lanțuri. Erau bieții vecini robiți și puși în fiare de răposatul armaș, cari zăceau aruncați în fundul pivnițelor cetățuii sale, și acum, în mijlocul nopții, își scuturau dureroasele lor lanțuri.

Apoi totul intră în tăcere; prin odăi abia se auzea ceva suspinuri de femei, și p-afară văietarea viforoasă a crivățului. Întunericul domnea preste tot.

Deodată însă începură a se deosebi tropote de cai, și curînd după aceea cîțiva călăreți băteau tare cu paloșele în poartă. Stoica, om vechi al casii, deschise oblonul, scoase capul pe o îngustă ferestruie și întrebă:

— Cine e?

— Oameni buni! — răspunseră d-afară.

— Ce căutați așa înoptat pe la casele creștinilor?

— Sîntem de la domnie, noi, boieri ai țării, și venim să ne închinăm noului Domn ales de obște, lui Mihnea Vodă.

La aceste cuvinte neașteptate, Stoica deschise poarta, și boierii, descălicînd, merseră pînă la Mihnea, îi sărutară mîna cu smerenie, iar cel mai bătrîn dintre dînșii grăi într-astfel:

—Ani mulți întru noroc și fericire urăm măriii-tale! Aflatu-fi-vei din zvonul și jalea obștii că s-au pristăvit fericitul Domn și bun creștin Radu Vodă, iar norodul, cerînd cu o glăsuire ca să-i fii măria-ta sprijin și părinte, boierii țării te-au ales ca să urmezi răposatului în domnie, și pe noi, supușele măriii-tale slugi, ne-au trămis ca să te rugăm, din partea tutulor îndeobște, să primești volnic și bucuros aceas-

tă sarcină. Deci fie-ți, Doamne, milă de moșie și nu o lăsa în prada hrăpitorilor, cari de toate părțile pohtesc la dînsa ca să o strice și să o jăfuiască. La măria-ta aleargă toți cu nădejdea, ca puii la cloșcă. Nu-i lepăda; îndură-te, Doamne, de pămîntenii măriii-tale și le deschide aripă de apărare!

Mihnea stăpîni în sineși bucuria, mulțumi cu sînge rece boierilor și îndată porunci să i se gătească cai de plecare.

La revărsatul zorilor, Mihnea cu fiul său și cu Stoica, boierii trimiși în solie și cîțiva călărași se porniră pe drumul Curții de Argeș.

Buna jupaniță Smaranda, acum Doamnă a Țării Românești, rămase cu slujitorii și femeile sale ca să-ngroape, a doua zi, pe bătrînul Dracea, armașul din Mănești, la mănăstirea Tîrșorul.

II

CURTEA DE ARGEȘ

„Nu-i așa c-avuțiile-s amăgitoare?...“

Să aflăm acuma prin care împrejurări această cinste nevisată se dete lui Mihnea.

Radu Vodă, căzînd sub grea afurisanie și urgie a patriarhului Nifon, se răpusese de o groaznică și cumplită boală, și, cu toată cinstea Voivozilor, se îngropase la mănăstirea sa din Deal. Fratele lui, Vlăduță, era încă prea tînăr ca să ia cîrma țării; boierii de toate părțile umblau cu zavistii, care de care s-apuce domnia; Basarabii, cari mai erau și bani moșteni ai Craiovii, voiau să așeze pentru vecie neamul lor pe scaunul domnesc; dar ei erau olteni, și boierilor de dincoace nu le plăcea a fi mai prejos. Însă sila d-a ține țara în vrăjbi îndelungate, și mai ales temerea d-a vedea viind Domn

de la Vladislav, Craiul Ungariei, care, prin solul său Emeric de Joborg, făgăduia neîncetat boierilor că le va trămite pe Danciul, fiul lui Țepeluș Vodă, carele trăia în Ungaria, la grafu Zapolia, și care negreșit ar fi închinat țara protectorului său, în sfîrșit și frica turcilor ce amenințau necontenit d-a năvăli preste români, făcură pe boieri ca s-aleagă dintre dînșii pe cel care, prin firea sa mai semeață, se părea că va fi cel mai viteaz apărător al țării; acesta fu boierul Mihnea, fiul Dracii armașului din Mănești[1].

Iată dar pricina pentru care-l vom găsi, cîteva zile dupe moartea tatălui său, în Curtea domnească de la Argeș; însă nu va mai fi aci asprul vînător cu cojoc de oaie. Azi Mihnea a-mbrăcat chepeneag de catifea roșie cu ceaprazuri și cu bumbi de aur, cioareci albi tiviți cu găitane de fir, cizme cu pinteni poleiți ș-un gugiunan de samur cu surguci de pietre scumpe. Astfel se coboară el, cu alai, din Curțile domnești, pînă-n vale, la biserica pe care Radu Negru Vodă o lucrase cu mare meșteșug, împestrițînd cărămizile și scobind flori în piatră.

La ușa bisericei îl întîmpină mitropolitul Maxim cu mai mulți arhierei, purtînd crucea și Evanghelia, pe care Domnul le sărută cu multă cucerie; la urmă merse de-ngenuchie drept la ușa din mijloc a altarului, își rezimă capul gol de sîntul preastol, iar mitropolitul, puindu-i omoforul pe cap, îi citi cu glas măreț rugăciunile de încoronare ale împăraților bizantini și-i unse fruntea cu sîntul mir.

Sculîndu-se, Mihnea sărută preastolul și icoana Adormirei Maicei Domnului ce sta pe iconostasul din dreapta, ca hram al mănăstirii, și viind în mijlocul bisericii, mitropolitul îi puse pe cap coroana Voivozilor și-i dete-n mînă spata și buzduganul domnesc, ce le ducea, pe o perină roșie, marele-spătar. Atunci preasîntul părinte împreună cu marele-postelnic îl duseră de subțiori pînă la strana poleită ce se-nalță pe trei trepte la dreapta în biserică, purtînd pajerea țării

[1] Constantin Căpitanul, Fotino, Șincai, Engel *(n.a.)*.

săpată în lemn. Cînd se urcă noul Domn p-acel scaun bogat, cîntăreții glăsuiră rugăciunea: *Tebe Boga hvalim !...*[1], și oastea de afară slobozi pușile și sănețele cu chiote de bucurie și începură a suna din tobe, din pauce, din trîmbițe și din surle.

Toți boierii sta rînduiți și ascultau liturghia. Cînd se sfîrși dumnezeiasca slujbă, Mihnea ieși din biserică, îmbrăcă în tindă caftanul alb cu guler de samur, încinse paloșul și încălecă pe un armăsar cu harșa de fir și cu zăbale suflate cu aur. Atunci se porni alaiul îndărăt la Curțile domnești.

În cap mergeau, ca să deschidă drumul, dorobanții cu gîrbace și vînătorii de plai și de Olt cu lungi sănețe; în urma lor veneau roșiorii și verzișorii călări, despărțiți în căpitănii, fiecare cu steagul ei, purtînd mintene roșii și verzi; apoi caii domnești, acoperiți cu grele harșale de fir și de mătăsuri îndată dupe aceștia, Mihnea, însoțit de patru viteji ferentari cu lăncile poleite-n vîrf și la mînere, și urmat de boierii de taină, cu vătașii, aprozii, armășeii și lipcanii lor. Apoi urmau copiii din casă, toți feciori de boieri, îmbrăcați cu șavanele și cu cabaniță de felurite stofe scumpe, avînd mari podoabe și fotaze la cai[2]; ei și cu aprozii purtau sîngeacul sau steagul cel mare și două tuiuri turcești date de la Împărăție. Dupe dînșii veneau lefegiii cu haine galbene, simenii și scutelnicii pedeștri; apoi gloata boierilor mazili și boiernașilor, iar la sfîrșitul tutulor cetelor, o grămădire amestecată de slugi boierești, de orășeni, de neguțători și de săteni.

Alaiul se opri în Curțile domnești; Mihnea descălică, trecu printre boierii rînduiți în îndoit șireag, intră în sala mare a spătăriei și se urcă pe tronul domnesc, scoțînd coroana din cap, drept semn de jale pentru tătînă-său ce murise.

Marele-postelnic sta în picioare la dreapta lui.

[1] *Tebe Boga hvalim — Te Deum laudamus.* Pe tine te lăudăm, Doamne! (pe slavonește) — *(n.a., — 1887 și 1894)*.

[2] Miron Costin *(n.a.)*.

Mai întîi veni mitropolitul Maxim ca să-i sărute mîna, și-i rosti cîteva cuvinte de urare în limba sîrbească. — Călugărul Maxim fusese trămis de Craiul Ungariei ca să împăciuiască pe Radu Vodă cu Bogdan, Domnul Moldovii, și de atunci, deși era sîrb de neam, rămăsese ca mitropolit în țară[1]. — Mihnea răspunse pe scurt că-i pare rău unde nu se pot înțelege d-a dreptul, și părintele, întorcîndu-se spre norod, îi dete obicinuita binecuvîntare.

După dînsul înaintă un boier bătrîn; postelnicul, vorbind către Domn, îi spuse:

— Sluga măriii-tale, Pîrvu vornicul Basarab sărută poala măriii-tale.

— Te afli zdravăn, jupan Pîrvule? — întrebă Mihnea cu un zîmbet de bunătate prefăcut și amăgitor.

— Slavă Domnului, măria-ta; ne ținem și noi cum putem.

— Dar neica Barbu cum trăiește? Nu-l văd p-aici.

— E șezător la dregătorie, măria-ta, în Craiova.

— Bine face. Ei, măre boieri, domnia-voastră, — zise el aruncîndu-și ochii asupra gloatei, — să fie în Țara Românească mulți bărbați de treabă și cu temei, precum sînt aceștia (vrînd să însemneze pe Basarăbești), în frica lui Dumnezeu vă zic c-ar fi blagoslovenie cerească!... Spune-mi, jupan Pîrvule, pare-mi-se c-aveai mai mulți prunci?

— Cu adevăr, am trei feciori, măria-ta, ș-au crescut flăcăi mari.

— Apoi să le facem de căpătîi; să-i însurăm. Ce nu-i arăți și nouă ca să-i cunoaștem?

— Nu știu cum să dovedesc măriii-tale mulțumită pentru atîta milă și cinste ce dai casei mele.

— La boieri vrednici toate se cad, jupan vornice!

Atunci, trei tineri, între 15 și 25 de ani, cu mîndre și drăgălașe chipuri, veniră să sărute mîna domnească.

[1] Șincai, Engel. Acest mitropolit era din neamul Brancovici *(n.a.)*.

— Acesta e fiul meu Ilie, pe care am socotit peste puțin să-l căsătoresc, — zise bătrînul boier, în ochii căruia se citea bucuria unui părinte.

— Să fie comis-mare în zilele mele, și voi să-i fiu nun.

— Acestălalt, — adaose Pîrvu, — e fiul meu Neagu, care a învățat multă carte de la fericitul patriarh Nifon.

— Să-mi fie mie logofăt de aproape.

Tînărul, închinîndu-se adînc la Mihnea, îl rugă, drept har, să-i lase vătășia de vînători.

— M-am deprins cu dînșii, și ei cu mine, ca trup cu suflet, măria-ta, — zise el cu glas neted și hotărît.

— Fie-ți pe plac, — răspunse Mihnea în nemărginita sa milostivire.

— Acesta e cel mai mic al meu fecior, Dragomir.

— Voi chiar de azi să-l număr printre copiii mei din casă.

Tatăl și toți trei feciorii se-nchinară lui Vodă, și postelnicul începu a numi pe ceilalți boieri.

Ceremonia se sfîrși, și toată boierimea rămase încîntată de noul stăpînitor; fiecăruia îi dase sau îi făgăduise un os de ros.

— Dumnezeu să-i dea ani mulți de viață și de domnie! — zicea fiecare, ieșind din pragul domnesc.

*

Nu trecu mult timp și sosi vremea să se facă nunta lui Ilie, feciorul vornicului Pîrvu Basarab, cu Ilinca, fiica lui Radu, spătarul din Albești.

În ziua aceea Curtea domnească se-mpodobi ca de o sărbătoare, și-ntr-adevăr vrednici erau amîndoi logodnicii de asemenea podoabă. Amîndoi tineri, frumoși și bogați, se păreau meniți pentru o desăvîrșită norocire. Cînd tînăra fecioară se arătă cu conciul semănat cu diamanturi, cu aburosul zovon de filaliu, cu nuritul văl de beteală răsfirat pe un binișdeșuvaiu alb, cu grumazul acoperit cu șiruri de mărgă-

ritare și cu cununia de flori pe frunte, ar fi zis oricine că vede icoana cea mai blîndă și cea mai smerită a Pururei Fecioare.

Acea frumusețe pătrunse pe toți, iar mai cu seamă pe Mihnea, în a cărui inimă deșteptă patima cea mai fieroasă și mai nerușinată.

Nunta se făcu însă cu veselie; covorul pe care stau mirii la cununie era semănat cu galbini venètici; de toate părțile prin odăi ploau, pentru boieri, zaharicale, iar în curte, pentru norod, bani mărunți de argint și de aramă, cu mărcile banului Barbu Basarab și lui Mihnea Voievod. La masă, ginerile șezu la dreapta lui Vodă și purtă în cap gugiuman domnesc; dupe cină, boieri și jupanițe se prinseră în horă, și cînd veni ceasul de a se sparge cheful, un slujitor de sub masă începu să cînte ca cocoșul, ca să vestească că se apropie ziua.

Toți se-ntoarseră pe la casele lor cu făclii și cu masalale, toți veseli, mulțumiți, dar nimeni mai mult decît tinerii însurați.

Însă abia intrase ginerile în odaia făgăduinții, cumpărînd cu cai și cu arme această dorită plăcere de la frații și de la rudele miresei, ce stau la ușă și-l opreau d-a intra, abia avuse vreme, în dulcea lor grăbire, să stingă candela, cînd niște tîlhari, pătrunzînd pe furiș într-acel cuib de fericire, sugrumară în pat pe Ilie și luară cu sine trupul mortului, pe mireasa leșinată și toate sculele ce erau răsipite prin odaie.

A doua zi, spaima și jalea erau scrise pe toate fețele; nimeni nu știa ce să zică, ce să gîndească; Mihnea singur simțea în sinești, nu mustrarea unui cuget de om, ci mulțumirea unei inimi de fiară sălbatică ce și-a îndestulat patima uricioasă.

Unii boieri șopteau, într-adevăr, dar pe ascuns și numai acasă la vornicul Pîrvu, cum că s-ar fi zărit într-acea noapte oameni d-ai lui Stoica, credinciosul lui Vodă, ce acum ajunsese logofăt-mare, strecurîndu-se pe sub cumpăt în casele răposatului Ilie comisul, c-acest omor nu s-ar fi făcut numai ca să prade bogățiile lui, în sfîrșit, că ar fi găsit a doua zi că-

mărășeii boabe de mărgăritar răsipite chiar prin odaia de culcare a lui Vodă, de unde un om tiptil scosese, cînd se crăpa de ziuă, un trup de femeie învelit într-o rasă.

Aceste vorbe ajunseră pînă la urechile lui Mihnea, și puțin dupe aceea el pofti la masă pre cîți auzise c-ar fi grăit așa.

La ospăț, Mihnea se arătă foarte mîhnit pentru pierderea unui așa bun și tînăr slujbaș ca Ilie. Cînd cuparul îi aduse potirul de aur din care bea Domnii, și cînd păhărniceii dreseră pe la toți prin pahare, Mihnea se sculă, închină drept mulțumită pentru darul și mila dumnezeiască și rosti, cu glas întristat, un cuvînt în care arătă cum că „toate sînt trecătoare pe pămînt: tinerețe, pricopseală, sănătate, frumusețe și slavă, toate daruri ale proniii; cum că se scutură ca frunzele toate bunurile cîte ni le dăruiește, pentru o zi, milostivirea cerească; dar, mai vîrtos, cum n-or să fie zadarnice și amăgitoare averile și bogățiile care le agonisim noi muritorii și care ne vin de la zadarnica omenire?!“.

Auzind aceste înțelepte și tînguioase cugetări, bătrînul Pîrvu lăcrima, iar ceilalți boieri stau pe gînduri, obidiți, și citeodată ziceau, dînd din cap: „Adevărat c-așa este!“.

Această tăcere fu întreruptă de medelnicerii ce aduseră pe masă, în sahane de argint, un morman de pilaf alb și fumegos.

— Poftiți, luați, boieri! — le zise Domnul, și fiecare, pe rînd, turnă cu lingura din sahan; însă abia apucaseă să ia în gură și s-amestece, cînd toți, strîmbîndu-se ca de durere de măsele, aduseră mîna la gură și-și scuipară pe tipsii dinții lor împreună cu boabe de mărgăritar. Unii, de durere, umblau să se scoale de la masă.

— Stați pe locuri, boieri! — strigă atunci Mihnea, cu glas tare. — Ci, nu vă zăticniți din gustare! Fie-vă aceasta numai pildă la zisele mele de adineaori, ce le-ați încuviințat cu gîndul și cu graiul; fie-vă drept învățătură, ca nu doare cumva să pohtiți la bogății ca la vreun bine mare. Ispitele

lumii sînt multe și de tot felul, dar nu sînt spre folosul omului; averea adimenește pe om, ș-apoi îl scîrbește; așa și bobul de mărgăritar, e mai mare și mai cu preț decît bobul de orez, dar sparge dinții. Astfel cuget eu în mine, și drept aceea am vrut să aibă și boierii mei dovadă plăsmuită, ca nu doare cumva, vreodată, să spună vreun bîrfitor, — lumea e plină de oameni răi! — că am pohtit eu la dobînzi... Ei! spuneți acuma, boieri domnia-voastră, nu-i așa că avuțiile-s amăgitoare?

Și la aceste din urmă cuvinte, un zîmbet batjocoritor i se juca pe buze, iar logofătul Stoica, rîzînd înghesuit de strîmbările bieților stîrbiți, se mira în gura mare cum de nu i s-a întîmplat și lui să dea peste un bob de mărgăritar în pilaf, și, cu o șugarnică viclenie, făcea mare haz de gluma înrăutățită a stăpînului său[1].

Cu atîta se sfîrși ospățul, dar Mihnea pricepu că sfiala intrase în inimele boierilor și că prepusurile se schimbase în siguranțe, la ochii Pîrvuleștilor! Deci, înainte chiar d-a fi ochit, el trebuia să dea lovirea cea grea. Hotărîrea o luase, dar îi lipsea mijloacele; Basarabii erau împrăștiați prin toată țara; ei îl înconjurau pînă și-n palat; de aceea, în casa sa, se temea tiranul de a cere sfat chiar de la credincioșul său Stoica, ca nu cumva, auzindu-se vorbele lor, să prevestească cineva pe Banoveți. Îi trebuia însă neapărat un om ca să întindă lațurile și să pună cursele în lucrare.

*

Într-o zi, stînd cu logofătul în odaie, deodată el chemă un fustaș de la perdea.

— Să ceară Doamnei, — îi zise, — cheile de la pivniță și să-mi deschidă.

Fustașul plecă să-mplinească porunca, și Domnul cu Stoica se coborîră în beciurile boltite ale palatului.

[1] Gluma cu mărgăritarii în pilaf e o tradițiune păstrată prin grai, despre un boier lacom la avuții *(n.a.)*.

Dupe ce intră, Mihnea porunci pivnicerilor să iasă și să-l lase singur cu logofătul; însă, din întîmplare, Dragomir, fiul Pîrvului, ce de curînd intrase printre copiii din casă ai Curții, și, de curiozitate copilărească, se coborîse cu chelarii în pivniță, fiindu-i teamă de dojana lui Vodă, se ascunse încet și pe furiș în fundul unei buți goale, și de acolo, tremurînd de groază, el putu deosebi următoarea vorbire[1]:

— Știi, Stoico, de ce te-am adus aici?

— Ascult, măria-ta.

— Pe sus, în case, nu-ți dă nimeni pas să vorbești cevași în taină; pare că stau pereții și trag cu urechea.

— Așa, măria-ta, mă mir cine a putut bănui adevărul despre moartea lui Ilie și despre cele ce s-au petrecut aici cu mireasa lui, care, — Dumnezeu s-o ierte! — a și murit acum pe mînele maicilor.

— Păcat de dînsa, că era gingașă și voinică muiere; ca o balauroaică mi se sumețea împotrivă...

— Ei! vezi, Doamne, toate acelea le spune acuma lumea întocmai precum s-au petrecut; d-aceea bine faci să te ferești.

— Apoi doară că nu o fi blăstem ca și d-aicea, de sub pămînt, să iasă zvon de ceea ce vom chibzui. Ascultă-mă tu bine; vezi că nu mai e de dus mult cu Craiovenii; au prins de veste de toate și, ca copoii, adulmecă orice mișcare a domniei. Ei! pînă aci! am obosit tot înghițindu-mi amarul; sînt sătul de atîta fățărie! Voi, în sfîrșit, să-mi rădic piatra dupe inimă, să mă mîntui cu totul de dînșii.

— Măria-ta ești Domn și ai toată puterea; poruncește, ce să facem?

— Să găsim, Stoico, un mijloc d-a-i pune pe toți dodată la mînă, și atunci nici pruncul din mumă să nu scape!... Aoleu, neam blăstemat de Basarabi! căci nu te ivești acum colea sub palma mea, ca să te strivesc ca p-această jigănie!

[1] Cronicarul anonim în *Magazinul istoric pentru Dacia*, tom. IV *(n.a.)*.

— și mîna lui turti cu furie, pe fundul unui butoi, un păiajen ce-și urzea în ticnă țelele sale.

— Banul Barbu n-a mai venit la Curte, — adaose Stoica dus pe gînduri, — se vede că se teme de ceva... Neagu a trecut cu vînătorii săi peste Olt; nici asta nu e semn bun. — Știi ce?... Măria-ta să le scrii pohtindu-i cu politică la scaunul domniei, iar cărțile să le dăm în mîni de oameni zdraveni, cari să nu-i slăbească din vedere. D-or veni de bunăvoie, îi prindem cu tot nemetul lor aici; iar dacă vor simți ceva ș-or vrea să pribegească, atunci mesiții măriii-tale îi vor aduce ferecați. Cît despre Pîrvu și copilul său, îi avem mai aproape și se pot lesne priveghea.

— Bine le-ai gîndit tu; mîne să-mi faci carte către Barbu și poruncă de învîrtejire Neagului; să rînduiești oameni ca să nu scape din ochi pe Pîrvu. Toate să fie puse, pînă mîne, la cale, și Doamne ajută! Cînd m-oi vedea scăpat și de odrasla asta de olteni blăstemați, o să mi se mai veselească inima în mine. Acum cheamă pe pivniceri și să le bem aldămașul... Noroc bun, măre bădiță!

— Să-ți fie de bine, măriii-tale!

Pivnicerii și butarii se coborîră sub boltă.

— Ei! feții mei, — le zise Mihnea, — să trăiți! bună treabă mi-ați lucrat voi aicea; toate-s trainice și curate; pereții spoiți; pe jos e așternut năsip neted și mărunt; buțile stau bine înțepenite pe chezașii lor; tocitorile sînt așezate frumos pe căpătîie. Acum să vă vedem și vinurile! Ia trageți-mi încoa cîte o cinzeacă de la cep.

Și Mihnea mergea și gusta, din bute în bute, vinurile de la Dealul Mare, de la Drăgășani, de la Săcuieni, de la Greaca, pelinurile stifoase și profire, țuica de prune și de drojdii, rachiurile de sacîz și de anason din Chipru și din Anadol[1]. Cînd ajunse spre fundul întunecos al bolții, întrebă:

— Dar colo-n fund ce e?

[1] *Anadol* — Anatolia, regiune în Centrul Asiei Mici, la nord de munții Taurus.

— Ia! sînt niște buți goale, să trăiești măria-ta! Dar iaca mai încoace un butoiaș de vin de Drăgășani, tocmai de cînd cu Laiotă Basarab. Ce mai vin! să trăiești măria-ta! parcă bei miere și ți s-aprinde foc la inimă.

— Ado-ncoace; pune pîlnia mare și toarnă cu vedrița, ca să bem norocul lui Laiotă ș-al neamului său de Basarabi! — Și azvîrlind pe gît un pahar de vin chihlibariu, rînji ca cînele cînd vede că i se gătește prada.

Logofătul Stoica nu apucase încă să toarne pe hîrtie ieroglificele sale pisanii, cînd copilul Dragomir, spăimîntat de cele ce auzise din fundul buții, alergă la casa tătîne-său și destăinui planurile tiranului. Pînă-nserat, Pîrvu își rădicase casa, ca să pribegească, și doi lipcani de olac se trămiseră cu această veste banului Barbu și vătafului Neagu. Tot neamul Basarabilor, pînă să nu prinză Domnul de veste, trecuse Dunărea și ducea jăluirile sale la Poarta Sultanului.

Mihnea, văzînd că acei boieri au întîmpinat răzbunarea sa, își înmuie turbarea în fel de fel de cruzimi; porunci să se prade, să se arză și să se sfărîme pînă la pămînt toate casele și toate bisericile lor, pre unde se vor fi aflînd, în Curtea de Argeș, în Tîrgoviște, în Craiova, în Brîncoveni; pe slujitorii și pe preoții lor îi căzni, și, la urmă, închizîndu-i pe toți în mănăstirea Bistriții, ce era clădită chiar de banul Barbu Basarab, îi dete foc de arseră toți într-însa.

De atunci înainte tiranul, lepădînd orice văl de fățărie, începu a face răutățile pe față. Pe boieri îi omora; avuțiile le lua; soțiile și fiicele le necinstea; dăjdii multe punea asupra țării. Pe mitropolitul Maxim, ce sta împotrivă la nelegiuirile sale, necutezînd a-l ucide, îl depărtă, dîndu-i solie la Curtea lui Vladislav, Craiul Ungariei[1].

În urma plecării mitropolitului, el silui pe o nepoată a lui, și fratele acestia, un sîrb anume Dumitru Iacșăg, își

[1] Constantin Căpitanul, Chronicarul anonim *(n.a.)*.

scăpă zilele fugind în Ardeal, unde aşteptă ceasul răzbunării.[1]

Se vede dar că Mihnea urma viaţa sa de desfrînare atît cu jupaniţele boierilor curteni, cît şi cu femeile dupe afară, şi toate aceste se petreceau subt ochii Doamnei Smarande, care, stăruind toată ziua la furcă şi la război, la cămară şi la jicniţă, păzind praznicele şi posturile, spovedindu-se şi făcînd mereu la mătanii, trecea toate cu vederea şi trăia o viaţă de găzdoaie harnică şi de bună creştină.

În anii domniei lui Mihnea Vodă se căsători şi fiul său Mircea şi luă de soţie pe fata lui Rareş Vodă de la Moldova, anume Domniţa Chiajna.

Astfel trăia la culmea puterii şi a măririi familia răposatului Dracea armaşul, şi nu prevedea goapa ce sta căscată dinainte-i; astfel şi lupul cu puii săi pustiază codrii fără d-o bănui laţul ce-i va întruna într-o zi pe toţi.

III

COTMEANA

„Fuga e ruşinoasă, dar e sănătoasă..."

Un an şi jumătate trecuse de cînd Mihnea ţinea cîrma ţării, şi boierii pribegi, — Basarabii şi alţii cîţi putuse să scape din mînile tiranului, — dupe multe şi anevoioase rugăminte, dobîndise în sfîrşit ajutor de la Împărăţia Turcească. Sultanul Baiazit dase poruncă paşii de la Dunăre ca să intre cu oştire în Ţara Românească şi să aşeze în scaunul domniei pe Vlad cel Tînăr sau Vlăduţă, fratele răposatului Radu Vodă.

Deci, în toamna anului 1509, trei pîlcuri de oaste turcească sta gata să treacă Dunărea, din care unul, sub poruncile lui Neagoe Basarab, răzbi mai nainte de celelalte în Oltenia, şi acolo se adaose cu pandurii şi cu vînătorii ce veneau cu bucurie să se închine la vechea lor căpetenie.

Toate acestea se auzise, dar nu lămurite, la Curtea lui Mihnea, şi Domnul socoti de folos a trămite în cercetare preste Olt pe fiul său Mircea, cu vreo cîţiva aprozi credincioşi, dîndu-i şi pe logofătul Stoica ca să-l însoţească.

Mircea, temîndu-se a merge d-a dreptul în Rîmnicul Vîlcei şi ne-voind a trage nici chiar tiptil la gazdă în oraş, mai nainte de a fi aflat ce se petrece pe acolo, se opri la mica mănăstire Cotmeana, puţin mai în jos de frumoasa Vale a Luminilor, pe Topolog. Sfinţise soarele din dosul piscurilor Coziii, cînd el poposi în paşnica vălcea unde stă pitită mănăstirea, ca un cuib între munţi. La poartă era un turn ce acum s-a dărîmat: ograda, încinsă cu ziduri, înfăţişa pe dinîntru patru şiruri de chilioare cu tinde lungi şi arcuite: în mijloc se afla o bisericuţă.[1]

Aprozii aşezară vro două-trei corturi în curte; iar feciorul de Domn şi credinciosul Stoica, dupe o cină de sehastru mai mult decît cumpătată, merseră să se odihnească în chilia starîtului, ce slujea de arhontărie.

— Părinte, cînd va toca de noapte, să treacă cu toaca pe la uşa noastră, ca să mergem şi noi la biserică, — zise Mircea călugărului ce-i însoţise cu felinarul, de la trapezărie pînă la sălaşul lor.

Călugărul se gătea să se ducă.

— Blagosloveşte, părinte, — îi spuseră călătorii.

— Domnul să vă blagoslovească, feţii mei! — şi trăgînd uşa chiliii, o închise cu clanţa.

Abia apucase însă să-i fure somnul, cînd, dodată, o sumedenie de călugări cu rasele nencinse, cu pletele şi bărbile zbîrlite dete năvală în chilie şi-i deşteptară cu aceste vorbe spuse pe sărite:

---

[1] Engel *(n.a.)*.

[1] Această mănăstire, ce ţine de Cozia, a fost zidită de Mircea cel Bătrîn şi dreasă de Alexandru Ipsilant *(n.a.)*.

— Fugi, măria-ta, scapă-ți zilele!... Ne-au călcat hoții! Sînt la poartă o mie și mai bine de haramini levinți, cu sănețele gata de foc și cu paloșele goale... Zic că sînt ai lui Neagoe Basarab, și cer să te dăm pe măria-ta... Fă-ți pomană cu noi; fă ce-i face și ieși de aici, că e vai și jale de măria-ta și de bîată mănăstire!

Aceste cuvinte, spuse pe nerăsuflate și de mai mulți dodată, făceau o larmă care sperie și ameți pe ticniții și somnoroșii călători.

— Ce ziceți? cum? ce e? — întrebau ei uluiți.

Dar pricina era netedă: Neagoe, aflînd în Rîmnic că Mircea, fiul lui Vodă, ar fi mas de conac noaptea pe ascuns la schit la Cotmeana, se răpezise cu vînătorii săi și năpădise pe la miezul-nopții, cerînd să-i deschidă porțile; călugării s-au temut să nu le facă vreo stricăciune de va găsi pe vrăjmaș în zidurile lor; de aceea, plini de spaimă, îndemnau pe Mircea să fugă.

— Dar pe unde? — întreba acesta, — de vreme ce ziceți că lotrii stau la poartă.

— Iată, p-această fereastră, — îi răspunseră, arătîndu-i o crăpătură îngustă ce da în partea pădurei.

— Fuga e rușinoasă!... — cugetă prințul, zăticnindu-se la ideea de a fugi fără de împotrivire.

— Dar e sănătoasă! — adaose înțeleptul Stoica.

În minutul acesta, strigătul: „Foc! dăm foc la mănăstire!...", repetat de mai multe sute de glasuri, făcu pe călugări să-și piardă cu totul mințile; ei împinseră pe bietul Mircea desculț, fără căciulă, numai în cămașă și cu brîul tîrînd[1], pînă la fereastră și-l îmbrînciră jos. Stoica sări dupe dînsul.

Ș-amîndoi, în întunerecul nopții, o luară d-a fuga prin păduri.

Călugării, mîntuiți de primejdioșii lor oaspeți, deschiseră porțile pandurilor înviersunați. În furia intrării, unii dintr-a

[1] *Cronica anonimă* în *Maga⟨zinul⟩ istor⟨ic⟩ pentru Dacia*, tom. IV *(n.a.)*.

ceștia apucase pe nevinovații călugări de barbă, dar Neagoe se răpezi, încruntat ca paloșul, la dînșii: — „Să nu stricați pe nimeni!" — strigă el în gura mare, și curtea se umplu de oaste.

Aprozii lui Mircea, văzîndu-se împresurați d-atîta gloată, unii se predară de bunăvoie, alții, cercînd să stea împotrivă, căzură sub numeroasele loviri ale dușmanului.

Neagu puse să cerceteze prin chilii, prin pivnițe, și, neaflînd pe nimeni, crezu c-a fost amăgit. Vînătorii lui aprinseră focuri în curtea mănăstirii și p-afară, și, dupe vecînicul obicei de popas al românilor, puseră căldarea de fiertură în crăcan și-ncepură să povestească basme și zicători glumețe.

Cînd tocă de otîrnie la schit, Neagoe intră în biserică, se închină cu smerenia unui făt de Domn cuvios, și, la ieșire, vărsă în mîna starițului un pumn de bani de aur, ca să-i fie spre pomenire.

— Să-ți dea Domnul slavă și mărire! — zise călugărul, cu fața luminată de o cucernică lăcomie, și ceilalți șoptiră: „Amin!".

Din-zi-de-dimineață Basarabul își rădică tabăra și se întoarse în Rîmnic.

Pe cînd la Cotmeana se petreceau acestea, Mircea și Stoica urmau prin păduri calea lor cea rătăcită; plini de groază și temîndu-se încă să-i fi urmărit, ei fugeau înainte, speriindu-se de orice zgomot, de orice șoaptă, de frunzele ce fîșiau pe cracă, de vîntul dimineții ce mătura uscăturile, de broasca ce sălta în mlaștină, de vătuiul ce zbughea din iarbă. La fiesce sunet ei se ascundeau în tufe, ș-apoi frigul umed al nopții de toamnă îi făcea să pornească de iznoavă, desculți și despuieți. Multă vreme ei rătăciră pe poteci și pe cărări pierdute, pînă ce deteră într-un drum mare.

Atunci, de mai multe ori se întîlniră cu cete de ostași ce mergeau, șuierînd din frunză, către Olt; dar frica îi făcea să

se pitească între bolovanii drumului și să-și oprească suflarea pînă-i vedeau depărtați.

Astfel petrecură toată noaptea; însă mîna dumnezeiască îi puse pe calea dorită; cînd se revărsa de zori, drumeții prîcepură că sînt aproape de Curtea de Argeș.

Se răsipise pîcla dimineții, și soarele se înălțase vesel ca d-un stat de om pe cer, cînd ticăiții călători ajunseră în cetate, doboriți cu totul de osteneală și de feluritele încercări ale acestei groaznice nopți.

Sosirea lor și vestea ce aduceau pricinuiră o nouă jale în palatul domnesc. De-cu-noapte începuse de prin toate părțile să vină știri cum că turcii ar fi trecut Dunărea la Giurgiu, și, la urmă, că Basarabii ar fi intrat cu oaste și cu Domn nou de la Împărăție în București; în sfîrșit, că un nor de turci înainta cu mers grabnic ca lăcustele spre Curțile domnești.

Auzind toate acestea, Mihnea trămise să adune în grab' boierii la svat; dar pe unde se duceau aprozii să-i cheme, veneau îndărăt cu răspuns, care că pribegise peste noape, care că de-cu-seară plecase să întîmpine pe turci la București. Trămise atunci să strîngă în curtea palatului puțina oștire ce se afla șezătoare la Argeș; dar toată se răsipise sau apucase să treacă peste Olt, la Neagu Basarab.

Copiii din casă se răspîndise fiecare pe la părinții săi, astfel încît Mihnea se văzu deodată năpustit de toată Curtea și de toată oștirea sa, singur cu ai săi și cu cîteva bătrîne slugi părintești.

Atunci sîngele se aprinse într-însul și turbarea îi coprinse sufletul, în minutul acela cînd oricare altul s-ar fi desnădăjduit. În zadar se oțerea împotriva răstriștii și căta în capul său înfierbîntat un mijloc de împotrivire. Toate erau mute la al său glas, toate în preajmă-i stau mărmurite și reci ca gheața; nici o ființă nu se aprindea la focul ce ardea într-însul. În zadar umbla cu pas răpede prin odăi, ștergîndu-și sudoarea de pe frunte, și izbea cu pumnul în pereți, răcnind: „— Nu; nu se poate să cază într-astfel Mihnea! Săriți, la

mine, copii!“ Dar nimeni nu venea, și numai bolțile răspundeau cu urlet la răgușita sa chemare.

Mircea și Stoica încă nu ieșise din a lor amorțeală; spaima și obosirea sleise cu totul sîngele într-înșii. Ei ședeau încremeniți pe laviță, cu capetele pe mînă, cu ochii turburi și holbați; semănau a fi pierdut orice simțire.

Domnița Chiajna, care peste vreo cîțiva ani avea să fie eroina de la Șerbănești, sta lîngă dînșii, cercînd a-i îmbărbăta, și-i suduia cu aspre cuvinte, arătîndu-le că datoria lor este să alerge prin cetate, să adune de pre unde vor putea luptători și să vînză cu al lor sînge cinstea tronului și a neamului lor.

Zadarnice povețe! Cînd erau părăsiți de toată boierimea, de toată oastea și de tot norodul, unde erau ei să mai găsească apărători?

În împrejurări ca acestea românul e mai înțelept: el nu-și primejduiește zilele pînă cînd nu vede cîtuși de puțină nădejde de izbîndă; atunci, mai bine se trage înapoi, ca la urmă să poată sări mai departe.

Așadar, potolindu-se și văzînd, în sfîrșit, că nu e prin putință a sta cu armele împotriva cotropitorilor, Mihnea porunci să se gătească de plecare. Atunci ai fi văzut pe toți, slugi și stăpîni, cu fețile pălite, cu ochii sticliți, alergînd prin odăi, rădicînd avuțiile domnești în lăzi și în boccele, ca să le încarce, îmbrîncindu-se, împiedecîndu-se și mai rău într-acea pripă desnădăjduită.

Cînd se sfîrșiră pregătirile, Doamna Smaranda și Domnița Chiajna se urcară jalnice în rădvan, una — umilită ca un voinic ce s-ar vedea silit să fugă dinaintea vrăjmașului, fără d-a se lupta; cealaltă — oftînd dupe casa ei așa frumos diretecată, dupe cămara-i plină cu merinde, dupe trîmbele de borangic nețesute și dupe bogatele cusături rămase pe gherghefuri.

Mihnea, tînărul Mircea, Stoica și cîțiva credincioși slujitori umblau călări pe de laturile rădvanului, triști și ofiliți

ca osîndiții ce au apucat calea ocnii. În urmă-le venea un chervan mare mocănesc, plin pînă în coviltir de sipeturi, care ducea pe drumul băjeneriei bogățiile lui Mihnea Vodă.

Ei apucară spre munți și trecută granița în Ardeal.

IV

SIBII

„Să știe tot omul că am omorît pe Mihnea Vodă!"

Cît ajunse în Ardeal, — într-acea țară unde atîtea neamuri războinice, unguri, șași, români și săcui, stau înghesuite și în veci gata pe vrajbă, — gîndul cel dîntîi al Domnului mazilit fu să stringă o adunătură de oameni cu simbrii, în capul cărora să meargă să-și ia domnia înapoi.

Planul său nu izbuti; oștirile lui Vlăduț îi răsipiră simbriașii, și el atunci se duse să se așeze, cu toată familia, în Sibii; dar inima lui încă nu era înfrîntă și capul lui se muncea mereu cu ideea d-a redobîndi tronul. De aceea trămise pe Stoica, cu bogate daruri, în Visegrad[1], la Craiul Vladislav al Ungariei, ca să-i arate plîngerile sale împotriva boierilor țării și să-i ceară totdodată ajutor și ocrotire.

Vladislav, lingușit d-a vedea atîta supunere din partea unui Domn român, îi răspunse printr-o carte măgulitoare, în care îl numea „bunul său frate" și i făgăduia că-l va sprijini cu oaste în primăvara viitoare, îndatorîndu-l însă să primească legea catolică și să-i închine Țara Românească, unind-o prin lege și tractaturi de supunere cu Crăia Ungariei. Zîmbitoarea nădejde a puterii făcu pe Mihnea să primească toate aceste învoieli umilitoare. Lege, familie, avuție! ce n-ar fi jertfit ei oare acum pentru o sîngeroasă răzbunare?!

[1] *Visegrad* — numele german al Cetății Alba (Iulia).

Ah! ce sălbatică veselie îi umplea sufletul, cînd, printre visele viitoarei sale măriri, zărea capetele Basarabilor înșirate în țepe la porțile-i domnești!

Vremea d-acum însă cerea ca s-ascundă asprele aplecări ale inimei sale și să stea cu zîmbetul mulțumirii în veci gata pe buze, pentru orice semn de compătimire sau de cinste, pentru orice făgăduință de ajutor.

Craiul Vladislav scrise totdeodată orășenilor din Sibii, poruncindu-le ca pe „Mihnea Voievod, pe ai săi și toată casa și neamul lor, nebîntuiți, siguri și fără împiedicare, să-i țină acolo, în mijlocul lor, și în cinste să-i aibă; preste acestea, pe toți să-i apere și să-i ajute și să fie datori în tot timpul a le prinde parte, nici să cuteze altmintrelea a lucra"[1].

Această crăiască carte fusese citită în mijlocul pieței mari de către magistrul orașului, și toți „înțelepții luători de seamă și credincioși ai Craiului iubiți" sibieni se făgăduise să împlinească cu credință, luare de seamă și înțelepciune poruncile iubitorului lor Crai.

De atunci înainte, Mihnea, pus sub credința de obște și botezat în legea catolică, cu mare pompă, dinaintea sibienilor papistași, fu privit ca cea mai însemnată persoană din cetate. Norodul îl cinstea, îl iubea și se închina la dînsul; adevăr e că nimeni nu putea fi mai milostiv decît Domnul român. În toate zilele magistrul orașului, Ioan Agota, și județii și jurații veneau să cerceteze de trebuințele prințului. În casa lui, comitele de Temișoara, Ioja de Șom, trămis acum în părțile Bîrsei, nobilul Ioan Horvat de Vingart și toți grofii și nemeșii din Sibii și de prin prejur alcătuiau o Curte care se bucura de bilșugul și de traiul domnesc al Voievodului mazil. La mese și seara în adunări, Mihnea le povestea jafurile și prădările boierilor, dușmanii lui, și lesne-crezătorii săi ascultători se mirau, în simplitatea lor săsească, ce oarbă țară e aceea ce se dă în mîna unor astfel de tîlhari și leapădă

[1] Șincai *(n. a.)*.

un Domn, care, străin și pribeag, în cîteva luni numai, umpluse Sibiiul de bunătățile sale.

Un biet poet latin, Ioan Salius, ce se bucura și el de cinstea de a fi printre numeroșii oaspeți ai prințului, începuse a pune pe versuri laudele sale, arătînd vechea slavă „a neamului său domnesc, întinsa lui stăpînire, dreapta-i strășnicie împotriva prădătorilor și-a furilor, rîvna lui d-a uni creștinătatea subt o singură cruce, dorința-i d-a scăpa Bizanțul de păgîni, urîcioasa viclenie ce-i răpise tronul; tocmai cînd era în mijlocul tăriei și-a grămezilor de aur..."[1]. Însă atunci cînd era poetul să-și pornească Pegazul pe căile zîmbitoare și înflorate ale viitorului, cînd era să cînte glorioasa redobîndire a tronului, ce se apropia, și să-și ia plata cuvenită inspiratelor sale strădanii, o împrejurare cruntă curmă deodată strălucitoarele nădejdi ale Domnului și ale lingușitorilor săi.

Șederea lui Mihnea în Sibii strînsese acolo mai mulți oameni ce purtau cu dînșii cîte o veche răzbunare, și cari, plini de jalnica aducere aminte a trecutului, urmăreau ca piaza-rea pe îmblînzitul tiran.

Nemilostiva ursită sau pronia răsplătitoare făcuse ca acești oameni să se întîlnească, să-și destăinuiască unul altuia aceeași ură și împreună să chibzuiască a lor răzbunare.

*

În casa lui Danciu Țepeluș stau adunați, într-o seară, trei oameni. Unul, de vîrstă mezie, purtînd îmbrăcăminte ungurești, are un obraz pe care se citește o prostatică rîvnire la măriri; acesta e stăpînul caseĭ, fecior de Domn și neîmpăcat dușman al lui Mihnea, carele se suise pe tronul hotărît lui de Vladislav, și acum încă îi răpise sprijinul ocrotitorului său. Al doilea e un boier bătrîn de Țara Românească, cu barba albă și cu fruntea înorată de o veche mîhnire; acela e Radul, spătarul din Albești, a cărui fiică, Ilinca, fusese jertfită cu atîta cruzime de către fostul Domn, chiar în noaptea ei de cununie.

[1] Vezi epitaful latin al lui Mihnea, în Engel *(n. a)*.

În sfîrșit, un tînăr purtînd zeghea sîrbească ține mîna pe hangerul de la brîu, pare c-ar fi gata să spele în sîngele tiranului necinstea unei surori siluită de dînsul; îl cheamă Dumitru Iacșăg și e nepotul mitropolitului Maxim.

Ei se par a fi dupe o lungă sfătuire; iar bătrînul boier, întinzînd cu încetul mîna într-un vas de aur ce sta pe masă, scoase dintr-însul o hîrtie îndoită și citi cuvîntul: „Hangerul!"

Iacșăg săltă de bucurie, strigînd:

— E al meu!

Ceilalți doi răspunseră:

— Dumnezeu să te ajute!

Radul, posomorît, aruncă în foc o altă fîșie, pe care scria: „Șireangul!", și Danciul rupse cu necaz una care zicea: „Otrava!"

Fără de a mai spune o vorbă, ei se despărțiră.

A doua zi era 12 martie 1510 și praznic mare al sîntului Papă Grigore. Toată obștea cuvioasă, muieri și bărbați, asculta cîntările latinești ale băratului și răsunetul măreț al organului. Pe piața mare, dinaintea bisericei, nu e nimeni; d-o parte se vede numai un zid boltit; de cealaltă, un tufiș de pomi îndesați.

Acuma slujba s-a sfîrșit; creștinii, îmbrăcați ca de sărbătoare, ies de toate părțile, făcîndu-și cu aiasmă semnul crucii pe frunte, și se răspîndesc pe la casele lor. Mai în urmă de toți, și umblînd cu pas greu, se coboară treptele de piatră ale catedralei, Mihnea Vodă, însoțit de nedesțlipitul său Stoica și de Ioan Horvat de Vingart[1]; contoșul Domnului, sur și lung, cu ceaprazuri de fir, e deschis la piept și lasă să se vază o scumpă blană de samur, la fel cu căciula de pe cap. Nimeni dintr-înșii nu poartă arme într-o zi mare ca aceea.

[1] Nicolae Olahul *(n. a.)*.

— Frumoasă şi măreaţă slujbă! — zise Domnul către Horvat.

— În curînd se vor bucura de dînsa şi pămîntenii măriii-tale, cînd cuvioasa-ţi rîvnă îi va adăpa la izvorul adevăratei credinţe.

— Aşa e, negreşit. Ştiu bine că voi întîmpina oareşicare anevoinţe, piedici şi zavistii; dar lăsaţi-vă pe mine, — zise el, zîmbind în silă, — voi purta crucea în mînă de fier. În zadar vor încerca boierii şi mai ales blăstemaţii de Basarabeşti...

Atunci, sărind ca un trăsnet din tufiş, un om se repezi la el cu hangerul în mînă şi, în iuţeala izbirei, îl pironi cu fierul drept în pietrele bolţii de pe piaţă. Abia avu vreme Mihnea să-i zică cu o mirare plină de dispreţ: — „Tu cine eşti?“, — şi, pierzînd orice simţire, căzu mort pe brînci. Hangerul, izbindu-se de lespezi, îi pătrunse coastele şi ieşi sîngerat prin spate.

Tovarăşii lui Mihnea rămaseră încremeniţi de spaimă, şi ucigaşul se făcu nevăzut; dar peste cîteva minute un om striga în gura mare din clopolniţa bisericei: „Să ştie tot omul că am omorît pe Mihnea Vodă!“[1]. Acela era Iacşăg.

La acea semeaţă şi groaznică strigare, ce se răspîndise ca o furtună prin tot oraşul, norodul întreg se turbură; începură a trage clopotile, şi cetăţenii, prin case, îmbrăcau zeaua de sîrmă şi coiful de fier şi se înarmau ca la o mare primejdie. Adunaţi toţi d-a valma şi cu zgomot pe piaţa mare, ei priveau cu jale la strălucitul răposat, cînd strigările turbate ale lui Iacşăg şi vaietele familiei domneşti, ce sosise în grab' pe locul de omor, întăritară mînia norodului. Un cetăţean mai aprins şi mai îndrăzneţ dibui pe ucigaş în turnul cel înalt şi cu o împuşcătură îl lovi drept în cap[2]. Trupul lui Iacşăg căzu sfărîmat pe pietre.

Acesta fu semnul izbucnirii.

[1] Constantin Căpitanul *(n. a.)*.
[2] Constantin Căpitanul *(n. a.)*.

— Săriţi pe ucigaşi!... zbierau din toate părţile.

— Danciu şi Albescu au fost înţeleşi cu tîlharul acesta! — strigă Stoica după treptele bisericei, presupuind acum tainica lor înfrăţire.

— Pe dînşii, copii!... Ei au ucis pe bunul Domn! pe milostivul Mihnea!... pe tatăl sărmanilor!... pe fala Sibiiului!!!... Pe dînşii, copii! daţi, daţi năvală!...

Aceste strigăte, repeţite de mii de glasuri, porniră gloata cu volbură dupe piaţă, şi toţi se răpeziră la lăcaşele bănuiţilor omorîtori.

Acolo se petrecură groaznice măcelării[1]; pe toţi din casă, stăpîni şi slugi, îi sfîşie norodul înviersunat, şi trupurile lor, trunchiate şi tîrîte prin ţărîna uliţii, le azvîrli, ca stîrvuri, afară din cetate. Astfel uneori soarta îneacă în acelaş potop pe vinovat şi pe răzbunători!

Abia noaptea aduse ceva linişte în oraş, dar cetăţenii rămaseră armaţi, ca să ducă a doua zi cu cinste trupul lui Mihnea Vodă pînă la cel din urmă al său sălaş, în biserica Sîntei Cruci de la Dominecani[2].

Sibiiul amăgit plînse multă vreme pe crudul tiran căruia dincolo de Carpaţi îi zicea „Mihnea cel Rău“. Judicătorii Curţii crăieşti făcură cercetare asupra acestor nenorocite împrejurări, şi familia Domnului rămase, cinstită şi apărată, în Sibii, pînă cînd soarta armelor, iarăşi protivnică, o sili să treacă la Ţarigrad.

Mircea Ciobanul a fost Domn al ţării mulţi ani dupe acestea, şi mai mulţi Domni din neamul Dracii armaşului din Măneşti au stat, la deosebite vremuri, pe tronul ţărilor noastre.

Bucureşti, 1857

[1] Şincai *(n. a.)*.
[2] Şigler *(n. a.)*.

DOAMNA CHIAJNA[1]

1560—1568

I

MORMÎNTUL

Clopotele bisericei domneşti din tîrguleţul Bucureştilor băteau cu glas jalnic şi treptat; iar de sus, de pe colnicea dealului dempotrivă, le răspundea, cu răsunet tînguios şi depărtat, mica turlă rătunjită a bisericuţei lui Bucur.

Era pe la sfîrşitul lui fevruarie, anul 1560, şi de curînd se adusese în oraş trupul Mircii Vodă, cel poreclit *Ciobanul*, care, la 25 ale lunei, murise pe drum, cînd se întorcea din Ardeal[2]; ori că boierii pribegiţi acolo, pe cari el se-ncercase,

[1] Această „scenă istorică" a fost tipărită mai întîi în publicaţia lui G. Sion, *Revista Carpaţilor* (Bucureşti, anul I, tomul I, februarie şi martie 1860, p. 9—19, 265—281, şi tomul II, mai 1860, p. 97—129), cu subtitlul *Episod istoric*. A doua ediţie a apărut în acelaşi an, 1860, în aceeaşi broşură (p. 45—115) cu ediţia a treia a naraţiunii *Mihnea Vodă cel Rău*, sub titlul generic *Scene istorice din chronicele româneşti*, a treia ediţie în 1886 *(Scene istorice din cronicele româneşti — Mihnea Vodă cel Rău — Doamna Chiajna*, Ediţiunea a III-a, Craiova, Editura Librăriei S. Samitca ‹colecţia" „Biblioteca literară", p. 1—79), a patra, în 1887 (în ediţia *Scrieri literare şi istorice* ale lui A.I. Odobescu, volumul I, Bucureşti, Editura librăriei Socec & Comp., p. 105—175) şi a cincea în 1894 *(Mihnea Vodă cel Rău* şi *Doamna Chiojna — Scene istorice din cronicele româneşti*, Ediţiunea a V-a. Bucureşti, Editura librăriei Socec & Comp., ‹colecţia› „Autori români vechi şi contimporani", p. 47—122).

[2] Constantin Căpitanul, Cronicarul anonim şi Engel *(n.a.)*.

cu făgăduieli mincinoase şi cu viclene jurăminte, a-i înapoia în ţară,-i urziseră cu otrăvuri pieirea, ori că Dumnezeul milostiv se-ndurase în sfîrşit de nevoile bieţilor creştini împilaţi de acest crunt stăpînitor şi hotărîse acum ceasul asprei sale judecăţi.

De patru ori[1] Mircea fusese aşezat Domn cu sila în ţară de Poarta turcească, şi numai hulă şi ură îşi ridicase asupră-şi prin năpăstuirile sale; iar mai ales pe boieri-i bîntuia şi-i muncea cu răutate, ca doară să le plătească cu amar şi cu chinuri omorul tătîne-său, Mihnea Voievodul, şi lunga izgonire a neamului său, şi pizma lor cea nemblînzită. Drept răzbunare, mulţi dintr-înşii căzuseră sub sabia beşliilor, mulţi iar, fugăriţi în Ardeal, aşteptau acolo să le vină şi lor rîndul pe roata schimbătoare a soartei româneşti.

Se-nţelege dar că cu moartea Domnului trebuiau acum să le renască nădejdiile şi să se asmută ale lor nalte rîvniri.

Însă Mircea îşi dase obştescul sfîrşit pe scaunul domniei, în mijlocul tăriei sale; deci toată măreaţa pompă a unei domneşti înmormîntări umplu tîrgul, la a sa pristăvire, de o jale adîncă şi-ngrijată.

Noua Curte domnească din Bucureşti, clădită printre sălciile de pe malul stîng al Dîmboviţei şi-nconjurată de ţepene ziduri cu creste-nalte şi cu înguste ferestrui de meterez, era plină de o gloată posomorită, pe care abia o ţinea în strună un şireag îndesat de dorobanţi şi de aprozi. Sus în casele domneşti, al căror lat acoperiş de şindrilă se-ntindea jur-împrejur cu ştreşine largi şi revărsate, stau adunaţi, cu o cucernică smerenie, împrejurul trupului împodobit al răposatului, toate căpeteniile ţării.

Preoţii se coborîră mai întîi pe scară şi începură, cu obicînuitul viers alene, cîntecele de îngropăciune; de două lature se întindea oastea pedeastră, cu prapurele plecate, cu săneţile în jos. În mijlocul ei mergeau cerniţi boierii de taină, unii purtînd p-ai lor umeri sicriul luminatului mort, alţii

[1] Engel *(n. a.)*.

ținînd pe mîni plioapa, pe care sta încrucișate sabia și buzduganul domnesc; îndată apoi, călcînd cu pas sigur și apăsat, venea văduva răposatului, Doamna Chiajna, pe al cărei chip, în veci încruntat, nimeni nu putea dovedi păsurile inimei sale; părul ei începuse a cărunți, dar trupul său era-nalt, portul ei drept și falnic, ochirea-i, strașnică și hotărîtă; capu-i căta mîndru în sus, fără grijă și fără sfială. Pentru cea din urmă oară ea îmbrăcase albele podoabe și vălul de beteală ale miresei, ca să ducă pe soțul ei la vecînicu-i lăcaș, căci dupe ziua aceea văduva nu mai scotea veșmintele cernite. Așa era obiceiul vechimei.

La dreapta ei umblau doi coconi tineri, ca de 14 și 15 ani, cu haine negre și cu fețe obidite. Aceștia erau moștenitorii, acum sărmani, ai lui Mircea. Cel mai mare de ani, Pătru, beteag și mărunțel la boi, înainta cu greu, sprijinindu-se într-o cîrjă; fratele său Alexandru îl însoțea; și amîndoi, plînși și tăcuți, semănau duși pe jalnice gînduri.

D-a stînga Chiajnei, două copile, ceva poate mai în vîrstă decît frații lor, dar îmbrobodite în marame negre, ce le ascundea cu totul obrajii, dovedeau numai prin suspine și prin plînsori năbușite adînca lor durere.

Dupe tînguioasa familie, alaiul se prelungea cu toți oamenii casei, amestecînd, cu sunetul jalnic și slăbănogit al tobelor, văietările lor, — cu călărașii domnești, ce se îngrijiseră a face la caii lor lăcrimarea ochilor cu praf de pușcă[1], — și, în sfîrșit, cu tot norodul orașului, ce umbla cu capetile goale, pentru jălire.

Alaiul colindă ulițele povîrnite ale micului orășel ce abia atunci începuse, numai pe malul stîng al gîrlei[2], a se împlini

[1] Cantemir, *Descrierea Moldovii (n. a. — 1887)*. Dimitrie Cantemir spune, în *Descrierea Moldovei*, că, la înmormîntările domnești, călărașii frecau ochii cailor cu praf de pușcă, ca să-i facă a lăcrima *(n. a. — 1894)*.

[2] Constantin Căpitanul, vorbind despre clădirea mănăstirii Radu Vodă, de către Alexandru Vodă, fiul Mircii, zice: „din jos de București", adică afară din oraș *(n. a.)*.

ici cu gardul unei colibe de vecin, mai colo cu ulucele unei căscioare de brăslaș ori de scutelnic, mai dincolo cu zidurile unei case de boier sau de boiernaș ajuns; trecu și prin Piața Mare, unde șetrele precupeților, scaunele măcelarilor și tarabele gelepilor[1] turci, armeni sau greci erau închise în ziua aceea, și se întoarse iarăși în Curtea domnească, unde răsunau clopotile bisericei, pe care o zidise chiar Mircea Vodă Ciobanul[2], și în care, dintre toți Domnii, el mai întîi s-a îngropat.

Toți pe rînd intrară în sîntul lăcaș; năsălia fu așezată jos, chiar lîngă strana domnească; se zise prohodul, și slujba se urmă toată dupe rînduiala sa; dar cînd, pe la sfîrșit, începură arhiereii, apoi slujbașii cei mari și cei mici să se apropie de mort și să-i sărute mîna dreaptă și crucea dintr-însa, cîțiva boieri, mai mult tineri și noi poposiți în biserică, ai căror cai și arme se auzise tropotînd și zornăind p-afară în vremea slujbei, înaintară cu semeție, și, puindu-se drept în fața sicriului, începură să strige în gura mare către obștea spăimîntată din biserică:

— Fie-vă rușine, măi fraților, să vă spurcați buzele pe așa mîni pîngărite! Scîrbă să vă fie a pleca capul la trupul unui om care a fost urgia oamenilor și biciul Satanii! — Oare nu vă e destul că, pre cît a fost tîlharul acesta cu zile, el a hălăduit în domnie atîția mari de ani; ba încă v-ați colăcit, ca tîrîtoarele, la poalele lui și i-ați lins laba cea mohorîtă, pe care nu cutezați a o mușca?! — Acum, încaile, prindeți la inimă! lepădați-vă jositoarea slugărie! Vedeți că ochii i s-au stins; coardele puterii sale s-au rupt; acum cel puțin îndrăzniți și voi a face ca mine, Badea cluciarul, și ca tovarășii mei, toți boieri ai țării, pe carii năprasnica silnicie a Ciobanului ne-a ținut alungați pe la străini. Veniți și vă plecați crucei mîntuitoare, ce cu drept o smulg din mînile nelegiui-

[1] Negustătorii străini *(n. a.)*.

[2] Engel numește această biserică *Ghiced*, ceea ce însemnează, mi se pare, pe turcește, *Sentinelă (n. a.)*.

tului; iar stîrvul lui scuipați-l ca mine și azvîrliți cu pietre într-însul!

La aceste vorbe îndrăznețe, însoțite cu fapta, toți rămaseră încremeniți de ciudă. Chiajna singură se răpezi către cutezătorii tineri, și cu ochirea-i fulgerătoare îi opri în loc.

— În laturi, mîrșavilor! — strigă ea cu glas puternic. — Asta vă e, biet, vitejia, nerușinați păgîni ce necinstiți un mormînt?! Spuneți, ce știți mai mult a face, mișeilor, uneltitori de rele, iscoditori de dezbinări, ce priviți de subt ogheal[1] păsul țării și alergați, ca dulăii, la pradă?! — Ce?! Oare socotit-ați voi că, unde a răposat Ciobanul, o să rămînă turma în ghearele voastre, ca să o jăfuiți dupe cum vă place? Hei! măre băieți, mai va pînă atunci! Mircea s-a dus, dar fiul său a rămas, și Chiajna îi e mumă și va ști să-l apere de voi!

Ochii pribegilor se-ntoarseră către Pătru, pe care Doamna îl arăta cu degetul, zicînd acestea; dar cînd văzură trupul mic și gîrbovit al tînărului, un zîmbet de dispreț le înflori pe față, și Badea cluciarul adăogi rîzînd:

— Aolău! vai de biată moșie, dac-o fi să-i meargă toată seama șoldiș, ca Făt-Frumos ăl ghebos! Dar tacă-ți gura, nu vorbi de pomană, jupaniță, că dor nu vom rămînea, sărac

[1] În textul de bază al acestei ediții: *obială*, cuvînt greșit întrebuințat — căci expresia curentă este „a privi de sub ogheal“ (= „a aprecia — o situație, un lucru — numai în vederea satisfacerii unui interes individual“) — și, în ediția din 1894, greșit glosat prin „plapumă“, de vreme ce „obiala“ este numele unei bucăți de cîrpă sau de postav cu care îndeosebi țăranii și militarii își înfășoară laba piciorului. Cuvîntul care corespunde contextului și glosei din ediția a V-a a „scenei istorice“ *Doamna Chiajna* fiind „ogheal“, presupunem fie că Odobescu socotea forma *ogheal* ca regionalism moldovenesc, obținut prin palatalizarea „formei literare“ *obială*, și deci s-a simțit obligat să o „corecteze“, de vreme ce acțiunea „scenei“ se petrece în Țara Românească, unde fenomenul palatalizării este quasi-necunoscut, fie că — și această ipoteză ni se pare mai plauzibilă — a preluat cuvîntul cu forma și sensul pe care le-a întîlnit în *Divanul* lui Dimitrie Cantemir.

de noi, rîsul lumei, că adică nu' s-a mai aflat dintre noi altul mai vrednic de domnie decît ăst pitic slut și șchiop!

Riseră boierii cu hohote; dar Chiajna, turbată de mînie, smulse c-o mînă vîrtoasă de pe plioapa sicriului buzduganul și sabia domnească, și dîndu-le în mînile fiu-său:

— De e șchiop și mărunt, — zise ea, — iată cîrja ce-i va sprijini betegia, și iată palosul ce-l va înălța cu capul mai pre sus de toate capetele voastre! Dar nu plătiți vorba ce o pierd cu voi. — Pe ei, copii! — strigă îndreptîndu-se către lefegii, și întorcîndu-se la preoți: Sfințiile-voastre, urmați-vă datoria!

Atunci, zăngănitura ostașilor ce dau năvală, larma gloatei turbate, ce se îmbrîncea, cîntările preoților zorind a sfîrși slujba, sunetul clopotelor, izbucnirile tunurilor, făceau toate la un loc un vuiet încurcat, un fel de luptă amestecată, din care fiește-cine căta să-și scape zilele, astfel încît în puțină vreme se strecurară toți, și biserica rămăsese deșartă.

*

În mijlocul liniștei ce urmase acelui zgomot neobicinuit, un tînăr, la chip mîndru și plăcut, ieși dintr-o strană afundată, unde el se ascunsese cu inima pătrunsă de o cucernică jale. Un mintean negru cu găitane de fir, cioarici la fel, cu pajeri pe genunchi, o mantie scurtă pe umeri, cizme-nalte în picioare, cu pinteni de argint; la coapsă un palos scurt și drept, și-n mînă o țurcă de samur cu surguci: iată îmbrăcămintea sa.

El umbla să iasă din biserică, cînd, pe țărîna încă grămădită a noului mormînt, zări o femeie zăcînd înfășurată într-o lungă maramă de zăbranic negru; se apropie, pipăi o mînă mică și rece, ridică marama dupe obraz și, pentru întîia oară, inima-i simți, la vederea unei necunoscute, fiorii ce dă primejdia unei ființe iubite. Niciodată pînă atunci el nu văzuse așa fragede și dulci trăsuri în luptă cu suferința; niciodată sufletu-i nu se umpluse de o mai vie și mai îndo-

ioasă îngrijare pentru o viață scumpă și dorită. Sta îngenucheat și coprins ca de un farmec dinaintea acelei zîne aromite, și vinele-i băteau cu iuțeală, și suflarea-i se revărsa din sînul său, pare c-ar fi vrut să împartă cu dînsa viața ce în pieptu-i se îndoise.

Cu-ncetul, tînăra copilă își veni-n simțiri; ochii ei albaștri clipiră sub lungele-i gene bălaie, și — vezi cîtă e puterea tainică și neprevăzută a iubirei! — tînăra Domniță, ce căzuse leșinată la vederea cumplitelor fapte ale pribegilor, nu se spăimîntă zărind acum dinainte-i un om ce învederat trebuia să fie de seama lor; dar pe chipul acestuia domnea într-acel minut atîta senină mărinimie, atîta smerită supunere, încît sufletul ei nu presupuse vreun rău, și buzele-i, rumenindu-se ușurel, șoptiră încetișor:

— Îți mulțumesc c-ai fost milos și m-ai scăpat d-acei oameni fără de lege!

Apoi, pricepîndu-se singură cu un bărbat necunoscut, se sculă binișor și, cu pasul încă șovăind, se îndreptă către casele domnești.

Radu (căci așa îl chema pe tînăr) rămase uimit în loc; el urmări cu ochii pe blînda fecioară ce curînd se pierdu ca o umbră și, strîngînd pe pieptu-i marama ce-i rămăsese în mîni, jură că viața-i întreagă va fi închinată îngerului acestui vis încîntător. Din minutul acela, el ce se hrănise cu laptele dușmăniei, el ce visase numai crunte răzbunări, el care, auzind moartea lui Mircea, se grăbise, cu cîțiva pribegi, să calce hotarul țării cu ura în inimă, cu disprețul izbîndei pe buze, cu hotărîrile cele mai sîngeroase, simți acum, într-o clipă, toate aceste aspre dorințe răsipindu-se, și patimile-i, ca și traiul său, din minutul acela se schimbară cu totul.

Radu era fiul vornicului Socol, boier odinioară mare și tare în țară; pe acest Socol îl trămisese Pătrașcu Vodă ca sol la Crăiasa Ungariei, Izabela, cînd aceasta intrase izbînditoare în Cluj (22 octomvrie 1556)[1], și solul se întorsese cu

[1] Sigler, Forgaci *(n. a.)*.

bogate daruri și cu înalte năzuiri; rîvnitor chiar la domnie, vornicul otrăvi într-ascuns pe bunul Pătru; dar oștile lui Suleiman, ce aduceau în locu-i pe Mircea, îl goniră din țară și-l siliră să-și caute scăparea în Ardeal. Socol încredință atunci starea și familia sa grafului Francisc Kendi și plecă la Țarigrad ca să-și cîștige favor la Poartă; dar Mircea îl preîntîmpinase și, săpîndu-i din vreme groapa, nenorocitul pețitor fu aruncat în mare, din porunca Sultanului. În zadar mai pe urmă își ceruse nevasta și pruncii lui averea de la Kendi; ungurul tăgădui și păstră pe seamă-i vistieria și turmele și stogurile de bucate ale boierului român.[1]

Deci acum fiul acestuia venea să-și redobîndească drepturile părintești; el se unise cu vreo cîțiva din boierii pribegiți cari, nerăbdători de a-și revedea vetrile, sosise călări chiar în ziua pogribaniei Domnului, cugetînd, ca nesocotiții, să smulgă cîrma țării din mînile văduvei; însă Mirceoaia era în stare de a le sta împotrivă; unii dar dintr-acei cutezători fură prinși și ferecați, alții scăpară în învălmășală și se pregătiră a veni de iznoavă cu oaste din Ardeal.

Oblicind din nou despre sosirea boierilor pribegiți, cu oaste, Chiajna, care așezase acum în ticnă pe fiul ei Pătru Șchiopul pe scaunul domniei, nu se turbură prea mult, cu gîndul că îndîrjiții boieri vor fi strîns în Ardeal vreun stol de adunătură, pe care lesne-l va răsipi oștirea ei; trămise, dar, împotrivă-le pe marele sărdar cu ceva călărime.

Amîndouă părțile se loviră la satul Romanești din Dîmbovița[2], dar vitejia pribegilor înfrînse pe oamenii domniei, și biruitorii alergară spre București.

Tot neamul domnesc, cu ce boieri mai avea pe-mprejuru-i, fugi la Giurgiu, și, de acolo, însăși Doamna trecu Dunărea

[1] Engel, *Analele săcuilor*, Forgaci, Verantie, Șincai *(n. a.)*.
[2] Constantin Căpitanul, Cronicarul anonim *(n. a.)*.

ca să ceară ajutor de la pașa din Rusciuc. Adunîndu-și apoi toate puterile pămîntene, și roșiorii, și ferentarii, și lefegiii, și toate crucile de pedestrași, sprijinită, pre de altă parte, de spahii turcești, Chiajna, în fruntea oștirei sale, apucă drumul înapoi către București, răsipind groază înainte-i numai prin gloata năprasnicei sale ordii. Boierii, prinzînd de veste despre acestea, se traseră înapoi pe drumul Craiovei, așteptînd ajutoare de dincolo de Olt; dar oastea domnească îi nimeri pe priporul satului Șerbănești.[1]

Un riuleț ce șerpuiește subt o coastă despărțea amîndouă taberile. Cluciarul Badea, căpetenia pribegilor, se văzu strîmtorat la poalele dealului și fără leac de scăpare; iar Chiajna, încălecată bărbătește și purtînd zale de piept și-un hanger în mînă, străbătea rîndurile, îmbărbăta pe români cu vorbe lingușitoare, pe turci cu bogate făgăduieli, și le însufla tuturor aspra sa voinicie. Ostașii, minunați și îmbiați de înviersunata vitejie a acelei zdravene muieri ce le striga și le da pildă ca să lovească pre vrăjmași, deteră năvală, trecură într-o clipă micul pîrîu și, printr-o crîncenă măcelărie, zdrobiră cu desăvîrșire mica oaste boierească. Acolo pieriră, luptîndu-se vitejește, Badea cluciarul și mulți alți oameni dintre pribegi[2].

Într-această nenorocită bătălie, boierii își aduceau cu durere aminte de atîți voinici tovarăși ce se dase d-a gata pradă și fusese robiți și uciși în ziua nesocotitei lor semeții în biserica din București; printre aceia ei socoteau și pe tînărul Radu Socol, în care-și pusese mari nădejdi, și care acum, neștiut de nimeni, trăia retras și ascuns pe malul Motrului, în dărîmăturile cetățuiei de la Socolești, muncindu-și sufletul îndoios între ură și iubire.

[1] Idem *(n. a.)*.
[2] Idem *(n. a.)*.

II

NUNTA

Printre oamenii pe carii firea i-a lipsit de ale trupului desăvîrșiri, sunt unii cari, prețuind încă din vîrsta copilăriei starea lor neasemuită cu a celorlalți oameni și de toți batjocorită, se hrănesc cu o nepregetată ciudă, c-o adîncă zăcașie, care în veci le ține mintea vegheată și le pornește sufletul la vicleni și la răutăți; alții, iar, mai zăbavnici poate în agerimea duhului, sunt de tineri cuprinși d-o tainică melancolie, d-o îndoioasă sfială, care mai adesea se cumpănesc cu o minte dreaptă și sănătoasă, cu un suflet compătimitor, cu o inimă miloasă.

Din felul acesta era junele moștenitor al lui Mircea, Pătru Șchiopul; anii săi tineri, mintea-i îndărătnică, cu greu i-ar fi păstrat scaunul domniei, de n-ar fi stat la mijloc mumă-sa, Doamna Chiajna, muiere capeșă și dăunoasă, care știu să doboare cu armele împotrivirea românilor și să cumpere cu bani bunăvoința Porții. Într-adevăr, drept răspuns la trămiterea unor bogate daruri, însoțite cu făgăduința de a mări pînă la patruzeci de mii galbini haraciul țării[1] — care, din 3 000 de aspri ce fusese la început, subt Mircea Bătrînul (1383), se urcase, sub Laiotă Basarab, la 10 000 galbeni[2], — Ștefan, vel-portarul împărăției, aduse hatișeriful ce întărea Domn pe fiul ei Pătru[3].

Uneltirile Doamnei Chiajne izbutise toate; ea era stăpînă tare și mare; în zadar se mai cercară unii din boierii pribegi, precum Stanciu Benga, Matei Marga, Radu logofătul, Vîlsan și alții să-i dîrapene cu armele domnia: la Bo-

[1] Raportul ambasadorului Wysz, de la mai 1568, citat de Hammer în *Istoria Împărăției Otomane (n. a.)*.
[2] *Istoria Țării Românești*, tipărită grecește de frații Tunuzli *(n. a.)*.
[3] Cronicarul anonim în *Magazinul ⟨istoric⟩ pentru Dacia*, ⟨tom.⟩ IV *(n. a.)*.

ieni ei fură învinși și răsipiți[1]. Nu rămăsese altă nădejde decît o tăcută supunere; cei mai mulți dintre boieri se învîrtejiră p-această înțeleaptă cale. Printre dînșii veni să se închine statornicitei domnii și tînărul Radu Socol, pe care un interes tainic și mult deosebit de năslirile celorlalți îl ademenise la Curțile domnești.

Un vis mult dorit de fericire, învrăjbit cu mustrările unei conștiințe rănite prin uciderea tatălui său, o dragoste curată, adîncă, îngerească, ce-i legase inima de un neam urgisit, căința d-a fi călcat un legămînt de ură și lupta cu acel nestăvilit farmec ce-l făcuse să-și urască jurata răzbunare și turburase menirea vieții sale: iată clătirile sufletești ce sfărîmau sînul Radului. Cu ce scop oare, cu ce hotărîre își părăsise el pustia casă părintească de la Motru și venise în București? Însuși el nu putea ști; dar o răsăritură a inimei îl avîntase spre locul unde ochii săi puteau să zărească pe zîna înflăcăratelor sale visări.

Cu ce dulce încîntare, cu ce uimire cerească privea el la tînăra Domniță, cînd, cu pas lin și ușor, cu chip blînd și smerit, ea pășea în acea biserică unde pentru întîia oară ea s-arătase privirei lui! El căta la dînsa-n tăcere, și uneori ochii lor se-ntîlneau, iar ea închina atunci capul, ș-un nor de roșală i se lăsa pe față. Cînd apoi Radu rămînea singur în biserică, inima-i înmuiată căuta locul unde mai întîi își văzuse visul fericirei sale; dar genunchii lui rămîneau încremeniți dinaintea mormîntului în care zăcea ucigașul părintelui său, și, îngrozit de mustrare, el se smulgea din acele dulci curse ale ispitei.

Acestea se petreceau prin anii o mie cinci sute șaizeci și cîțiva, chiar în mijlocul veacului al șaisprezecelea.

Începuse dar acea epocă cînd turcii, atît pentru oblăduirea ținuturilor creștine coprinse de dînșii, cît și pentru înclinările de pace și de prietenie ce legase Padișahul cu unele puteri apusane, simțise trebuință a se sluji cu oameni

[1] Constantin Căpitanul și Cronicarul anonim *(n. a.)*.

cari să vorbească limbile europene și să fie mai dedați decît osmanlîii cu obiceiele ghiaurilor. Creștinii turciți aveau, dar, adesea, pe vremea aceea, mai bună primire la Poartă și mai lesne înaintau ca cei născuți și crescuți în legea lui Mohamet; într-adevăr, Curtea lui Suleiman se umplusе de străini venetici cari-și lepădase vechea credință și ajunsese la înalte dregătorii, atît în Divan, cît și la Ordie; marele vizir Mahomet Socoli era pămîntean din Bosna, ca și viteazul apărător al granițelor Hozrev pașa; alți viziri, precum Sinan pașa, Daud pașa, erau arnăuți și croați; Ali cel Gros era din Herțegovina; capudanul pașa Piale era ungur, eunuhul Ceafar pașa, rus, corăbierul Ohiali, calabrez; iar serascherul cel favorit Ibrahim, vizirul eunuh Suleiman și viteazul corsar Hairedin Barbă Roșie, spaima Mării Mediterane, erau toți din viță grecească.[1]

Se înțelege însă că mai ales acest din urmă neam se folosi de asemenea aplecări ale cotropitorilor săi. Grecii, cari dupe luarea Țarigradului[2], se dase afund, fugind, cari prin țările Apusului, cari prin ținuturi mai depărtate ale Împărăției, alungați, prigoniți, silniciți pe unde-i nimereau biruitorii, cu cîte puțin și treptat prinseră la suflet; cu cît mai mult scădea însemnătatea și puterea veneției și genovezilor, cărora Sultanii de mai nainte le dase voie a locui și a ține cantoare în mahalalele Pera și Galata, dincolo de portul Stambulului[3], cu atît mai mult îndemnănatica măiestrie a grecilor își făcea vînt și se dovedea prin neguțătorii istețe și bine nimerite, prin bogății adunate de prin toate țările vecine în haznaua Patriarhiei și ale mănăstirilor grecești, prin slujbe dibace și folositoare, împlinite turcilor la vremi

[1] Hammer, Cantu *(n. a.)*.

[2] *Țarigradul*, adică „Cetatea împăraților" — vechiul Bizantion, devenit, după dorința împăratului Constantin cel Mare (306—337), capitală a Imperiului Roman sub numele Constantinopol (330) — a căzut sub năvala otomanilor în anul 1453.

[3] *Stambul* — numele turcesc al porțiunii din orașul Constantinopol locuită de turci *(n.a. — 1894)*. — Scherer, *Istoria negoțului (n.a. — 1887)*.

priincioase. Pînă într-atît izbutiră ei a-şi face mînă bună la turci, încît împărăţia le arăta a sa bunăvoinţă şi a sa încredere, dîndu-le mansupuri şi întrebuinţîndu-i ca slujbaşi ai Bisericei, ca soli, ca vameşi, ca dragomani şi chiar, uneori, ca cîrmuitori de ţinuturi.

Grecii au avut pururea acel dar d-a fura inima şi d-a cîrmui pe nesimţite voinţa stăpînului lor; firea le este a se strecura pe la cei cu puterea şi a le amăgi minţile printr-un farmec, care ar fi o netăgăduită predomnire morală, de n-ar avea mai adesea o fătarnică slugărie drept mijloc şi o mîrşavă lăcomie drept ţăl.[1]

Astfel, din vechile neamuri ale Împărăţiei Răsăritului, din Paleologi, din Comneni, din Rali, din Cantacuzeni, din Duci, carii de mult se răsipise ori trăiau tupilaţi prin sărăcăcioasele înfundături ale Fanarului[2], începură a se ivi lăstari scăpătate, care, uitînd vechea fală a strămoşilor, şi rîvnind, prin slugărie, la ocrotirea vizirilor, cîştigară, cu acest chip, bogăţii însemnate, dobîndiră înrîurire în Divanul turcesc şi căpătară chiar cinstiri de la trufaşii lor stăpîni. Prin mijlocirea acestor oameni puternici, cu cari se amestecase, în favoarea puţin cumpănită a turcilor, şi mulţi alţi greci mai de rînd, toate jeluirile, toate cererile creştinilor raiale sau înclinaţi cu osmanlîii, îşi luau un sfîrşit mai răpede şi, de nu mai puţin costător, totuşi mai puţin primejdios.

[1] Această deloc măgulitoare caracterizare, reminiscenţă a spiritului antifanariotic al generaţiei de „căuzaşi" paşoptişti, nu priveşte, desigur, „zdravăna naţie elenică" (cf. Nicolae Bălcescu, *Românii şi fanarioţii*, în *Magazin istoric pentru Dacia*, I, 1845), adică poporul grec, ci, aşa cum reiese atît din textul lui Bălcescu — text fără îndoială cunoscut de Alexandru Odobescu —, cît şi din alineatul următor, „lăstarele scăpătate" ale vechii aristocraţii bizantine, locuind tupilate „prin sărăcăcioasele înfundături ale Fanarului", şi pe alţi greci, care, dornici de a parveni, li se alăturaseră. Din rîndurile acestora îşi recruta Poarta Otomană „colaboratorii" necesari în politica externă şi guvernatorii ţinuturilor creştine dependente.

[2] *Fanar* — mahala în oraşul Constantinopol, locuită de greci *(n. a. — 1894)*.

Doamna Chiajna, în prevăzătoarea-i îngrijire, cugetă a-şi căpăta reazimul unor mai puternici dintre acei greci, şi, închipuind mijlocul unei încuscriri, ceru prin carte patriarhului Iosaf ca să-i caute doi juni din Fanar, pe cari să-i facă gineri la două ale sale cocoane. Patriarhul era din neamul Paleologilor şi avea un nepot de frate, june plăcut, mîndru şi bine învăţat, anume Stamatie. Fără îndoială că lui îi hotărî unchiul de soţie pe una din Domniţele româncе, iar pentru cealaltă, ca să-şi facă tot cu acest prilej şi mînă bună pe lîngă primejdiosul Mihail Cantacuzenul, patriarhul alese pe fratele acestuia, bătrînul şi urîtul Andronic[1].

Mihail Cantacuzenul, mînă dreaptă a vizirului Socoli, era vameş mare al sărei şi trăia în Anhial[2], pe Marea Neagră, unde-şi înălţase un palat ce nu-l ţinea mai puţin de douăzeci mii galbini; nimeni dintre greci n-avea putere ca dînsul, nimeni nu era mai temut, mai dăruit; nu se făcea patriarh, nici arhiereu în Biserica Răsăritului, care să nu-i dea lui mită; toţi îl cinsteau cu numele de *arhonta*, iar turcii, minunaţi d-a sa dibăcie, îl poreclise şi Şaitan-Ogli (Fiul Dracului), şi cu toate că el obicînuia să călărească prin oraş pe o muşcoaie sau catîrcă, cu veşminte nu prea falnice, opt ciohodari şi ianiceri împărăteşti îl însoţeau pretutindeni.[3]

Fratele acestui om însemnat, Andronic Cantacuzenul, care-şi ţinea casa în Pera, şi Stamatie Paleologul, nepotul patriarhului din Ţarigrad, se sculară să plece în Ţara Românească, ca peţitori ai fetelor lui Mircea.

Ştirea sosirii lor răspîndi o adîncă turburare în sînul lui Radu Socol. Pe cîtă vreme Domniţa Ancuţa, pe care el o iubea cu dragoste tăinuită, se arătase închipuirii sale singuratică şi împresurată de neîntinatul văl al nevinovăţiei, o nebiruită sfială, — poate şi o urmă de mustrare, — îl oprise

[1] Henricus Hilarius şi Crusius, *Turco-Graecia*, citaţi de Şincai *(n. a.)*.

[2] *Anhial* — oraş în partea de răsărit a Traciei (provincie europeană a Imperiului Otoman), pe litoralul Mării Negre.

[3] Şincai; Hammer; N. Bălcescu, *Postelnicu C. Cantacuzino (n. a.)*.

d-a pune un țăl hotărît dorințelor sale și d-a destăinui îndelungata sa iubire; dar cînd i se înfipse în inimă temerea d-a vedea spulberate de un necunoscut visele atîtor nopți fără de odihnă, cînd pricepu ce dor fierbinte, ce chinuri adînci ar lăsa în sufletu-i pătimaș, răpirea iubitei sale de către un altul, el nu mai stătu un minut la îndoială, ci căută îndată prilejul d-a întîlni pe Domniță, d-a-i vorbi și d-a prîmi din gura ei, sau un cuvînt de mîngîiere, o licurire de nădejde, sau osînda vieții sale viitoare. Cîteva zile umblă el rătăcind prin curțile domnești, pîndind minutul cînd să nimerească singură și fără de marturi pe Domnița Ancuța.

Casele domnești din București se-nălțau pe povîrnișul malului stîng al Dîmboviței, printre bătrîne tulpine de sălcii, închise într-un larg pătrat de-nalte și țepene ziduri, care pe de o parte se afundau în apă, proptite cu largi căprioreli de piatră, iar de celelalte trei părți, înconjurate cu șanțuri adînci, își arătau pe dinafară numai întinsa lor față netencuită și clădită cu straturi de cărămizi și de bolovani de piatră; la mijlocul păretelui din fața casei se afla poarta cu gang boltit, pe d-asupra căria se înălța un turn pătrat, cu ferestrui de meterez; iar dinaintea porții era o podișcă care, prin mijlocul unui scripete, se lăsa pe d-asupra șanțului și se ridica la vremi de primejdie; alte patru foișoare cu temelii întărite apărau colțurile întinsei împrejmuiri. Pe dinlăîntru curții, niște lungi șiruri de clădiri cu tindă arcuite stau rezimate de acei înalți pareți și slujau de locuințe sau *odăi* copiilor din casă, strejilor și slujitorilor domnești; apoi, tot în rînd cu acestea, veneau grajdurile, ambarele și șoaprele cu toate tacîmurile de drum, subt îngrijirea comișilor și a șătrarilor; mai în laturile caselor domnești, în care răspundeau printr-o tindă de scînduri, erau *beceriile* sau cuiniile și cuptoarele pităriei; în sus, mai pe deal, din dosul bisericei, jicnița cu toată zahareaua, și-n sfîrșit, de-a lungul zidului ce se-ntindea pe malul gîrlei, se adăposteau saielile cu vite și zalhanaua Curții domnești; căci toate trebuincioasele vieței cătau a fi prevăzute într-această cetățuie, așezată pe un

loc șeț ce era apropiat de Dunăre și de primejdioșii-i mărginași, și lipsit de orice apărare firească.

Drept în mijlocul ogrăzii, d-a stînga bisericei lui Mircea, se aflau casele domnești, clădire pătrată, mare, aridicată, cu ziduri late în poale și fără tencuială, purtînd pe d-asupra lor un coviltir cu ceardac nalt și întins, un adevărat munte de șindrilă. Catul de jos al caselor abia avea pe ici pe colea cîte o crestătură pe unde să intre aerul în beciurile-i boltite; de o parte numai, în fundul unei tinde întunecoase, se vedea gîrliciul povîrnit al pivniței, cu porțile-i de zăbrele; cu toate acestea, ferestrele catului de sus, mititele, lunguiețe și întărite cu vergele de fier și cu obloane ce se trăgeau în chepeng, erau cu mult înălțate de la pămînt, astfel încît păretele rămînea gol și neted mai pînă sub streașină. În dreptul porții, și d-asupra cîtorva trepte de piatră, se afla ușa cu două canaturi de stejar, căptușite cu tinichele și legate cu druguri de fier; acea ușă se deschidea pe o scară de piatră, închisă între doi pareți și dreaptă, care ducea într-un pridvor, al cărui acoperiș sta rezimat pe stîlpi ciopliți din bardă, și d-a lungul căruia se întindea o laviță învelită cu rogojini și cu zăblaie. Pe urmă venea o tindă întunecoasă în care da, de toate părțile, ușile deosebitelor încăperi, din care unele, lungi și înguste, cu o mică ferestruie în fund, lăcaș de odihnă pentru noapte, purtau numele de *chilii*, altele, mai întinse și mai luminate, erau *sălile* de adunare, *cămările* feluritelor dregătorii și *odăile* locuite de cămărași și de obștea curtenilor. Apoi, dincolo de tindă, se deschidea o largă sală, al cărei tavan de grinzi înegrite se sprijinea pe două șiruri de stîlpi scobiți cu glafuri și cu flori, ș-al cărei fund, ieșit mai afară din păretele casii, ca un pridvor rătund cu parmaclîc, era cu totul deschis; această sală, pardosită cu lespezi, loc de ospețe și de danț în zilele călduroase ale verii, se numea *horă* și slujea întotdauna ca loc de adăstare pentru cei ce voiau să intre la chiliile neamului domnesc, sau în sala spătăriei, unde era scaunul lui Vodă, sau în sacnasiul cu geamlîc înaintat pe grinzi, care era obicinuita ședere a Doamnei și a femeilor

sale. Toate aceste încăperi, precum și deosebitele *băşci* sau cămări boltite, purtînd o culă rotunjită pe d-asupra, în care se aflau, d-a rîndul, paraclisul, haznaua sau comoara și patul domnesc, răspundeau toate în horă prin niște uși cu tocuri de piatră nalte și înguste, aduse sus în îndoit perghel, și d-asupra cărora se vedea săpat, într-o firidă, vulturul țărei. Printr-acea sală se făcea toată slujba dinîntru a familiei domnești; p-acolo putea cineva întîlni, trecînd dintr-o odaie într-alta, pe Domn sau pe oricare altul dintr-ai săi.

Radu Socol ispitise mai de demult cum că fiicele Chiajnei, în fiesce dimineață, ieșind din chilia lor, treceau printr-acea horă ca să meargă în odaia cu sacnasiu, unde se adunau la lucru toate femeile Doamnei; el se socoti că minutul cel mai priincios spre a face Ancuței destăinuirea sa va fi acela; și-ntr-adevăr, într-una din zilele pînă să nu sosească în București peținorii țărigrădeni, el se folosi de singurătatea sălii, prin care se strecura încetișor tînăra fată și, ținînd strîns p-al său piept ce zvîcnea cu înfocare, marama cea neagră, singurul martur al îndelungatei sale iubiri, el păși dinaintea Domniței și, cu buzele tremurînde, îi zise:

— Domniță! am cutezat într-o zi îngrozitoare să răpesc de pe capu-ți acest jalnic văl. De atunci l-am păstrat, nesocotitul de mine, ca un zălog de scumpe, de dulci, de-ncîntătoare nădejdi! — Acum simț, vai! că visu-mi a fost o nălucă; raza ce a lucit cîțiva ani asupră-mi se stinge și trebuie să intru iarăși în negura vieții-mi trecute. Primește, dar, înapoi acest drag chezaș al amăgirei și al deșartelor mele dorințe.

Cu aceste cuvinte el întinse tinerei fecioare marama cea neagră; iar dînsa, al cărei fraged obraz se roșise ca pielița unei piersici dogorite de soare, ridică, senini, drăgălașii ei ochi albaștri, muiați într-o rouă de lacrimi, și, cu glas obidit și galeș, îi răspunse:

— Jupan Radule! dacă cu adevăr îți este atît de scumpă, de ce vrei oare să-mi înapoiezi acum o jalnică podoabă ce-mi aduce aminte plînsori trezite și-mi vestește poate răstriști

viitoare? — De mi-i crede, păstra-vei neagra-mi maramă pînă ce vei simți că ți-a pierit în inimă orice scînteie de nădejde.

Și-ndată, pare că s-ar fi temut d-o nesocotită mărturisire, ea pripi pasul spre ușa sacnasiului, lăsînd pe Radu uimit de vesele gîndiri, de o fericire lui încă necunoscută.

Apoi Domnița, intrînd în cercul jupanițelor adunate, cu anevoie își putu ascunde turburarea; în zadar se încercă a-și urma zilnicile-i lucrări, căci mînile-i, reci și tremurînde, pare că pierduse îndemînatica lor agerime; nici fusul de sidef nu i se mai întorcea între degete, nici undrelele nu mai știau s-apuce țițele împletecite, nici firul de mătase nu mai nimerea să-nșire mărgăritarele vărsate în poală-i; ci ochii ei căutau aiurea, la malurile înverzite ale Dîmboviței, la norii fluturatici de pre cer, pare c-ar fi vrut să încreză acelor mîngîioși și tăcuți prietini taina ce umpluse inima ei de fericiri și de temeri.

Muierile băgară în seamă această neobicinuită turburare a Ancuței și începură să-și dea coate, privind-o cu coada ochiului, să se cerceteze una pe alta, prin semne, de pricina acestui neastîmpăr, să-și șoptească la ureche, zîmbind pe tăcute; dar o femeie a Doamnei Chiajne, care veni să poftească pe amîndouă Domnițele din partea mumei lor, precurmă acele glumețe și clevetitoare bănuieli.

Ancuța tresări ca din visare; apoi, îndată se sculară amîndouă, pline de-ngrijare, și, cu față smerită și supusă, intrară în *băşca* rătundă, cu părețîi și pardoseala de piatră, unde le aștepta Chiajna, șezînd pe un jeț înalt de stejar săpat, cu treaptă subt picioare, și alături cu o masă, pe a cărei învelitoare de hramă sta așezată, printre hrisoave pe membrană și printre felurite pitace domnești, pecetia cu care Doamna, neștiind, ca toate femeile romînce de pe atunci, a scrie, însemna numele său. Tot într-acea odaie era și patul Chiajnei, acoperit cu un macat de piei de urs, iar într-o scoabă, în părete, ardea o candelă de argint dinaintea sîntelor icoane.

Domnițele se plecară în fața mumeî lor și, ridicîndu-și mîna de la pămînt, îi sărutară dreapta și o aduseră la frunte, dupe vechiul obicei al țării; apoi se rînduiră dinaintea ei în picioare, cu capul plecat la ascultare. Chiajna, rece, posomorîtă ca întotdauna, le spuse:

— Fiicele mele! s-aveți în știre c-am găsit să vă căsătoresc pe amîndouă; aștept acum curînd să sosească ginerii voștri din Țarigrad, unde voi trebuiește ca în scurtă vreme să-i urmați. Nu mă îndoiesc că veți ști pururea să vă purtați către soții voștri ca două domnești cocoane ce sînteți. Atîta vă spui!

Sora cea mare sărută de iznoavă cu supunere mîna Doamnei și se găti să iasă; iar Ancuța, în vinele căria tot sîngele se sleise, se-ncercă măcar să scoată un suspin, dar ochii ei întîlniră căutătura strașnică a Chiajnei, în care sta tipărită o nestrămutată hotărîre, și îi fu și ei nevoie d-a se supune în tăcere. Însă o jale adîncă îi cuprinse toate simțirile. De ce voise soarta să-i arate, ca-ntr-o fulgerare, o viață fericită, ș-apoi așa groaznic s-o amăgească? De ce, dintre toate mumele, pe dînsa, ființă blîndă și drăgăstoasă, să o dea ursita pe mînile unei mume neîmblînzite? Cu așa mîhnicioase cugetări își petrecea Ancuța zilele și nopțile, și inima-i obidită mereu suspina, și ochii săi întristați se topeau în lacrimi de foc.

Sosiră-n sfîrșit în București ginerii greci. Unul, copilandru, tînăr, frumos, sprîncenat, cu mustața mică și neagră, cu ochi de femeie, cu părul încrețit, nalt, spătos și tras ca prin inel, ca unul din acei palicari muieratici, purtînd fustanelă filfăindă și strînsă la mijloc, cămașă de filaliu largă-n mîneci și cusută cu bibiluri, colciaci și cepchen de filendreș stacojiu, numa-n fir și-n mărgăritare, fesul la o parte, iminei mici și roșii, ș-apoi la brîu două lungi pistoale ghintuite, lucrate în Veneția, numai cu sîrmă de argint și cu sidefuri, și o pală de Taban[1] cu apele negre pe țăiș și cu mîner de pie-

[1] *Pală de Taban* — sabie persienească *(n. a. — 1894)*.

tre scumpe. Acela era Stamatie Paleologul; el intră în curțile domnești în săltăturile și în dezghinurile unui armăsăruș arăbesc ager și zglobiu, cu părul vînăt-rotat și cu o șiră de stele roșcate pe piept și pe spinare. Alături cu dînsul înainta pe un cal mai ticnit, dar încărcat cu grele podoabe, Andronic Cantacuzenul. Trupul acestuia, mărunt, neputincios și gîrbovit, pare că d-abia purta capul său mare, pleșuv și cărunt, cu obraji spini, zmezi și slabi; dar buzele-i subțiri și încrețite, ochii săi mici, vioi și pătrunzători, nările-i largi și neastîmpărate dovedeau acel duh sprinten și isteț, acea minte iscusită și dedată cu intrigile și cu batjocura, care sunt ca o însușire a neamului grecesc[1]. Veșmintele sale-i arătau că este unul din nalții dregători ai Bisericii bizantine[2]; în cap purta naltul calpac de hîrșie fumurie cu fund de serasir; pe dînsul avea o hlamidă de sevaiu roșu, cusută cu palme de fir pe poale și încinsă d-a curmezișul, pe sub subțiori, cu un lat brîu sau omofor, sémănat cu matostaturi în șatrange; iar d-asupra, o largă mantie de buhur alb cu ceaprazuri de aur și îmblănită cu jder, căci d-atunci începuse cazaclîii să aducă în Țarigrad scumpele blăni din Mosc[3].

Împrejurul lor stau grămădiți optzeci de călărețî turci[4], ianiceri, spahii și ciohodari împărătești, unii cu înalta cucă din vîrful căria atîrna pe șalele calului o lată pană verde, alții cu coif poleit și împodobit cu două aripe de curui, sau cu o coadă învoaltă de păun; purtînd pe dînșii niște capoate de filendreș, de ghermesuturi și de felurite stofe, care îmblănite, care cusute cu fir; înarmați cu sulițe de trestie din Hind[5], cu arcuri încordate, cu tolbe de săgeți veninoase, cu iatagane de Horasan[6] și cu sănețe frîncești.

[1] Vezi supra, p. 44, nota 1.
[2] Ducange *(n.a.)*.
[3] Hammer, *Istoria Împărăției Otomane (n. a.)*. — *Mosc* sau *Moscovia* — Rusia.
[4] Crusius, în Șincai *(n. a.)*.
[5] *Hind* — India *(n. a. — 1894)*.
[6] *Horasan* — provincie din Persia *(n. a. — 1894)*, la sud-est de Marea Caspică.

Tot norodul românesc, încă neînvățat cu falnicile podoabe ale Curții și ale Ordiei lui Suleiman, privea cu mirare acest măreț alai. Dar și mai mare fu mirarea cînd slujitorii descărcară de pe catîri bogatele odoare sau daruri de nuntă ale peţitorilor greci; ici se vedeau sipeturi de sidef pline cu ghiordane, cu cercei, cu lefturi de smaragduri, de balașuri, de rubini, de zamfiri; pline cu paftale de aur și de matostat, cu colane și cu sponciuri de mărgean și de mărgăritare, cu surguciuri de briliant; mai colo boccealîcuri de stofă cu așternuturi de agabaniu, cu primenele de borangic și de filaliu, cusute cu bibiluri, cu gevrele și cu brînișoare de beteală, cu feregele și binișuri de buhur, de cănăvăț și de sevaiu, cu blănuri de jder, de rîs și de samur, cu gearuri și cu taeliturі turcești; mai dincolo, lăzi cu covoare de Ispahan[1], cu oglinzi de Veneția, cu buhurdaruri pline de scumpe miresme din Hegias[2], cu apărători de pene, cu felegene de smalt, cu zarfuri de sîrmă, cu tîpsii, lighene și ibrice de argint, cu cohale de cleștar de munte, cu linguri de fildeș săpat și cu felurite alte bogății, care, de prin toate țările, le aduceau venețienii, armenii și evreii, în Țarigrad[3].

Toate aceste minunate daruri precum și chipul plăcut al lui Stămatie, lesne fermecară mințile Domniței celei mari; dar Ancuța, sărmana, sta nesimțitoare, sau, mai bine, vedea cu groază apropiindu-se minutul logodnei sale cu Andronic, ce-i insuflase numai ură și frică. Cu toate acestea, ceasul cel groaznic sosi. În biserica domnească se gătise, pentru aceeași zi, sărbarea amîndorer nunțile; patru cununii erau așezate pe sînțita masă, și nunii, cu patru făclii, înconjurară d-o parte o păreche veselă și potrivită, de cealaltă, două ființe ce sămănau una cu alta cum seamănă cruntul junghietor cu jertfa-i nevinovată. Slujba se-ncepuse, și Ancuța, galbină

[1] *Ispahan* — oraș comercial în centrul Persiei, renumit prin culturile de trandafiri și prin industria de covoare.

[2] *Hegias* — provincie în Arabia *(n. a. — 1894)*, pe litoralul Mării Roșii.

[3] Scherer, *Istoria negoțului (n.a.)*.

și plînsă, abia se ținea pe picioare, cînd, din gloata adunată în biserică, un tînăr, împins ca de furia desnădăjduirii, se răpezi în cercul nuntașilor și, ridicînd pe d-asupra unei făclii un văl de zăbranic negru, îi dete foc, strigînd: „Piei, amăgita mea nădejde!“. — O vîlvoare de foc se-nălță în bolta bisericei, și-apoi o ușoară cenușă căzu pe masa cununiilor.

Ancuța cunoscuse într-acel tînăr pe Radu și scoțînd, din pieptu-i sfărîmat un strigăt de durere, ea căzu jos, leșinată.

Această împrejurare rămase de toți neînțeleasă; pe Ancuța o ridicară pe brațe, și slujba se urmă cu grabă. Amîndouă Domnițele erau măritate și, mai înainte ca să-și ridice casele și să se pornească cu soții lor la Țarigrad, cîteva zile veseliile și sărbătorile se urmară în popor. Turcii își arătau măiestria lor în jocul geridului, nimerind țălul cu sulița azvîrlită din fuga cailor; apoi românii își încercau puterile la trîntă și la luptă dreaptă, apucîndu-se cu brațe vîrtoase de mijloc, opintîndu-se, smîncindu-se, învîrtîndu-se și-n sus și-n jos, și-n dreapta și-n stînga, pînă ce unul dovedea și, izbind pe protivnic la pămînt, îl punea în genuchi dinainte-i[1]. Pehlivanii arapi și hindii, ce-i adusese din Țara Turcească, făcură și ei feluri de nezdrăvănii și de jocuri minunate și nevăzute locurilor noastre: unii săreau în văzduh, cu capetele în jos, peste opt bivoli puși în rînd; alții călcau cu iuțeală pe o fîșie de tulpan întinsă, fără d-a se cufunda[2], iar unul, mai ales, schimba în tot chipul o căciulă, care, cînd o arunca de pămînt, pe loc se prefăcea în feluri de căciuli deosebite. De acolo a și ieșit vorba românească „Altă căciulă!“, cînd vrea omul să zică că s-a schimbat starea de mai nainte a unui lucru[3].

[1] Balada lui Mihu Copilu *(n.a.)*.

[2] Constantin Căpitanul, povestind nunta fiului lui Radu Vodă cu Domnița lui Duca Vodă *(n. a.)*.

[3] Tradițiuni de la o nuntă sub Constantin Vodă Ipsilant *(n.a.)*.

Apoi seara se aprindeau prin piețe focuri mari de paie și zicea mereu tubalhanaua turcească, de juca norodul; și uneori slujitorii slobozeau în mijlocul gloatei cîte o vulpe cu coada muiată în păcură aprinsă, de fugea lumea încotro putea, și muierile, speriate, se îmbrînceau și alergau țipînd; iar bărbații, slobozind mereu pistoale și desfundînd la buți cu vin, chiuiau și benchetuiau, și se veseleau cu cîntările cimpoaielor și cobuzelor muntenești și cu diblele lăutărești.

În scurt, astfel se petrecură aici la noi cununiile cocoanelor Doamnei Chiajne cu Stamatie Paleologul și cu Andronic Cantacuzenul, amîndoi coconi țărigrădeni.

III

FUGA

Cîteva zile dupe nunțile Domnițelor lui Mircea Vodă, Stamatie Paleologul purcese în grab' la Țarigrad cu soția sa; iar noul lui cumnat, Andronic Cantacuzenul, fu silit să mai zăbovească, căci chiar din seara cununiilor, tînăra sa mireasă încă nu-și venise în simțiri; dar presupunînd că vremea va potoli necunoscuta ei patimă mai bine decît leacurile vracilor, grecul, bănuitor și întărîtat, smulse pe bîata Ancuța din zadarnicile îngrijiri ale jupanițelor curtence și, cu tot alaiul, cu toată zestrea ei, purtată în zece care[1], el trecu la Rusciuc.

În seara cînd rămaseră să mîie într-acea cetate, Domnița izbuti ca bărbatul ei să-i lase, drept locuință, un chioșc învecinat cu casele unde ei conăcise. Acest chioșc de lemnărie, lucrat numai în cafasuri și în săpături de chiparos și de iasomiu, pardosit cu lespezi de marmoră sîngerie și împodobit cu toate trebuincioasele smălțuite cu sidefuri, era așezat pe o coastă surpată, dar nu prea înaltă, a Dunării; prin

[1] Henricus Hilarius, citat în Crusius, *Turco-Graecia (n.a.)*.

vergelele încrucișate ale ferestrelor vederea se-ntindea peste toată lățimea rîului. Acolo, Domnița Ancuța, singură și coprinsă de o jale adîncă, cu inima sfîșiată, cu fața ofilită, plîngea amar cruzimea soartei sale; noaptea era înaintată, și lacrimile-i curgeau făr' de încetare, căci de mult somnul fugise dintr-ai săi ochi; dar, cu încetul, fruntea-i obosită căzu pe a sa poală, trupu-i, slăbit d-atîtea suferințe, parcă se cufundă de sineși; o piroteală a minții, o-mpăiejenire a ochilor începură a o coprinde, cînd deodată i se păru că aude, ca într-un vis mîngăietor, un glas depărtat ce cînta cu viers tînguios aceste duioase cuvinte:

— Frunza-i verde, apa-i lină,
Și-al meu suflet turburat,
Luna vars-a sa lumină,
Dar mi-e gîndul înorat.

Unde merg, în orice parte,
N-am nimica de dorit;
Visele-mi au fost deșarte;
Ce-am iubit m-a amăgit!

Ancuța se trezi din aromeală; glasul părea că se apropie; ea sări la fereastră. Printre zăbrele văzu luna plină colindînd răpede fața senină și albastră a cerului; pe Dunăre scînteiau razele ei răsfrînte în mii de talazuri; departe, încolo, un pescar turc trăgea la edec, în tăcere, caicul său încărcat; la poalele chioșcului, codobaturile, acele rîndurele de apă cu lungi pene albe în coadă, se așterneau, în zborul lor iute, pe fața apii, și-apoi iarăși se ascundeau în cuiburile lor găurite ca niște urloaie într-acea coastă rîpoasă. În răpaosul nopții se auzea numai clătirea undelor ce se izbeau încetișor de mal și susurul alene al vîntulețului de vară. Peste puțin ochii Ancuței zăriră o luntricică ce-nainta despicînd valurile; un

bărbat, cu veşminte negre, şedea într-însa. El începu din nou să cînte cîntarea de adineauri:

— De-mi luceşte luna-n cale,
De-mi e vîntul cu noroc,
Ea n-alină a mea jale,
El nu stinge al meu foc.

Dar iubita mea să vie,
Să-mi şoptească: Te iubesc!
Ş-atunci inima-mi renvie
Într-un rai dumnezeiesc!

Nu mai era îndoială! Acel vîslaş cutezător era Radu; acel glas plin de mîhnire era al lui!

Fericirea, în culmea sa, e nesocotită adesea ca şi desnădăjduirea. Ancuţa găsi în slabele-i mîni destulă putere ca să sfărîme zăbrelele de lemn ale chioşcului. — „Radule!!“ — strigă ea cu glas pătrunzător şi sări pe fereastră. Din norocire, cîţiva stînjeni numai erau pînă jos; Ancuţa, cu cosiţele-i plăviţe răsfirate, învălită numai într-o ie subţire şi într-o fustă de albă mătase, căzu pe năsipul jilav şi moale al prundului.

Radu sări-ntr-o clipă pe mal, trase capul luntrii c-o mînă vîrtoasă pe uscat, rădică c-un braţ puternic mlădiosul mijloc al tinerii femei, şi, cu scumpa lui sarcină pe braţe, săltă iute-n luntre; apoi, îmbrîncind tare ţărmul cu vîsla, cîteva voinicești lovituri de lopată avîntară micul vas departe de coastă. Ancuţa, turburată, uimită d-atîtea vii şi felurite simţiri, rămăsese pitulată în fundul luntrii, cu capul rezimat de pieptul Radului; trupul ei tremura ca frunza; braţele-i sta încrucişate p-al său sîn ce zvîcnea cu iuţeală, subt uşoara-i ie de borangic; glasul i se curmase şi, uneori numai, cu o zîmbire îngerească pe buze, un suspin întrerupt se revărsa din adîncul inimei sale pline, şi lacrimi, ca mărgăritarele, picurau dintr-ai săi ochi înundaţi d-atîta fericire.

Luntrea ajunsese în albia mare a Dunării şi, cu Radu la cîrmă, se strecura uşor, furată de undele răpezi, ce se goneau

şi se îmboldeau cu vuiet amorţit; o suflare răcoroasă zbîrlea faţa apii şi legăna încetişor înaltele catarturi ale şăicilor ce se vedeau albind în depărtare cu pînzele lor umflate; razele lunei se resfrîngeau, cu vii licuriri, pe culmea nestatornică a valurilor, răspîndind pe cer şi preste rîu o dulce lumină ce se îngîna cu negreala malurilor depărtate. Pe ostrovul învecinat, un stol de babiţe sta adormite şi, uneori numai, cîte o streajă de noapte din ele, întinzîndu-şi aripele trunchiate şi căscînd în sus ciocul ei cu gușă adîncă, scotea un ţipăt ascuţit, de răspundea malul dempotrivă, iar leşiţele, speriete, se da afund şi se ascundeau în stuful şi în papura de pe mal. Apoi iar toate se astîmpărau, şi o şoptă de taină se răspîndea împrejur.

Într-acea liniște a firei, Radu rădică vîslele pe d-asupra apelor, şi ochii săi se lăsară cu dragoste asupra Ancuţei; dar, în căutătura ei, el întîlni atîta bucurie, atîta încredere, încît braţele-i o strînseră cu încîntare de al său piept, şi buzele lor, pentru întîia oară, se lipiră într-un dulce sărutat!...

O! desmierdare nespusă a celui dintîi sărutat pentru două tinere inimi ce de mult se doresc! Cine va putea oare să te descrie? Cine va cuteza să cînte acel cîntic de izbîndă? Cine va şti să spună cîte simte firea omului într-acel singur minut al vieţii, cînd fericirea covîrşaşte toate celelalte simţiri? Nici sărutarea blajină a mamei pe fruntea pruncului său adormit, nici îmbrăţişarea frăţească a robului scăpat din robie, nici mîndrul zîmbet al învingătorului, în ceasul biruinţei, nu pot coprinde sufletul cu un farmec ca acela, lipsit de griji şi de mustrare, de rîvniri şi de trufie!

Radu întrerupse tăcerea.

— Ancuţo! — zise el, — nu ştiu de sunt alţi oameni mai dedaţi cu fericea; dar pentru mine ceasul acesta e mai presus de cîte aievea mintea-mi a visat! — Toată viaţa-mi pînă acum am trăit-o în amărăciuni; deunăzi, în sfîrşit, mă simţii cufundat ca într-un nor întunecos, şi un vîrtej viforatec mă-mpinse ca să mă iau dupe urmele tale. Ziceam în mine: „Ce-mi mai este bună viaţa?... Singur, sărman, lipsit de părinţi, de

rude, de prietini, cari să prinză milă de mine, lumea îmi e pustie. Oriunde nu va fi dînsa, eu nu am pe nimeni! Să pas deci pe calea unde a trecut ea, să calc în urmele-i deşarte şi, fiindcă soarta a menit-o a altuia să fie, ca cel puţin doru-mi, ca un fum cuvios de tămîie, pretutindeni, să se înalţe la dînsa!..." Ancuţo! tu ai prefăcut acel nor în soare de lumină! Tu ai deşteptat în sufletu-mi o viaţă necunoscută! Tu ai reînviat inima-mi ofilită! Tu eşti îngerul mîntuirii mele!

— Radule, — răspunse Ancuţa cu glasul înecat de lacrimi de bucurie, — din tot sufletul eu te iubesc! Mai mult d-atîta eu nu ştiu să-ţi spun; dar un viers tainic şopteşte de mult în mine şi-mi zice că viaţa cu tine-mi va fi dulce, că numai cu tine aş voi să mor!

În vremea acestor drăgăstoase vorbiri, prin care fericiţii tineri îşi împărtăşeau păsurile şi dorurile inimei lor, cursul rîului furase luntrea şi o împinsese cu răpeziciune pînă la gura acelei strîmtori prin care apele albiei celei mari se revarsă cu bolbură în matca mai îngustă a ţărmului românesc, tocmai la capul Ostrovului Mocanu. Într-acel loc, unde apele se-nvrăjbesc şi se sfredelesc în adînci vîrtejuri, vasul începu a şovăi, clătinat pe înalte talazuri, care se izbesc şi se afundă cu un urlet întărîtat. Acea şuierătură spăimîntătoare a valurilor, acele mişcări furtunoase ale luntrii, înfricoşară pe Ancuţa; stăpînită de o nespusă groază, ea dodată îşi aruncă braţele dupe gîtul lui Radu şi, strîngîndu-se de pieptul lui, înălţă ochii către cer şi rosti cucerită această rugă:

— Doamne! Doamne! fii cu îndurare! scapă-ne zilele! Fie-ţi milă şi nu voi să pierim în ceasul cel mai norocit al vieţii noastre!

Radu puse în grab' mîna pe vîsle şi, spărgînd cu putere sila talazurilor, el se luptă voinicește pîn' ce mica sa luntre, ocolind prăpăstiile, săltînd uşurel pe d-asupra valurilor, scăpînd ca prin minune din mii de nevoi, izbuti să iasă din primejdioasa strimtoare. Atunci ea începu iarăşi să plutească mai lin pe albia stîngă a Dunării. De acolo se zărea, în susul apei, zidurile cetăţei Săn-Giorgiu, care, din ostrovul său înăl-

ţat, apăra oraşul Giurgiului; iar înainte, pe limanul şăţ al Smîrdei, licura un foc de paie. Radu cunoscu într-aceea semnele bătrînului său slujitor Bănică, pe care-l lăsase la mal. El cîrmi într-acolo, şi, grăbind lopătarea cu ale sale braţe vînjoase, cărora şi dragostea le dase o nouă tărie, micul său vas, ce în cîteva ceasuri de plutire trecuse toată întinsă Dunărea decindea, sosi în sfîrşit la malul dorit, tocmai cînd luna scăpăta, gonită de luceafărul albicios al dimineţei.

Bănică, care de mult ducea grija stăpînului său, alergă cu veselie ca să-l întîmpine; două şiroaie de lacrimi curgeau pe obrajii lui cînd văzu pe Radu sărind sprinten pe uscat. Sărmana bătrînă şi credincioasă slugă, care-l crescuse din a sa pruncie, îl îmbrăţişa, îi săruta mînile, rîdea, plîngea, îşi făcea semnul crucei, nu ştia cum să-şi mai arate bucuria, cum să mai mulţumească lui Dumnezeu.

— Bănică, — îi zise Radu, — de mă vezi tu acum cu viaţă, Domniţei Ancuţei să-i aibi mulţumire; dînsa mi-a fost mîntuirea. Să-ţi fie de aci înainte, ca şi mie, stăpînă!

Bănică sărută cu recunoştinţă mînile Ancuţei, şi apoi, cu mirare, începu să întrebe:

— Dar cum? ce fel s-a întîmplat...?

Radu-i curmă vorba:

— Nu e acum vremea pentru cercetări. Vorba multă, sărăcia omului! Să ne grăbim să fugim, căci zorile se revarsă şi ar putea să ne dea în urmă.

— Dar, vai de mine, stăpîne, — şopti bătrîna slugă, în mintea căruia bucuria se prefăcuse acum în smerită îngrijire dinaintea unei fiici de Voievod, — cum o să poată umbla Domniţa călare?! Noi avem numai doi bieţi căluşei... şi apoi încotro să ne ducem?...

— Încotro?! Mai întrebi?! La noi acasă, la Motru, răspunse Radu.

— Ce gînd ai, stăpîne? — adăogi Bănică, — apoi e bîată casa noastră de la Motru dupe potriva unei fete de Domn?

— Ancuţa, moş Bănică, nu pune preţ la zădărniciile falei. D-acum înainte averea ei, ca şi a mea, stă numai în ini-

mă. Ne iubim; ce ne pasă nouă de sărăcie? — Așa e, dragă Ancuțo?

— Unde voi fi cu tine, Radule, acolo voi fi și fericită!

Tînărul Socol sărută dulce pe a sa iubită, și încălecînd voinicește calul său unguresc, el așternu bunda sa pe oblîncul șelei, ridică în brațe pe Ancuța și o așeză d-a curmezișul, rezimînd-o de al său piept. Bietul Bănică, neputîndu-se încă bine domiri, ridică cu mirare sprînceana, dete din umăr, și-apoi, mormăind[1]: „Vezi, Doamne, ce-s tinerețele la om!", — încălecă și dînsul pe mărunțelu-i bidiviu și se luă în fuga mare dupe fericiții tineri ce se depărtase în treapătul calului.

Călătoria fu lungă și ostenitoare. Dar cine nu știe cîte poate junețea și iubirea adunate la un loc! Ei umblau mai mult noaptea pe răcoare, tot prin căi pustii și lăturalnice, ferindu-se a deștepta băgarea de seamă a drumeților și a locuitorilor; dar în cale, precum și în conacele lor, alese tot sub veselul frunziș al pădurilor, cîte dulci și drăgăstoase vorbiri! cîte visuri de fericire plăsmuite! cîte neprețuite și încîntătoare desmierdări!

Astfel, dupe mai multe zile de călătorie, sosiră ei în valea Motrului. Rîul cu apele sale galbine curge pe o matcă de lut năcleios, ocolită cu un desiș de verdeață; acolo salcia pletoasă, socul mirositor, alunii mlădioși, arțarii cu pojghițe roșii, carpenii stufoși, salba moale și teii, cresc amestecați cu falnici jugastri, cu plopi nalți și subțiri, cu anini ușurei, cu ulmi albicioși, cu sîngeri pestriți, cu corni suciți și vîrtoși. Printr-acel hățiș felurit de arbori ce se-ndeasă și se-mpletecesc, mierlele și pițigoii șuieră și ciripesc, săltînd din ramură în ramură, iar pe vîrful copacilor turturele sure și porumbei sălbateci se-ngînă, în vreme ce prigorii cu pene albastre chiuiesc mereu în zborul lor neastîmpărat.

[1] În textul de bază, corupt: mormăi. În textul nostru, lecțiunea corectă a fost restabilită după ediția întîi (1860), apărută în *Revista Carpaților*.

Un drum îngust și mlăștinos străbate acea luncă înveselită și duce pînă la vadul Motrului, dincolo de care se vedea curtea lui Socol. Acea locuință, odinioară îmbîlșugată și zgomotoasă, era acum pustie și cu totul sălbătecită; pe zidul de-mprejmuire, acum muced și învechit, se întinsese lungi ramure de iederă stufoasă; streașina porții, învălită cu blăni putrezite de stejar, se acoperise cu mușchi. Înîntru curții buriana crescuse naltă, și abia se mai zărea în fund o groapă adîncă și mare, astupată p-alocurea cu surpături de zid, printre care răsărise boziile și bălăriile; — atîta mai rămăsese din falnicele case ale vornicului Socol, pe care Mircea Vodă poruncise să le doboare la pămînt! — Mai în laturi era o colibă învelită cu șovar, în care trăiau doi-trei rumâni scăpătați, singurii slujitori rămași la curtea boierească; în preajmă, sub niște vechi tulpine de nuci, cu crăcile pe jumătate arse și uscate, erau aruncate obezi de roate, juguri de car, ghizduri, doage și alte unelte de joagăr, cu care își cîștigau pînea acei sărmani muncitori. De altă parte, cîteva înguste brazde de fasole, de praz și de legumă; mai ici, un coșar în care se adăposteau seara puține vite de hrană ce pribegeau ziua pe malurile gîrlei; mai dincolo, o șiră de paie și niște copițe de fîn. Prin iarba naltă și deasă alergau și se jucau cîțiva copoi, și o potecă strimtă, cît trece omul cu piciorul, străbătea de la poartă pînă în bătătura locuinței stăpînului. Aceea era singura clădire de zid rămasă în curte; era un turn nalt și îngust, cu ferestre mici și nepotrivite, avînd jos o portiță boltită, căria îi slujea de prag o piatră de moară crestată în două. Pe dinîntru, o lungă scară învîrtită, cu trepte mici de piatră, da intrare, la deosebite caturi, în niște chilii pardosite cu cărămizi, din care abia două mai erau de locuit. Într-una, sus, șezuse Radu, și în cealaltă, mai aproape de ușa intrării, credinciosul său Bănică. Acel turn, așezat în vecinătatea porței, purta numele de *chindie*, căci fusese odinioară, pe cînd se înălțau mărețe casele vornicului Socol, locul de streajă, de unde, ca și în curțile domnești, se vestea cu tobe și cu surle

ceasul înserat al chindiei, cînd toți oamenii casei se adunau la cină, și porțile ogrăzii se închideau.

Ajungînd în acele locuri sălbatice și despuiete, Ancuța nu simți cîtuși de puțin acea compătimitoare mîhnire ce mai adesea sărăcia însuflă chiar și inimilor miloase trăite în bilșug; ea încă se bucură de liniștea acelor pacînice țărmuri, și îndată-și însuși într-însele toate visele sale de norocire. Deci viața ei, ca și a Radului, se strecură de atunci ca într-un șir de dulci și neturburate plăceri. Zilele treceau ca un zîmbet, nopțile ca un farmec! Era o fericire de acelea pe care soarta dușmană nu le dăruiește pentru multă vreme unor inimi de muritori!

Să ne întoarcem acum iarăși în cercul viforos al luptelor ș-al intrigelor politice.

Andronic Cantacuzenul, amărît și înfuriat de fuga fără veste a soției sale[1], alergase drept în Anhial, la fratele său Mihail, ca să-l înștiințeze despre crunta necinste ce i se făcuse în Țara Românească. În pizmașa sa mînie, fericirea lui Stamatie i se părea o batjocoritoare umilire, pe care sufletul său trufaș nu o putea mistui. El însuflă puternicului său frate zavistiosu-i necaz și-l făcu părtaș călduros la a sa răzbunare[2]. Mihail Cantacuzenul nu era om în mintea căruia să se șteargă lesne o înfruntare; deci el se sculă în grabă, să răpezi turbat în Țarigrad, unelti mii de tainice intrigi, iscodi mii de pîri mincinoase, și apoi dete în genunchi la vizirul Socoli, cerînd mazilirea neamului domnesc din Țara Românească și depărtarea din scaunul păstoresc a patriarhului Iosaf[3]. Bietul acest bătrîn, pîrît pe nedreptate și tras în judecată dinaintea soborului pentru niște vini fără de temei, fu gonit cu necinste din patriarhie și muri ascuns într-una din mănăstirile Muntelui Atos[1].

[1] Pînă la această fugă am urmat, mai mult sau mai puțin, întîmplările istorice. Dar despre fuga soției lui Andronic, Henricus Hilarius ne spune că chiar Doamna Chiajna a trămis să o ia înapoi de la bărbatul său, încă de pe drum *(n. a.)*.

[2] Henricus Hilarius, în Crusius, *Turco-Graecia (n. a.)*.

[3] Henricus Hilarius, Lequien, *Oriens Christianus;* Hammer; Meletie, *Istoria bisericească (n.a.)*.

Din partea însă a familiei domnești, Cantacuzenul întîmpină o mult mai vie împotrivire. Chiajna își cîștigase apărători chiar în sînul saraiului împărătesc; solul ei cercase mai din vreme Porțile și mituise pe mai mulți din înalții dregători. De aceea și noul Sultan, Selim, nevoind să strice voia nici unuia din ai săi puternici viziri, hărăzi lui Mahomet Socoli carte de maziiie pentru Pătru Vodă Șchiopul și, totdeodată, lui Sinan și lui Mustafa, apărători vînduți ai neamului Mirceoaiii, le dărui firman de domnie pentru Alexandru, al doilea fecior al Chiajnei.

Tot Chiajna era mai tare! Îngîmfată d-această nouă biruință, ea socoti vremea numai bună pentru o nouă și desăvîrșită lovire asupra boierilor răzvrătitori; urmînd dar pilda de curînd dată de către Domnul Moldovii, Alexandru Lăpușneanu[2], ea adună la un ospăț pe Radu, logofătul din Drăgoiești, pe Mihnea din Bădeni, feciorul lui Udriște vistierul, pe Toader de la Bucov, pe Vladul Caplei, pe Pătrașcu, pe Calotă, pe Stan, feciorul Drăguleștului, pe Radu, stolnicul din Boldești, și le tăie capetile[3]. Îndată apoi porunci se trămiseră la banul din Craiova, la ispravnici și la vătașii de plaiuri, ca să prinză, ori morți ori cu zile, pe mulți alți boiarini de price, printre cari era socotit și Radu, feciorul vornicului Socol, de peste Olt.

Cu aceste împrejurări se petrecuse cîtăva vreme; lunile vesele ale verii fugise, luînd cu sine jocurile pe verdeață și

[1] Epistolă trămisă de către Crusius, care coprinde povestirea lui Henricus Hilarius; Charrière, *Négociations de la France dans le Levant*, III, p. 741 et sq., nota 1 *(n. a.)*.

Muntele Atos sau Sfeta Gora — numele unei congregații de călugări ortodocși, ale cărei mănăstiri sînt răspîndite pe versanții Muntelui Atos, în nordul Greciei.

[2] Omorîrea boierilor de către Alexandru Lăpușneanu, așa frumos povestită de domnul C. Negruzzi, s-a petrecut pe la 1565; iar acestea se petrec la 1567 *(n. a.)*.

[3] Constantin Căpitanul, Cronicarul anonim *(n. a.)*.

plimbările noaptea pe lună, și acea mulțumire sufletească ce naște din razele mai călduroase ale soarelui, din mirosul bălsămit al pajiștei înflorite, din miile de neprețuite daruri ale rodirei. Omul, ca firea, zîmbește cu soarele, se-ntunecă cu norii, s-alină cu seninul, se turbură cu furtuna; fiește schimbare a naturei are un răsunet în inima sa; fiește frunză ce cade îngălbenită toamna, lasă un dor în sufletu-i întristat.

Așa și Radu cu Ancuța, înstrăinați de lume, d-ale ei veselii, dar nu și d-a sa răutate, trăiau acum într-a lor cetățuie pustie, purtînd dorul frumoaselor zile trecute și mîngîindu-se cu nădejdea primăverilor viitoare.

E tristă și urîtă iarna la țară, cînd crivățul viforos urlă preste cîmpii, cînd norii sau ceața întunecă cerul, cînd ploile reci desfundă pămîntul, cînd țarina-i goală și năpustită, dumhrava uscată și plugarul trîndav. Apoi, în lungile nopți de iarnă, ce întunecime plină de groază! ce de șoapte fioroase! Vîntul vîjîie și geme ca niște jalnice glasuri ce plîng din depărtare; ploaia izbește cu o întărîtată stăruire în pereții și în ferestrele casii; oblonul se cletină și scîrțîe pe țițînele-i ruginite; focul bubuie și trosnește în cămin, și, uneori, o pasăre de noapte, gonită din adăpostul ei de o suflare mai viscoloasă a crivățului, își ia zborul, scoțînd un țipăt sfîșietor și tînguios. Într-acele văietări ale firei, mintea de sineși se pornește pe cugetări mîhnicioase; închipuirea-și plăsmuiește vedenii cobitoare, și tot ce e mai trist în viață, toate răstriștele trecute, toate temerile viitorului se resfring, ca umbre sîngerate, în oglinda întunecată a inimii.

Într-una din acele seri furtunoase, Radu ședea cu Ancuța, amîndoi tăcuți și duși pe gînduri; un foc de surcele vîpăia pe vatră, revărsînd o lumină roșatică în chilie; d-a lungul zidului se-ntindea un pat acoperit cu velințe vărgate de țară; d-asupra era o mescioară albă, rătundă, și, alături, o laviță îngustă de lemn, pe care ei ședeau; dar în părete strălucea o bogată icoană îmbrăcată cu argint. Pe dînsa era înfățișat, cu asprul condei al zugravilor strămoșești, chipul Maicii Domnului ținînd sfîntul său prunc pe brațul cel sting. Luciul înegrit

al văpselilor, trăsurile uriașe și nemlădiite ale obrăzelor, fețele lor îngălbinite, ochii lor mari și întunecați, în sfîrșit, acel cerc de lumină ce le împresura, la un ceas așa înoptat, făcea să nască în inimă o sfiață și cuvioasă îngrijare.

Privirea Ancuței se ațintise cu smerenie d-asupra icoanei, iar tînărul Socol, în sufletul căruia se deșteptau acum, una dupe alta, toate nenorocirile vieței sale trecute, tresări ca d-un fior, își lăsă fruntea pe mînă și, cu glas obidit, întrerupse tăcerea.

— Dragă Ancuțo! — zise el, — vezi tu această sfîntă icoană?... Ea în veci a fost martură la răstriștile casei noastre; cu dînsa am împărțit toate mîhnirile mele... Odinioară, niște ciobani ce pășteau turmele noastre de oi departe, în munții Vîlcei, au găsit-o, zice, într-o veche tulpină de stejar, ș-au adus-o la tatăl meu. El, sărmanul, o prîmi ca o veste bună, ca un semn de noroc; dar chiar în ziua aceea, silit de dușmani să-și lase casa, pe o groaznică vreme de furtună, el apucă drumul pribegiei și muri pe țărmuri depărtate... Țărîna să-i fie ușoară!... Rămăsesem, cu mama, doi copii, — o surioară și eu, — hrăniți la masa străinilor; dar acei oameni fără de milă, la care bietul tata ne lăsase, crezîndu-i că-i sunt prietini, îndată ce veni știre despre moartea lui, ne opriră mult-puțină stare cîtă mai aveam și ne goniră de pe pragul lor, săraci și despuieți. Din toate averile noastre, ei ne lăsară numai această icoană, ce, în nelegiuita lor credință, n-avea nici un preț... Ce poate face o biată muiere singură, departe de țară, pe rudele ei, cu doi copii pe brațe?... Eram încă tînăr de ani, d-atuncea, dar vîrsta nu mi-a cruțat nici o amărăciune!... Pe biată mama o văzui zăcînd, în luptă cu boala, și mai vîrtos cu frica d-a ne lăsa fără sprijin pe lume; în sfîrșit, biruită d-atîtea suferințe, într-o noapte îngrozitoare ca aceasta, își dete, sărmana maică, sufletul. Eram în genunchi la patul ei de moarte, și în față-mi lucea tot icoana aceasta!...

O viforoasă șuierătură a vîntului, ce cletină cu vuiet învelitoarea și ușile turnului, îi curmă povestirea. Ancuța se

strînse mai aproape de dînsul; amîndoi își făcură semnul crucei, și Radu urmă:

— Apoi mai trecu vreme, și soră-mea ajunse în floarea tinereței; blîndă și gingașă copilă! începusem să aflu într-însa o inimă ce-mpărtășea și mîngîia a mea jale din vremi adunată. Dar într-o zi — vezi cît îmi era ursita de dușmană! — mă dusesem cu alți tineri să ne încercăm, în cîmpie, la jocuri de arme; eram în Ardeal, și tovarășii ce mă chemase la acea sărbătoare ereau, cei mai mulți, feciori de nemeși unguri... Unul dintr-înșii (Iadul să-i muncească sufletul de trădător!) răpi în lipsă-mi pe scumpa mea surioară și fugi cu dînsa. Cînd mă întorsei seara acasă, pretutindeni era întuneric; furtuna urla cu turbare. Chemai! dar nu-mi răspunse nimeni. La lumina unui fulger, văzui odaia pustie, și în față-mi lucea tot icoana aceasta...

Ușa chiliei se deschise cu zgomot și Bănică intră răpede și speriat.

— Stăpîne, — zise el, — o ceată de oameni ne-a înconjurat toată curtea. Nu știu, hoți fi-vor, sau alți făcători de rele, dar, dupe numărul și armele lor, nu s-arată să fie cu vreun cuget curat.

Un glas s-auzi strigînd d-afară:

— Deschideți poarta la oamenii domniei!

Bănică se plecă pe fereastră și răspunse:

— Păsați-vă în cale! N-avem aci loc de găzduit!

Însă Radu vru să-l oprească:

— Ci taci, moș Bănică; or fi călători și i-a apucat noaptea pe drum. Nu voi, cît îi de săracă, să-mi fie casa închisă la cei nevoiași. Mergi de le deschide.

El încă bine nu sfîrșise, și un glonț de săneață reteză păretele de lîngă fereastră. Atunci s-auzi o larmă de oameni ce spărgeau porțile și năvăleau cu grămada în curte. Radu scoase al său palos, și sluga puse mîna pe o pușcă.

— Acum, fătul meu, or cu viața, or cu moartea! Domnul să ne ajute! — spuse bătrînul Bănică.

Tîlharii, într-această vreme, ca să-și facă lumină în curte, dedese foc la șira de paie ce zbura cu flacări spulberate de vînt; ei sparseră portița chindiei și se urcau unul dupe altul pe scara învîrtită. Bănică trase cu pușca și răsturnă pe cel din frunte, dar o mulțime de panduri băneșți, călcînd peste trupul tovarășului mort, se răpeziră cu săbiile goale asupra lui, și bătrînul slujitor căzu înjunghiat pe pragul ușei.

Ancuța sta îngenuncheată dinaintea icoanei. Ostașii năvăliră în chilie, zbierînd cu turbare:

— Pe dînsul, copii! dați de tot!

Palosul Radului zbură un minut, făcînd roată împrejuru-i, dar săbiile și lăncile îl înconjurau. Străpuns de toate părțile, arma îi pică din mînă, și el căzu mort la pămînt. Groaznic fu țipătul Ancuței cînd ea se aruncă preste trupul sfîșiat al iubitului ei!

Un nor de fum umplu chilia; vîlvori de foc ieșeau pe gura vetrii, și grinzile trosneau, scăpărînd țăndări înflăcărate. Atunci icoana cea mare căzu din părete cu un răsunet lung și tînguios!

Vîntul aruncase paie aprinse pe învelitoare, și focul încinsese de toate părțile turnul. Pandurii se îmbrînceau și se rostogoleau pe scară, cu țipete și cu zgomot, căutînd să scape din primejdia pojarului; ei fugeau care încotro găsea loc de fugă.

Toată noaptea arse chindia lui Socol; în murgul zorilor, o șiră de scînteie încununa a sa creastă, care și ele se stinseră una dupe alta. Cîteva zile însă mai în urmă, clădirea surpată încă fumega.

IV

PUSTNICA

Dupe ce Poarta turcească mazili din domnia Țării Românești pe Pătru Șchiopul, acest domnesc cocon, adus în Țarigrad, fuse pus în lanțuri și trămis surghiun la cetatea Conia[1] din

[1] *Conia* sau *Konieh* — localitate în Asia Mică, în podișul Anatoliei, situată la nord de munții Taurus.

Anadol; dar maică-sa, îngrijată, alergase curînd în urma lui şi, cu mînile pline de aur, ceruse înapoi pe fiul ei cel robit. Patruzeci mii galbeni (afară de tot atîţia ce adusese drept haraci al ţării), împărţiţi pe la viziri şi pe la curtenii de toată mîna, scăpară zilele ameninţate ale lui Pătru; dar un lucru, mai ales, întoarse spre dînsul voia vegheată a Sultanului, adică mărinimoasa predare a unei comori de o sută treizeci mii galbeni, care se dovedise adunaţi şi puşi la păstrare de neamul domnesc al Ţării Româneşti. Împăratul se milostivi şi hărăzi zece mii dintr-înşii bătrînei Doamne; iar pe coconul ei îl opri în Ţarigrad cu leafă din haznaua împărătească,[1] şi preste cîteva luni îi mai adăogi şi douăzeci aspri tain pe zi[2].

Cu atîta însă nu se mulţumea Chiajna; avînd un fiu pe scaun, ea sîrgui să-i agonisească şi celuilalt domnia vecină a Moldovii, de care se folosea pe acele vremi un Ioan Vodă, venetic armean[3], pururea învrăjbit cu turcii; drept aceea, nu puţin lucra dînsa la pîra şi la osînda lui Ioan Vodă. În sfîrşit, la anul 1574, ea izbuti, prin uneltirile sale, să scoată carte de mazilie Domnului moldovenesc, şi-n locu-i să se orînduiască fiul ei Pătru[4], care şi purcese din Ţarigrad, însoţit de oaste turcească.

Din partea sa, Ioan Vodă nu prîmi voios ca să se lepede de domnie, ci adunîndu-şi boierii şi ţara, le ceru jurămînt statornic ca să se lupte şi să moară împreună cu dînsul şi, începînd atunci gătirile de bătălie, trămise să poftească cu leafă pe cazaci ca să-i vină întru ajutor; iar aceştia, cum îs războinici şi-n veci gata a se amestecare în tot felul de vrăjbi şi de

[1] Din raportul solului nemţesc Wysz, de la mai 1568; Hammer *(n. a.)*.
[2] Din raportul bailului veneţian Barbaro, de la 8 iunie 1569: Hammer *(n. a.)*.
[3] Vornicul Ureche *(n. a.)*.
[4] Cronicele româneşti, Hammer *(n. a.)*.

sfădiri, se adunară o mie două sute de oameni şi veniră la dînsul[1].

Dincoace de Milcov, aflînd de neprietenească prîmire ce au să facă moldovenii frăţînă-său, Alexandru Vodă îşi strînse şi el oştirea şi se găti a purcede spre Moldova, în întîmpinarea lui Pătru[2]. Pe de altă parte, Doamna Chiajna, temîndu-se, într-aşa priincioase împrejurări, de vreo izbucnire protivnică în Ţara Oltului, unde în veci colcotea o duşmănie ascunsă asupra neamului domnesc, hotărî să dea însăşi o raită prin oraşele oltenesti, ca să îngrozească pe cutezători şi s-amăgească cu măguliri pe cei cu bună voie.

Ea trecu răpede prin Slatina, prin Caracal, prin Craiova, şi găsi mai pretutindeni casele boiereşti pustiite; cari nu pierise de sabia slujitorilor domneşti, fugise în pribegie[3]; moşnenii ce mai rămăsese, împreună cu opinca, răbdau păsul ţării şi nici măcar aduseră jeluiri Doamnei. Ce-i bună românului jeluirea, cînd urechea ce-l ascultă e totuna cu mîna ce-l apasă? Tace pînă ce Dumnezeu prinde într-o zi milă de dînsul, ori pînă ce însuşi se îneacă cu răbdarea, ş-atunci îşi face singur dreptate!

Chiajna-şi urmă, dar, în ticnă calea spre Cerneţi şi spre Ruşava. Ea călătorea într-un rădvan, care pe atunci era o largă cutie de lemn văpsit, scobită rotund şi aşezată, fără arcuri, pe un dric cu patru roate ferecate. Opt telegari înhămaţi ungureşte, d-a lungul, cu şleauri de curea subţiri şi întinse, purtau trăsura mai uşor ca vîntul. Erau tot căluşei rotunzi de Dobrogea şi bahmeţi[4] zbîrliţi de Bugeac[5], aleşi tot

[1] Vornicul Ureche *(n. a.)*.
[2] Constantin Căpitanul, ⟨în *Magazin istoric pentru*⟩ *Dacia*, I, IV *(n. a.)*.
[3] Pe atunci se afla fugit, tocmai în Spania, un Nicolae Basarab, cum se vede în *Mag. Ung. (n. a.)*.
[4] Caii de Bugeac se numesc astfel în balade *(n. a.)*.
[5] *Bugeac* — numele vechi, tătăresc (înseamnă, ne spune Dimitrie Cantemir, în *Descriptio Moldaviae*, „colţ") al unei regiuni de şes, întinsă pe litoralul nordic al Mării Negre.

pătrărei și cincărei[1], negri la păr ca pana corbului, cu coadele lungi, cu coamele răsfirate, cu nara-n vînt, fugari neobosiți ce abia atingeau, în buiestru, cu copita de țărînă. Doi surugii flăcăiandri, cu mintene numai găitane, cu căciula moțată de oaie p-o ureche, cu mîneci albe, largi și suflecate, îi mînau din călărie, săltînd ușor pe șele, chiuind vesel din gură și plesnind din bicele lor ce se împleteceau, pe d-asupra capetelor, ca mii de șerpi încovoioși.

Astfel zbura în cale Doamna Chiajna prin codrii din apusul Craiovii, și începuse a înopta cînd trăsura-i scoborî într-o luncă unde, printre carpeni stufoși, printre des aluniș, se strecurau apele gălbinatice ale unui rîu; naintașii trecuse apa prin vad, cînd, deodată, opintindu-se-n loc, începură a sforăi; ceilalți cai le urmară pilda, și într-un minut toate hamurile se-ncurcase; bahmeții se răsfirau în dezghinuri, săreau în două picioare, nechezînd speriați, cu urechea dreaptă, cu coama zbîrlită, nesupuși frîului, neascultători glasului, stau încordați și nu voiau să ia din loc.

— Dar ce, măre, să mai fie și asta? — strigau unii din drumeți, nencercați la seama cailor. — Or că strechea a dat într-înșii?

— Ba așa-s bahmeții de la noi, — răspunse cu mîndrie un bătrîn lipcan tătar din Bugeac, — au sămînță de Misir[2], și calul de la Misir miroase de departe unde-i vreun zid părăsit, și sforăie a pustiu, nechează ca de groaza morții.

Într-adevăr, pe malul învecinat, printre desișul mărunt al unui zăvoi de copăcei, se-nălța pe albăstreala întunecată a cerului, un părete îngust și negru, cu muchea surpată, cu laturile crăpate, fioros și cobitor ca urma unui păcat în amurgul conștiinței. Zgomotul alaiului domnesc deșteptase bufnițele și liliecii, cari, din crestăturile vechei zidiri, zburau fîlfăind în toate părțile, cu țipete ascuțite.

[1] Cuvinte întrebuințate în baladele poporane publicate de d⟨omnu⟩l V. Alecsandri *(n. a.)*.

[2] Misir — Egipt, unde sînt cai arăbești *(n. a. — 1804)*.

— Cruce-ajută! — șoptiră slujitorii între sine, căutînd să descurce hamurile cailor. — Ce dărîmături să fie astea? Iar vreo mănăstire pîngărită de păgîni, arde-i-ar focul!... Ce știi?...

— Ba-i, pare-mi-se, chiar chindia lui Socol, care au ars-o, mai anii trecuți, pandurii, cînd au ucis și pe Radu, feciorul lui... Așa-i; vorbă e? Ia, tocmai aci era, în lunca Motrului. — Cică, măre, c-a treia zi după ce a dat clădirea pojarului, a ieșit, noaptea, din pimnițî adînci, o stafie c-o icoană mare săpată în piept și a apucat, țipînd în patru părți, de unde suflă patru vînturi, și la răsărit, și la miezul-zilei, și la soare-apune, ș-apoi și-a ales cale spre steaua nopței, și s-a dus, măre, s-a dus tot încolo, în fundul iernii, unde-s troienii de ninsoare ca munții...

— Vezi, d-aia nu s-a mai pomenit d-atunci să fie oameni cu șederea pe locurile acestea! Au băjenerit toți rumânii de spaimă!

— Auzi, măre bădiță! — adăogiră cu mirare ascultătorii; și, fiindcă în vremea povestirii hamurile se așezase în bună orînduială, slujitorii apucară caii de dîrlog, îi trecură, făcîndu-și crucea, pe dinaintea dărîmăturilor, ș-apoi surugiii, plesnind din bice, strigară cu glas ascuțit: „I! hai să meargă!!!“ — și toată ceata în goana mare porni înainte.

De auzise Chiajna ceea ce se vorbise, cine poate ști? Destul e că chipu-i rămase neclintit, fruntea-i tot încrețită, ochirea-i tot strașnică, dinții-i tot încleștați.

La Cerneți, la Rușava, ș-apoi la Tîrgu-Jiiului cercetările sale avură același sfîrșit; pretutindeni ea găsi o aromire nepăsătoare, din acelea ce zic: „Să n-aibi teamă!“, și adesea ascund un jăratec. Se îndreptă apoi spre Vîlcea, ca de acolo să se-ntoarcă, pe sub muscele, la locul unde se adunase la tabără fiii săi.

Drumul ce merge prin munți, din Gorjî spre Rîmnicul Vîlcei, la depărtare cu vreo două ceasuri de acest oraș, apucă d-a lungul printr-o vale largă, prin care curge, pe o îngustă mat-

că așternută cu pietriș gros, pîrîul numit Otăsăul[1]. Ai zice că apele sale limpezii se joacă cu veselie în răsfățate încovoieturi, uneori strecurîndu-se binișor prin iarba deasă și măruntă a luncei, alteori alergînd cu pripă d-a curmezișul văii, de la un mal pînă la altul, ca suveica pe iețele războiului. D-a stînga rîului sunt dealuri pe care cresc amestecați brazi și paltini, frasini și mesteacăni; de cealaltă parte, munți cu înalte piscuri își arată coastele lor aprigi, rîpoase și surpate, ce se destind ca un vechi părete de uriași, mîncat de umezeală și de putregai.

Într-o seară, luna, înaintînd liniștit pe dindosul acelor negre vîrfuri sfărîmate, întuneca cu umbrele lor prelungite adînca vale, și-apoi iar, uneori scăpînd printre surpături, razele ei sticleau, ca pietre scumpe, pe valurile pripite și colcotoase ale micului pîrîu.

Era liniște pretutindeni cînd începu a răsuna, cu un vuiet depărtat, treapătul cailor ce purtau și însoțeau rădvanul Doamnei Chiajne.

Un lipcan alerga înainte, ca să cerce drumul și să deschiză calea; calul său, ce în goana mare se așternea drumului ca suflarea de vînt pe iarba de pe cîmp, fugea scăpărînd din copită și, pe tot minutul, muindu-și gleznele în valuri, străbătea matca șerpuită a Otăsăului. Deodată, la un mal, agerul dobitoc se opri sforăind; iar călărețul, auzind în preajmă-i un gemăt slab și sfîrșit, zări, subt o rază trecătoare a lunei, chipul, sau mai bine umbra, unei ființe albe și uscate ce zăcea azvîrlită pe malul verde al riulețului. Trupul ei despuiat, ce abia-l înveleau niște țoale sfîșiate, părea zdrobit; mînile și picioarele-i slabe și lîncede, căutînd poate în răcoarea rîului ceva înviere, pluteau pe d-asupra apii ca frunze-ngălbinite de toamnă; capu-i obosit căzuse pe pietrișul din matcă, și pletele-i răsfirate se scăldau furate de valuri.

[1] Acolo s-a zidit, mai pe urmă, în vale, *Mănăstirea Dintr-un Lemn*, și sus pe munte, *Schitul Surpatele (n. a.)*.

Aprodul gonaci se opri dinaintea acelei iezme ce semăna mai mult cu un morman de oase, și îndată în urmă-i sosi tot alaiul domnesc. Toată gloata drumeților, pînă chiar și Doamna, se coborîră din rădvan și de pe cai și se apropiară de locul unde se afla nenorocita ființă; toți, făcîndu-și cruce, priveau cu o miloasă spaimă acel trup sfărîmat, în care suflarea semăna cu cea din urmă vipăiere a candelei ce se stinge. Iar ea, dinaintea unei așa zgomotoase adunări, deschise încetinel plioapele sale afundate: ochii ei, mari și holbați, se sticliră, cu o nespusă durere, către malul drept al văicelei, și trupu-i întreg, prin niște ușoare tresăriture ale nervilor, părea c-ar vrea, c-ar cere să se tragă spre un loc dorit.

Acel loc era o măgură verde, cu muchea lată și rotundă, pe care crescuse, din veacuri depărtate, un bătrîn stejar, subt al cărui lat frunziș se umbrea tot dealul; nu departe de dînsul, un plop străbun își înălțase spre nori creștetul semeț. Amîndoi, ca doi frați sărmani și năpustiți, crescuse singuratici p-acel costiș; amîndoi, de mari de veacuri, se luptase-mpreună cu crivețele și cu vijeliile; amîndoi, în sute de rînduri, scuturase-mpreună cînd vesela frunză, cînd trista zăpadă; amîndoi se unise ca să fie, în pustiu, lăcaș milostiv al paserilor cerului, umbrar răcoritor al turmelor zăbușite, adăpost binecuvîntat al călătorului obosit!

Spre dînșii, acum se îndrepta stăruita dorință, suspinul cel din urmă al neputincioasei acele ființe.

Un om o luă, dar, în brațe, și ceilalți toți îl urmară suind dealul în fața vechiului stejar; dar cu cît mai mult se apropiau, o zare de lumină neobicinuită, care sub razele lunei creștea ca un luceafăr albicios, ca o pară de foc luminoasă, părea că iese din sînul bătrînei tulpine. O sfîntă groază coprinsese toate inimile; dar împinși ca de o putere căria nu-i puteau sta împotrivă, ei înaintau uimiți de raza lucioasă ce-i trăgea spre sine și le sorbea vederile. Cînd ajunseră pe muchea măgurei, drept în fața stejarului, toate în preajmă erau scăldate în lumină, toate străluceau ca într-o senină vîlvoare; iar în tulpina găunoasă a copaciului, împresurată de raze argintii,

domnea, ca-ntr-un cerc de slavă cerească, chipul înegrit al Maicii Domnului, ţinînd în braţu-i stîng pe mîntuitorul său prunc.

— Maică Preacurată! — strigă atunci pustnica, ce-n faţa icoanei părea că-şi dobîndise un viers ce suna mai tare, mai dulce decît glasurile omeneşti, — Maică Preacurată! Maică fără pată! Tu, care ai încercat numai durerile inimilor lumeşti şi care pînă acum nu te-ai îndurat a-mi ierta cîteva zile răsipite în desmierdările vieţii! Tu, care ai privit fără jale sfîşierile inimii mele, cînd singuru-mi p-această lume şi multiubitu-mi sprijin a căzut jertfă sub mîna mohorîtă a ucigaşilor! Tu, care m-ai călăuzit prin poteci spinoase, pe sloiuri de gheaţă, cînd, cu sfînta-ţi icoană în braţe, am colindat, aiurind, plaiurile şi cîmpiile! Tu, care m-ai adus subt această sfinţită tulpină, într-acest sălbatic sălaş de pustnicie, în care sufletu-mi dăulat şi zdrobit de răstrişte, în zadar cată odihna şi, pururea, ca o milostenie, îţi cere scurtarea ticăitelor mele zile! Tu, deci, care, şi de am păcătuit, şi de am fost culpeşă ţie, m-ai osîndit dupe mulţimea vinilor mele! Acum, cerească stăpînă, inima îmi spune că îndură-tu-te-ai în sfîrşit de mine şi ai apropiat ceasul dorului meu!... Acum, dar, mă-nchin la poalele tale cu jeluiri, cu rugăminte, cu lăcrimări, nu doară ca să-mi cei vreo cerească răsplată — căci ce va fi partea mea dincolo de zburd-această lume e în sînul tău şi-al Domnului, şi cu voioasă bucurie îl voi prîmi!... — ci, Maică milostivă, tu care ai fost mumă şi-ai pătimit de păsul fiului tău, fie-ţi milă şi-mblînzeşte, alină şi spală orice duh de mînie în inima mumei ce m-a purtat pre mine, nevrednica, în sînul ei, şi la picioarele căria mă plec acum, ca şi dînsa, cu milostivire, ca tine, să uite greşalele nesocotitei sale fiice!... În ceasul acesta, care e al meu cel din urmă, iartă-mă, maică, deşi mult ţi-am greşit eu ţie în viaţă! iartă-mă, căci cu amarnice dureri am ispăşit, vai! şi eu, păcătoasa-mi rătăcire!...

Rostind cu o cucerită şi-nfocată căinţă aceste din urmă cuvinte, sărmana pustnică se prăvălise cu fruntea în ţărînă dinaintea Doamnei Chiajne.

Acea vedenie strălucitoare a unei sfinte icoane în mijlocul nopţii ş-al pustietăţii, acea dureroasă destăinuire a unei aşa jalnice soarte, acel glas proorocesc ce vestea moartea vecină a fiicei sale, făcură să clipească sub geana încruntată a Chiajnei o umbră de îndurare; dar freamătul milei nu se coborîse încă pînă în inima-i oţelită, cînd, deodată, un nor răpede şi negru trecu cobitor preste faţa lunei. Lumina icoanei dodată se stinse, şi întunericul se răspîndi jur-împrejur.

Cumplita mumă se-ntoarse atunci cu o fieroasă iuţeală şi, grăbind pasul spre vălcea, strigă c-un glas aspru:

— Nainte, copii!...

Vinovatul împietrit în rele fuge chiar şi de umbra mustrării!

Într-o clipă, Chiajna se suise-n rădvan, şi tovarăşii ei, înfiorăţi de sunetul oţelit al glasului ei, ajunsese departe, gonind în urma rădvanului, cînd începură să simţă mustrarea în cugetele lor, biruite de nemblînzita lor stăpînă.

. . . . . .

În valea Otăsăului, cîteva slabe suspine, pierdute printre şuierătura frunzelor ce se legănau în adierea dimineţii, dovediră suferinţele cele din urmă ale nenorocitei pustnice. Muritoarele despuieri ale Domniţei Ancuţe, căzute chiar la poalele sfintei icoane, în sălbatica chilie ce-şi găsise ea în scorbura străbunului stejar, fură acoperite de frunzele ce le spulberă crivăţul de toamnă.

. . . . . .

Mulţi ani în urmă ciobanii găsiră tot acolo icoana Maicii Domnului, ce se zice a fi una din cele şapte de Luca Evanghelistul zugrăvite, şi chiar în tulpina bătrînului copaci ei sco-

biră bisericuța cea veche a mănăstirii zisă „Dintr-un Lemn“[1].

.....

*

Pe cînd Doamna Chiajna își urma ispititoarea colindă preste Olt și prin Țara de Sus, tinerii ei feciori domnești, însoțiți, unul de oaste pămînteană și de ajutorințe ungurești, altul de turcii ce i se dase ca să-l așeze pe scaunul năzuit al Moldovii, se întîmpinase în ocolul Focșanilor și se lăsase cu taberile lor amestecate la satul Săpățeni, pe lunca înfrățitoarea a Milcovului[2]. Doamna mumă îi ajunse acolo, purtînd în sufletu-i smăcinat o îngrijată presimțire care, subt aspra-i fălnicie, se vădea printr-un neastîmpăr fioros. Ea căta în zadar să-și potolească neodihna cu nădejdea isprăvilor viitoare; oștirile împrejuru-i, multe și vegheate, i se păreau molatice și nevoioase. Un neîncetat susur de tainică trădare îi șoptea la auz; mintea-i se muncea cu tot felul de bănuieli. Ziua, ea colinda fără repaos tabăra, vrînd să încerce credința

[1] Tradițiunea zice că icoana cea mare de la Mănăstirea Dintr-un Lemn a fost de mai multe ori mutată, și s-a întors singură la locul unde eră clădită mănăstirea *(n. a.)*.

Aceasta e legenda. Adevărul ni-l spune tot Odobescu, în jurnalul călătoriei de studii pe care a făcut-o în anul 1860 pe la mănăstirile din Țara Românească, de unde aflăm că icoana miraculoasă, din narațiune, a fost lucrată „cînd cu Constantin Brîncoveanu Voievod sau cu Matei Basarab“, deci cu o sută de ani după vremea cînd au trăit, în povestire, Radu Socol, Domnița Anca și apriga Doamnă Chiajna, și că de-ntors „s-a întors“, într-adevăr, adusă de călugări, la Mănăstirea Dintr-un Lemn, după ce, „în vremile răzmiriților trecute“, fusese purtată din loc în loc: „cînd cu Tudor Vladimirescu, o dusese la Pătrunsa, iar cînd cu Cîrjaliul ⟨adică în timpul represiunii otomane împotriva eteriștilor, la 1821⟩, a dus-o în peșteră la Bistrița, unde s-a afumat de focul ce-l făcea pustnicul în peșteră“. (Cf. A.I. Odobescu, *Însemnări despre monumentele istorice din județele Vîlcea și Argeș* — Călătorie făcută în 1860, din însărcinarea Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, în *Convorbiri literare*, LXVII, nr. 7—9, iulie-septembrie 1934, p. 678.).

[2] Constantin Căpitanul *(n.a.)*.

ostașilor, să învie, ca odinioară, bărbăția în inimile lor; dar iazma neîncrederii o urmărea pretutindeni, și viersul îmbolditor îi pierea pe buză; apoi iar, în tăcerea nopții, în veci deșteaptă și frămîntată de griji, ea trăgea cu urechea la strigările prelungite ale strejilor depărtate, și adesea, coprinsă de o nedomirită temere, alerga să pîndească la perdeaua corturilor unde se odihneau în visuri de izbîndă fiii săi, unelte nesățioasei sale mîndrii.

Dimpotrivă, acești doi tineri, bizuindu-se cu încredere pe reazimul lor ostășesc, pe părtinirea soartei și pe toate voioasele închipuiri ale juneței lor, petreceau zilele în vesele ospețe, benchetuind cu boiarii și purtătorii oștii lor și gata a purcede asupra lui Ioan Vodă, dacă nu i-ar fi amînat din zi în zi îngrijatele presimțiri ale Doamnei mumei lor.

Într-astfel de felurite aplecări se afla tabăra frățească a fiilor lui Mircea, cînd sosi știrea cum că boierii moldoveni, temători a se vedea pe viitor înstrăinați de la mila noului Domn, ar fi hotărît să părăsească relei sale soarte pe vechiul lor stăpînitor și are să vină, mînați de Dumbravă vornicul, ca să se închine lui Pătru Voievod[1]. Această veste umplu tabăra de bucurie; cu nădejdea viitoarei împăciuiri, strejile se rădicară, vegherea se desființă, caii se sloboziră la păsune, armele se așezară în snopi; toate se pregăteau pentru o obștească înfrățire. Doamna Chiajna însă, care nu privise cu suflet liniștit acea nesocotită răsipire a tutulor mijloacelor de o grabnică apărare, cu cît se apropiau moldovenii, mai cu dinadinsul stăruia ca tinerii Domni să se țină în laturi, cu bună și zdravănă pază.

Norocul lor voi, ca, înduplecați de nepregetata rugăciune a mumei lor, dorința aceștia să fie împlinită, și ca dînșii amîndoi să lipsească din cortul lor în ceasul cînd moldovenii se iviră dinaintea taberii muntenești.

Într-adevăr, Dumbravă vornicul descălică în fața șatrei domnești, însoțit d-o gloată năprasnică de boieri și de sluji-

[1] Cronicele românești *(n. a.)*.

tori, purtînd nu veşminte de sărbătoare, nici zîmbetul smerit al supunerii, ci podoaba oţelită a unei zile de harţă şi semeaţa căutătură a unei biruinţe lesnicioase.

Osebit de aceea se zărea în depărtare oştiri numeroase, care, dupe caii lor mărunţei şi păroşi, dupe largii lor şalvari roşii, dupe chiverile lor ţuguiate, dupe cîntările lor prelungite şi dupe naltele lor suliţe ce luceau la soare ca spicurile pe holdă, lesne se cunoşteau că sunt pîlcurile de cazaci, venite, sub povăţuirea lui Sfirski, în ajutorul lui Ioan Vodă[1].

Chiajna, care-ntr-această grea prilejire ştiuse a întipări pe chipu-i făţarnic o senină şi rece mîndrie, adăsta pe boierii moldoveni într-un falnic cort rotat de covor alb, cusut cu fir şi legat jur-împrejur cu ţăruşi poleiţi.

Dumbravă vornicul intră în fruntea tovarăşilor săi; el era un voinic nalt şi spătos, purtînd o ţurcă de blană flocoasă ce ascundea capu-i ras, din creştetul căruia o singură şuviţă de păr atîrna în jos pe ceafa-i lată şi vînoasă; era îmbrăcat cu un mintean de urs lăţos şi-ncins cu o curea de care sta aninată o ghioagă năstrujită cu dinţi de fier, adevărat baltag de urîaş.

— Unde-s puii de năpîrcă?... — strigă el cu glas răguşit, intrînd în cort cu mîna în şold. — Li-a sosit ceasul pieirei! halal di ei, fîrtaţi!

— Pare-mi-se că-n beţie ţi-ai pierdut cumpătul vorbii, jupan vornice, — rosti Doamna, înstrunîndu-şi mînia, — or pesemne c-ai mintea ca de prunc într-atîta trupeşie!

— Taci, muiere, nu bîrfi! — răspunse Dumbravă, — nu doară c-aţi socoti voi că-i Moldova ţară di jac, să ni gioace ca pi urs o miţa pripăşită pi la munteni şi doi ficiori di lele fărmecaţi, doi lîngăi nătîngi, ce li pute botu a lapte?!... N-avem noi nevoie di Domn muntean. Munteanul îi om viclean; nu-i ca moldovanul, ortoman, şi dănos la mînă, şi la suflet fălos[2]... Hai, voinici, drăguţii mei, daţi năvală di mi-i prindeţi şi

[1] Vornicul Ureche *(n. a.)*.
[2] Din balada *Gruie Grozăveanu (n. a.)*.

mi-i legaţi colè, cot la cot, să-i ducem poclon lui Ioniţă Vodă, ca doi berbecei di Armindean[1]!

— Cîni neruşinaţi, liftă rea!... — strigă Chiajna, spumegînd de turbare; dar Dumbravă nu-i dete vreme să urmeze zadarnicele-i sudălmi, ci, desprinzînd ghioaga de la brîu, o-nvîrti de cîteva ori cu braţu-i vîrtos, ş-apoi, glăsuind un groaznic blăstem, o azvîrli drept în capul înfuriatei Doamne.

Chiajna căzu răsturnată pe spate, ş-atunci îndată, cu ochii sîngeraţi, cu fălcile căscate, încercă să se ridice în genuchi, să se sprijine pe palme, să rostească un cuvînt; dar abia putu să iasă din gîtleju-i năbuşit vorbele: „Domnii! feciorii mei!...“ ş-o înecă sîngele ce curgea şiroaie din tot capu-i găurit de ţinte. Trupu-i se zvîrcoli cu scrîşniri de dinţi, săltă încă de cîteva ori, se rostogoli cu creştetul în ţărînă, se zgîrci şi se întinse în cîteva încordături dureroase, ş-apoi căzu înţepenit într-o baltă de sînge.

În vremea aceasta moldovenii şi cazacii deteră jaf taberii româneşti: fugeau muntenii care unde putea. Alexandru Vodă nimeri să scape la Cetatea de Floci; Pătru se opri din fugă la Brăila. Ioan Vodă intră în Ţara Românească şi făcu Domn pe un Vintilă; dar peste cîteva luni, soarta se schimbă. Ioan Vodă muri robit la turci; Alexandru îşi dobîndi iarăşi tronul, şi Pătru Şchiopul domni la Moldova lăudat şi iubit de toată obştea[2].

Bucureşti, 1860

[1] Sărbătoarea de la 1 mai *(n. a.)*.
[2] Constantin Căpitanul, Şincai, Engel şi alţii *(n. a.)*.

CÎTEVA ORE LA SNAGOV[1]

I

PÎNĂ LA MĂNĂSTIRE

Publicul din Țara Românească, începînd de la clasele înalte și luminate, în care se recrutează magistratura, pînă la treptele cele mai înjosite și mai degradate ale făcătorilor de rele, cunoaște astăzi bine că antica mănăstire Snagovul, așezată la patru ore distanță de București, este hotărîtă de *Condica Penală* a țării spre a servi ca loc de închisoare pentru vinovații ce n-au meritat pedeapsa mai grea a muncei la ocnele de sare sau la porturile dupe malul Dunării. Cititorul nostru s-ar putea dar aștepta a găsi într-aceste pagine vreo disertațiune juridică, economică sau umanitară asupra sistemelor penitențiare, ori cel puțin o povestire mai mult sau mai puțin romantică, care să aducă aminte, sub colori mai

---

[1] Acest eseu arheologic — „amestec de proză descriptivă și istorie, de erudiție și umor", cum îl caracterizează Tudor Vianu —, strălucit preludiu la Ψευδο-κυνηγετικὸς, a apărut prima oară în *Revista română pentru științe, litere și arte*, București, 1862, volumul al II-lea, p. 351—405, și, a doua și ultima oară în timpul vieții scriitorului, în ediția *Scrieri literare și istorice* ale lui A.I. Odobescu, București, Editura librăriei Socec & Comp., 1887, volumul I, p 373—464.

veștede și mai pălite, *I miei prigioni*[1] de Silvio Pellico sau *Le dernier jour d'un condamné*[2] de Victor Hugo.

Ne grăbim de la-nceput a-nlătura asemenea prepusuri și declarăm că, din cîte vom spune aci despre actuala închisoare, foarte puține vor avea raport la locuitorii ei de acum. O predilecțiune firească ne-mpinge în veci a căta în trecut, și poate că morții ce și-au lăsat numele lor în acel cucernic locaș de jale vor ști a ne aminti, din zilele lor depărtate, fapte și datine, daca nu mai veselitoare, cel puțin mai strălucite și mai mărețe decît furtișagurile triviale ale arestanților ce calcă astăzi osemintele și suvenirele lor.

Găsim o plăcere nespusă a străbate tărîmul patriei, cercetînd peste tot locul ùmbrele și amintirile strămoșilor noștri; ici, o cruce de piatră, părăsită într-un cîmp pustiu, comemorează o faptă vitejească sau o crudă răzbunare; colo, o veche capelă poartă, în inscripțiunile, în portretele și în odoarele ei, lucrate fără artă, urma pietății și a dărniciei anticilor Voievozi; mai dincolo, cîteva ruine de ziduri uriașe, o sfărămătură de cetățuie, un părete de vechi palat, șoptesc inimei, pe tăcute, numele glorioase ale lui Traian și ale eroilor ce au urmat tradițiunea lui de onoare pe pămîntul românesc. Astfel, la tot pasul, colinda noastră iscoditoare se oprește, cu o plăcută și cuvioasă mirare, dinaintea acelor piese toase sau falnice amintiri, care, din adîncimea secolilor, se-nalță uriașe peste mărunțimea noastră actuală. Dorul nostru s-avîntă printre răstimpii trecutului, pe cînd privirea ni se preumblă prin luncile și pe plaiurile țării noastre, mărturе încă elocuente ale atîtor întîmplări felurite. Adesea dar, și cît de des se poate, căutînd impresiuni așa de-nvietoare, părăsim cetatea și zilnicele-i supărări, ca să cerem de la cîmpii mari, de la munții răcoroși și de la vechile locașe ce stau răsipite printr-însele, destăinuiri din vremi de restriște și de glorie, ce au fost și nu mai sunt.

[1] *I miei prigioni* — *Închisorile mele* (it.).
[2] *Le dernier jour d'un condamné* — *Ultima zi a unui condamnat* (fr.).

Deci, în anul trecut, pe o frumoasă dimineață de vară, apucai, fără țăl hotărît, calea Ploieștilor. Pentru cel ce are a se conforma la o a doua citațiune a Tribunalului de Prahova, sau care vrea să-și tîrguiască lînă ori cherestea de la munte, înțeleg că nimic nu poate fi mai folositor, mai comod și chiar mai plăcut decît acea măiestrită șosea, care, din grădina de la capul Podului Mogoșoaiei[1], se-ntinde ață pînă la bariera Ploieștilor, și care-l duce, drept ca glonțul, în treipatru ore, fără piedică, fără turburare, în capitala județului de spre munte. Dar pentru mine, călător cu gusturi nețărmurite și setos de a cunoaște țara cu tăinuitele-i comori, de a răsufla într-însa gemătul din urmă al trecutului ce se ascunde prin locuri uitate de civilizarea modernă, mărturiseso că acea linie monotonă, ce-și destinde așternutul său gronțuros de pietriș gălbui peste țarine și livezi, covîrșind văile și scobind dealurile spre a nu se abate de la nivelul său drept și uniform, acea coardă nemlădiită și dizgrațioasă, întinsă fără gust pe d-asupra capricioasei naturi, îmi pare un ce anormal, nesuferit, puțin firesc și absurd, care despodobește natura, fără d-a face onoare imaginațiunii, bunului-gust și dreptului-simț ale omului. Dovadă despre adevărul acestei cugetări am chiar nespusul urît ce mă stăpînește îndată ce trăsura începe a mă legăna într-un chip monoton, scîrțiind pe suprafața netedă a unei bune șosele. Atunci simțirile oricărui călător ajung a se amorți: ochii se obosesc din lipsa de varietate, urechile se învață a răsuna ca o pîrîitoare, nările se năbușesc de pulbere, glasul se oprește în pieptul îngreuiat, și o prostatică aromeală stăpînește toată firea nenorocitului călător! Atunci, el doarme, el sforăie! — Rămîneți sănătoase, impresiuni vii și variate! Pentru somnoros, na-

[1] *Podul Mogoșoaiei* — astfel numit pentru că, după obiceiul timpului, era podit cu trunchiuri de copaci și ducea spre Palatul Brîncoveneso de la Mogoșoaia — este numele vechi al porțiunii din artera bucureșteană Calea Victoriei cuprinsă între Parcul Kiselev din Piața Victoriei (numit înainte vreme „Grădina de la Capul Podului Mogoșoaiei", și mai înainte „Grădina lui Mavrogheni") și actuala Casă Centrală a Armatei.

tura n-are privelişti încîntătoare; suvenirile trecutului rămîn mute d-a lungul căii. Cîteodată numai, cînd surugiii pornesc într-unul din acele dezghinuri fantastice care dau, pînă la oarecare punt, o idee despre pornirile furtunoase ale zeului Odin[1], încurîndu-şi armăsarul ager, cu nenumărate picioare[2], atunci numai, somnul e întrerupt cu spaimă de mişcările şovăite ale trăsurei, alunecînd de la o muchie a şoselei la alta, ca o coasă ascuţită într-un răzor de fînețe.

Aceasta nu era, sub nici un cuvînt, temerea ce mă preocupa în ziua călătoriei mele către Ploieşti, căci ticniţii căişori vineţi, ce-mi trăgeau brişca, nu se puteau asemăna întru nimic cu zeiescul fugaci, şi singura lor vină era d-a se clăti cu o mişcare lină şi cumpătată, care mă îndemna puternic a mă da cu totul plăcerilor puţin ispititoare ale zeului Morfeu[3]. Pe cînd efectele soporifice ale şoselei, în luptă cu a mea stăruită curiozitate de călător deştept, începuse a lua proporţiuni învingătoare, ca la trei ore de Bucureşti, dincolo de satul Tîncăbeştilor, acolo unde, pe dreapta, este o mică circiumă ţărănească, deodată mi se deschise în faţă un drum frumos şi larg, un drum al lui Dumnezeu, ce şerpuia printre păduri stufoase ca un covor de iarbă fragedă şi măruntă, scăldată p-alocurea de băltişe răzlăţate, ce se adunase din apele de ploaie. Instinctul meu de barbar, — căci astfel mulţi vor zice, — mă-mpinse a lăsa îndată nevoiaşa şosea şi intrai, cu inima încinsă de dorul liberei naturi, într-acea minunată dumbravă.

[1] *Odin* (în mitologia scandinavă) — zeul suprem, creatorul oamenilor, al artelor şi al meşteşugurilor, născocitorul runelor (vechile litere scandinave), zeul păcii şi al războiului, ocrotitorul vitejilor. Ajutat de fraţii lui Vilje şi Ve, el rostogoleşte-n haos cerul şi pămîntul. Ochiul lui e soarele.

[2] „Armăsarul ager, cu nenumărate picioare", „zeiescul fugaci" al zeului Odin este *Sleipner*, adică „Alunecătorul" — cel mai rapid dintre alergătorii lumii, metaforă fantastică a vîntului vijelios.

[3] *Morfeu* (în mitologia greacă) — fiul Somnului şi al Nopţii, zeul viselor.

„Ce absurd e uneori omul în judicata sa! — îmi ziceam eu în mine acum, cînd un pămînt moale şi umed, o cale şerpuită de pe răsfrîngerile tărîmului, înlocuise, sub roatele trăsurei, asprimea scîrţîitoare şi prăfuită a dreptei şi înţelenitei şosele. — Ce absurd e omul! El pretinde că a înaintat, a propăşit, s-a civilizat, născocind noauăle mijloace de comunicaţiune! Dar care e oare scopul progresului, al civilizaţiunii, dacă nu este de a lăsa omului independenţa cea mai largă în faptele, în gusturile şi în cugetările sale? a răspîndi peste toată lumea libertatea cea mai întinsă? — Nu este oare mai liber omul cînd, cu organele ce i-a dat Dumnezeu la naşterea sa, pentru umblare, el străbate întinderea, dupe cum îi trece prin minte, oprindu-se unde vrea, cotind unde-i place, alergînd cînd îi abate, odihnindu-se cînd se simte obosit? A trebuit însă mai întîi ca el să renunţe în parte la această neatîrnare spre a se da în sarcina unui dobitoc, spre a se pune la dispoziţiunea lui, încălecîndu-l sau cărîndu-se dupe un bou ori dupe un cal. Negreşit se poate zice că dobitocul, fiind şi el o creatură cu viaţă, avînd instincte, gusturi, dorinţe şi aplecări ale sale, omul şi l-a luat mai mult ca un tovarăş, ca un ajutor. În adevăr, calul, care, precum a zis marele Buffon[1], e *cea mai nobilă concuistă ce omul a făcut vreodată asupra naturei*, pare a lua parte la toate plăcerile şi la toate nevoile soţului său omenesc; ager şi cutezător în războaie, el înfruntă, împreună cu călăreţul, toate primejdiile, aprinzîndu-se ca el, la zgomotul armelor, la lucoarea împuşcăturilor, la fumul prafului, la privirea sîngelui! Daca omul e împins de o patimă amoroasă, dacă aleargă ca să se

[1] *Georges Louis Leclerc, conte de Buffon* (1707—1788) — naturalist francez, iluminist, autor al monumentalului tratat de istorie a naturii *Histoire naturelle (Istoria naturală*, fr.), publicat, în 36 de volume, între anii 1749 şi 1788, şi al celebrei formule „*Le style c'est l'homme même*" („Stilul este omul însuşi", fr.), care sintetizează caracterul individual al stilului, formulă cuprinsă în discursul său de recepţie la Academia Franceză *(Discours sur le style — Discurs despre stil*, fr.), rostit în 1753.

arunce în brațele iubitei sale, vezi cu ce foc, cu ce mîndrie, cu ce falnice nechezături îl duce armăsarul său, scăpărînd din copită și spumegînd sub frîne! Apoi, iar, dacă pe sărmanul surugiu vreo jale îl coprinde, cine va fi mai simțitor la a sa durere decît caii săi credincioși, cărora le spune el fugind:

Mișcă, băiete, mișcă, șeoase!
Sfărîmă-mi gîndul cel necurmat;
Zdrobește-n mine slabele-mi oase,
Ce tristu-mi suflet îl țin legat.

În fuga mare, te poticnește
De-mi rupe capul aci pe loc;
Mergi, zboară colo unde-mi zîmbește
Al nesimțirii vecînic noroc!

Dar însă, nu credeți pe simplul surugiu român, care poate fi învinovățit de a nu cugeta întocmai ca un om civilizat; apoi, adresați-vă către clasicul Racine[1], către poetul cel mai corect și cel mai cultivat în toate privințele, și chiar dînsul vă va zice, vorbind despre caii răposatului beizadè Ipolit:

Ses superbes coursiers, qu'on voyait autrefois
Pleins d'une ardeur si noble obéir à sa voix,
L'oeil morne maintenant, et la tête baissée,
Semblaient se conformer à sa triste pensée.[2]

[1] *Jean Racine* (1639—1699) — „poetul cel mai corect și cel mai cultivat în toate privințele", cum îl caracterizează aci Odobescu, este autorul celebrelor tragedii *Andromaca*, *Britannicus*, *Mitridate*, *Ifigenia*, *Fedra*, *Estera* și *Atalia*, care fac parte din patrimoniul literaturii clasice franceze și totodată din patrimoniul literaturii clasice universale.

[2] Fugarii lui năvalnici, atît de-obișnuiți
De glasul lui s-asculte, pășeau acum mîhniți,
Cu ochii stinși, cu fruntea înspre pămînt plecată,
Părînd a-i înțelege gîndirea întristată.
(J. Racine, *Fedra*. În antologia J. Racine, *Teatru*. București, Editura de stat pentru literatură și artă, ⟨colecția⟩ „Clasicii literaturii universale", 1959, p. 311.)

Stăpînul cailor — „beizadè Ipolit" — este Hipolit, fiul legendarului erou și Crai atenian, Theseus.

Din toate acestea conchidem că, prè cît dobitocul e un tovarăș plin de compătimire, un prietin intim și simțitor al celui ce, din simplă îngîmfare, i se zice stăpîn, omul, încrezîndu-i sarcina trupului său, nu i se robește cu totul, ci mai mult se învoiește cu dînsul ca cu o ființă căria-i place a jertfi chiar și parte din neprețuitul dar al neatîrnării sale. Pînă aci toate merg destul de bine; dar cînd omul, regele naturei, ajunge a-și încrede soarta unei simple puteri brutale, care nu judică, nu cugetă, nu simte, ci merge mereu nainte, zdrobind toate în preajmă, fără socoteală, fără conștiință; cînd el se face sluga unei căldări cu apă colcotită care tîrăște orbește dupe sine sufletele omenești, și nu cunoaște altă lege mai naltă, altă strună mai puternică decît două șine de fier așternute pe căpătîie de lemn; cînd omul, într-un cuvînt, clădește cu cheltuieli și sudori colosale drumuri-de-fier, spre a se transporta pe sine, ca o surcea fără preț, lepădată în voia nesocotită a elementelor; atunci, eu unul, declar că omul și-a pierdut cel mai scump odor al inteligenței sale, raza luminoasă ce-l aseamănă cu dumnezeirea, simțul valorii și libertății sale; el s-a înjosit pînă într-atît, încît s-a făcut chiar unealta, jucăria, robul materiei brutale și, în loc de a păși în calea progresului, în loc de a înainta spre civilizare, cum pretind cei mai mulți, mie mi se pare curat că el s-a cufundat de sineși în cea mai umilitoare netrebnicie, și s-a degradat, nesocotitul, la cea mai tristă barbarie!"

Cu acest puternic raționament, — care sper totuși că nu va opri de a se realiza linia ferată de la hotarele Bucovinei la Galați[1], și de acolo, poate, pînă la trecătoarea Jiiului, — cu acest tare raționament și cu altele de o dialectică nu mai puțin strînsă, era preocupată mintea mea, pe cînd trăsura străbătea încetișor pajiștea înverzită în care intrasem cu atîta bucurie. Și într-adevăr, totul în preajmă era încîntător:

[1] Aluzie la concesiunea acordată, de Adunarea Legiuitoare a Principatelor Unite, în 1862, deci în același an în care apărea eseul *Cîteva ore la Snagov*, întreprinderii Brassey-Glyn-Sapicha pentru construirea unei căi ferate de la Mihăileni (în nordul Moldovei) la Galați.

înalții stejari, pătrunși de luminile soarelui de vară, prezentau în bolțile lor răzlățate, toată scara fețelor smarandului, de la fragedă verdeață a mugurului pînă la negrul întunecat al tulpinei. O atmosferă de balsame răcoroase învia suflarea, și șoapta frunzelor, ușor cletinate de o lină adiere, se îngîna singură cu susurul greierilor ascunși în frunziș. Prin acele locuri misterioase, scăldate acum de razele amiezei, poștalionul meu înainta pe țăcăneală; surugiul, spre a îndemna caii, învîrtea uneori biciul alene peste capul lor, ș-apoi le adresa, din cînd în cînd, cu glas domol, strigătul prelungit de: *„Hai, baieți!“*. Roatele brișcei tăiau făgașe subțiri pe iarba plăpîndă a pămîntului jilav, și tot echipagiul pășa cu o moale legănătură. Cîțiva porumbi sălbatici, singuri stăpîni, deocamdată, ai acelor păduri, se răsfățau pe drum, și cînd trăsura sosea aproape de dînșii, ei zburau mai departe, tot pe cale, și îngînau astfel mersul nostru, pînă ce, obosiți de întrecere, s-ascundeau în crăcile vecine. Astfel, totul în acea zi era pustiu prin pădure; abia dacă întîlnii doi muscali lipoveni, din cei ce locuiesc un sat învecinat. Dupe bărbile lor lungi, dupe cămășile lor vărgate cu roșu, se cunoștea lesne de ce națiune sunt; dar, dupe pălăriile lor țuguiete, puse cam la o parte, dupe caftanele lor lungi, aruncate pe umeri, și dupe umbletul lor cam pe două cărări, cu aceeași înlesnire se cunoștea că, în acea zi, era zi de sărbătoare, și că bieții muncitori, precum mai toți oamenii în lume, își găsise uitarea necazurilor și realizarea unui minut de întreagă fericire în vesela și mîngîietoarea beție. Și-n adevăr, n-a zis oare bine poetul, cînd, în versuri armonioase, ne spune că:

Viața noastră-i o beție;
Suntem beți, cînd de amor,
Cînd d-o dulce melodie,
Cînd d-un nume sunător;

Unii-s beți de avuție,
Alții de știința lor,

Mare parte de prostie,
Mulți de lacrimi și de dor...[1]

Repetînd grațioasele strofe ale unui poet amic, adresate la *Beție* și pline d-o filosofie așa adîncă, gîndirea mi se repurtă cu jale asupra unui alt cîntăreț al beției, asupra unui alt tînăr amic, carele dispăru într-o zi dintre noi, lăsîndu-ne numai, ca dovezi ale talentului ce fierbea în sînu-i, cîteva poezii melodioase, pline de grație și de simțire, de foc și de vioiciune.

Alexandru Sihleanu[2], tovarăș cu noi de studii în țară și-n străinătate, avea o inteligență deșteaptă, un spirit glumeț și sarcastic, o imaginațiune aprinsă și o producțiune lesnicioasă, care se ascundeau toate subt o aparență de adîncă lenevire, de zburdalnică nepăsare, zugrăvite pe fața-i oacheșă și palidă, dar fină și plăcută. Cînd citește cineva comica descriere ce ne-a dat el despre hoinarii din grădina Cișmegiului, cînd citește strofele lui *La Patrie*, *Vegherea*, *Strigoiul*, mai multe sonete și alte bucăți ale lui, nu poate nimeni tăgădui că talentul acelui poet avea dinainte-i un viitor strălucit. Ș-acele daruri ale naturei, însoțite de toate desmierdările lumii noastre, tinerețe, grație, avere, toate s-au nimicit, acum patru ani, printr-o boală extraordinară, necunoscută chiar de medici, trist fenomen al naturei, care, dintr-o mică bubă ieșită pe buza junelui, cangrenă în cîteva ore tot trupul său. Tînă-

[1] Aceste „grațioase strofe... adresate la *Beție*“, „pline, — scrie Odobescu, glumind, — d-o filosofie așa adîncă“, aparțin poetului pașoptist și unionist George Crețeanu (1829—1887), a cărui activitate de tinerețe, pusă în slujba idealurilor revoluționare, a fost elogiată, de autorul eseului aci adnotat, în articolul *„Junimea română din Paris“, pe la 1852*, publicat, la moartea poetului, în *Epoca*, București, 1887, nr. 514, p. 1, și reprodus în A.I. Odobescu, *Opere*. Ediție îngrijită, cu glosar, bibliografia scriitorului și studiu introductiv de Tudor Vianu. București, Editura de stat pentru literatură și artă, ⟨colecția⟩ „Clasicii români“, 1955, vol. I, p. 335—341.

[2] *Alexandru Sihleanu* (1834—1857) — poet pașoptist și unionist, autor al mai multor poezii — originale și imitații — tipărite în presă și apoi adunate în volumul *Armonii intime* (1857).

rul poet n-avusese încă timpul a prețui chinurile ș-amărăciunile vieții, și el, în desfătările unui trai de plăceri, închina vinului aceste înfocate strofe:

O! cerească ambrozie
Ce mîngîi sufletul meu,
Cînd sorb unda-ți aurie,
Parcă beau chiar din Leteu![1]

Atunci uit viața trecută;
Atunci tot e zîmbitor,
Zău! beția e plăcută,
Căci n-am păs de viitor!

Oameni, gemeți cu-ntristare?
Nu mi-e milă de plînsori!
Printre voi cu nepăsare
Trec ca soarele prin nori.

Vin'! bachantă înfocată,
De-mi dă leneș sărutat,
Căci, cînd vinul mă îmbată,
De plăceri sunt însetat.

Iar tu, undă, cură, cură!
Să te gust eu tot mai vreau,
Și-n oricare picătură
Cîte-un vis voi să mai beau!

Pe cînd mă aflam pornit în aceste amintiri felurite de dor și de mîngîiere, deodată, dintr-o potecă lăturașă, ascunsă în pădure, izbucni în drumul mare o brișculiță arendășească tîrîtă de trei călușei de sat, ce-i mîna, de pe capră, un țigan

[1] *Leteul*, în vechime ⟨în mitologia Greciei antice⟩, era un rîu din care bînd morții, ei uitau toate durerile din viață (nota lui Alexandru Sihleanu, în culegerea *Armonii intime*. Vezi infra și p. 93, nota 1).

strențeros și neteselat. Înlăuntru erau grămădite o mulțime de tinere arendășoaice gătite și împodobite cu toate fețele curcubeului. Cîte erau la număr, zău, nu pot spune; dar atîta știu că, printre boltele învoalte ale malacoafelor și fustelor cusute, printre rochiile de mătăsării înflorate, printre falbalale, mangeturi și volane, printre coafurile cu flori, cu blonde, cu panglice și cu pene, în sfîrșit printre toate gătelile încărcate și împestrițate ce lipscanii și marșandele din București vînd *cocoanelor* de țară drept *marfă de Paris*, zării mai multe figuri rotunde și drăgălașe, cu pielița trandafirie, cu ochii negri și scînteietori, cu buze rumene și adimenitoare. Junele cîmpence se duceau, negreșit, fără țeremonie, să petreacă sărbătoarea în vecini; dar întîlnirea unui orășan, pe cînd se aflau într-un echipagiu așa de puțin prezentabil, le făcu să se rușineze. Simțimîntul stîngaci al civilizațiunii copleși vesela și libera pornire a naturei, și îndată, care de care, începură a-și ascunde obrajii dindosul umbrelușelor, sub zăbranicul vălelor sau sub mînușițele lor grăsulii, a căror roșață n-o pitea îndestul mitenele lor de mătase neagră. Acest joc d-a ascunselea, ațîțîndu-mi curiozitatea, da mai mare preț ochirii strălucitoare și zîmbetului sfieț ce scăpau uneori printre piedicele rădicate cătărilor mele indiscrete. Surugiul, om cu mare înțelepciune, uneori lăsa brișcuța tinerelor călătoare să ne apuce înainte, alteori, și tocmai la hopuri, potrivea ca să mergem alături; astfel privirile mele se răsfățau cu drag, cînd pe mîndra pădure, podoabă a naturei, cînd pe gingașele chipuri ale junelor femei, farmec al vieței noastre omenești.

Subt așa dulci impresiuni trăsura mea ajunse într-un sat clădit în răscruce și, făcînd la dreapta, se află dodată dinaintea unei mari întinderi de apă, țărmurită în depărtare, jur-împrejur, de păduri dese și-ntunecoase. La mijlocul bălții, într-o mică insulă, se vedeau zidurile învechite și turlele crestate ale vechii mănăstiri Snagovul. De la malul unde mă aflam, pînă la capul ostrovului, cîțiva taraci, rupți și pîrliți, își răsfrîngeau, ici și colea, umbrele lor, prelungite în verdeața întunecată a apelor. Aceia erau rămășițele unui vechi pod,

care unea odinioară prundurile; la 1821, în războiul grecilor răsculați de Ipsilant[1], în contra turcilor, aceștia deteră foc podului, care arse mereu o zi și o noapte, întinzînd o coardă de flacări peste luciul bălții. De atunci încoace, comunicațiunea cu mănăstirea se face printr-un pod umblător, care străbate lacul, împins cu lopeți; în adevăr, apa este, pe alocurea, adîncă de cincisprezece stînjini și mai bine; țărmurenii chiar nu se avîntă pe dînsa fără de oarecare sfială, căci adesea o luntre ușoară, surprinsă de vînturi sau răsturnată de stuful ascuns subt apă, în mijlocul bălții, s-a făcut nevăzută împreună cu vîslașul ei. O scenă și mai îngrozitoare s-a petrecut la 1853. Un convoi de soldați era însărcinat a conduce, la închisoarea Snagovului, o sumă destul de însemnată de arestanți. Carele încărcate cu vinovați sosiră către seară pe malul lacului, și spre a nu întîrzia prea mult trecerea, imprudentul comandant încărcă podul umblător cu un număr foarte mare de arestanți, ocolit de vreo cîțiva soldați.

Podul se clăti cu greu de la mal; luntrele ce-l purtau se lăsase pînă la buze în apă; tălpile trosneau la fiece mișcare, și îngrijarea coprinsese pe toți. Deodată, pe la mijlocul căii, o groaznică scîrșnitură se auzi, și tot podul, sfărîmat, se cufundă în adîncime cu sarcina-i îngrozită. Atunci, la lucoarea roșatică a murgului serii, se văzu o scenă din cele mai înfiorătoare. Arestanții, împiedecați de cătușele grele ce-i legau unii de alții și-i trăgeau afund, soldații îngreuiați de armele și de

[1] *Alexandru Ipsilanti* (1791—1828) — fiu al domnitorului fanariot Constantin Ipsilanti (în Moldova — între anii 1799 și 1801, în Țara Românească — între anii 1802 și 1806), general în armata țaristă, inițiator și conducător al „Asociației grecilor" (*„Eteria ton Ellinon"*), întemeiată în 1814, la Odesa, care-și propunea eliberarea Greciei de sub jugul secular al Imperiului Otoman. Răscoala „eteriștilor", izbucnită în 1821, a fost înăbușită în sînge de ordiile otomane, iar conducătorul lor — care, intrînd în conflict cu Tudor Vladimirescu, a pus la cale asasinarea acestuia —, înfrînt în lupta de la Drăgășani, a murit, în 1828, într-o închisoare imperială din Austria, unde se refugiase. Steagul răscoalei, ridicat de „eteriști", a fost semnalul luptei de eliberare a Greciei peninsulare, care, în anul 1830, reușește să obțină independența.

munițiunea lor, se luptau în întunerecul și în volbura undelor, care de care să scape, trăgîndu-se, smîncindu-se, cufundîndu-se și mai rău, unii pe alții. Astfel Dante descrie gintea nenorocită a leneșilor, luptîndu-se cu cruzime în apele mocirloase ale Stixului[1].

> Queste si percotean, non pur con mano,
> Ma con la testa, e col petto, e co' piedi,
> Trocandosi co' denti a brano a brano.[2]

Astfel de imagine grozave se formau în închipuirea mea, pe cînd un preot ce mă călăuzise de la sat îmi povestea trista împrejurare de la 1853, însoțindu-mă pe podul umblător, ce-l mînau acum voinicește patru țigani arestanți cu fețele negre și încruntate. Trăsura o lăsasem la mal, și, plutind pe întinsa baltă, în curînd sosirăm în insula unde se află mănăstirea.

[1] *Stixul* (în mitologia elenă) — unul din cele cinci fluvii sacre ale Infernului (Acheron, Styx, Cocytus, Phlegethon și Lethe), invocat de zei în marile lor jurăminte. Izvorul lui ar fi fost în Arcadia (vezi sub *Pseudo-cynegeticos*, cap. I, p. 171, nota 2); după ce curgeau limpezii, un timp, la suprafață, apele Styxului se mistuiau în adîncul pămîntului — ținut, după credința vechilor greci, al întunecatului zeu Hades —, transformîndu-se într-un fluviu noroios.

În viziunea lui Dante (1265—1321), Styxul este o mlaștină, o mocirlă cenușie a Infernului, în al cărei zmîrc pestilențial sînt urgisiți să se sfîșie, după moarte, becisnicile umbre ale celor ce-n viață — în aerul suav, înviorat de soare — au trîndăvit, mocnind în ei mînie.

[2] Terțina citată de Odobescu se citește astfel în versiunea românească a *Divinei Comedii (Infernul*, Cîntul VII, v. 109—111) pe care o datorăm lui George Coșbuc:

> Și toți se bat, și nu numai din brață,
> ci-n cap și-n piept, și cu genunchii ei,
> fîșii cu dinții rup de-unde se-nhață.

(Dante Alighieri, *Divina Comedie, Infernul*, București, Editura de stat pentru literatură și artă, 1954, p. 96).

II

ÎNDOIELI ASUPRA CTITORIII

Intrînd în curtea principală, ce este în forma unui pătrat lunguieţ, şi în dosul căreia se află o altă curte destinată pentru arestanţi, privirea mi se aţinti îndată asupra bisericii celei mari. Starea ei de ruinare şi prefacerile posterioare clădirii, acum şi acelea învechite, nu mă opriră d-a recunoaşte într-însa un monument, foarte antic pentru ţara noastră, care puţin a păstrat, — daca avea ce păstra, — din timpii înapoiaţi. Clădită cu straturi de cărămidă roşie ce se alternă măiestreşte cu aşternuturi de un moloz ţeapăn şi gălbui, care imită destul de bine piatra calcarie, ea prezentă, d-asupra cornicei, ce e formată de un brîu de cărămizi cu unghiuri ieşite şi scobite, o învelitoare de şindrilă acum putredă, peste care se-nalţă două turle poligonale, aşezate una în dosul alteia, în sensul lungimii templului.

Mica circonferenţă a acestor turle şi ferestrele lor lungi şi înguste, denunţă un period, nu de tot primitiv, al stilului bizantin; sub cornicie, însă, biserica e decorată, — dupe un mod foarte uzitat la orientali în vechime, — cu un şir de glafuri în formă rotunjită, alăturate unul de altul şi purtînd fiecare, la mijloc, o mică cruce bizantină de stil primitiv, formată de piatră sau de cărămizi. Planul şi înfăţişarea interioară a edificiului dau învederat pe faţă o epocă care se resimte de modificările ce arhitectura bisericei orientale încercă, prin secolii ai XIII-lea şi următori, subt influinţele mahometane şi veneţiane şi chiar, poate, sub clima mai nordică a ţărilor dunărene. Planul, lipsit astăzi de peristilul sau tinda deschisă exterioară, ce s-a dărîmat, oferă, în adevăr, dupe principiile clădirilor bizantine, două corpuri principale: în faţă un *nartex* sau *advon* pătrat şi, dindosu-i, un *atrium* sau *choră*, formînd o cruce cu latura egale, coprinsă într-un al doilea pătrat; dar laturele curmezişe sau *transeptul* nu mai sunt terminate în linie dreaptă, ci se ro-

tunjesc, formînd d-asupra o semiboltă; şi *absida* sau fundul, în loc d-o singură *celă* sau altar, prezentă, la mijloc, o semicirconferenţă mai mare, ajutată, de fiecare parte, cu cîte una mai mică. Aceste trei altare corespund fiecare la cîte o tindă, adică la cîte un spaţiu prelungit, coprins între două rînduri de stîlpi ce susţin o boltă, şi căruia, — din pricina asemănării ce are cu un coş de corabie răsturnat, — i se zice *nave (nef)*; altarul mai mare, din mijloc, se prelungeşte cu navea principală, care e despărţită de cele două nave laterale prin patru stîlpi groşi şi rotunzi, de cărămidă, formînd, între sine, arcuri cercuite, pe d-asupra cărora stă aşezată, cu ajutorul unor triunghiuri boltite sau *pandantive*, cupola centrală a *pantocratorului* înălţată şi ea pe un zid circular *(tambour)*, ce se aseamănă cu un olan foarte spaţios. Această dispoziţiune, cu oareşicare deosebiri semnificatoare, se află şi în Biserica Domnească ce este situată în orăşelul Curtea de Argeş[1], dar aci, *transeptul* nu iese rotunjit afară din pătratul planului, şi *absida*, compusă tot din trei altare, se prelungeşte ceva mai mult la cel din mijloc; apoi iar, stîlpii rotunji ai *chorei* sunt înlocuiţi prin pilaştri pătraţi, şi turla centrală, mai lată, se-nalţă mai puţin, avînd împrejuru-i ferestre rotunjite sus; o altă diferenţă însemnată se vede în advoanele acestor două biserici; cea de la Curtea de Argeş n-are alt *nartex* decît o îngustă boltă lungăreaţă, aşezată transversal templului şi despărţită de dînsul printr-un zid; advonul de la Snagov, din contra, e o cameră pătrată, cu patru pilaştri octogoni ce susţin un turn boltit, rădicat d-asupră-le, şi astăzi răsturnat. Un părete cu trei uşi, ce corespund fiecare cu una din navele chorei, desparte îmbele compartimente. La amîndouă bisericile,

[1] Biserica Domnească de la Curtea de Argeş este unul din cele mai vechi monumente de artă feudală din România. Construcţia ei a început, pare-se, în prima jumătate a veacului al XIV-lea, sub domnia Voievodului întemeietor Basarab cel Bătrîn, şi a fost terminată în a doua jumătate a veacului al XIV-lea.

ușile și ferestrele corpului principal sînt dreptunghiulare, și tălpile lor superioare, de lemn sau de piatră, sînt mai adesea ajutate cu cercuri de ușurare.

Din aceste mărunte deosebiri ale îmbelor edificii, e lesne a se dovedi că construcțiunea bisericei de la Curtea de Argeș a precedat, cel puțin cu unul sau cu doi secoli, pe cea de la Snagov. În adevăr, acea biserică poartă curat caracterele ce domniră în stilul bizantin între al XI-lea și al XIII-lea secol, și, — cu toate că într-însa arcul înlocuiește pretutindeni frontonul triunghiular, la căpătîie, — ea se poate asemăna foarte mult cu biserica *Catolicon*[1] sau catedrala cea veche din Atena. Tradițiunea atribuie clădirea sa lui Radu Negru Vodă[2] și, în adevăr, toate dovedesc că secolul al XVI-lea n-adusese încă preschimbările ce el introduse în arhitectura eclesiastică bizantină, cînd se ridică acest monument, cel mai vechi poate din edificiile religioase ale țărei noastre[3].

[1] *Catolicon* — biserică episcopală ortodoxă, construită în secolul al XIII-lea, la Atena; a servit constructorilor bizantini, și multă vreme constructorilor din tot răsăritul Europei, drept canon arhitectural pentru locașele de cult.

[2] Tradiția cronicărească, inspirată, pentru anii de început ai istoriei noastre, din tradiția populară, atribuie acestui Radu Negru Vodă „descălecarea" Țării Românești din Făgăraș. Istoricii au demonstrat însă că „întemeierea" Țării Românești nu se datorește „descălecării", adică unui proces de colonizare, ci unui proces de organizare politică, de concentrare a puterii politice — risipită, în secolul al XIII-lea, între mai mulți mici Voievozi — în mîinile unui singur mare Voievod, la sfîrșitul secolului al XIII-lea și începutul veacului al XIV-lea. Acest prim mare Voievod este Basarab I, supranumit „cel Bătrîn", sau „cel Bun" sau „cel Mare", sau „Întemeietorul".

Confundarea lui Basarab I cu Radu Vodă, supranumit Negru Vodă (1374?—1384?), strănepotul „Întemeietorului", a fost posibilă, în tradiția populară și cronicărească, datorită înscrierii lui Radu Vodă Negru, — mare ctitor de biserici și mănăstiri, — în fruntea pomelnicelor, chiar înaintea antecesorilor săi. Cît privește titlul de ctitor al Bisericii Domnești din Curtea de Argeș, vezi nota următoare.

[3] Un grafit (inscripție), găsit după primul război mondial, sub tencuiala Bisericii Domnești din Curtea de Argeș, care mărturisește: „În anul 6860⟨1352⟩, la Cîmpulung, a murit marele Basarab Voievod",

Biserica de la Snagov s-arată însă a fi mai nouă. Ea nu poartă nici o inscripțiune care să amintească despre ctitorii ei antici, ci numai, peste ușa dinlăîntrul horei, stă scris, în limba grecească, că s-au făcut niște mici reparațiuni la 1815, subt egumenia părintelui Neofit. Dar tradițiunea și cronicele au păstrat numele lui Vlad Vodă Țepeș[1] ca primul fondator al mănăstirii. De aceea și bietul răposatul egumen snagovean Ghermano Brătianu, împins de un exces de zel, și luîndu-se dupe unii archeologi de fantasie, — a căror nemenie a început a se-nmulți la noi, subt ocrotirea nepăsării publice, — bietul egumen, zicem, a și înscris, la capul unui portret mural al lui Neagoe Basarab Voievod[2], ce se află în biserică, următoarea legendă de o bizarerie

confirmă ipoteza lui Odobescu, după care această biserică ar fi cel mai vechi din edificiile de cult creștin păstrate în Țara Românească. Ctitorul ei pare a fi însuși Basarab cel Mare. Totodată însă grafitul citat infirmă ipoteza lui Odobescu, susținută și de unii cercetători ulteriori, dar neadmisă astăzi de specialiști, că Biserica Domnească din Curtea de Argeș ar fi fost edificată pînă în veacul al XIII-lea.

[1] *Vlad Țepeș* — în două rînduri Domn al Țării Românești, prima oară între anii 1456 și 1462, a doua oară, în anul 1476, de la mijlocul lui noiembrie pînă la mijlocul lui decembrie.

În lungul șir al domnitorilor ce se perindă pe tronul însîngerat de crime fraticide al Țării Românești, de la întemeiere (1330), pînă la sfîrșitul veacului al XV-lea, bîntuiți, cei mai mulți, numai de patima puterii, a căpătuirii, a răzbunării crunte împotriva rivalilor și de alte vanități omenești, imaginea lui Vlad Țepeș ne apare aureolată, ca și aceea a străbunului său Mircea cel Bătrîn (1386—1418), de un înalt ideal: centralizarea puterii politice feudale, fărîmițată de rivalitățile dintre diversele partide boierești, în vederea scuturării jugului otoman. Alături de Ștefan cel Mare, Vlad Țepeș este printre ultimii voievozi români care se-mpotrivesc vitejește, cu arma-n mînă, ordiilor otomane, ajunse, la mijlocul secolului al XV-lea, sub conducerea Sultanului Mahomed al II-lea, cuceritorul Constantinopolului, în culmea puterii lor înrobitoare.

[2] *Neagoe Basarab* — Domn al Țării Românești între anii 1512 și 1521. Sprijinindu-se, în treburile interne și în relațiile cu persoanele influente de la Poartă, pe puternica familie a boierilor Craiovești, cu care, prin mama sa, Neaga, se înrudea, și pe clerul ortodox — în orînduirea feudală, a doua putere politică a țării, după marea boierime, — jurînd credință regelui Ungariei, dînd dovadă, de la începutul domniei,

anacronistică cu totul comică: Іw Мiхаіл Воєвод Цепеш Басараб а 4 Воєвод[1].

Sărmane Neagoe! tu, cel mai blînd dintre Domnii pămînteni; tu, care ai trăit toată viața în frica lui Dumnezeu, dupe povețele sufletescului tău părinte, sfîntul patriarch Nifon[2]; tu, care ai lăsat învățături așa de virtuoase fiului tău Teodosie Voievod[3], carele cu numele său cel adevărat stă și acum pe păreții de la Snagov, alături cu tine; tu, sărmane, ce vei fi greșit oare lui Dumnezeu, pentru ca un archeolog necioplit să te insulte, peste trei sute și mai bine de ani, cu numele sîngeros al lui Țepeș?[4]

---

nu de „blîndețe", ci, ca și alți domnitori, de aspră neîndurare față de rivalii săi direcți (pe Vlad al V-lea cel Tînăr, zis și Vlăduță, antecesorul lui, l-a decapitat „supt un păr, în București", iar unuia pretendent îndrăzneț i-a tăiat — după obiceiul timpului, în sensul propriu al cuvîntului — nasul) și, pe deasupra, beneficiind și de un moment de relativă acalmie în acest zbuciumat colț de Europă feudală, Neagoe Basarab a reușit să se mențină pe tron vreme de aproape zece ani, murind de moarte bună, în scaunul său domnesc — sfîrșit foarte puțin obișnuit în veacul al XVI-lea românesc.

[1] Grafie chirilică: Citește: Io Mihail Voievod Țepeș Basarab a 4 Voievod.

„Bizareria anacronistică cu totul comică" a inscripției constă nu numai în confundarea lui Neagoe Basarab cu Vlad Țepeș, cum va menționa mai departe Odobescu, ci și în alăturarea la supranumele Țepeș a prenumelui Mihail, niciodată purtat de Voievodul Vlad.

[2] *Nifon al II-lea* (1435—1508) — patriarh al Constantinopolului între anii 1486—1488 și 1496—1498, chemat, în 1504, de Domnul Radu cel Mare, să reorganizeze Biserica Țării Românești. În 1505 — sau în 1507, — „scandalisîndu-se", cum scrie cronicarul, cu Domnul, Nifon îl afurisește și părăsește țara (vezi supra, narațiunea *Mihnea Vodă cel Rău*, cap. al II-lea, — *Curtea de Argeș*), retrăgîndu-se la Muntele Atos, unde a și murit. (Vezi infra, și p. 112, nota 3.)

[3] Aluzie la *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*, colecție de precepte politice feudale, monument al culturii românești, destinată introducerii fiului Teodosie, moștenitorul tronului, în „tainele" domniei.

[4] Aici, ca și în alte locuri din această relatare arheologică, Odobescu plătește tribut de opinie — și din cauza stadiului în care se aflau cercetările istorice la 1862 — tradiției cronicărești, inspirate de partidele boierești ostile lui Vlad Țepeș, și legendelor puse în circulație de negus-

Și cel puțin dacă această grosolană și umilitoare rătăcire și-ar fi găsit scuza într-un simțimînt de recunoștință acordat adevăratului ctitor al sfîntului locaș! Dar nu, Țepeș e cu nedrept înălțat la onorile de fondator al Snagovului. Cincizeci de ani și mai bine înainte de a lui domnie, zic unii că un Basarab Voievod, fiu al lui Basarab Voievod cel Bun, ar fi clădit acea mănăstire, în anul dîntîi al secolului XV-lea. Astfel cel puțin ne spune un hrisov al lui Constantin Șerban Voievod, cel poreclit Cîrnul[1], din 30 mai 1654. Dar, pe vremea citată, știm că domnea Mircea Vodă cel Bătrîn[2], că acesta, chiar d-a fost și Basarab, era fiu al lui Radu Voievod[3], și că dînsul, în toate hrisoavele sale, nu poartă alt nume decît cel sub care a rămas ilustru pentru toată posteritatea.

---

torii săși din Brașov și din Sibiu, împotriva cărora aprigul Domn muntean a întreprins mai multe campanii de pedepsire pentru că-i adăposteau și-i ajutau pe pretendenții la tronul Țării Românești, deci pe prezumtivii uzurpatori ai puterii lui. Vezi supra, și p. 97, nota 1.

[1] *Constantin Șerban Basarab*, supranumit „Cîrnul", deoarece Matei Basarab, prinzînd de veste că umblă după domnie, îl „însemnase", după obiceiul timpului, la nas — cei „însemnați" (infirmi) nu aveau dreptul să urce treptele tronului, — a domnit, totuși, în Țara Românească, după moartea celui ce-l „însemnase", între 1654 și 1658. Constantin Șerban Basarab este ctitorul bisericii Patriarhiei din București.

[2] *Mircea cel Bătrîn* (1386—1418) — unul din cei mai de seamă domnitori ai Țării Românești. Prin luptele din 1394 (Rovine și Argeș), 1396 (la Dunăre), 1397 (pe Ialomița?) și 1400 împotriva ordiilor Sultanului Baiazid Ilderim (1389—1402), și prin activitatea sa diplomatică, Mircea cel Bătrîn a reușit să stăvilească, o vreme, pe linia Dunării, invazia otomană. După moartea lui, luptele dintre cele două ramuri ale familiei Basarabilor — Dănești și Drăculești (vezi mai departe, sub acest capitol, p. 104, nota 1) —, luptele dintre membrii chiar ai aceleiași ramure și împărțirea boierimii în partide care susțin, cu ajutor extern, pe unul sau pe altul din pretendenți, slăbesc unitatea politică a țării, puterea ei de rezistență împotriva atacurilor din afară, situație de care vor profita și sultanul otoman, și regele Ungariei.

[3] *Radu I Basarab*, numit și *Radu Vodă Negru* — domnitor al Țării Românești între anii 1374 (?) și 1384 (?), mare ctitor de mănăstiri (Tismana, Cozia, Cotmeana ș.a. încep a fi zidite sau sînt terminate în zilele lui), considerat de tradiția cronicărească și populară ca „descălecător" al Țării Românești.

Se vede dar că Snagovul n-a fost clădit nici de acel Basarab Voievod mai sus menționat, care a domnit abia pe la 1442, ci, negreșit, a fost clădit mai nainte d-această domnie, și, prin urmare, cu mult mai nainte d-a lui Vlad Țepeș. Chiar între documentele mănăstirii se găsește o carte a lui Dan Voievod[1], fiul Mircii, de la anul 6937 (1428, octomvrie 29), în care sunt numiți, ca fii ai Domnitorului, Danciul și Basarab.

Apoi cînd aceste dovezi n-ar fi de ajuns, cînd autenticitatea actelor scrise s-ar tăgădui, — de vreme ce trebuie să mărturisim că la noi falsarii de hrisoave au fost numeroși, — atunci un alt document mai temeinic, prețios odor de argint și de smalt, păstrat și el de secoli în mănăstirea Snagovul, ar veni să ne ateste că el se afla în acele ziduri cu mult mai nainte chiar ca Basarab sau Țepeș să le fi adaos o piatră. Acela e un *engolpion* sau iconiță de piept, pe care o purtau arhiereii atîrnată la sîn.

Am mai avut prilej a descrie un asemenea obiect, vorbind despre unele argintării ale mănăstirii Bistrița[2]; cel din Snagov are chiar aceeași structură, fiind compus și el de doi mici tasuri metalice ce se deschid pe balama *(sur charnière)*; fiecare tas are o parte convexă și alta concavă. Totul este de argint aurit, dar poleiala și smaltul *(în glafuri)*, ce decorau mai toate ornamentele, au pierit cam pretutindeni.

La unul din tasuri, decorul din centrul cavității s-a pierdut, rămîind numai niște chipuri de sfinți pe cercul buzei. Pe partea convexă se vede Domnul Christos la mijloc, în relief, și împrejuru-i, un desemn de foi și de arabesce.

[1] *Dan Voievod*, sau *Dan al II-lea*, domnitor intermitent între anii 1420 și 1431, nu este, așa cum crede Odobescu, fiul lui Mircea cel Bătrîn, ci fiul lui Dan I, deci nepot al lui Mircea cel Bătrîn, însă din ramura Basarabilor-Dănești.

[2] Mănăstirea Bistrița păstrează mai multe suvenire de la banul Preda Basarab, fiul dvornicului Pîrvu, care era frate cu banul Barbu, devenit monachul Pahomie, și, între altele, acel frumos *engolpion* de aur și de smalt, despre care am vorbit mai sus și care poartă, în exerga lui

Pe al doilea tas, în fundul cavității, se zărește, într-un pătrat adîncit, Domnul Christos coprins într-un nimb oval de argint, șezînd pe un jeț, cu Sînta Carte în mînă, iar Maica sa Preacurată și sfîntul Ioan Botezătorul, cu veșmîntul său de piele de oaie, stau de laturi. Aceste figuri se străvăd printr-o colonadă formată de patru stîlpișori, uniți sus prin arcade *à jour*, lucrate toate cu dălțița.

În sfîrșit, partea convexă prezentă pe Maica Domnului, patroana mănăstirii Snagovul, în picioare; doi îngeri stau alături, arătînd în sus; pe lîngă ei, mai multe personagie cată spre cer. D-asupra capetelor zbor doi alți îngeri, care negreșit stăteau sub picioarele Domnului Isus Christos, înălțîndu-se la Tărie; căci imaginea poartă d-asupra titlul „†Възнесеніе

de smalturi verzi și albastre alternate, o inscripțiune amintind asemenea și pe monachul Pahomie, unchiul lui. Cuvintele acestei inscripțiuni sunt, traduse pe românește: „Au făcut acest panaghiar [sau icoană a Maicii Domnului] robii lui Dumnezeu monachul Pahomie și jupînul Preda, marele ban, la anul 7029 [1521]". — Acest frumos obiect de artă e format din două tipsii rotunde, ca de șase centimetri în diametru, ce se deschid pe balamale. Partea convexă sau capacele înfățișează, pe o față, Adormirea Maicii Domnului, încrustată pe argint aurit; pe cealaltă, chipul Mîntuitorului înconjurat cu flori săpate în argint și suflate cu smalt roșu, verde și albastru. Partea concavă sau interiorul are: pe o față, pe Maica Domnului cu Christos prunc în brațe, încrustată între patru heruvimi aripați, cu o rugăciune în limba slavonă și o bordură de flori gravate împrejur; cealaltă față reprezentă o lucrare și mai complicată. Exerga e ocupată de inscripțiunea citată; cercul din centru încinge un pătrat ce figurează o galerie cu doi stîlpi de aur, boltită *à jour*, în fundul căria, format de convexitatea tipsiei, se vede figurat în smalt în glafuri *(champlevé)* un ospăț de îngeri. Porțiunile de cerc ce rămîn împrejurul pătratului sunt ocupate de patru figuri de serafimi și de prooroci, gravați pe foaie de aur și acoperiți cu un strat translucid de smalt verde. Această delicată și frumoasă lucrare, cu totul bizantină ca stil, chiar de ar fi executată în Italia, și-a pierdut în multe locuri smalturile sale, mai ales pe cele roșii. Un *engolpion* de acelaș fel, dar mult mai stricat încă, se află la Snagov, dat de jupan Drăghici, la 14⟨9⟩1. Arhiereii purtau atîrnate de piept asemeni ornamente, din care se mai găsesc și în tezaurul sinodal de la Moscova. — *Cărțile banului Preda Basarab.* în *Revista română ⟨pentru științe, litere și arte,⟩* t⟨omul⟩ I. p. 730 *(n. a.)*.

Господне[1]", „*Înălțarea Domnului*". Dar acea parte a reprezentațiunii a pierit, și se văd numai locul cuielor, ce o prindeau de tas. Jur-împrejur, pe muchea convexă, se vede gravată o inscripțiune slavonă săpată cu litere în relief, care se traduce românește:

† A făcut acest panaghiar [sau icoană a Maicii Domnului] jupan Drăghici, pentru locașul de păstrare Vintilesc, spre a se coprinde în zestrea mănăstirii de la Snagov. În anul 6939, iunie 7 [de la Hristos, 1438].

Acest precios dar al jupanului Drăghici care, înscris și astăzi în zestrea și în inventariele Snagovului, se păstrează acum încă, după patru sute douăzeci și patru ani, în ruinata mănăstire, este interesant sub mai multe privințe. Model vrednic de însemnat al feluritelor măiestrii executate de argintarii bizantini încă pe la începutul secolului al XV-lea, el ne arată, împreunate, arta săpătorului cu a gravorului, și nu ne rămîne de lipsă decît foița de smalt transparent care a picat dupe conturnele ornamentelor crestate cu acul pe metal. Aceste arte delicate poate că nu pieriră în Constantinopol îndată cu luarea cetății de turci[2]; poate că toți meșterii greci nu se răsipiră îndată prin Italia și alte țări mai depărtate; căci aceleași măiestrii le găsim exercitate, cu o identică asemănare, în iconița *engolpion*, lăsată la Bistrița, de banul Preda, pe la 1521.

Dar, osebit de cestiunile asupra artelor și industriei bizantine, iconița jupanului Drăghici știe a ne răspunde și la alte întrebări, de o însemnătate mai locală. Să nu cerem, în adevăr, de la dînsa, cu de-amăruntul, cine a fost dăruitorul ei. Destul că ea ne-a spus mai mult decît cronica, decît hrisoavele, decît tradițiunea, păstrîndu-ne numele lui. Dar ea ne deșteaptă mintea asupra unei cestiuni de o mai mare

[1] Inscripție în slavă veche. Citește *Văznesenie Gospodie*. Crucea cu care începe inscripția este unul din semnele convenționale în diplomatica feudală din răsăritul Europei.

[2] Vezi, în ediția de față, sub titlul *Doamna Chiajna*, p. 43, nota 2.

importanță; ea ne spune că locașul în care a fost depusă spre păstrare, ca o zestre a mănăstirii Snagovului, se zicea *locașul Vintilesc*.

Românii, la sat, pe cel dintre dînșii care știe să fure oul de sub coțofană fără să-i bage de seamă, și carele aude, mite, și iarba crescînd, îl numesc năzdrăvan și-i zic că e chiar *Vintilă*. Dar apoi, cine e, biet, tot la dînșii, acela care dă, ziua la miaza-mare, în gropi, și nu știe să-mparță paie la doi măgari? — Ia, alde nea *Vlad*, alde nea *Vlăduță*, păcătosul, care, de spune și el la soroace cîte un cuvînt nepotrivit la sfat, toți îl ia în răspăr și-i strigă răzînd:

Vorbi și nenea Vlad,
Că-i și el din sat!

Și cu toate acestea, *Vintilă* priceputul și nevoiașul de *Vlăduță* poartă amîndoi tot același nume. De nu mă credeți pe mine, întrebați să vă spună Pătrașcu Vodă cel Bun,[1] carele, în hrisov domnesc, scris pe slovenie și întărit cu pecetia *gospod*[2], zice curat, că lui *Vintilă* Vodă de la Slatina, pe nume bun îi zicea *Vlad* Voievod[3].

Dupe împrejurări și timpi, au și numele proprii deosebite înțelesuri, forme felurite. Astfel, mulți din Domnii noștri vechi, care au purtat acest nume, însemnînd *stăpînire* în limba slavonă (Владати[4], *imperari*[5]), s-au poreclit *Vladislav*, dacă-n țară sufla pe atunci vîntul leșește, *Laioș*, dacă sufla ungurește, *Vlad* sau *Vlaicu*, dacă ei se țineau mai mult de rebedeniile lor din Sîrbia, și, în sfîrșit, *Vintilă*, cînd ei păstrau un nume cu fizionomie mai neaoș românească.

[1] *Pătrașcu cel Bun* — Domn al Țării Românești între anii 1554 și 1557.

[2] *Pecetia gospod* (v. sl.): pecetea domnească.

[3] *Vintilă Vodă de la Slatina*, sau *Vlad Voievod*, sau *Vlad-Vintilă Voievod*, unul din numeroșii coconi ai lui Radu cel Mare (1494—1508), ocupă, sprijinit de boierii Craioveșți, scaunul Țării Românești între anii 1532 și 1535.

[4] Inscripție în slavă veche. Citește: *vladati*.

[5] *Imperari* (lat.): A stăpîni, a conduce.

Dintr-aceasta înțelegem, recapitulînd acum inscripțiunea iconiței lui Drăghici, că mănăstirea *Vintilească* a Snagovului a fost clădită, înainte de 1421, de un Vlad Voievod oarecare, acela, poate, care a dat mănăstirii patru mori în Dridich (Dridu pe Ialomița), așezînd care sate au să le păzească și să le dreagă, cînd se vor strica, precum zice un hrisov al lui Basarab Voievod, dat în Gherghița, la 13 martie 1442; același, poate, care, sub numele de *Vlad marele Voievod cel Bătrîn*, a lăsat la mănăstire cărțile văzute de Vintilă Vodă la 1534 (aprilie 3), și *„pe care l-au ajuns moartea la satul Băltenii"*[1].

Fi-va acesta un Vladislav sau Vlaicu, fiu al lui Alexandru Vodă Basarab și socru al regelui sîrbesc Uroș, care, sub titlul de *Voivoda Transalpinus, Banus de Zeurino et Dux novae plantationis Terrae Fogaras*, a domnit de la 1360 înainte?[2] —Fi-va fiul lui Mircea, Vlad *Voivoda Basarabiae et Comes Severini*, care, la anul 1369, sub domnia tatălui său, a încheiat, din Argeș, un tractat de închinare cu Ladislas Jagelon,

[1] „Vlad marele Voievod cel Bătrîn... pe care l-au ajuns moartea la satul Băltenii" este *Vlad Dracul*, astfel supranumit pentru că era cavaler al Ordinului Dragonului (distincție feudală ungurească); a domnit în Țara Românească — înclinînd cînd spre regele Ungariei, cînd spre sultanul otoman — între anii 1436 (sau 1437) și 1446. Lui Vlad, cavaler al Ordinului Dragonului, îi datorește ramura Basarabilor descendentă din Mircea cel Bătrîn numele de partidă — Drăculești.

[2] *Vladislav*, sau *Vlaicu*, *„Voivoda Transalpinus, Banus de Zeurino et Dux novae plantationis Terrae Fogaras"* (lat., „Voievod transalpin, Ban de Severin și Duce al noului ținut al Țării Făgărașului"), fiu al lui Nicolae Alexandru Basarab (1352—1364) și, prin Anca, sora sa vitregă, cumnat (nu socru, cum scrie Odobescu) al țarului sîrb Ștefan Uroș al V-lea (1355—1371), domnește în Țara Românească, sub suzeranitatea formală a regelui Ungariei, de la 1364 (nu de la 1360, cum scrie Odobescu) pînă la 1377 (?); este primul Voievod român care se războiește cu turcii (în 1369), ctitor al primei mănăstiri din Oltenia — Vodița (și, probabil, al mănăstirilor Tismana, Cotmeana, Prislop și Gura Motrului), — și erou al dramei istorice *Vlaicu Vodă* de Alexandru Davila.

regele Poloniei, și cu soția lui, regina Edwiga?[1] — Fi-va un alt Vlad, și mai puțin cunoscut? — Iată o cestiune, ce din izvoarele care ne-au fost a mînă, nu se poate descurca.

Dar în privința originelor îndoioase, un scriitor trebuie să fie discret, și totdauna cititorul îi ține seamă de așa bună și plăcută urmare, cînd dînsul nu abuzează de răbdarea lui.[2]

[1] Acest Vlad. *„Voivoda Basarabiae et comes Severini"* (lat., „Voievod al Basarabiei și comite al Severinului") nu este „fiul" lui Mircea cel Bătrîn, ci, probabil, un boier înrudit cu Basarabii; el a fost instalat pe tronul Țării Românești după lupta, pierdută de Mircea cel Bătrîn, de la Argeș (1394), și a stăpînit, un timp (pînă pe la sfîrșitul anului 1396), se presupune, o parte din teritoriul țării. De la Argeș, la 28 mai 1396, comite actul de închinare către regele Poloniei, Vladislav Iagello (1377—1434), către soția sa Hedviga și către toți urmașii lor. Unde va fi stat Mircea cel Bătrîn în răstimpul acestor doi ani? Unii istorici presupun că în Oltenia, supoziție care altora li se pare greu de admis, de vreme ce Vlad este și «comite al Severinului». Mai plauzibilă pare retragerea lui la vechea cetate de scaun de la Cîmpulung, sau chiar în posesiunile de dincolo de munți, în Almaș sau în Făgăraș.

[2] Unui scriitor, da, cititorul „totdauna îi ține seamă cînd dînsul nu abuzează de răbdarea lui", dar unui editor o asemenea „urmare" îi poate aduce, din partea cititorului iscoditor, care dorește să îmbine plăcerea lecturii cu instruirea, numai necazuri — de la care, vai, ar fi ferit să se poată eschiva cu grația scriitorului.

De aceea, și pentru acest cititor, notăm aici că, pînă la 1431, cînd jupan Drăghici, — „stolnic", — dăruiește un *engolpion* „locașului de păstrare Vintilesc", singurul domnitor Vintilă, — sau Vlad, Vladislav și Vlaicu, — care ar fi avut răgazul să împrumute, prin danii mai substanțiale, numele său mănăstirii Snagov este Vladislav sau Vlaicu Vodă (1364—1377). Celalt Vlad, uzurpatorul lui Mircea cel Bătrîn între anii 1394 și 1396, nu e de crezut că ar fi putut face danii importante în timpul scurtei și, probabil, neliniștitei lui domnii.

Cît privește anul în care a fost edificată biserica și mănăstirea de la Snagov și cît privește numele ctitorului uneia și al celeilalte, nu se pot da astăzi informații mai puțin „îndoioase" decît acum un veac. La ce știa Odobescu s-au adăugat hrisoave, care, fără să dezlege taina originilor, o fac poate mai ispititoare pentru istoricii moderni. Într-unul din aceste hrisoave, datînd din 1414 sau 1415, Mircea cel Bătrîn întărește „rugătoriului Domniei mele, popei kyr Lazăr de la Snagov, un sat numit Ciulnița, care este pe Buzău, ce-l-au adus fratele Domniei mele, jupan Stoica, mănăstirii mele de la Snagov". Fi-va acest „mănăstirii mele" cheia enigmei ce-nvăluie originile mănăstirii Snagovului? Isto-

Spre a merita şi noi o asemenea indulgenţă, să fugim un minut din Snagov, să părăsim zidurile-i ce cu atîta stăruinţă ne ascund adevăratul an al primei lor înălţări; să ne avîntăm pe balta lată ce le-mpresoară de toate părţile şi să ne pornim purtaţi de o luntre mititică, scorbure nemăiestrită[1] de copaci, pe care încetişor, cu vîsla, o mînă un modest călugăr din mănăstire. Deşi soarele, cu puţin trecut de la amiază, dogoreşte încă cu putere, dar pe apă se simte o dulce răcoare; mici valuri încreţesc surfaţa de un verde întunecat a bălţii şi se pierd cu şoptă în stuful de la margini. Din distanţă în distanţă, cîte un bodîrlău îşi arată capul său subţire şi mişcător peste unde, şi îndată dispare afund printr-o răpede şi curioasă încovoiere a gîtului. În mai multe unghiuri, grupe de ţărani, grămădiţi în cîteva luntri, trag prin apă năvoadele lor, ce se deosebesc numai printr-un semnicerc de plute legănate peste valuri. Noi ne urmăm însă calea spre răsărit, şi, peste vreo oră de lopătare, ne apropiem de stuful malului de spre miazănoapte; ne strecurăm uşor printr-însul, însoţiţi de-ncîntătorul concert al broaştelor, şi sosim la vadul sătenilor din Turbaţi.

— Hei, măre, fătul meu! — îmi zicea pe drum călugărul, care avea fireşte multă sămînţă de vorbă; — vezi biserica asta de la mănăstirea noastră cît de veche şi dărîmată este; apoi, zic oamenii bătrîni c-au auzit, de la moşi-strămoşi, să fi fost, înainte vreme, pe acelaşi loc, altă biserică, mai veche şi mai frumoasă; şi aceea, dupe vremi şi din urgia dumnezeiască, s-a cufundat în baltă, cu turlă, cu totul, cum era. Dar aceea, cînd bate uneori vîntul şi clătesţe adînc apele, se aud sunete de clopote ieşind tocmai din fund; şi s-o crezi asta, fătul meu, căci, vezi, cînd a fost în vechime, a venit de

ricii, plecînd de la obiceiul feudalului domnitor de a socoti ale sale toate cîte erau ale ţării, ezită să-i atribuie lui Mircea ctitoria Snagovului şi presupun că mănăstirea, ca şi biserica, au fost ctitorite înainte de 1386. Ipoteza aceasta rămîne, pînă la proba contrarie, cu documentul peremptoriu „a mînă", singurul, adevăr... „îndoios".

[1] În textul de bază: scorbure nemăiestrit.

s-a desprins din ţîţîne uşa de la acea biserică cufundată, şi a plutit pe d-asupra apii, pînă aci la Turbaţi; şi era p-atunci în sat aci schit de maici, care acum de multă vreme s-a răsipit. Iar, dacă a auzit aşa, cum că s-a ivit pe faţa apii o uşă minunată, cu sfinţi şi cu slove săpată, şi c-a sosit aicea la margine, s-a sculat maica starita şi a mers cu călugăriţele de au ridicat-o de pe mal şi au pus-o la intrarea bisericei. D-atunci încoace, vezi, din cîţi s-au ispitit să citească slova ce este scrisă d-asupra, nimeni nu s-a priceput, şi pare-mi-se, fătul meu, că nici d-ta n-o să-i dai de căpătîi, măcar c-ai citit derost slovele scrise pe mormintele din biserica noastră de la Snagov.

— Mă voi încerca, tată, şi vom vedea! — îi răspunsei.

— Să ştii, — adaose bietul călugăr în simplicitatea sa, — că dacă le vei citi şi pe cele dupe uşă, apoi eşti, fătul meu, cărturar de primejdie!

Acest linguşitor epitet mă făcu să zîmbesc; modestia mea se deprinsese, din numeroase excursiuni anterioare pe la mănăstirile din ţară, a inspira o mirare fenomenală călugărilor locuitori într-însele, cărora le descifram şi le deslusam inscripţiunile slavone şi adesea româneşti, păstrate în bisericile lor, pe care ei, în mare parte, sunt învăţaţi a le privi ca o literă moartă, ca un depozit misterios al trecutului, destinat a rămînea nenţeles pentru toate generaţiunile moderne şi viitoare.

Cu asemenea vorbiri, sosirăm în curtea de gard a bisericuţei de la Turbaţi[1]. Era o mică clădire ca de $7^1/_2$ stînjeni lungul şi $2^1/_2$ stînj⟨eni⟩ latul, cu ziduri groase de piatră şi cărămidă, dreaptă pe dinafară, şi interesantă, în-

[1] Bisericuţa de la Turbaţi, — sat în apropierea Bucureştilor, la nord de lacul Snagovului, — a fost construită, presupun specialiştii, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Pînă în 1812 a fost centrul unei mănăstiri de maici, metoh al mănăstirii Ţigăneşti. Dărîmîndu-se chiliile, maicile au fost duse la mănăstire, iar biserica a devenit „biserică de mir" (1813).

lăîntru, prin firidele-i cu cerc oval și prin chora-i rotunjită, scobite toate în pereții laterali. Șase portrete, foarte grosolan lucrate, ornau interiorul: al lui Mihai Vodă[1], al Doamnei sale, al unei stariţe cu doi coconi, și al părintelui Rafail, arhimandritul de la Snagov, carele a egumenit pe la 1750. Dar obiectul cel mai interesant din acest mic templu era, fără îndoială, vestita ușă pusă la intrare.

Se vede că odinioară ea era în două canaturi; dar acum acestea sunt împreunate și amîndouă retezate jos, spre a se potrivi la locul mai mic unde au fost așezate. Nici mărimea, dar nici lucrul, nici epoca ei nu permit un minut a crede că ușa aceasta a fost făcută pentru locul unde se află acum. Înălțimea ei are 1,92 m; în lărgime totală este de 1,2 m; iar grosimea tăblpilor de stejar ce o compun e de 0,8 m. Fiecare canat, împărțit în trei cîmpuri *(panneaux)* în formă de pătrat lunguieț, era ocolit jur-împrejur cu o streașină sculptată cu litere majuscule slavone; dar partea de jos a inscripțiunei a fost tăiată, și prin urmare lipsește. Înscripțiunea, astfel pe cît o înțelegem, conține un text slavon din sfîntul Ioan Gură de Aur, recomandînd ospitalitatea ce are a găsi călătorul la umbra templului sfînt; el ni se prezentă trunchiat pe șase linii, dispuse unele vertical și altele orizontal.

Cîmpurile cuadrilatere, sculptate în rondă-bosă, cu o daltă destul de măiestreață, reprezentă:

cele două de sus: pe Maica Domnului și pe îngerul ce poartă floarea de crin a Bunei-Vestiri, urmați fiecare de cîte un bărbat (unul mai june, și altul mai în vîrstă) cu coroană și aureolă circulară pe cap și cu cîte un sul de hîrtie desfășurat în mînă. Poate că acestea sunt chipuri'e dăruitorilor frumoaselor uși și ctitori ai locașului la care ele serveau;

cele două de la mijloc port cîte doi sfinți în odăjdii bisericești și într-o poză dreaptă și gravă;

[1] Probabil *Mihail Racoviță*, în două rînduri domnitor asupra Țării Românești, prima oară între anii 1730 și 1731, a doua oară între anii 1741 și 1744.

cele două de jos: de o parte au pe sfîntul George călare, împungînd cu sulița pe balaur, iar de cealaltă, pe sfîntul Mercurie, asemeni călare, cu steagul în mînă.

Aceste patru icoane din urmă sunt încadrate sus prin niște banderole arcuite, pe care se citește o inscripțiune slavonă, ce o traducem astfel:

> S-a făcut acest hram în zilele preacuviosului și de Christos iubitorului Iw Vladislav Voievod și Domn al toatei țărei Ungrovlahiei.[1] În anul 6916 [1453].

Așadar, în anul cînd Bizanțul cădea sub puterea cuceritoare a otomanilor, Domnul Țărei Românești, Vladislav, predecesorul lui Vlad Țepeș, se ocupa a clădi o biserică, pe care o decora cu aceste uși așa frumos săpate în lemn de stejar și împodobite, negreșit, cu poleieli și cu ornamente polichrome, pe care vremea și apa le-au șters, fără a desființa cu totul urma *migmei encaustice*, ce se deosibește încă prin unele crestături ale lemnului. Epoca acestei lucrări artistice, în care stilul ornamentelor bizantine se cam resimte de o influență gotică, vine tocmai de corespunde cu timpul în care Lucas Moser[2] (1431), Schuchleinn[3] (1468) și alți meșteri sculptori împodobeau bisericile Suabei mai ales, cu uși,

[1] *Vladislav Voievod* sau *Vladislav al II-lea* — „Domn al toatei țărei Ungrovlahiei“ (mai puțin ținuturile Almașului și Făgărașului, posesiuni pe care Iancu de Hunedoara, regele Ungariei, i le retrage, în 1452, pentru că nu-l ajutase în bătălia de la Varna — 17-19 octombrie 1448 — împotriva otomanilor), a domnit între anii 1447 și 1456, murind, spune cronica, „de sabie, în Tîrșor“. Vezi și narațiunea *Mihnea Vodă cel Rău*, cap. I — *Mănești*.

[2] *Lucas Moser aus Will* — adică „din Will“ (Weiderstadt) — pictor suab, celebru prin picturile sale din altarul bisericii de la Tiefenbronn (Germania), considerate de specialiști ca prime manifestări notabile ale realismului în pictura medievală.

[3] *Hans Schuchlein* — nu *Schuhlein*, cum stă scris în ambele ediții antume ale eseului *Cîteva ore la Snagov*, — pictor suab, a pictat, în aceeași biserică din Tiefenbronn, în care a lucrat, cu vreo treizeci de ani înainte, Lucas Moser, cîteva scene din altarul principal.

altare, cruci și statuie săpate cu finețe și ornate de picturi multicolore.

Vladislav Voievod dară, care a lăsat și danii la mănăstirea Snagovului, clădi într-însa o biserică; nu, negreșit, pe cea mare, pe cea primitivă, care exista de mai nainte și există încă și pînă azi, ci alta, care, în împrejurări fatale, a pierit cufundată în apă, cum zice tradițiunea, și din care au scăpat numai ușile de la Turbați.

Azi, în Snagov nu se găsesc alte clădiri antice decît biserica din mijloc și temeliile zidurilor împrejmuitoare. Toate încăperile mănăstirii au fost date jos și înlocuite, la 1840, prin șirele de camere și de chilii destinate pentru închisoare și pentru locuința călugărilor și împiegaților. Știm însă, din auzite, că-n vechea clădire erau două paraclise sau capele. Aceasta ne-o mai adeverează și o interesantă scriere, ce o datorăm unui călugăr arab, călător prin țara noastră, sunt acum mai bine de doi secoli. În adevăr, sub domnia lui Matei Vodă Basarab[1], un patriarch din Antiohia[2], Macarie, plecă să culeagă milostenii prin țările creștine din Europa răsăriteană; el trecu pe la noi, prin Moldova, merse în Moscovia și se întoarse apoi iarăși aici, unde asistă la moartea lui Matei,

[1] *Matei Basarab* — Domn al Țării Românești vreme de peste douăzeci de ani, între 1633 și 1654, „om fericit preste toate domniile aceii țări, nemîndru, blînd, direpț om de țară, harnic la războaie, așea neînfrînt și nespăimîntat, cît poți să-l asemeni cu mari oșteni ai lumii", scrie cronicarul moldovean Miron Costin (1633—1691). Acestei lapidare caracterizări, dezvoltată de Alexandru Odobescu, în paginile următoare, într-un celebru portret de cuvinte, trebuie să-i adăugăm, de dragul adevărului, că „hărnicia la războaie", deci nevoința de a ține în leafă o mare oștire pentru a se putea opune încercărilor nesăbuite ale lui Vasile Lupu, ambițiosul Domn al Moldovei, de a-l scoate din scaun, și grelele biruri către Poartă, l-au făcut pe altminteri vrednicul Domn muntean să ducă o politică fiscală apăsătoare care i-a sărăcit pe oamenii de rînd și îndeosebi pe țărani.

[2] *Antiohia* — oraș pe țărmul asiatic al Mediteranei, veche capitală a Siriei și unul din cele mai mari orașe ale Imperiului Roman de Răsărit, devenit, odată cu dezvoltarea Bisericii creștine orientale, centrul unei eparhii conduse la început de un episcop, iar mai tîrziu de un patriarh.

la înălțarea pe tron a lui Constantin Șerban și la toate tristele evenimente ale răzvrătirii dorobanților și siimenilor subt acești doi Domni. Cu dînsul călătorea fiul său sufletesc, arhidiaconul Paul din Alep, care înscrise cu băgare de seamă tot ce vedea, tot ce auzea prin aceste țări străine. Legi, obiceie, ceremonii, căi, orașe și ales mănăstiri, tot e descris cu amăruntul în prețioasa lui carte, adevărat tabel al țării și al vieții românilor și moscoviților de acum două sute de ani. Arab de naștere și scriind arăbește, el nu lipsi de a se mira și a se plînge, văzînd că-n Țara Românească numele lor de *arapi* era cu nedrept înjosit, de vreme ce se da numai robilor negri cu părul creț și cu buzele late, care slujeau ca seizi la boierii români. El vizită toate mănăstirile cîte erau pe atunci dincolo de Olt și dincoace, pînă în eparhia Buzăului, iar cea dupe urmă la care sosi fu mănăstirea „*Synagogo*, așezată într-o insulă, cu o mare baltă împrejur, și avînd, la mijloc, un templu mare cu hramul *Intrarea Maicii Domnului în biserică*, și două altele mai mici, la aripile clădirii, închinate *Bunei-Vestiri* și *Sfintei-Adormiri*". Astfel, în trei templuri, unite-n micul ostrov, se afla adorată toată sublima legendă a divinei Mume!

Lui Paul din Alep i se spuse că mănăstirea era clădită de *Mirtaja Voivoda* (Mircea), de *Radzivil Voivoda* (Radul), de *Mbasaraba Voivoda* (Basarab) și de *Petros Voivoda* (Petru); dar nimeni nu-i pomeni de Vladislav, care, dupe toate aparențele, înălțase paraclisul *Bunei-Vestiri*. Cine știe în ce timpuri de foc și ruinare, acest paraclis, așezat într-un colț al clădirii, ca cel de la Cozia, a fost aruncat în apă de destructori, și ușile-i de lemn sculptat au plutit către țărmuri, spre a conserva suvenirea ctitorului său și a da naștere legendei ce-mi povestise călugărul, vîslașul meu.

Dar cînd, dupe descifrarea inscripțiunii ce se afla pe acele uși, făcui eu tovarășului meu această poveste, complectată acum din notițiile tradiționale ce, în mare parte, el însuși îmi dase, deși mă silii a-i dovedi că eu repetam numai zisele lui, deslușindu-le, bietul călugăr, încremenit de mirare,

îmi răspunse prin proverbul caracteristic: „Hei, fătul meu! departe-i griva de iepure![1]". Din cîte-i spusesem, ceea ce-i venea mai greu era d-a renunța la credința inveterată că Vodă Țepeș a clădit Snagovul și că de la dînsul sunt toate obiectele, rămase din vechime în mănăstire. Nu e însă mai puțin adevărat că suvenirele lui Vintilă, Vlaicu sau Vlad cel Bătrîn, lui Dan Voievod, lui Basarab și lui Vladislav, din care cele mai vechi se repoartă cu aproape un secol înainte de Țepeș, stau marture netăgăduite în contra tradițiunii. Tot ce se poate acorda aceștia e că și acel Domn va fi dat mănăstirii ceva scutiri și daruri, pe care le și rememorează Mircea Vodă[2], fiul lui Radu Vodă[3], într-un hrisov de la 1558.

Țepeș, cumplitul Țepeș, pare a fi întărit și el ceva danii la Snagov, precum a făcut la Tismana, la Cozia, la Comana

[1] *„Departe-i griva de iepure!"* — „Să zice cînd nu putem ajunge la oarece și cînd nu se aseamănă un lucru cu altul." (Iordache Golescu citat în Iuliu A. Zanne, *Proverbele românilor.)*

[2] *Mircea Vodă* — supranumit „Ciobanul", pentru că în tinerețile sale ar fi fost negustor de oi, și nu pentru că „vădea o fire sălbatică", așa cum scrie Odobescu în narațiunea sa *Mihnea Vodă cel Rău* — nu a fost fiul lui Mihnea Vodă cel Rău, ci al Voievodului Radu cel Mare (vezi nota următoare) și, în două rînduri, Domn al Țării Românești, prima oară între anii 1545 și 1554, a doua oară între anii 1558 și 1559.

[3] *Radu Vodă* — supranumit de către diecii lui de cancelarie, mai tîrziu și de cronicari, „cel Mare" — este un Basarab descendent din ramura Drăculeștilor; a domnit asupra Țării Românești, cu sprijinul boierilor Craioveşti (pentru care a creat instituția Marii Bănii a Craiovei), treisprezece ani (între 1495 și 1508), din care șapte i-a petrecut „în cea mai mare slăbiciune a puterilor sale", suferind atît de grav de podagră, încît trebuia să fie purtat de subțiori și „pus în rădvan" pentru a putea fi dus „din loc în loc". Meritele lui deosebite, care-i justifică epitetul „cel Mare", sînt în domeniul cultural: reconstruirea Mănăstirii Dealul, de lîngă Tîrgoviște, și ctitorirea bisericii acestei mănăstiri (1499—1501) — unul din cele mai frumoase monumente de arhitectură feudală românească, — precum și aducerea în țară a ieromonahului și tipografului muntenegrean Macarie, prin osîrdia căruia au fost tipărite, în prima tiparniță instalată pe pămîntul Țării Românești, în veche slavă, *Liturghierul* (1508), *Octoihul* (1510) și *Evangheliarul* (1512), primele cărți apărute pe teritoriul românesc.

și în alte părți; asprul asupritor își avea și el zilele de cucernicie. Neîmblînzit și-nsetat de sînge astăzi, mîne-și căta mîntuirea într-o danie cuvioasă. Ca toți tiranii, el credea, cu un act de pietoasă dărnicie, să poată șterge din cărțile provedinței divine urgia ce-și meritase prin alte fapte ce răspîndeau jale și teroare. Cronica, repetînd poate această antiteză tradițională, ne-a păstrat datină despre două clădiri ale lui. Una este cetatea de la Poienari, înălțată pe un pisc de munte în apa Argeșului, și cealaltă e mănăstirea Snagovului[1]. Ea spune că tîrgoviștenii mîniase foarte tare pe asprul Domnitor, insultînd pe un frate al lui. Era în ziua de Paști, și orășenii, bărbați și muieri, petreceau în ospețe; tinerii și fetele, împodobiți ca de sărbătoare, se veseleau în hore. Deodată, fără veste, sosesc slujitorii domnești și-i coprind de toate părțile; lupta nu era prin putință; toți erau prinși fără mijloace de apărare. Atunci, cîți au fost oameni mari și bătrîni, pe toți i-au tras în țeapă slujitorii lui Țepeș Voievod, și au ocolit tot tîrgul purtînd groaznicele lor trofee; mai îndurători, dar nu mai puțin cruzi pentru cei tineri, i-au pornit în ceată cu muierile lor, cu fete mari și cu copii, așa cum au fost împodobiți de ziua de Paști, i-au dus sus la munte, la Poienari, și acolo, zi și noapte, au lucrat, bieții creștini, la cetate, pînă s-au spart toate hainele de pe ei și pînă au rămas toți *desvăscuți*, cu pieile goale.

Ruinele cetății, în apriga lor pustietate, stau încă marture despre sălbatica răzbunare a Domnului și despre crudele suferințe ale sărmanilor osîndiți!

[1] Dacă mănăstirea și biserica de la Snagov nu sînt considerate de Odobescu, și pe drept cuvînt, ctitorii ale lui Vlad Țepeș, probabil că nu-i atribuie acestui domnitor nici cetățuia de la Poienari, deși tustrele sînt numite, aci, „clădiri ale lui", adică ale lui Țepeș Vodă. Într-adevăr, mica cetate de la Poienari nu a fost zidită din dispoziția lui Vlad Țepeș, ci numai refăcută — „prefăcută" ar zice Odobescu — în timpul domniei lui. Edificarea ei este, după opinia istoricilor, anterioară chiar „întemeierii" Țării Românești, fiind, probabil, opera Cavalerilor Teutoni, aduși în Transilvania de regele Andrei al II-lea, în 1211, pentru apărarea granițelor de sud ale Ungariei.

Asemenea fapte, adeseori repetate, au trebuit să deștepte mustrarea în cugetul lui Țepeș; ca să-și aline negreșit conștiința turburată, el se arată poate mărinimos și cu vechiul locaș de cuviosie ce sta singuratic în balta Snagovului. Tatăl său, Vlad Voievod Dracul, la 1441, și fratele său, Radu Vodă cel Frumos[1], la 1464, n-au fost mai puțin darnici către această mănăstire, care era o fundațiune a vechilor Domni Vintilești, poate chiar străbuni ai lor.

Radu cel Frumos este, poate, Domnul care lasă într-însa și o tipsie de argint (de 29 centimetre în diametru), ce se păstrează și pînă azi, purtînd pe cercul buzei, gravată cu litere slavone mari și frumos tăiate, o inscripțiune slavonă care zice pe românește:

† Cu mila lui Dumnezeu, Hw Radul Voievod
și Domn al toatei țărei Ungrovlahiei, fiul
preacuviosului și de Christos iubitorului Hw
Vlad marele Voievod.

Să mai adăogim încă cum că, în domnia lui, la 14⟨68⟩, un boier, anume Radu Trămîndat, la ceasul morții, lăsă și-nchină satul său de moștenire, Drăgoiești, sfintei mănăstiri Snagovul, pentru sufletul lui și al părinților lui, ca să le fie de vecînică pomenire, iar călugărilor de hrană.

Apoi și monachia Evpraxia, muma lui Vlăduț Voievod[2], se arată și dînsa darnică către acest sfînt locaș; la anul 7028 (1520), iunie în 11, Neagoe Basarab Voievod dete o poruncă

[1] *Radu cel Frumos* — frate și uzurpator, cu sprijin otoman, al lui Vlad Țepeș, a fost de patru ori Domn al Țării Românești; între 1462 și 1473, 1473 și 1474, cîteva luni în 1474 și între 1474 și 1475.

[2] *Vlad al V-lea* — supranumit „cel Tînăr", sau Vlăduț — fiu al lui Vlad al IV-lea Călugărul (1482—1495) și al celei de a doua Doamne a sale, Maria, călugărită Evpraxia, a fost frate vitreg al Domnului Radu cel Mare (vezi supra, p. 112, nota 3). La moartea lui Radu cel Mare, Vlăduț era nevîrstnic — avea doar patrusprezece ani. El va ocupa tronul Țării Românești, cu sprijinul otomanilor și al boierilor Craiovești, abia în 1510, după alungarea din scaun a lui Mihnea Vodă, zis „cel Rău" (vezi, în ediția de față, p. 5 și urm., narațiunea *Mihnea Vodă cel Rău*),

prin care întărea mănăstirei Snagovul toate cîte le dase și oricîte ar voi să mai dea, de a sa bună voie, acea bătrînă Doamnă, sfintei mănăstiri, părintelui egumenului și călugărașilor dintr-însa.

Mai mulți Domni și cîțiva particulari mai veniră și-n urma acestora, să adăoge sau să confirme averile și privilegiile anticului locaș; dar, cu secolul al XV-lea, putem zice că se încheie epoca în care mănăstirea stătu, bogată și strălucitoare, subt ocrotirea ctitorilor primitivi. Am menționat mai toate amintirile ce ea păstrează acum din acel period de antică splendoare, și nu-l putem mai bine închide decît cu cîteva pietre funerare.

Din cîte morminte au existat din vechime în biserica de la Snagov, zece mai stau acum în ființă, grămădite în partea dreaptă a advonului, dinaintea ușei despre choră și împrejurul pilastrului octogon ce desparte colțul despre sud-vest, purtînd toate inscripțiuni mai mult sau mai puțin citețe. Alte lespezi, roase, se mai găsesc prin biserică; dar cine poate spune pe ale cui trupuri au stat așezate? Singură numai una, mai mare, ce este în fața ușilor împărătești ale altarului, păstrează o tradițune. Se zice, — și poate nu e eroare, — că a fost piatra mormîntală a unui Domn crunt și nelegiuit, — a lui Țepeș, în gura poporului, — care înălțase la Snagov, în clădirile despre miazăzi, un fel de cameră de tortură din care osînditul, dupe ce suferise caznele impuse cu fier și cu foc, era azvîrlit, prin mijlocul unui scripete sau balistă, în adîncul iazului. Cu dărîmarea vechilor case, camera de tortură și scripetele au dispărut; dar încă de mai nainte, se

și va domni „un an și 9 luni și jumătate", pînă la „23 ghenarie" 1512, cînd, după cum se citește pe lespedea ce-i acoperă mormîntul de la Mănăstirea Dealul, venind Domn, tot cu ajutor turcesc și tot cu sprijin Craiovesc, „Io Basarab Voievod" — adică Neagoe Vodă, — și „fiind luptă, au tăiat capul lui Io Vlad Voievod, în cetatea București", „supt un păr", adaugă, stilizînd, cronicarul.

zice că mitropolitul Filaret,[1] al cărui nume e așa de popular prin mănăstirile țării, ar fi pus să șteargă literile dupe mormîntul urgisitului Domnitor, care clădise acele groaznice mașine, și i-ar fi așezat piatra, pentru vecînică pedeapsă, ori pentru izbăvirea nenorocitului său suflet, sub picioarele preotului, cînd iese cu sfintele daruri. Tot de așa simțiminte îmbins, răposatul episcop de Argeș, Ilarion,[2] a pus să șteargă din biserica Curții de Argeș un portret ce se zice a fi fost al lui Vlad Vodă Țepeș, și-n locul acela, a pus să zugrăvească pe al cuviosului arhiereu Iosif[3], cel dîntîi episcop argeșan și restaurator al frumoasei Biserici Episcopale.[4]

Dar ca să revenim la mormintele din Snagov, care poartă încă inscripțiuni, deși credem că sunt strămutate din locurile lor primitive, vom menționa unul ce arată pe patru linii, împrejurul lespezii, cuvinte slavone în care citim:

† A răposat ro-
bul lui Dumnezeu monachul Ioan marele logofăt, în
zilele precuviosului

[1] *Filaret* — episcop al Rîmnicului între anii 1780 și 1792, mitropolit al Ungrovlahiei între anii 1792 și 1793. Popularitatea numelui său „prin mănăstirile țării" se datorește în mare parte strădaniei lui de traducere și tipărire a *Mineelor*, începută de episcopul Chesarie Rîmniceanul (?—1780).

[2] *Ilarion* (1777—1845) — episcop de Argeș între anii 1820—1823 și 1828—1845.

[3] *Iosif I Sevastias* — episcop de Argeș între anii 1793 și 1819.

[4] Aceste nechibzuite meremetisiri de morminte și picturi — pe care Odobescu, prins în păinjenișul opiniilor cronicărești defăimătoare despre Vlad Țepeș, nu le apreciază pe măsura pasiunii sale arheologice declarate — au păgubit, probabil, istoria Țării Românești de două documente unice, pentru pierderea cărora nu ne poate despăgubi imaginea ridiculă a generațiilor de preoți snagoveni care, plini de o cuvioasă rîvnă răzbunătoare, au călcat, decenii de-a rîndul, în picioare „piatra lui Țepeș" — „pentru vecînică pedeapsă, ori pentru izbăvirea nenorocimîntești ale vajnicului Domn, ci, așa cum au arătat cercetările mai recente, o simplă groapă conținînd cioburi de ceramică și oseminte de cal preistorice.

și de Christos iubitorului Hw Basarab Voievod. În anul
7000 și 2, luna fev. 4.

Țărîna unui mare logofăt al lui Basarab Voievod, călugărit poate în Snagov, fu depusă subt această piatră la 1494. Alături cu dînsul zace, subt o lespede frumos sculptată cu litere regulate, coprinse într-o strașină adîncită împrejurul pietrei, un alt mare dregător, mort la 1512, sub domnia lui Radu Vodă Vlăduț. Pe aceasta se mai poate traduce:

† A răposat robul lui Dumnezeu Pîrvul,
mare dvornic al toatei țări a Ungrovlahiei
și despre Dunăre în...
...7020 ...5 luna iunie... zile, sîmbătă, la
ceasurile 4
ale zilei. Vecînica lui pomenire!

III

O DOAMNĂ REA ȘI UN DOMN BUN

Daca acum, ridicînd ochii de la morminte, vom căta o priveliște mai puțin întristătoare, pe pereții bisericei, picturile lor ne vor strămuta deodată într-un larg cîmp de ipoteze, atît asupra artei bizantine cît și asupra istoriei pămîntene. În adevăr, zugrăveala interioară a bisericei prezentă graduri așa felurite de măiestrie, încît, la fiește chip, la fiește icoană, la fiește obiect zugrăvit, trebuie să facem o distincțiune între ceea ce este veche pictură bizantină de stilul arhaic al școalei lui Panselinos[1], domnitoare mai ales în mănăstirile Muntelui Atos, și ceea ce este adaos, prefacere, meremet dintr-o epocă de decadență grotescă, operă poate a nedibaciului reparator al bisericei, de la 1815. Trebuie să observăm

[1] *Manoil Panselinos* — pictor și călugăr grec din Tesalonic, trăitor pe la sfîrșitul veacului al XI-lea și începutul celui de al XII-lea, considerat întemeietor al școlii de pictură bizantine.

că mai cu seamă sfinții, ale căror chipuri, într-o mărime superioară naturei, ocupă pereții laterali și rotunjiți ai chorei, înfățișează caracterele unei arte mai antice, mai corecte; pozele lor schematice nu-i opresc d-a păstra în figuri urmele unui penel sigur și adînc inspirat de simțul mistic al artelor religioase în Orient; veșmintele țin, asemeni, forme și desemnuri antice, printre care vom deosebi, — lăsînd la o parte multe particularități mărunte și caracteristice, — stiharele acoperite cu cruci de purpură și de aur ale unor sfinte personagie, și căciula de o formă originală și cu totul medievală a sfîntului Iacov Persianul. Aceste icoane poartă, fiecare, numele sfîntului în limba slavonă, și iată cum sînt dispuse:

La stînga, începînd de la tîmplă, se află:

Maica Domnului; — Împăratul Împăraților și Domnul Domnilor și marele arhiereu Iisus Christos Mîntuitorul; — Sf. Ioan Înainte-Mergătorul; — Sf. Procopie; — Sf. Artemie; — Sf. Mina; — Sf. Galaction; — Sf. Mina Egipteanul[1]; — Sf. Sava Stratilat.

La dreapta, începînd iarăș de la tîmplă, sunt:

Sf. Dimitrie; — Sf. Gheorghie; — Sf. Teodor Stratilat; — Sf. Iacov Persianul; — Sf. Nichita; — Sf. Eustatie, cu doi copii; Sf. Agapie și Sf. Teopist; — Sf. Constantin și Sf. Elena[2].

Partea cea mai mare a picturilor ce ornează ceilalți pereți cu icoane, nu merită cîtuși de puțină atențiune, nici ca artă, nici ca vechime; dar peretele ce vine-n fața tîmplei și cel ce stă d-a stînga, cînd intri în advon, prezentă mult interes prin portretele domnești ce se văd pe dînsele.

Cunoștințele noastre genealogice asupra Domnilor pămînteni nu sînt încă acum destul de întinse și de lămurite ca să ne putem explica gruparea și filiațiunea deosebitelor chipuri ce se reproduc cu identitate pe acei doi pereți. Să ne mulțumim deocamdată a le enumera în ordinea în care

[1] Partea de jos a trupului e tăiată de o fereastră *(n. a.)*.
[2] Idem *(n. a.)*.

se află, și poate că timpul va vărsa asupra lor mai multă lumină.

Pe porțiunea din dreapta zidului din choră, este, mai întîi, *Neagoe Basarab* cu fiul său, *Teodosie Voievod*. Deși părintele Ghermano Brătianu i-a înscris la căpătîi acea enigmă istorică fără sens, pe care am menționat-o mai sus, dar prezența junelui Teodosie, tipul chiar al lui Neagoe, cu buclele-i aurii lăsate pe piept, cu figura sa dulce și blajină, cu mustățile-i răsucite în jos, nu lasă nici o îndoială asupra persoanei reprezentate în acest portret. Alături cu dînsul stă **Іw Мирчѣ Воєвод**[1], și amîndoi țin, ca ctitori, biserica pe palme. Costumul acestui Mircea nu este cel îngust și cavaleresc purtat de Mircea Bătrînul în portretele sale de la Cozia și de la Curtea de Argeș; e un costum larg, oriental, un caftan lung de stofă de fir cu guler de blană, astfel cum poartă principii noștri din secolul al XVI-lea și următori. Acest Mircea nu e, dar, *cel Bătrîn*, ci poate Mircea *(Ciobanul?)* fiul Mihnei, cum pare a o dovedi portretele ce urmează[2].

De partea stîngă a ușei, stă **Іw Петрѣ Воєвод**[3], purtînd într-o mînă o basma roșie cu bordură de fir, și în cealaltă o cruce cu trei răscruci (una mai mare la mijloc, și alte două mai mici, sus și jos). Lîngă dînsul stă un tînăr, **Іw Радѣ Воєвод**[4], ș-apoi altul, și mai mic de talie, **Іw Мирчѣ Воєвод**[5]. În sfîrșit, la margine, tăiat în mare parte de ușa laterală, care dă trăcere din advon la choră, este chipul Doamnei Chiajne, **Гидж. Кнежна**[6], purtînd, ca toate

[1] Grafie chirilică. Citește: *Io Mircea Voievod*.
[2] Portretul acesta este, într-adevăr, al lui Mircea Ciobanul (Domn al Țării Românești între anii 1545—1554 și 1558—1559), dar Mircea Ciobanul nu este fiul lui Mihnea Vodă cel Rău (Domn al Țării Românești între anii 1508 și 1510), ci al lui Radu cel Mare (1495—1508).
[3] Grafie chirilică. Citește: *Io Petru Voievod*.
[4] Grafie chirilică. Citește: *Io Radu Voievod*.
[5] Grafie chirilică. Citește: *Io Mircea Voievod*.
[6] Inscripție slavonă. Citește: *G⟨os⟩p⟨o⟩dj⟨a⟩ Kiejna*, adică, pe românește, Doamna Chiajna.

celelalte portrete, o coroană naltă de aur pe cap, cu deosebire că a ei nu este terminată cu bumbi, ca a principilor bărbați. În mîna stîngă ea are o basma roșie cu ciucuri de fir; în cea dreaptă, o cruce întreită, ca a lui Petru Voievod.

Negreșit că din aceste deosebite personagie e lesne a recunoaște pe Mircea, soțul Chiajnei, și pe fiul lor, Petru Voievod Șchiopul. Dar cine sunt tinerii Radu și Mircea Voievozii? Ce caută toți aceștia la un loc cu neîmpăcații vrăjmași ai familiei lor, principii Basarabi? Iată enigme grele de descurcat.

Știm că Petru Voievod Șchiopul a avut de frate pe Alexandru Voievod. Avut-a el oare și alți doi, anume Petru și Mircea, care au murit tineri? Se poate; dar atunci de ce lipsește portretul lui Alexandru Vodă, care, el, era frate mai mare? Știm că Petru Voievod a fost însurat cu o transilvană, Elena Cherepovici, de la care a avut numai o fiică, Tudoriţa. Dar oare avut-a el, de la o altă soție, doi feciori, anume Petru și Mircea? Vîrsta tinerilor din portrete și tăcerea completă a istoriei dau pînă acum puțină probabilitate acestei ipoteze. În sfîrșit, zugrăvitu-s-a biserica din Snagov, sau cel puțin aceste portrete, în timpul domniei lui Mircea Vodă (între 1545 și 1559), sau în a lui Petru Vodă (1560—1567)? Atunci pentru ce s-au pus și Neagoe Basarab, căci el nu e nici ctitorul primitiv al bisericei, nici rudă a familiei lui Mihnea cel Rău.

Documentele nu ne păstrează nici o amintire despre vreo reparațiune sau înfrumusețare făcută mănăstirii de către Neagoe, de către Mircea Ciobanul sau de către fiul său Petru. Singur, prin acei timpi, Vlad Voievod, cel de s-a-necat scăldîndu-se în Dîmboviță la Popești,[1] ne spune, la 1530, că

[1] *Vlad Voievod* — fiul lui Vlad al V-lea, „cel Tînăr", sau Vlăduț (vezi supra, sub cap. al II-lea — *Îndoieli asupra ctitoriii*, p. 114, nota 2) a domnit în Țara Românească între anii 1530 și 1532. „Scalda" din care i s-a tras moartea pare să fi fost — cel puțin așa presupun cîțiva istorici — consecința unui chef fără măsură, căci nevladnicul Domn s-a-necat cu cal cu tot.

văzînd mănăstirile Snagovul și Tînganul „rămase fără de cercetare și slăbite, a luat seama de ele și le-a îngrijit pe cît a fost cu putință stăpînirii sale, și, nimenui silă nefăcînd, ci de la sine și din averea sa, le-a dăruit moșia Gîrla Lungă, ca să-i fie lui și părinților lui spre veșnică pomenire, pînă ce vor sta în ființă sfintele mănăstiri, și să-l scrie în sfînta proscomidie, și în sfîntul pomelnic să-l pomenească cu sfinții ctitori la toate vosgleșeniile în biserică, iar dupe încetarea vieței sale, să aibă, pe an, în cîte o zi, seara, paraclis, cu colivă și cu stropire de vin și cu priveghere de noapte, iar dimineața, iarăși cu colivă și cu stropire de vin."

Asemenea drepturi ctitoricești, nimic nu ne spune daca și le dobîndise, și prin ce fel de daruri sau de întăriri și le căpătase, Neagoe Basarab, Mircea Ciobanul și familia îndoioasă a Doamnei Chiajnei și a lui Petru Vodă, de două ori zugrăviți pe pereții bisericei. De aceea, în zadar ne vom sili a lumina cestiuni asupra cărora lipsesc acum orice datine pozitive[1].

[1] Deși cu cîteva rînduri mai înainte, Odobescu, conștient de lacunarele — pe vremea sa — „cunoștințe genealogice asupra Domnilor pămînteni", părea să se „mulțumească" numai cu enumerarea portretelor domnești de pe pereții bisericii de la Snagov, „în ordinea în care se află", iată-l acum atras (în ultimele patru alineate) de ispita adeseori amăgitoare a ipotezelor. Dacă în ceea ce privește narațiunile istorice *Mihnea Vodă cel Rău* și *Doamna Chiajna*, stabilirea corespondențelor dintre adevărul istoric și ficțiunea literară, mai bine zis dintre starea civilă a *persoanelor*, atestată documentar, și starea civilă a *personajelor* este o chestiune extrinsecă, aci, aflîndu-ne pe terenul istoriei propriu-zise, deci nemaiavînd de-a face cu *personaje*, ci cu *persoane*, stabilirea filiației lor reale, a adevărului documentar, se impune ca o chestiune intrinsecă. Este ceea ce încercăm să facem în rîndurile următoare, nu mai înainte însă de a preciza că nu considerăm „erori" ale lui Odobescu filiațiile stabilite de el pe baza cunoștințelor genealogice — lacunare — proprii tuturor istoricilor timpului său, și nu mai înainte de-a atrage atenția ctitorului asupra frazei „în zadar ne vom sili a lumina cestiuni asupra cărora lipsesc acum orice datine pozitive"; formulată în 1861 sau 1862, această frază sprijină cu încă un argument opinia acelor comentatori care au susținut caracterul literar al celor două „scene istorice" și intenția lui Odobescu de a face literatură în cele două „episoade" împrumutate

Mai lesne și poate chiar mai profitabil va fi să cercăm a complecta costumul Doamnei Chiajne, pe care deschiderea unei uși, tocmai la locul unde se află dînsa zugrăvită, l-a știrbit, d-o parte, chiar de la piept în jos.

Nici un jurnal de mode nu ne-a păstrat modelul și tiparele grațioaselor podoabe cu care elegantele noastre Domnițe și jupanițe din secolii trecuți veneau în ajutorul grațiilor lor firești; nici un amabil cîntăreț, *trubadur* pămîntean din vechime, nu s-a aflat ca să ne lase descrierea taliei lor, mlădiită subt un port strălucitor; nici un artist înamorat, din

---

din cronicele românești, opinie căreia ne-am raliat în ediția A.I. Odobescu, *Pseudo-cynegeticos* (București, Editura Eminescu, 1972, p. 273—280). Rezumînd cele spuse atunci referitor la filiația documentară a personajelor, precizăm: Mircea Ciobanul, Domn al Țării Românești între anii 1545—1554 și 1558—1559, și soția sa Chiajna (1525?—1600?) au avut trei coconi: 1) *Petru*, domnitor în Țara Românească, sub numele Petru cel Tînăr, între anii 1559 și 1568; 2) *Radu*, Domn cu numele al Țării Românești în 1591, numit și revocat de Poarta Otomană într-un interval atît de scurt, încît nici n-a ajuns să-și ia tronul în primire; 3) *Mircea*, nedomnitor.

Petru cel Tînăr (pe care Odobescu îl confundă cu Petru Șchiopul, fiul lui Mircea *sin* Mihnea Vodă cel Rău, domn al Moldovei între anii 1574—1579 și 1585—1591, căsătorit cu o grecoaică, Maria Amirali, și, după moartea acesteia, cu o Irina Circaziana, zisă și „Botezata") a fost căsătorit — la 16 ani! — cu *Elena Cherepovici* și a domnit sub oblăduirea mamei sale, cu care a împărțit de altfel și necazurile exilului. Cît despre *Tudorița*, nu toți istoricii sînt de părere că a fost fiica lui Petru cel Tînăr, căci, se spune, Domnul s-a căsătorit la 22 august 1563, și în ianuarie 1564 venea pe lume Tudorița... Care va fi fost adevărul? Numai Doamna Elena îl va fi cunoscut... Istoricii, știind că în mai 1564 Elena Cherepovici părăsea pentru totdeauna Țara Românească, întorcîndu-se în Transilvania, presupun „neînțelegeri" între noră și „apriga soacră" Chiajna.

Cîteva cuvinte și despre *Alexandru Voievod*. Acesta a fost, într-adevăr, frate mai mare al lui Petru Vodă Șchiopul, deci fiu al lui Mircea, care, la rîndu-i, era fiul lui Mihnea Vodă cel Rău, și a domnit în Țara Românească între anii 1568 și 1577. Inexistența portretului acestui Domn pe pereții bisericii de la Snagov este explicabilă de vreme ce lăcașul fusese renovat de Petru cel Tînăr, cu care Alexandru nu era frate, dar pe care Odobescu îl considera una și aceeași persoană cu Petru Șchiopul.

vremurile înapoiate, nu ne-a schițat, în vreo gingașă pictură, chipul amantei sale în veșmintele-i originale. Reduși dar la izvoare serbede și puțin atrăgătoare, la foi de zestre, la hrisoave mucede și la portrete de biserici, aspre și înegrite, ne cerem mai dinainte iertare de la acea rară cititoare română care va lua în mînă aceste pagine de archeologie costumară. Am dori să-i descriem, sub culorile cele mai plăcute, grația impunătoare și gravă ce era tipărită în conturnele drepte și regulate ale lungelor veșminte străbune; am dori să amintim, prin cuvinte nimerite, efectul plăcut ce produc vederii desemnele bogate ale grelelor stofe antice și formele elegante ce se da odinioară masivelor giuvaieruri de aur, de smalt și de pietre scumpe. Vedeți, spre exemplu, cu ce armonioasă splendoare sunt îmbrăcate Domnițele din Biserica Episcopală de la Curtea de Argeș, unde picturile mai îngrijite au conservat cu fidelitate costumele secolului al XV-lea și al XVI-lea.

La femeile din această din urmă epocă, o ie sau o cămașă din pînză subțire, cusută în lungul mînecilor cu vărgi de fir și de culori vii, dar bine potrivite, învălește brațul sub largile-i cute și se încheie la mînicuțe cu o betelie decorată; altița de pe umăr e bogat cusută cu fluturi de aur, și încrețul e compus de largi găitane, ca niște brățări de fir. Pe d-asupra, vine rochia roșie, vărgată în lung și deschisă rotund la piept, d-asupra sînului, care este acoperit de un pieptar cu dungi încrețite și cu un mic guler roșu răsfrînt; fusta, în cute, e îngustă și compusă din două bucăți, cusute una de alta, mai sus de genuchi, precum sînt încă vîlnecile sau cretințele țesute de țărancele române. Pieptul însă poartă o podoabă ce a lipsit acum cu totul din portul național: e un fel de semicerc de fir, susținut de bentițe late, tot de fir, care, în sus, trec peste umeri ca niște bretele și, în jos, se coboară pe șolduri, subt un larg brîu de mătase sucită, încins de mai multe ori la mijloc. Pe d-asupra acestor veșminte vine scumpa dulamă de serasir înflorat, cu guler mic de blană, cu găitane și cu nasturi sau bumbi de aur d-a lungul piepților și a pulpa-

nei; locul mînecei e însemnat numai printr-o crestătură cu blană; iar d-asupră-i, pe umeri şi la subţiori, sunt încheietori şi bumbi auriţi. Poala de jos a dulămii e crestată în mai multe locuri şi ornată cu găitane largi, de sub care iese piciorul, învăscut într-un călţun roşu, lung, subţire şi încovoiat la vîrf.

Capetele poartă coroană, căci sunt capete domneşti; dar poartă o coroană fictivă, convenţională, căci nu putem crede să fi ţinut vreodată pe un gingaş cap de femeie, — fie chiar şi cap coronat, — acele largi şi incomode coşuleţe, închipuite de metal preţios şi de pietre nestemate. Podoaba obicinuită, pe acele timpuri, de damele bogate, ne-o descrie jupaniţa Rada, fiica Barbului comisul, cînd, la 1565, dăruieşte, pentru icoana Maicii Preacurate de la Snagov, *„o podoabă de cap femeiască, ce se cheamă* mesal, *adică de pînză de cănăvăţ cu fluturi de aur şi cu mărgăritar"*.

Pe lîngă această găteală de stofă, ce negreşit îmbrobodea capul, jupaniţele din vechime purtau încă, atîrnate de cosiţele ce le încadrau obrajii, nişte lungi cercei, precum se şi văd la cele mai multe portrete ctitoriceşti din secolii aceia. O podoabă de felul acesta se păstrează în sicriul sfintei Filotei din Biserica Domnească de la Curtea de Argeş; dar valoarea ei principală este acea formă antică, căci materiile ce o compun sunt de un mic preţ şi, lăsîndu-ne numai să înţelegem tot luxul de care asemenea scule erau susceptibile, dovedesc că aceea de la Curtea de Argeş este darul unai femei puţin avute. Iată forma acestui ornament: două plăci ovale de cornalină de deosebite mărimi şi despărţite prin doi mai mici samfiri alăturaţi, — încinse toate în cercuri ornamentate de argint, — formează un fel de cercel, la care sunt aninate şase lungi lănţuşe de argint, compuse de verigi pătrate. Un lanţ de acelaşi fel, dar mai lung şi destinat a se pune pe cap, sau a încinge bărbia, leagă îmbii cercei, care se înfigeau în coade cu cîte în cîrlig şi atîrnau pînă pe piept. Să închipuim însă, în loc de materii aşa fără preţ, nişte frumoase agrafe de aur cu pietre scumpe şi scînteietoare; şi-n loc de

grosolane şi rare cătuşe de argint, o coamă stufoasă de sîrmă aurită sau de fine lănţuşe veneţiane, şi atunci, negreşit, ne vom face o idee exactă de forma acelor podoabe care încadrează, ca nişte plete de aur, figurile blînde ale Doamnelor noastre, în portretele lor de pe la mănăstiri.

În sfîrşit, spre a înregistra şi a complecta toate obiectele felurite ce alcătuiau găteala unei nobile dame din timpii trecuţi, în ţară la noi, să ne fie iertat a transcrie aci foaia de zestre a Stancăi, fiica monachului Dositei Brăiloiu şi soţie a paharnicului Obedeanu, pe care o găsim printre actele de proprietate ale moşiei Cuneştii a Snagovului. Iată, din cuvînt în cuvînt, acest curios document:

Cu mila lui Dumnezeu însemnăm zestrile fie-mea Stancăi precum scrie în jos:

1 salbă za[1] aţe 20, de cîte cinci.
12 şiruri de mărgăritar.
1 cunună de aur cu diamanturi şi cu robinuri.
1 pereche brăţări de aur cu zale.
1 pereche cercei de aur cîte cu un picior de samfir şi cu robin.
1 pereche cercei de aur cîte cu un picior de smarand şi cu robin.
1 inel de aur cu un diamant.
1 inel cu şase diămănţele.
1 inel cu un samfir alb.
1 inel iar cu samfir.
1 inel cu robin şi cu două diămănţele. Bani de cap timin; jumătate poleiţi, jumătate albi.
1 îe cu mărgăritar.
4 ii cu sîrmă.
4 ii cu fir.
12 ii cu mătase.
5 mărămi cusute cu fir şi cu mătase.
1 maramă cusută tot cu fir.
1 dulamă de serasir cu pacea de samur şi cu nasturii de aur.

[1] *Za* (v. sl.): De.

1 dulamă de lastră verde cu pacea de samur, cu nasturii de mărgăritar.

1 dulamă de lastră roşie cu rişi, cu nasturii de mărgăritar şi cu sîrmă.

1 zăbun de sandal de Veneţia cu feţe.

1 rochie de serasir, cu gurile de fir, cu sponcile de argint cu smant.

1 rochie de belacoasă roşie, cu gurile de frânghie, cusută cu sîrmă, cu sponcile de argint poleite.

1 rochie de belacoasă galbină, cu flori de fir, cu gurile de frânghie cusute cu fir, cu sponcile de argint poleite.

1 rochie de hataia cu flori de mătase, cu guri de frânghie, cu sponci de argint.

1 rochie atlaz cu flori de mătase, cu guri de frânghie, cu sponci de argint poleite.

1 brîu cu vărgile de fir.

3 mese alese cu 3 peşchire alese.

1 maramă de oglindă, de Ţarigrad.

1 maramă de mîni aleasă, umplută cu fir.

1 maramă de mîni cusută cu mătase, umplută cu fir.

1 oglindă.

12 tipsii de cositor.

12 talere de cositor.

12 cuţite cu plăsele de argint şi cu furculiţe de argint.

12 linguri de argint.

1 solniţă de argint.

1 căţie de argint, mare.

1 bohordar de argint cu cîmpul poleit.

1 cupă de argint.

2 sfeşnice de aramă cu mucările lor.

1 scatulcă de vutcă.

1 lighean cu ibric.

Aşternutul cum se cade:

1 pilotă de atlaz.

1 plapomă de-hataia cu flori de fir, cu ciarşaf cu colţi.

1 ciarşaf cusut cu mătase şi cu fir.

2 ciarşafuri cusute cu mătase.

1 ciarşaf cu împletituri de tiriplic.

2 perne de tulpan cu flori de tiriplic, cu răţele de fir.

4 pernioare mici de Ţarigrad, cusute cu fir.

2 perne mari şi 4 mici, alese şi cu răţele cu fir.

2 perne de frînchie.

1 zăvaz de taftă leşască cu feţe.

1 covor mare de pat.

1 covor segedea de masă.

2 covoare segedea de carîtă.

Carîtă cu şase telegari.

1 cal de ginere cu podoabele lui.

150 oi; 100 oi cu miei, 50 oi sterpe.

12 iepe cu mînzi.

1 armăsar.

12 vaci cu viţel.

12 boi.

6 mătci de stupi.

12 pogoane de vie la Dobroteni, cu tot locul nostru.

Moşia Viişoara cu vie, însă cîtă am ţinut noi mai nainte.

Moşia Coteniţa.

Moşia Nenciuleştii.

400 stînjeni moşie ot[1] Cuneşti, sud. Ialomiţă.

Moşia Cioroiul dupe Hamărade, sud. Dolj.

Moşia ot Uricheşti.

Vîa de la Turcineşti, alături cu vîa lui Mihai căpitanul.

8 suflete de ţigani.

2 fete de ţigani, în casă.

Acestea de la noi, iar de la Dumnezeu milă şi blagoslovenie.

Dositei monachul Brăiloiu.

Iată o bogată foaie de zestri felurite! Cîţi proci nu vor fi peţit mîna avutei mirese! Cîţi coconi sprinteni nu-şi vor

[1] *Ot* (v. sl.): De.

fi încurat armăsarii ageri subt obloanele ei! Cîți becheri zgîrciți nu vor fi lingușit slugărește pe bătrînul monach!

Dar îndestul! Enumerînd hainele, sculile, averile și binecuvîntările, lăsate fiicei sale Stancăi de boierul călugărit Brăiloiu, noi am uitat că vorbeam de Doamna Chiajna, femeie cu deosebire energică și intrigantă, căria, negreșit, timpul îi era prea scump spre a-l răsipi în podoabe și găteli.

Am cercat, sînt cîțiva ani, a reprezenta, în această Doamnă, un caracter de muiere aspră, viteză și ambițioasă. Poate că atunci, într-o nuvelă istorică, am exagerat puțin trăsurile portretului; dar cronica și relațiunile ambasadorilor străini la Constantinopol ne stau dovadă spre a-ncredința despre curagiul și despre uneltirile zavistioase ale Doamnei Chiajne sau Cezarine. Văduvă de Domn, ea știu, prin dări de bani, prin cîștigări de protecțiuni, prin lupte războinice făcîșe, să așeze, pe rînd, în domnie, pe amîndoi fiii săi, Petru și Alexandru[1]. Ea învățase de la soțul ei, Mircea Vodă Ciobanul, a nu se da în laturi dinaintea nici unei neomenii, spre a ajunge la țința nepregetată a neamului lor, la domnire. Cruzimea tradițională a familiei lui Mihnea cel Rău ne-o atestă încă și cinci lespezi din biserica de la Snagov, întinse preste cenușa a cinci victime ale ei.

Pe cînd Mircea Ciobanul, rătăcitor prin țările vecine, dupe uciderea tatălui său în Sibii, căuta să-și cîștige, prin orice mijloace, tronul răpit familiei sale de alți Domni Basarabi sau Călugărești, în Țara Românească trăia un boier, Dragomir postelnicul, ce avuse, de la soția sa Marga, patru feciori: Udrea, Radu, Barbu și Cracea. Ca cei mai mulți boieri din acea vreme, junele Udrea nu văzu cu plăcere planurile lui Mircea, realizate pentru întîia oară pe la 1550[2]. Așadar, cîrma țării era să-ncapă în mînele sîngeroase ale

[1] Vezi supra, p. 121, nota 1.

[2] Mircea Vodă Ciobanul se înscăunează în anul 1545, — așa cum de altfel scrie și Odobescu, cu numai cîteva pagini mai înainte, cînd încearcă să deslușească identitatea chipurilor pictate pe pereții bisericii de la Snagov, — și nu „pe la 1550".

fiului Mihnii! Cîte răzbunări, plămădite în păsurile pribegiei, se vesteau pentru urmașii celor ce gonise pe tatăl lui din domnie! Cîte lacome răpiri se pregăteau de către noul Domnitor, spre a scutura mizeria ce o tîrîse poate atîția mari de ani, pe țărmurile străine![1]

Prevestirile nu fură amăgite; abia de două săptămîni sosise Domnul în scaun, și îndată puse de tăie pre Coadă vornicul și pre frate-său Radu comisul, pe Dragul stolnicul și pe Stroe spătarul, pe Vintilă comisul și pe alți mulți boieri, muncindu-i mai întîi spre a le afla toate avuțiile și a-i stoarce de tot ce ei aveau. Unii însă, printre care era și Udrea, fiul lui Dragomir postelnicul, prinseră mai dinainte de veste și fugiră în Ardeal, căutînd acolo scăparea vieței lor și o ajutorință spre a răsturna pe Domnul vrăjmaș. Dar doi ani trecură înainte ca ei să poată aduna un cîrd de oștire, cu care, în sfîrșit, în toamna anului 1552, izbucniră în țară. Mircea luase știre despre urmările pribegilor și, înaintînd către dînșii cu oaste, pe rîul Prahovei în sus, îi întîmpină la sat la Periș, se bătu cu ei și-i răzbi cu totul. Care dintr-înșii avu zile, scăpă cu fuga înapoi; alți mulți pieriră pe loc; iar printre cei robiți fu și Udrea sau Udriște vistierul, pe care Voivodul, în ziua, poate, de 12 noiemvrie, anul 1552, îl ucise în sat la Onceștî[2].

[1] Bineînțeles că dacă Mircea Ciobanul nu este fiul lui Mihnea Vodă cel Rău (vezi supra, p. 112, notele 2, 3, și p. 121, nota 1), nu poate fi vorba nici de „cruzimea tradițională a familiei lui Mihnea cel Rău", și nici de întreținerea unui spirit de *vendet ta*, — „duh de neimblînzită răzbunare", — în „familia" lui Mihnea Vodă („Mircea Ciobanul—Petru Șchiopul" etc.), cum își imaginează, pornind de la o simplă ipoteză, Alexandru Odobescu.

[2] Lupta a avut loc, într-adevăr, la Periș; Mircea Ciobanul i-a „răzbit cu totul" pe boierii „de price", care aduceau cu ei, din Ardeal, după moda timpului, un nou pretendent de pripas; Udriște vistierul, și un alt boier, Teodosie, marele ban, își pierdură capul; dar toate aceste cruntе întîmplări se petrec în anul 1548, nu în 1552, cum scrie Odobescu, confundînd lupta de la Periș cu aceea care va avea loc la Mănești, în 1552, luptă din care Mircea Ciobanul va ieși înfrînt, fiind nevoit să-și părăsească, pentru un timp, tronul.

Trupul lui fu adus la Snagov, și pe lespedea ce-l acoperă citim încă cuvinte slavone ce zic:

† Tăiat a fost jupîn
Udrea, de către Mircea Voievod, în satul Onceşti. A fost el
fiul lui Dragomir postel-
nicul şi al jupăniţei sale Marga. În anul 7060 lun.
noiem., 14.

Sărmana mumă, văduvă poate pe atunci, renunţă, dupe această nouă pierdere, la mulţumirile casnice ale vieţei de familie, acum atît de amărîte, şi se retrase într-o mănăstire, schimbîndu-şi numele de Marga în acela de monachia Efrosina. Nu ştia, biată mumă, că alte răstriști, mai grozave, avea să încerce încă duioasă inima sa!

În adevăr, fiii săi cei mai juni crescuseră în vîrstă deodată cu fiii ucigaşului fratelui lor mai mare, şi ura se dezvoltă deopotrivă în sufletul fiecăruia dintr-înşii. Din partea sa, Doamna Chiajna, epitroapă îngrijată a domneştilor săi fii, hrănea în sînul lor acel duh de neîmblînzită răzbunare care învăluie domniile acestui neam, de la Mihnea cel Rău pînă la Mihnea Grecul[1], ca într-o mantie scăldată în sînge românesc.

Dupe mai multe plîngeri ale boierilor în contra lui Petru Şchiopul, cel dintîi moştenitor al Mircei, plîngeri încîlcite toate din intrigile Chiajnei, Poarta, spre a-mpăca sau spre a nemulţumi pe toţi deodată, dete domnia, la 3 mai 1569, lui Alexandrul, fratele mai mic al Petrului[2]. Un Domn aşa

[1] *Mihnea Grecul*, sau *Mihail Radu*, sau *Radu Mihnea* — Domn al Ţării Româneşti între 1601 şi 1602, în 1611 şi între 1611 şi 1616; între 1616 şi 1619 este Domn al Moldovei, apoi, între 1620 şi 1623, din nou Domn al Ţării Româneşti, şi din 1623 pînă în 1626 ocupă pentru a doua oară scaunul domnesc al Moldovei. Porecla „Grecul" i se trage din faptul că în politica internă s-a sprijinit îndeosebi pe boierii greci, care aveau mai multă trecere la Poartă decît boierii pămînteni. (Vezi şi infra, p. 134, nota 2.)

[2] Vezi supra, p. 121, nota 1.

tînăr da tuturor speranţa unei domnii blînde şi spornice în fapte bune. Ca în multe rînduri, toată ţara, şi boierii pribegi cu dînsa, se amăgiră de acest vis; toţi, de toate părţile, se grăbiră a alerga să se-nchine noului stăpînitor. Din ţările vecine soseau mereu pămîntenii înstrăinaţi de mari de ani, cu gîndul să-şi afle acum o viaţă liniştită în căminile lor strămoşeşti. Obosiţi de ură şi de suferinţe, toţi păreau a lăsa uitării nevoile şi împărecherile trecute.

Dar, în mijlocul acestei înfrăţiri generale, cruzimea bănuitoare a domneştei familii veghea, ascunsă subt o perdea de făţărie; ea aştepta, cu un zîmbet viclean pe buze, să-şi vază toate prăzile adunate împrejur. În sfîrşit, într-o zi de 1 septemvrie, la 1569, planul urzit pe tăcute în palatul domnesc, se dete pe faţă printr-o groaznică măcelărie. În oraş la Bucureşti, toţi boierii cunoscuţi sau bănuiţi ca vechi duşmani ai familiei stăpînitoare, fură coprinşi de slujitorii domneşti, şi capetele lor trunchiate formară un alt morman, ca cel ridicat la Moldova, pe aceiaşi timpi, de Alexandru Vodă Lăpuşneanul.[1] Cronica ne-a păstrat numele a mai multor din victimile acestei zile: „Radu logofătul de la Drăgoieşti, şi Mihnea de la Bădeni, şi Stan Udrişte vistierul, şi Tudor de la Bucov, şi Vladul Caplii, şi Pătraşcu, şi Calotă, şi Stan fiul Drăguleţului, şi Radu stolnicul de la Boldeşti, şi Radul[2] fiul lui Socul vornicul". Printre aceştia noi recunoaştem pe Radul stolnicul, şi trebuie să adaugem pe fraţii săi, Barbul şi Cracea, fii ai lui Dragomir postelnicul.

Pe cîteşitrei trupuri acum neînsufleţite, jalnica lor mumă, Efrosina monachia, i-a strămutat în mănăstirea Snagovul, şi pe pietrele lor, neasemănate în mărimi şi forme, s-a scris:

[1] *Alexandru Lăpuşneanu* — în două rînduri Domn al Moldovei: prima oară între anii 1552 şi 1560, a doua oară între anii 1564 şi 1568. "Mormanul de capete" boiereşti — pare-se douăsprezece la număr — a fost „ridicat" de Alexandru Lăpuşneanu în noiembrie 1564.

[2] Acest Radu este eroul intrigii erotice din naraţiunea *Doamna Chiajna*, fiu al vornicului Socol, presupus otrăvitor al domnitorului Pătraşcu cel Bun (1554—1557).

† Tăiat
a fost jupîn Radul stolnicul, de către Alexandru Voievod;
și a fost el fiu al lui Dra-
gomir postelnicul; și muma lui [a fost] monachia Efrosina.
În anul 7078, luna sept. 4 zile.

† Tăiat a fost
jupîn Barbu, de către Alexandru Voievod, în orașul Bucu-
rești; și a fost el fiul lui Dragomir pos-
telnicul; și muma lui [a fost] monachia Efrosina. Luna sept.
4 zile. În anul 7078.

† Tăiat a fost jupîn
Craccea, de către Alexandru Voievod, în București; și a fost el
fiul lui Dragomir postel-
nicul; și muma lui [a fost] monachia Efrosina.
În anul 7078.

Nenorocita mumă n-avu putere a trăi mai mult decît pînă ce văzu, așternute una lîngă alta, cîteșipatru pietrele mormîntale ale fiilor săi[1]. Atunci, zdrobită de o nespusă și nemîngîiată durere, ea își caută un loc modest alături cu nefericiții ei copii, și adormi de somnul veciniciei, subt o îngustă lespede, care, trunchiată azi în două bucăți, poartă următoarea inscripțiune, plină de o jale pătrunzătoare:

† A ră-
posat roaba lui D-zeu mona-
cari au fost tăiați. Vecîni-
chia Efrosina, dupe moartea
a patru fii ai săi,
ca pomenire! Mult întris-
tată mumă pînă la moarte.

Pe acest mormînt zdrobit și pe cele patru mai sus arătate, grămădite toate în biserica de la Snagov, se citește, dar, o dramă, plină de interes și de mișcare, o dramă ce ar fi rămas cu totul în uitare, daca n-am găsi-o săpată pe acele

[1] Toate inscripțiunile mormîntale de la Snagov, pe care le-am reprodus românește, sunt scrise în limba slavonă *(n. a.)*.

pietre funerare. Astfel, dar, monumentele vechi aduc adeseori, din vremurile trecute, răsunete pline de glorie sau de jale: ele ne sunt adeseori învățăminte pline de o filosofie adîncă și ne fac a vedea cum timpul șterge și alină toate patimile pămîntești. Vedeți chiar în biserica de la Snagov cum toate urele au pierit în brațele morții! Doamna Chiajna, cu familia sa, stă acolo de veacuri pe pereți, privind cu liniște și cu blîndețe la mormintele jertfelor sale, și nici soția, nici fiii lui Dragomir nu mai înalță o mînă răzbunătoare asupra ucigașei lor!

Dar fiindcă descoperirea unor așa tragice scene ne-a ținut cîtva timp în necropola bisericei ce vizităm, să ne mai oprim și cîte un minut asupra celorlalte trei morminte ce o completuiesc.

Unul e al mitropolitului Serafim, carele a păstorit în țară sub Mihnea Vodă Turcitul[1] și, poate, sub Petru Cercel[2]; în a doua domnie, însă, a lui Mihnea, documentele Snagovului ni-l arată retras în această mănăstire, ocupînd dregătoria de egumen. Inscripțiunea pietrei lui e foarte roasă și abia se citește pe dînsa:

[A răpo]sat ro[bul]
...preaosînțitului arhimitropolit Serafim în zilele
lui Mihnea V...
.....În anul 70[98] [1590?]

[1] *Mihnea Turcitul* sau *Mihnea al II-lea* — strănepot al lui Mihnea Vodă cel Rău (1508—1510) — a domnit în două rînduri în Țara Românească, prima oară între anii 1577 și 1583, a doua oară între anii 1585 și 1591. După a doua mazilire, fiindu-i frică să nu fie asasinat de slăpinii lui de la Sublima Poartă, a trecut la mahomedanism, primind în administrare, sub numele de Mehmet-bei, sangiacatul de Nicopole. De aci porecla „Turcitul".

[2] *Petru Cercel* — fiul lui Pătrașcu cel Bun, autor al unor versuri în limba italiană, a ocupat scaunul domnesc al Țării Românești între anii 1583 și 1585 cu sprijinul regelui Franței Henric al III-lea, pe care îl vizitase în 1579.

Alt mormînt ne repoartă în zilele lui Mihai Vodă Viteazul[1], la anul al doilea al domniei sale (1594), cînd știm că el avu a reprima o răscoală de boieri, în capul căria se pusese banul Manta. El fu îndurător pentru cei mai mulți; însă s-ar putea ca milostivirea-i să se fi stins dinaintea unei trădări către dușmani. Dumnezeu să ne ierte daca învinovățim pe nedrept memoria stolnicului Dima, pe a cărui piatră, grosolan lucrată, se poate încă citi:

† Tăiat
a fost jupîn Dima [fostul] stolnic...
.....
Mihai-Vodă. În anul 7103, luna noiemv. zile 28.

În sfîrșit, al zecelea și cel din urmă mormînt de la Snagov e o piatră mare, pe care stă scris, jur-împrejur:

† A răposat
robul... Stoica logofătul din sat de la Crăciani în zilele preacuviosului și de Christos iubitorului
Iw Alexandru Voievod,[2] fiul Radului Voievod; și i-a fost moartea în zilele lui Alexandru Voievod, fiul lui Iliaș Voievod.[3]
În anul 7136 [1628],
luna iunie, zile 7.

[1] *Mihai Viteazul* — „Voievod al Ungrovlahiei ⟨1593—1601⟩, al Ardealului ⟨1599—1601⟩ și al Moldovei ⟨1600—1601⟩", unul din cei mai iluștri comandanți de oști din istoria patriei noastre, „bărbat ales și vestit și lăudat prin frumusețea trupului său, prin virtuțile lui alese și felurite, prin ⟨...⟩ dragostea către patrie, îngăduiala către cei asemenea, omenia către cei mai de jos, dreptatea către toți deopotrivă și dărnicia ce împodobea mult-lăudatul său caracter" (N. Bălcescu), simbol al luptei poporului român pentru unitate și independență națională.

[2] *Alexandru Coconul* — Domn al Țării Românești între anii 1623 și 1627, instalat, la vîrsta de numai 12 ani, în scaunul domnesc din Tîrgoviște, prin intervenția la Poartă a tatălui său Radu Mihnea. (Vezi supra, p. 130, nota 1.)

[3] *Alexandru Iliaș* — Domn al Țării Românești între anii 1616—1618 și 1627—1629.

Asupra acestuia nu putem spune nimic mai mult decît ceea ce spune epitaful lui. Era poate și el unul din acei oameni, mari și puternici în vremea lor, onorați, lăudați, adorați chiar de o mare parte a lumii, pînă cînd trăiesc; și dupe ce mor, dupe ce li se ridică monumente sumptuoase, numele lor se stinge din memorii, și lumea, dezameţită de prestigiul lor personal, bagă atunci de seamă că faima lor a fost mincinoasă, și că faptele vieţei lor se reduc la nimic pentru glorie, nimic pentru posteritate!

Acest mormînt însă, mut de renume, ne amintește trei domnii, cărora țara le datorează mai mult d-o răutate. Radu Mihnea, Alexandru Coconul și Alexandru Iliaș sunt, în adevăr, Domnii aceia sub care influența grecilor a început, pentru prima oară, să apese cu greu asupra țărilor române. Atunci, mai întîi, se adeveriră acele cuvinte ale împăratului prooroc[1], pe care le aplica, la acea nenorocită stare a țării, nemuritorul Matei Basarab: „Doamne! veniră străinii în moșia noastră și spurcară mînele lor cu mite, și îndrăzniră a vinde, a cîrciumări sfintele tale și a goni pe moștenii, și în trudele și ostenelile lor a băga pe străini, fum de rușine și de împuțăciune vecinilor noștri!" În adevăr, acei Domni, români de neam, dar crescuți în Fanar[2], adunară în jurul lor străini venetici; ei le deteră pe mîni toate dregătoriile țării, le predară toate izvoarele de înavuțire, le închinară toate vechile mănăstiri pămîntene. Atunci, anticele locașe sfinte căzură în mînile cămătarilor greci; daniile cuvioase și legămintele ctitorilor primitivi fură călcate în picioare de călugării străini.

Snagovul avu și el nenorocirea d-a cădea subt această grea osîndă a soartei; zidurile-i, mîndre de neatîrnarea lor seculară, se deschiseră unui egumen grec, și bogatele-i moșii

[1] „Împăratul prooroc" este *David* — rege al Israelului în secolul al X-lea î.e.n.

[2] *Fanar* — numele unui cartier din Constantinopol, locuit în majoritate de mari negustori și cămătari greci. Pentru acest alineat, vezi, sub titlul *Doamna Chiajna*, p. 44, nota 1.

își vărsară veniturile în folosul mănăstirilor grecești din pământul otoman.

E curios de a cunoaște prin ce mijloace viclene nesățioșii călugări străini ajunseră la acest scop.

Încă din zilele lui Alexandru Vodă Coconul, un călugăr grec, părintele kyr Partenie, care fusese odinioară episcop al Presponului[1], părăsind săraca lui episcopie din Turcia, veni în Țara Românească și primi aci cu mulțumire egumenia bogatei mănăstiri Snagovul. Dreptul lui Dumnezeu, el o îngrijea bine și sîrguia întru toate lucrurile bune și folositoare mănăstirii; dar, cît de bun și vrednic era, instinctul din fire, totuși, îl trăgea către țara lui. El se înțelese cu confrații săi de la unul din locașele sfinte ale Muntelui Atos, de la mănăstirea Pantocratorului, pe care o zidise împărații Comneni[2] și o prefăcuse boierii români Basarabi; așadar, pe la 1638, cîțiva monași de acolo veniră în Țara Românească, cu rugăciune la domnie ca să li se dăruiască lor mănăstirea Snagovului și să fie adaosă ca metoch supus mănăstirii lor. Domnitorul cel nou, Alexandru Iliaș, nu cuteză, ca alți Domni dinaintea lui, să ia asupră-și această închinare, ci, adunînd tot sfatul strălucitilor dregători ai ținutului, le făcu întrebare: *„Să o supunem? Sau să o lăsăm a sta dupe obicinuita de sine stăpînire?“*. Obștea răspunse *„cum că niciodată să nu se dea mănăstirea aceasta de mai sus zisă, Sinagogova, ci să se lase pe a sa însăși stăpînire, dupe cele întocmite de ctitorii săi cei dîntîi, cei ce au zidit-o, și astfel neschimbat să stea“*. „Destui Domni, — adăogiră, în sfat, boierii indignați, — destui stăpînitori au prădat și au supus subt ascultarea mănăstirilor străine pe cele pămîntene, asupra cărora ei nu aveau nici un drept ctitoricesc! Cel puțin ca aceasta să fie liniștită și scutită de o nevrednică supunere! Sature-se locurile sfinte de la Muntele Atos și de aiurea

[1] *Prespon* sau *Prespa* — reședință episcopală în Bulgaria veche.

[2] *Împărații Comneni*, șase la număr — Isac, Alexis I, Ioan Manoil, Alexis al II-lea și Andronic — au ocupat tronul imperial din Constantinopol între anii 1057 și 1185.

cu atîtea danii și metoașe, cu care le-au înzestrat alți Domni de mai nainte! Iar Snagovul, hotărîm ca să stea într-a sa dîntîi stăpînire, și metoch, de aci nainte niciodată, legăm să nu fie!“

Această nobilă și demnă hotărîre nu avu însă puterea de a stîrpi și îndurarea din inimile vrednicilor sfetnici. Mila adesea înșală pe român. Smerenia și virtuțile episcopului Partenie erau așa lăudate, încît toți boierii țărei se rugară de Domn ca să-i lase lui pururea egumenia mănăstirii Snagovului *în toate zilele vieții sale, iar dupe petrecania lui, să nu se mai așeze alți străini monași, năstavnici și egumeni la această mănăstire*, ci numai aceia cari vor fi aleși de soborul călugărilor.

Acestea le găsim toate, povestite pe larg, într-un foarte însemnat hrisov, dat în București, la 6 martie 1628 (7136), de către Alexandru Vodă Iliaș. Acest act frumos, pe pergament, cu litere capitale mărunte și cu oareșicare ornamente polichrome destul de elegante, — între care și stema Țării Românești încinsă-ntr-o coroană de lauri, — e redactat în limba slavonă, cu un stil pompos și măiestrit, de către vestitul scriitor Udriște sau Orest Năsturel[1], care studiase în Kiev, și pe a cărui soră, Elena, o ținea de soție ilustrul Matei Basarab, pe atunci Matei aga din Brîncoveni. Hrisovul ne descrie cu energie toate temerile pămîntenilor pricinuite de acea cotropire stăruitoare și primejdioasă a clerului străin, temeri ce se îndreptățesc cu totul mai ales cînd vedem, ca la Snagov, că cel mai mic prilej de insinuire era de ajuns veneticilor spre a se face, în puțină vreme, stăpîni desăvîrșiți pe locurile coprinse de dînșii cu silă ori cu vicleșug.

[1] *Orest* sau *Udriște Năsturel* — cumnat și „boier de taină“ al Domnului Matei Basarab (1633—1654), cărturar de seamă al Țării Românești — „slovesnic și a toată destoinicia și înțelegerea harnic“, cum îl caracterizează mitropolitul Varlaam al Moldovei — a sprijinit introducerea tiparului în Muntenia, a colaborat la traducerea *Cazaniei* de la Govora (1642) — unul dintre cele mai prețioase monumente ale limbii literare românești din secolul al XVII-lea — și a dat prima versiune românească a „romanului“ popular *Varlaam și Ioasaf*.

Dar această stare de umilință a lavrelor pămîntene își găsi, încă de pe atunci, vindecarea într-un act de energie și de dreptate al unui Domn cu simțiri și cu vîrtute patriotice. Matei Basarab, care luă peste cîțiva ani domnia cu sabia, văzînd așa urgie, adună soborul țării, compus de cler, de boierii mari și mici, „sfetnici, dregători, judicători și a toată meseria tocmitori"; îi făcu arbitri ai acelor oameni străini țării „nu cu lege sfîntă, ci cu neamul, cu limba și cu năravurile cele rele, adică greci, cari, dupe ce se îndurară nici se lenevîră în viața biruinței lor a izmeni și pune jos obiceiurile mănăstirilor și pravila ctitorilor, Domnilor bătrîni, ce au fost legiuită"; și, în sfîrșit, cu autoritatea sa și a adunării pămîntene, restitui mănăstirile în drepturile lor legitime. Un fragment din hrisovul încheiat în Tîrgoviște, la 27 noiemvrie 1640, și citat mai sus, va arăta mai lămurit, cu elocuența gravă și apăsată a stilului strămoșesc, mărimea acestui fapt, adevărat național. Iată cum se mai exprimă hrisovul:

Drept aceea, noi ce suntem mai sus zișii, Hw Matei Basarab Voievod, dinaintea adunării a toată țara, cu sufletul și cu voia a tot soborului, așa am tocmit: cum că acele sfinte lavre domnești care le-au închinat acei Domni și vlădici străini, pentru mită, fără de voia și fără de știrea a neamului, le-au supus metoașe dajnice altor mănăstiri din Țara Grecească, din Sveta Gora și de pre aiurea, însă mănăstirile anume: Tismana, Argeșul, Cozia, Govora, Cotmeana, Ezerul, Gura Motrului, Brădetul, Dealul, Glavaciocul, *Snagovul*, Bistrița, Mislea, Tînganul, Bolentinul, Potocul, Rîncăciovul, Valea, Menedecul și altele, acelea toate să fie în pace de călugării străini, cărora li s-au fost dat pentru mitele lor și să aibă a trăi mănăstirile într-acea slobozenie, pre acea pravilă și tocmeală cum au legiuit ziditorii și ctitorii lor, și să aibă a fi pre seama țării, cum a fost din veac...

O! Matei Basarab, ce adînc respect îți datorează ție națiunea română, pe care azi, din negura anilor, tu încă ai știi s-o înveți a-și apăra și a-și redobîndi drepturile sale răpite! Numele tău glorios, care îl întîlnim în fruntea oricării propășiri naționale, ar trebui să însufle o venerațiune religioasă poporului pentru care ai jertfit, în muncă și sudori, o viață de aproape optzeci de ani! În chipul tău smead și costeliv, înconjurat de o barbă albă și rară, în buzele-ți subțiri și zîmbitoare, în fruntea ta lată și înaltă, în ochii tăi mici și vii, afundați sub sprîncene negre și stufoase, îmi place adesea a descoperi cîtă fineță, cîtă înțelepciune și cîtă energie trebuiesc spre a forma caracterul unui mare domnitor. Îmi pare că te văd, diplomat iscusit, rîzînd înghesuit în barba-ți căruntă, cînd, cu un cusur subțire, îți bătuși joc de agaua turcească ce venea spre a te mazili, și-l ocolișî, pe dealul Văcărești lor, cu o guardie de onoare, care, cu fitilul la puște, îl oprea să intre în București! Apoi te zăresc, domnitor cuvios și plin de dorul țării, izgonind, în mijlocul adunării obștești din Tîrgoviște, precupeții străini ce intrase în locașele sfinte și poruncind a se-nălța, spre podoaba țării, patruzeci de temple nouă! Ș-apoi, iar, te văd colo, unchiaș gîrbovit, dar cu ochiul plin de foc, dînd pinteni calului tău, sub vifor și sub ploaie, pe cîmpia de la Finta, îndemnînd și-mbărbătînd, cu glasul și cu gestul, viteaza ta oștire, ca să nu-și dea mijlocul și să răzbească tot cu o nouă agerime, ordiele simbriate de rivalul tău Vasilie[1] și pîlcurile ză-

[1] *Vasile Lupu* (1593—1661) — „om cu hirea înaltă și împărătească mai mult decît domnească", cum îl caracterizează cronicarul Miron Costin (1633—1691), a ocupat tronul Moldovei între anii 1634 și 1653. Domnia lui, caracterizată printr-o excesivă fiscalitate, zbuciumată de ambiția nesăbuită a Voievodului de a obține scaunul Țării Românești pentru fiul său Ioan, ambiție care l-a împins în două războaie nenorocoase cu Matei Basarab (1633—1654), în 1639 și 1653, și de numeroasele năvăliri prădalnice ale tătarilor, a fost, totuși, rodnică în fapte culturale. Vasile Lupu este ctitorul mai multor biserici și mănăstiri din Moldova, printre care biserica Trei Ierarhi — unul din cele mai frumoase monumente de arhitectură medievală românească — și biserica mănăstirii Golia, ambele în Iași. În timpul domniei lui, cu ajutorul mitropolitului Petru Movilă al Kievului, a fost instalată, în mănăstirea Trei Ierarhi, prima tiparniță din Moldova (1641), iar în apropierea mănăstirii a fost deschisă „Școala cea mare domnească", numită mai tîrziu „Academia Vasiliană" și „Academia Domnească", distrusă de un incendiu în 1724.

păcite ale căzăcescului hetman Timuș[1].

Viteaz în războaie, dibaci în politică, și-n veci încins de grija țării, Matei, acel erou mare în toate, nu nesocotea nici cele mai mărunte îndeletniciri, ca să țină liniștea și dreptatea între pământenii săi. Vinea doară cineva cu plîngeri la dînsul în contra unui vecin viclean sau cotropitor, el nu-l respingea cu inima obidită, ci-ndată, subt ochii împricinaților, le da fiecăruia ce era drept al lui. El nu știa multă carte, nu vorbea altă limbă decît limba țării; dar vorba-i era vorbă sănătoasă, și cînd lua condeiul în mînă, apoi condeiul plătea cît sabia.

Darnic cu toate mănăstirile pămîntene, el întărise Snagovului vama gîrlii de la Spanțov, cu care era miluită mănăstirea de către Basarab Voievod, și împuternicise pe părintele Ignatie egumenul ca să ia, din acea vamă, *„de la zece peşti un peşte, şi din zece bani un ban de vamă, şi de în carul de făină, un obroc“*. Dar Vasea vameșul pusese cartea domnească la ciochină și nu vrea să dea călugărașilor ce li se cădea. Se scoală atunci, într-o zi, popa Ignatie, și merge cu jalbă la domnie. Matei, cum află de una ca asta, se face foc de mînie, cheamă pe grămătic și-i poruncește să scrie. Logofătul își ia pe genunchi o fășioară lungă de hîrtie, deschide călimara de la briu, își curăță condeiul de trestie, și, dupe spusa domnească, scrie așa:

Cu mila lui Dumnezeu, Ҳw Matei Basarab Voievod și Domn.

Scris-am Domnia-mea ție, Vaso vameșule: Ce porc-de cîne ești tu, de cărțile Domniei mele nu le bagi în seamă! A făcut Domnia mea cărți părintelui snagoveanului să-și ia de pe locul lui de la Spanțov, cum a fost legea și obiceaiul; iar tu, fecior de *iele*, nu bagi cărțile Domniei mele în seamă. Să cauți să-l lași să-și ia ce e obiceaiul, că vom trămite, Domnia mea de, acolo, te va spînzura. Aceasta-ți scriu, și însumi am zis Domnia mea. Scris octomvrie 24, leat 7152.

Matei Vodă iscălește, și logofătul pune alături pecetia domnească, cu chinovar. Scrisoarea se dă în mîna egumenului Ignatie, și apoi pas, Vaso, de nu urma dupe poruncă!

Cuviințele moderne ne-au silit să înmuiem într-acest curios act de diplomatică națională, păstrat și acum la Snagov, una din epitetele de o energie mult prea caracteristică pentru noi, oameni civilizați; dar vechea proză română, ca versurile latinești:

Le latin dans les vers brave l'honnêteté.[1]

În adevăr, cel ce scria asemenea proză, avea în vinele sale sînge vîrtos de roman. Matei Basarab, daca n-a fost singurul erou al Țării Românești, negreșit că a fost cel mai mare domnitor al ei, cel ce a știut să împreune puterea armelor de apărare cu regularea progresului și ordinii înlăuntru. De cîte ori am urcat muntele Arnotei, unde mormîntul lui de marmoră stă ascuns într-o modestă capelă, aleasă chiar de dînsul pentru ultimu-i locaș, am simțit în mine cucernica mulțumire ce inspiră credincioșilor un peregrinagiu la locurile sfinte. De ce trebuie însă să trecem munți și dealuri, să suim stînci sălbatice ca să găsim o lespede consacrată unei așa glorioase memorii?! N-ar trebui oare ca națiunea noastră să-și arate, într-un chip mai învederat, recunoștința către unii bărbați iluștri ca Mircea Bătrînul, ca Ștefan cel Mare, ca Mihai Viteazul, ca Matei Basarab?... Aceia sunt eroii țării! Acelora să le ridicați monumente!

[1] *Timuș Hmilnițchi* — fiul hatmanului zaporojean Bogdan Hmilnițchi (1593—1657) și ginere al Domnului Vasile Lupu (1652), el însuși hatman al cazacilor zaporojeni; a murit în anul 1653, în urma unei răni căpătate pe cînd apăra, în fruntea a 9 000 de cazaci, cetatea Sucevei de oștile viitorului Domn, Gheorghe Ștefan, care conducea răscoala boierilor moldoveni împotriva lui Vasile Lupu.

[1] Latineasca în versuri nu știe de rușine *(n. a.)*.

În *Arta poetică*, — poem didactic al scriitorului clasic francez Nicolas Boileau Despréaux (1636—1711), — versul „citat“ de Odobescu se citește:

„Le latin, dans les mots, brave l'honnêteté“,

adică, pe românește: „Latinul, cînd vorbește, nu știe de rușine“.

IV

POEZIA TRECUTULUI ŞI POEZIA FOAMEI

E o pietoasă datorie pentru urmaşi, aceea de a deştepta suvenirea întunecată a măririlor trecute. Sub răsipurile timpilor, e o lucrare plină de farmec pentru omul cu iubire de ţară, de a cerceta faptele şi împrejurările vieţei acelor oameni cari au purtat, odată, cu onoare, sarcina destinelor naţionale. În fiece colţ de pămînt, e plăcut lucru pentru dînsul, a reînvia umbra bărbaţilor vestiţi ce au trăit, s-au bucurat ori au suferit odinioară acolo, şi e încă mai plăcut cînd poate a se împresura cu privelişteа monumentelor şi obiectelor ce au fost marture la faptele, la luptele şi la simţirile lor.

Să ne strămutăm, spre pildă, cu gîndul, la anul 1662, cînd zidirile mănăstirii Snagovul îşi păstrau încă caracterul lor primitiv. Era sîmbătă noaptea spre duminecă, 20 decemvrie. Într-unul din paraclisele ce existau încă pe atunci, un bătrîn de o talie naltă şi trupeşă, sta îngenuncheat. Capul său pleşuv, închinat la icoane, părea cu totul zdrobit subt o cugetare adîncă şi cuvioasă, ca ruga creştinului ce aşteaptă ceasul său cel din urmă. La razele candelei, s-ar fi văzut în trăsurile-i accentuate şi în coloritul oacheş al figurei sale, caracterele pronunţate ale tipului grecesc. Acela era bătrînul postelnic Constantin Cantacuzino, care, cu treizeci şi mai bine de ani înainte, venise din Constantinopol, se împămîntenise la noi, luînd de soţie pe Ilinca Basarab, cea din urmă moştenitoare a vechei familii domneşti, şi prinsese dor şi dragoste de ţară, mai mult chiar decît mulţi din pămînteni. El o scăpase, la 1660, de robirea desăvîrşită ce turcii cugetau a-i impune, prefăcînd-o in paşalîc; el mijlocise atunci să aşeze în scaunul domniei pe junele Grigoraşcu Ghica[1], care-i făgăduise să-l scutească în toată viaţa lui de orice grijă, de orice bîntuire. Acum însă, prin uneltiri viclene, doi boieri, duşmani ai postelnicului, şi

[1] *Grigore Ghica* — în două rînduri Domn al Ţării Româneşti, prima oară între anii 1660 şi 1664, a doua oară între anii 1672 şi 1673.

anume Stroe vornicul Leurdeanu şi Dumitru cămărăşul, se unise cu Doamna lui Grigoraşcu, Maria, spre a pierde pe pu-ternicul veteran care, din retragerea sa la moşiile-i de pe Prahovă, stînjenea planurile lor de jaf şi de asupriri. Nesocotitul Domn se lăsă în voia intriganţilor, şi venerabilul bătrîn, ridicat fără veste din sînul familiei sale şi adus noaptea sub pază la Snagov, aştepta acum, în rugăciuni, să sune ora uciderii sale.

A doua zi de dimineaţă, postelnicul asistă la liturghie, în biserica cea mare, cu aceeaşi cucernică luare-aminte. Cîte gînduri negre, repurtate atunci asupra răstriştelor ce se vesteau ţării; cîte îngrijări părinteşti asupra soartei unei numeroase familii, cutreierară în acele minute inima bătrînului boier! Cîte suspinuri adînci şi dureroase se uniră, sub bolţile anticului templu, cu psalmodiile alinătoare ale mîngăioasei religiuni! La sfîrşitul slujbei, venerabilul osîndit înaintă cu pas sigur la uşile altarului şi, acolo, cu conştiinţa senină dinaintea lui Dumnezeu, se-mpărtăşi la izvorul veşnicei mîntuiri. Apoi, la ceasul cinci, îl duseră în trapezarea mănăstirii. Gîzii îl legară cu spatele de unul din stîlpii sălii, înfăşurîndu-i tot trupul cu funii strînse ca să nu poată mişca, apoi, îi trecură de gît un şireang ce-nconjura stîlpul şi aluneca pe un ochi; atunci, trăgînd şireangul cu furie în mai multe rînduri, nenorocita victimă muri sugrumată.

Această groaznică scenă se petrecea, ne spune cronica, în trapezarea mănăstirii, în acea sală în care monaşii, adunaţi la un loc şi în tăcere, ca vechii agapi creştini, îşi luau cinele lor, pe cînd un frate mai tînăr şi mai deprins la carte, citea pe fiecare zi istoria sfîntului zilei. În ziua aceea era să se citească viaţa sfîntului Ignat.

Nu putem şti cu siguranţă cum era clădită, la Snagov, acea cameră importantă a oricărui edificiu monastic; dar, — pe cît putem judica dupe trapezările ce au lăsat urme pe la alte mănăstiri vechi din ţară, şi mai ales dupe aceea ce se poate recompune din casele episcopale de la Curtea de Argeş, — această încăpere era o sală, cu lărgimea jumătate cît lungul, despărţită la mijloc prin stîlpi rotunzi, puţin înalţi şi groşi,

pe care se sprijineau, de patru părți, niște bolte ogivale ce se îmbucau între ele, fără ajutorul de arcuri îndoite. Din brîul superior, adică din astragalele stîlpilor și din căpățîiele ascuțite sau consolele bolților de pe pereții laterali, se porneau, pe rotunjeala culelor, numeroase ciubuce sau nervure, care, întîlnindu-se în unghiuri înguste, formau, în jurul cheii bolților, niște largi rozete în formă de stele. Pe cîmpurile pereților de laturi se deschideau ferestre late, puțin înalte și rotunjite la capul de sus, precum erau și ușile sălii. Pardoseala era mai adesea de lespezi sau de cărămidă pusă pe muchi, și mobilarea pare a se fi redus la mese de lemn, lungi și înguste, ce se întindeau, d-a lungul sălii, de amîndouă părțile stîlpilor, însoțite de lavițe tot așa de simple. Mai totdauna aceste trapezări se aflau așezate d-asupra pivnițelor și alături cu magherniţele sau cuinile ce coprindeau o vatră largă ca de doi stînjeni pătrați, neavînd alt coș de răsuflare decît boltirea pereților ce se înălțau la patru-cinci stînjeni în sus, îngustîndu-se într-o linie cam parabolică și terminîndu-se, pe învelitoare, cu un fel de căciulă cu ochiuri jur-împrejur.

Subt aceste forme arhitectonice, care amintesc tranziţiunea stilului roman, pornit către ogive în secolul al XIII-lea și următori, închipuirea noastră reclădește acea sală de trapezare de la Snagov, în care își dete sufletul bietul postelnic Constantin Cantacuzino, muncit cu așa barbare chinuri.

Cînd trupul său, neînsufleţit și mohorît de vînătaiele funiilor, fu deslegat de la furcile caznei, soția și copiii răposatului fură vestiți ca să vină să-l ridice. Duioasa familie strămută rămășițele părintelui lor în a lui mănăstire de la Mărgineni, și acolo le înmormîntară. În această ocaziune, cronica zice:

Toată țara plînge pe Constantin postelnicul, că au pierdut un stîlp mare, carele au sprijinit toate nevoile țării; plîngu-l și săracii că și-au pierdut mila, plîngu-l și păgînii și creștinii, și toate țările care l-au știut și care nu l-au știut, ci numai de numele lui au auzit, pentru multa înțelepciune și bunătate ce făcea în toate părțile!

Intenţiunea noastră n-a fost însă de a povesti viaţa folositoare și zbuciumată a postelnicului Constantin Cantacuzino. Dupe mai mulți scriitori eminenți, cari au exploatat, această dramă împunătoare, ar fi fost o pretenţiune neiertată din parte-ne a mai cerca să o expunem pe larg. Nepieritorul nostru istoric, Nicolae Bălcescu, schiță mai întîi, la 1845, această interesantă biografie. Frumoasa monografie ce tipări el atunci în *Magazinul istoric pentru Dacia*[1], scrisă cu acel stil cumpănit, învietor și colorat, ce caracterizează pana sa măiestreață, dupe ce ne spune pe scurt faptele de laudă și moartea îngrozitoare a vrednicului boier, se termină prin aceste considerațiuni asupra fatalelor consecinţe ale neomenoasei lui uciderî:

Moartea lui Cantacuzino avu rele urmări pentru țara noastră. Fiii lui, vrînd să-i reabiliteze memoria și să-l răzbune, deteră pricină de se despărțiră toți boierii în două partide care sfîșiară țara și o aduseră la mare ticăloșie. La ianuarie 1665, Grigorie Ghica V⟨oie⟩v⟨od⟩, fugind în Țara Nemțească, Constantin, al treilea fiu al postelnicului Cantacuzino, se luă dupe dînsul și, dupe ce îl trase în zadar pe la judicată la Curtea Austriei, întîlnindu-l în sfîrșit la Veneţia, dobîndi de la dînsul o carte prin care afurisise pe Leurdeanu, mărturisind că el l-a îndemnat la acea crimă, cum și trei scrisori autografe ale lui Leurdeanu către comisul Constantin Vărzarul, scrise pe cînd acesta se afla în tabără lîngă Domn și Leurdeanu caimacam, prin care îl silea să facă în tot chipul să înduplece pe Domn să omoare pe Cantacuzino. Dintr-altă parte, frații Cantacuzini ce rămăseseră în țară, dobîndiră de la Obșteasca Adunare a țării un act mărturisitor de nevinovăția părintelui lor, în care se vede iscălit și Leurdeanu, și altul de la Partenie, patriarchul

[1] *Magazin istoric pentru Dacia* — revistă de studii și documente istorice, apărută la București, între anii 1845 și 1851, din inițiativa și sub redacția lui August Treboniu Laurian (1810—1881), profesor de filosofie la Colegiul Național din capitala Țării Românești, și a lui Nicolae Bălcescu (1819—1852).

Studiul lui Nicolae Bălcescu, *Postelnicul Constandin Cantacuzino*, a fost publicat prima oară, cu un adaos de documente, în *Magazin istoric pentru Dacia*, tomul I, 1845, p. 330—411.

Constantinopolei, și de la sinod, întărindu-l și mărturisind asemenea. Cu aceste acte și cu scrisorile dobîndite, cum și cu un alt act de la următorul patriarch al Constantinopolei, Metodie, ei cerură de la Radu Leon V⟨oie⟩v⟨od⟩[1] ce se orînduise Domn, ca să dea în judicată pe Leurdeanu. Dar Domnul, cu toată trebuința ce avea de Cantacuzini, nu-i iubea într-atît cît să se strice cu partida opozantă. Pentru aceea ei nu dobîndiră atunci decît numai un act din partea Domnului, care asemenea constatează nevinovăția părintelui lor. În același an (1669), mazilindu-se Radu Leon V⟨oie⟩v⟨od⟩, vornicul Antonie de la Popești, din județul Prahova, se urcă pe tron. Cantacuzinii găsiră acum ocazia și se porniră cu plîngerile către Domn. Cererea lor fu primită, și se hotărî ca Leurdeanu să se dea în judicata Obștești Adunări a țării, care, dupe vechea noastră constituție, avea drept să judece în pricini de vini mari și de Stat, întocmai ca și Camerile Pairilor de acum din Franța și Englitera. În urma acestora se și strînse Obștească Adunare, în sărbătorile Paștelui, în Divanul cel mare, aprilie 20, anul 1669, unde erau adunați, dupe obicei, mitropolitul, episcopii, egumenii de pe la mănăstiri, toți boierii mari și mici, și norod mult. Acolo, mai întîi mitropolitul adresă Adunării o carte, povățuind pe toți cari cunosc pricina, a mărturisi adevărul. Leurdeanu întru-ntîi tăgădui tot. Cînd îi arătară scrisoarea Ghicăi V⟨oie⟩v⟨odul⟩, prin care îl mărturisea de vinovat, el răspunse că Ghica V⟨oie⟩v⟨od⟩ poate să scrie ce-i va fi voia, iar el nu știe nimic despre acestea; iar cînd Cantacuzinii scoaseră scrisorile lui către Vărzarul, el nu mai putu tăgădui și se mărturisi vinovat.

Curata destăinuire a acestui scelerat de intrigile ce făcuse ca să omoare pe Cantacuzino, răsculă o mișcare de ură în toată Adunarea cea numeroasă. „Atunci îl cunoscură toți, — spune cronica, — și-l batjocorea și mari și mici, și-l suduia muierile și copiii.“ Adunarea îl osîndi la moarte, ca pe un omorîtor, și îl dete pe mîna armașilor să-l omoare.

[1] *Radu Leon* — Domn al Țării Românești între anii 1665 și 1669, mazilit de Sublima Poartă în urma „amestecăturilor“ (intrigilor) cantacuzinești.

[2] *Antonie din Popești* — Domn — mai mult cu numele — al Țării Românești între anii 1669 și 1672, căci în timpul domniei lui stăpînirea efectivă a treburilor politice era în mîna familiei boierești a Cantacuzinilor.

Cei răi totdauna sînt lași. Leurdeanu, cu toate bătrînețele lui, iubea viața. În acea nevoie văzîndu-se, el căzu cu rugăminte la postelniceasa Elena Cantacuzino, și la fiii ei, să-l ierte și să roage pe Domn să-l lase cu viață. Rugăciunea lui se ascultă. Domnul îi iertă viața sub condiție ca să se călugărească tot la mănăstirea Snagov, unde omorîse pe Cantacuzino, și să plătească jaful ce făcuse casii lui. Atunci îl scoaseră cu mare necinste din Adunare, și, puindu-l numai în antiriu cu rămășele de trădare spînzurate pe piept, într-un car cu boi, îl preumblară prin tîrg, și apoi îl dusără la mănăstirea Snagov. Spun că văzîndu-se Leurdeanu că-l călugăresc fără voia lui, cînd auzi puindu-i nume de călugărie *Silivestru*, strigă cu furie: „Ba mai bine Mahomet!“

Astfel se răsplăti nevinovata ucidere a postelnicului Constantin Cantacuzino. Această răzbunare însă ațiță mult timp dezunirea și furia partidelor, și țara trebui să sufere multă vreme din pricina lor.

Se vede chiar că monachul Silivestru nu stătu mult timp în închisoarea sa. Nici osînda ce apăsa asupră-i, nici rușinea de a revedea lumea dupe pedepsile infamante ce suferise, nici mustrările unei conștiințe turburate nu putură să-l aducă la pocăință. Aplecările zavistioase și neastîmpărate ale firei sale nu se puteau deloc împăca cu viața tăcută și liniștită din zidurile Snagovului. El izbuti a se furișa din mănăstire și se duse în Ardeal, să întîlnească pe Grigorașcu Vodă Ghica; de aci apoi, cînd, la 1672, acesta veni pentru a doua oară în scaun, vornicul Stroe Leurdeanu, ce-și azvîrlise comanacul și-și lepădase rasa, urmă iarăși a împila țara și a prigoni pe boierii postelnicești.

O altă interesantă scriere asupra morții lui Constantin postelnicul Cantacuzino s-a publicat, la 1861 în *Calendarul geografic, istoric și literar* de D. Bolintineanu și A. Zanne. Nuvela ce a ⟨a⟩părut acolo, subt acest titlu[1], ne lasă să recunoaștem stilul elegant al unuia din cei mai amabili poeți ai noștri; ne place a citi acea povestire vie, ce atrage mințile și

[1] Povestirea, cu titlul *Constantin postelnicul (Cantacozin)*, a fost publicată în *Calendar geografic, istoric și literar* de D. Bolintineanu și A. Zanne, ⟨București⟩, Tipografia Statului, 1861, p. 1—30.

atinge inima. Dar ne pare rău a vedea că lipsesc într-însa unile calități, neapărate romanțului istoric.

În adevăr, acest fel de scrieri, a căror țintă este d-a arăta evenimentele dramatice ale istoriei, înconjurate de toate amăruntele vieței contimporane și locale, își dobîndește prețul său cel mai mare sub condițiunea d-a observa, — nu atît șirul exact al faptelor reale, nu atît personalul netăgăduit ce a jucat un rol într-însele, — ci, mai cu deosebire, *coloarea locală*, acel parfum alt timpului trecut, care strămută pe cititor în mijlocul întîmplărilor povestite, îi descrie localitățile ce le-au servit de scenă, îl face părtaș la obiceiele, la credințele, la viața publică și privată, la cugetările și chiar la limba timpului și locurilor unde s-au petrecut faptele de care se atinge romanțul.

Ne pare rău, zicem, a vedea că adesea autorul nuvelei din *Calendarul* pe 1861 a nesocotit aceste regule importante și a introdus, astfel, confuziune în mintea cititorului. La un loc, spre pildă, unde povestește, cu cuvinte atrăgătoare, călătoria nenorocitului postelnic, ridicat din casa sa și dus într-un car cu boi pînă la Snagov, citim aceste cuvinte:

> Despre ziuă carul se opri la poarta unei mănăstiri. Vătaful Alexandru strigă cu o voce de taur să se deschidă porțile; ordinul său fuse ascultat, și carul intră în curtea mănăstirii...
>
> — Dă-te jos din car! arhon postelnice! — strigă vătaful.

Daca toată lumea ar fi citit călătoria în țară a patriarchului Macarie din Antiohia, scrisă arăbește și tradusă numai englezește, într-o edițiune foarte rară și foarte scumpă, de la 1836, toți, atunci, într-adevăr, ar fi știut că, în timpii trecuți, peste balta Snagovului, se afla un lung pod stătător ce ducea pînă la mănăstire. Dar cititorii *Calendarului*, cari n-au consultat pe Paul din Alep și cari știu că Snagovul e în mijlocul unei cîtămai bălți, auzind acum că carul vătafului Alexandru a sosit pe uscat, fără popreală. pînă în curtea mănăstirii, sunt, negreșit în drept să crează, sau că vătaful a fost mai năzdrăvan decît sfintul Petru, care nu știa să îmble nici cu picioarele

pe apă, sau că se adeverise în acea noapte unicele versuri ce filosoful-francez Malebranche[1] mărturisește a fi putut face în toată viața sa, și care zic:

> It fait aujourd'hui le plus beau temps du monde
> Pour aller à cheval sur la terre et sur l'onde[2].

Dar aceasta ar fi puțin lucru; cu ceva închipuire omul usucă și bălțile. Ce cată, însă, rogu-vă, vătaful Alexandru de intitulează pe bietul postelnic, la ceasul morții, de *arhon?* Oare vorbeau ei, între dînșii, grecește, ca să nu-i înțeleagă dorobanții de nu-i zicea curat, cum se zicea pe atunci românește: *jupan postelnice?*

Acest fanariotism anticipat în nuvela din *Calendar* e de oarecare însemnătate. Naționalitatea noastră a suferit, în urma morții lui Cantacuzino, îndestule rele și îndestule schilodiri de năravuri și de limbă, din partea grecilor[3], pentru ca să nu ne mai silim acum cu dinadinsul a repurta aceste nevoi și umiliri asupra timpilor mai vechi și asupra caracterului mai neaoș românesc al acestora.

De ce iar, apoi, mai departe, autorului îi place a face din Maria Doamna, a lui Grigoraşcu Ghica, fiică, dupe cronica lui Amiras[4], a lui Mateiaș Sturza vistiernicul din Moldova

---

[1] *Nicolas Malebranche* (1638—1715) — orator și filosof francez idealist. Aversiunea lui față de poezie, — ca, de altfel, și față de lingvistică și istorie, — era proverbială.

[2] (fr.) — Astăzi e cea mai plăcută zi din lume
Pentru a călări pe pămînt și pe apă.

[3] Vezi, sub titlul *Daamna Chiajna*, p. 44, nota1.

[4] *Alexandru Amiras* — cărturar grec, originar din Smirna, trăitor în prima jumătate a secolului al XVIII-lea; a fost prim-interpret al regelui Suediei Carol al XII-lea (1697—1718) în timpul șederii lui forțate în Imperiul Otoman (1709—1714), după înfrîngerea de la Poltava (1709), apoi biv-vel sluger în Moldova. Alexandru Amiras este autorul unei „autentice istorii a lui Carol al XII-lea, rege al Suediei, în timpul șederii sale în Turcia, care dură cinci ani și trei luni", scrisă în grecește și tradusă de un anonim în limba italiană; a tălmăcit din românește în grecește, la inițiativa domnitorului Grigore Ghica (1726—1733), un corpus de cronici moldovenești și a alcătuit un letopiseț cuprinzînd istoria Moldovei între anii 1661 și 1729.

și soră cu Toader spătariul Sturza, o *„greacă șireată"?* Astfel, toate personagiele însemnate ale nuvelei sale devin grece: Ghica e grec, Cantacuzino e grec, Doamna e greacă. Subiectul s-a caţaonit cu totul!

Lasă mai bine frumoasei Doamne naţionalitatea ei de moldovancă, și vezi în urmă cu ce mustrări adînci se muncește sufletul ei, îngreuiat de părtinirea la povara unei crime:

Cînd, peste cîţiva ani, sosi judicata lui Dumnezeu și i se îmbolnăvi foarte rău un copil ce avea mic înfășat și care sărea în pelincele sale ca un om de treizeci de ani și zbiera și ţipa ca un cal, părinţii lui, trişti și plini de căinţă pentru moartea lui Cantacuzino, pierzîndu-și mintea și sfatul, încît nu mai știau ce făceau, umblau tăvălindu-se din zid în zid.

Snagovul ne păstrează și el un semn al căinţei ce coprinse inima Doamnei Mariei. E o cruce de botez sculptată de amîndouă părţile cu cîte cinci iconiţe în lemn de chiparos și ferecată în argint aurit. Pe cotorul ei circular, ce se termină printr-un rotocol, se văd gravate în spirală niște cuvinte, scrise în limba slavonă, ce zic românește:

† Această cruce a făcut-o roaba lui Dumnezeu, Doamna Maria lui Iw Grigorie Ghica Voievod, pentru sufleteasca și sfînta mănăstire Snagov † Vecinica ei amintire! Fevr. 4. 7171 [1663].

În acele cuvinte, *„vecinica ei amintire!"* pare că s-aude răsunînd echo unei eterne mustrări.

Fiindcă însă vorbirăm de crucea Doamnei Mariei, să facem menţiune și despre o altă cruce ce se află la Snagov. Este de os de inoroch (rinocer), sculptată cu iconiţe și ferecată cu sîrmă de argint (filigrane), pe care se văd și urme de smalt căzut. Cotorul s-a pierdut, și starea ei actuală pare a dovedi că este destul de veche. În general e foarte anevoie a hotărî epoca acelor săpături fine de iconiţe, în lemn sau în os, care servă a orna feţele crucilor de botez în bisericele

noastre. În tot timpul, călugării Orientului, și chiar cei din unele chinovii din ţara noastră și din Rusia, au lucrat asemenea obiecte, și stilul tradiţional al formelor s-a păstrat cu atîta stăruinţă, încît nu se poate determina unui obiect vreo epocă, dacă nu poartă cumva pre dînsul vreo altă indicaţiune mai precisă.

Sculptura cea mare sau mai bine statuaria, fiind alungată din Biserica Răsăritului încă din timpul iconoclaștilor, în secolii al VIII-lea și al IX-lea, ornamentele săpate nu se păstrară decît pentru unelte eclesiastice mai mici sau pentru mobile de biserică fără de însemnătate liturgică. Aceste obiecte nu se executau mai niciodată în piatră, ci, mai adesea, în metale de preţ, în os, în corn, în fildeș, în sidef, în baga, ori în deosebite lemne, precum stejar, nuc, castan, tisă, cimișir, chiparos, sandal, odagaci sau alte lemne mai mult sau mai puţin preţioase, dupe obiectele executate. Erau, mai cu seamă, canaturi de uși pentru tîmplă, strane pentru arhierei, iconostase sau poale de altare, ripidii sau flabele pentru procesiunile religioase, sfeșnice de deosebite mărimi, sicrie și cutii de moaște, cruci de altar ori de botez și, în sfîrșit, iconiţe simple, îndoite (δίπτυχα[1]) sau întreite (τρίπτυχα[2], *troiţe*), al căror uz se introduse, mai cu deosebire, în vremea cruciatelor, cînd fiecare cavaler, fiecare ostaș, lua în sîn, atîrnată de gît, una din acele iconiţe, sculptate cu fineţă, de artiștii orientali. Aceste iconiţe îndoite sau *diptice*, compuse de două plăci ce se închideau una peste alta ca două obloane, erau întrebuinţate, din vechime, la romani; cînd un cetăţean ajungea a fi numit consul sau a căpăta altă dregătorie însemnată, era obicei ca el să trămită, spre aducereaminte, amicilor săi, niște asemenea tăbliţe de os ori de fildeș, care purtau, pe o parte, chipul său sculptat cu însemnele nouei dregătorii, și, pe cealaltă, un strat subţire de ceară pentru scris. În timpii creștinești, episcopii, și apoi și preoţii bise-

[1] Citește: *diptycha* (gr.).
[2] Citește: *triptycha* (gr.).

ricelor, obicînuiră, atît în Orient cît și în Occident, a avea asemenea *diptice* de mărimi felurite. Învățatul italian Gori,[1] care a publicat o carte sub titlul *Thesaurus diptychorum*, împarte în patru clase dipticele eclesiastice: 1 — cele pe care se scriau numele neofiților sau noilor botezați: 2 — cele pe care se însemnau numele dănuitorilor bisericilor, domnitorilor și episcopilor; 3 — cele ce rememorau numele sfinților cari au înălțat Biserica prin gloria martirului sau prin strălucirea științei lor; și în sfîrșit, 4 — cele în care se înscriau numele credincioșilor, preoți sau mireni, cari au murit în sînul adevăratei Biserici. Aci vedem, dar, cum s-au născut pomelnicele, care azi încă stau așezate în proscomidia oricării biserici orientale. Dar, în general, vechile tăbliță pe care s-au scris de la început numele Domnilor, ctitorilor, capilor Bisericei și dănuitorilor, în mănăstirile noastre cele mai vechi, sînt astăzi pierdute. Cronograful anonim, ce se crede a fi Radu logofătul Greceanu[2], ne citează vechiul pomelnic de lemn al mănăstirii Cîmpulung; însă noi nu-l mai avem. În excursiunile noastre, abia la schitul Brădetul, sub muntele Nucșoarei, pe apa Vîlsanului, ni s-a întîmplat să găsim un pomelnic *triptich* zugrăvit iar nu sculptat, care, și acela, nu era mai vechi decît din zilele lui Matei Vodă Basarab (1646). La cele mai multe mănăstiri mari din țară, pomelnicele cele mai vechi sînt într-o cărticică din timpii lui Constantin Brîncoveanul[1], și uneori chiar din timpii fanarioților[2]. La Snagov e și mai puțin decît atît, căci nu este nimic mai mult decît o foiță cu nume domnești, eclesiastice și particulare, care se confundă fără de nici un folos pentru cronologie sau pentru istoria mănăstirii.

Noi însă ne-am silit a recompune, dupe documente și inscripțiuni, o listă de egumenii acestui sfînt lăcaș. Nu o dăm ca exactă, fiindcă e probabil că are multe lacune; de aceea am și pus la fiecare egumen anii în care îl găsim figurînd. N-am trecut pînă în secolul nostru, căci, osebit de venerabilul arhimandrit Iosafat Snagoveanul, carele, expatriat dupe revoluțiunea de la 1848, a avut pietoasa și patriotica idee de a întemeia un templu românesc în mijlocul tinerimei române ce studiază la Paris, depărtată de țara și de legea părinților ei, osebit de acest superior vrednic de laudă, ruinele actuale ale mănăstirii nu vor conserva, credem, posterității nici un alt nume de egumen snagovean.

Iată însă lista celor din vechime; am putea să o începem cu un egumen Lazăr, de care pomenește un hrisov fără de leat, dat de Mircea Vodă Bătrînul; dar epoce mai precise avem pentru cei următori:

Popa Dometian 1441
Evtimie 1442

[1] *Antonio Francesco Gori* (1691—1757) — arheolog italian, autor al unui monumental studiu asupra tezaurului de vechi diptice consulare și eclesiastice, intitulat *Thesaurus veterum dyptichorum (Tezaurul vechilor diptice*, lat.)

[2] *Radu Greceanu* (secolul al XVII-lea — secolul al XVIII-lea) — cărturar muntean, autor al unei cronici care cuprinde evenimentele petrecute în Țara Românească între anii 1688 și 1714, — deci timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu, — și colaborator la traducerea *Bibliei* numite „de la București" (1688) — unul din cele mai însemnate monumente ale limbii literare românești.

[1] *Constantin Brîncoveanu* — Domn al Țării Românești între anii 1688 și 1714. Domnia lui se caracterizează, pe plan extern, printr-o politică de echilibru între cele trei mari puteri ale Europei răsăritene — Imperiul Otoman, Rusia și Austria —, iar pe plan intern, prin încurajarea artei și culturii — înființarea de tipografii și școli, edificarea și renovarea mai multor mănăstiri, biserici și palate (mănăstirea de la Hurezu, biserica Sfîntul Gheorghe-Nou din București, mănăstirea din Rîmnicul Sărat, palatul de la Mogoșoaia etc.) într-un stil unitar, „stilul brîncovenesc", considerate astăzi printre cele mai reprezentative monumente ale arhitecturii feudale din Țara Românească.

[2] Timpii fanarioților — adică epoca istorică în care domnitorii țărilor române nu mai erau *aleși*, fie și formal, de boieri, dintre „boierii de țară", și *confirmați* de Poartă, ci erau *numiți* de Sultan, dintre înalții demnitari otomani de origine greacă (din Fanar), și *acceptați* de „boierii de țară" — se-ntind, în istoria Țării Românești, între anii 1716 și 1821.

Popa Vișainul.....1464
Evstratie 1507
Ștefan 1512
Sava Ieromonach 1534
Mitrofan 1558
Galaction.....1563
Evstratie 1564
Onufrie.....1582—⟨15⟩83
Serafim arhimitropolit 1590
Chiril episcop .....1619—⟨16⟩21
Haralambie 1624
Partenie episcop.....1625
Ignatie .....1633—⟨16⟩37—⟨16⟩43
Luca 1646
Daniil 1654
Teodosie .....1661—⟨16⟩74—⟨16⟩83
Antim .....1695—1709
Rafail arhimandrit 1748
Partenie .....1766—⟨17⟩84
Filaret 1785
Nicodim 1786
Filaret 1788

Cel mai vechi dintre aceștia nu este anterior hrisovului prin care Vlad Voievod întărește, la 6949\ ⟨1441⟩, averile și scutirile vechi ale mănăstirii Snagovul. Despre urmașii lui, afară de episcopul Partenie și de fatala sa influență, nu avem noțiuni interesante; tocmai pe la sfîrșitul secolului al XVII-lea ne putem opri, cu oareșicare amănunte, asupra ⟨a⟩ doi dintr-înșii. Unul pare a fi fost un mișel; cellalt era, fără îndoială, un om de treabă și de merit.

Numele și faptele puțin cuviincioase ale celui dintîi ne sînt amintite pe un odor prețios ce împodobește preastolul bisericei. E un chivot, adecă o cutie de argint aurit, în care se păstrează sfîntul mir, moaște sau alte obiecte sfințite, și care se vede a fi fost, la început, de o formă aproape cubică,

cu un capac în relief, astfel de închipuia o biserică. În partea de spre fund e simulată o mică absidă sau altar pentagon cu fereastră; capacul poartă șapte turnulețe, din care unul mai mare la mijloc, două altele mai mici în față și în dos, și, în sfîrșit, alte patru, mai mărunte, la colțuri. Pe fiecare din laturi sunt gravate cu acul, chipuri de sfinți decorate cu smalturi de colori; în față e o icoană mai mare a Maicei Domnului cu Mîntuitorul prunc în brațe; pe o latură sunt, în șase compartimente pătrate, sfinții Dimitrie, Gheorghe, Teodor Tiron, Teodor Stratilat, Cosma și Damian; pe cealaltă, profeții Aron, Avacum, Ilie, Ieremia și sfinții Damaschin și Cosma; pe fund, de laturile absidei, sunt, sus: sf. Ioan Gură de Aur și sf. Nicolae, iar jos: sf. Vasilie și sf. Grigorie, figurați pe dintreg. Pe dinlăuntrul capacului se citesc, gravate în metal, cuvintele următoare:

Acest cuvot l-au făcut părintele Varlaam mitropolitul, mănăstirii Sneagovul, cu cheltuiala proigumenului Teodosie, pentru argintul cel pierit de la dînsul, văleat 7182 [1674].

Pe fundul chivotului e însemnată greutatea metalului: *dram. 600.*

Așa, părinte Teodosie! Ți să-ncredințează o mănăstire ca să cauți de dînsa și s-o îngrijești, și sfinția-ta o jăfuiești de argintăriile ei? Cine știe cîte interesante modele de orfăurărie medievală, le vei fi prefăcut, nerușinate spoliator, în monedă sunătoare?! Chiar acest chivot, pe care mitropolitul Varlaam l-a făcut din banii tăi, spre despăgubirea mănăstirii, trebuie să fi fost lucrat dupe un model mai vechi, care va fi existat mai nainte la Snagov, precum există și acum unul foarte asemănat, depus la mănăstirea Bistrița de fundatorii ei, pe la sfîrșitul secolului al XV-lea. Dupe aparența lucrării s-ar crede că acesta de la Snagov este imitat de un meșter din țară, dupe vechile lucrări bizantine sau venețiene.

Dar vezi, cîtă nestatornicie e chiar și-n dreptatea omenească! La 1679, Varlaam, care fusese numit de Grigorie Ghica Voievod, cade din scaunul păstoresc; rivalul său,

mitropolitul Teodosie, sprijinit de noul domnitor, Şerban Cantacuzino[1], se urcă iarăşi la putere, şi, la 1683, noi regăsim pe hrăpitorul tiz al acestuia în egumenia Snagovului.

Am dori să n-avem a vorbi de un compartiment mai nou de argint ornat cu flori, *au repoussé*[2], ce arhiereul Filaret a socotit de trebuinţă, la 1788, sub domnia lui Mihai Vodă Şuţu[3], a adaoge la acest chivot, între cutie şi capac, spre a-i da o mai mare năltime. Nimic mai grotesc decît sărmanul chivot, schimonosit într-astfel; cu toate acestea, nici egumenul, nici argintarul nu s-au ruşinat a grava pe acest inform adaos numele lor; pe o parte se citeşte: „Φιλάρετος ἀρχιερέως[4] 1785„; pe cealaltă: „δραμια 850 † <Νανος> «χρισοχος».[5].

Am făgăduit să vorbim şi despre un egumen om de treabă. În adevăr, acela e Antim Ivireanul[6] tipograful, care, sub Ştefan Cantacuzino, aşează mai întîi teascurile sale în mănăstirea Snagovului, de unde ieşiră mai multe cărţi religioase în limbele română, elenă, slavonă şi arabă.

Ne lipsesc, deocamdată, mijloacele a face o nomenclatură complectă de ediţiunile ce au ieşit din tipografia

[1] *Şerban Cantacuzino* — Domn al Ţării Româneşti între anii 1678 şi 1688, renumit, în politica internă, pentru fiscalitatea excesivă cu care a împovărat ţara, iar în politica externă, prin orientarea antiotomană şi pro-austriacă. A participat, alături de turci, la asediul Vienei (1683), dar a acordat un important ajutor asediaţilor. În timpul domniei lui apare „*Biblia* de la Bucureşti" (vezi supra, p. 152, nota 2).

[2] *Au repoussé* (fr.) — Lucrat cu ciocanul, prin ciocănire.

[3] *Mihail Şuţu* — Domn fanariot al Ţării Româneşti, numit de Poartă în anul 1788, mazilit în 1786.

[4] Citeşte: *Filaretos archiereos* (gr.) — pe româneşte: Filaret arhiereul.

[5] Citeşte: *dramia* 850 † ⟨*Nanos*⟩ *chrisochos* (gr.) — pe româneşte: 850 dramuri † ⟨Nanos⟩ aurarul.

[6] *Antim Ivireanu* (?—1716) — mitropolit al Ţării Româneşti între anii 1709 şi 1716, vestit meşter tipograf, sprijinitor al dezvoltării tiparului — în timpul lui se tipăreau în mănăstirile Ţării Româneşti, cărţi liturgice pentru îndepărtata Georgie, — autor al unor „didahii" sau predici bisericeşti, celebre prin vigoarea lor pamfletară, îndreptate împotriva luxului şi năravurilor corupte.

Snagovului, de sub mînele egumenului Antim; să citäm însă, printre cele româneşti:

Orînduiala slujbei sfinţilor împăraţi Constantin şi Elena, tipărită la 1696;
Evangelia, la 1697;
Cartea despre papistaşi a lui Maxim Peloponisul, la 1699;
Învăţăturile traduse de Filoteu monachul, la 1703;
Floarea darurilor, la 1703 etc...

printre cele elineşti:

Ορθόδοξος ὁμολογία[1] la 1694;
Ψαλτήριον[2] la 1700;
Προσκυνητάριον τοῦ ἁγίου ορος τοῦ Ἀθῶνος[3] de doctorul Ioan Comnen[4], la 1701

şi o

Liturghie tipărită elineşte şi arăbeşte, tot la 1701.

Ne lipsesc asemeni documente îndestule ca să schiţăm o biografie completă a acelui însemnat călugăr, carele, din mănăstirea Ivirului de la Muntele Atos, veni ca egumen în Snagov, şi institui aci o tipografie bogată şi activă; deveni, la 1705, episcop al Rîmnicului; la 1709, mitropolit al Un-

[1] Citeşte: *Ortodoxos omologia* (gr.) — *Mărturisirea dreptei credinţe.*

[2] Citeşte: *Psalterion* (gr.) — *Psaltire.*

[3] Citeşte: *Proskynitarion tu agiu orus tu Athonos* (gr.) — *Proschinitar al Sfîntului Munte.*

[4] *Ioan Comnen Molivdos* — cărturar grec, adus în Moldova de Voievodul Gheorghe Duca, probabil în a doua domnie (1668—1672), ca dascăl pentru beizadea Constantin (domnitor între anii 1693 şi 1695), profesor de ştiinţe fizico-matematice la Academia de la Sfîntul Sava din Bucureşt (1679) — s-a stins din viaţă ca mitropolit al Drîstelor (Bulgaria), după ce fusese un timp călugăr la Muntele Atos, sub numele monahal Ierotei.

grovlahiei și, persecutat de fanarioți pentru că ajunsese a fi un bun patriot român, pieri înecat mîrșăvește în Dunăre, din porunca lui Nicolae Vodă Mavrocordat (1716). Artist luminat și industrios, el lăsă în țară multe urme de talentele și de activitatea sa. În mănăstirea Antimului din București, ce este clădită de dînsul, se zice că ușile de intrare ale bisericei, sculptate în lemn cu multă măiestrie, sunt lucrate de dînsul, și, — ce e mai necontestabil, — broasca acelor uși, cu plăsele mari de aramă gravate cu chipuri, poartă încă inscripțiunea numelui său. La Snagov, unde el egumeni ani îndelungi, se găsește încă o căție sau afumătoare de argint în forma unei sfere cu capac conic, sprijinită pe trei picioare de figura unui S, fixate de o tavă lată, pe a cării buză sunt gravate cele următoare:

† Această căție, împreună cu potirul și cu ale lui toate, fiind stricate, s-au prefăcut în zilele prealuminatului Domn Iw Constantin B. Voievod, cu cheltuiala smeritului întru ieromonahi Antim Ivireanul tipograful, leat 7203 [1694].

Pe dosul tăvii e gravat cu litere latine cursive fine și împodobite cu parafe:

† *Daniel ⟨Teodor⟩ excudit. Anno 1694*[1];

mai jos e însemnată greutatea:

† *dram. 326.*

Printre cărțile mănăstirii, reduse acum la cele neapărat trebuincioase slujbei, în ediții moderne de puțin preț, am găsit numai un volum manuscript pe hîrtie, coprinzînd *mineiul* pe la luna decemvrie, în limba slavonă, pe a cării scoarță stă scris de mînă:

Acest minei a lu dechemvre, fiind stricat și răsipit, s-a legat cu cheltuiala smeritului întru ieromonași Antim Ivireanul tipograful,

[1] *Daniel ⟨Teodor⟩ excudit. Anno 1694* (lat.): ⟨Această tavă⟩ a făurit-⟨o⟩ Daniel Teodor. În anul 1694.

vă dni[1] Iw Constantin B.B. Voievod, fiind nastavnic la această sfîntă casă la Sneagov, leat 7203 [1695], aug. 29.

Iată ce se mai păstrează de la acest bărbat eminent, în locașul unde el începu o carieră așa de folositoare patriei sale adoptive! De cîte ori însă va voi cineva să deschidă cartea amintirilor literare ale națiunii române, numele lui Antim tipograful se va prezenta cu onoare printre cele dintîi. Istoria propășirii noastre naționale îl va pomeni în veci cu laude și-i va acorda în tot timpul glorioasele prerogative ce se dau acelora care știu a se pune, cu devotament și activitate, în capul luminării unui popor!

Dar cercetările noastre ispititoare prin mănăstirea Snagovului, ne purtase de la temeliile vechilor chilii la zidurile degradate ale bisericei, de la picturele pereților la pietrele mormîntale, de la odoarele altarului la cărțile liturgice și la pomelnicul dispărut al dănuitorilor, și nicăieri nu putusem descoperi vreo inscripțiune care să amintească pe un Radu logofătul de la Periați, ai cărui trei fii, Vintilă logofătul, Stoica postelnicul și Sibii logofătul, au dus, la anul 1683, pe părintele lor mort de l-au îngropat la sfînta mănăstire Snagovul și au dăruit sfintei mănăstiri, cu al lor zapis de bună credință, moșia Periații sau Cotorca din județul Ialomiței, ca să fie, răposatului și lor, de vecînică pomenire.

Din contra, pe un părete al altarului din stînga, ce se zice și *diaconic*, fiindcă slujește diaconilor și preoților pentru păstrarea și îmbrăcarea odăjdiilor, văzui, săpat adînc în zid, cu litere și în limbă slavone, numele unui necunoscut:

Am scris eu Badea grămăticul din Dobroșești, în zilele lui Iw Antonie Voievod. Iun. 29 zile în anul 717 [?] [166?]

Ce curioasă e soarta omenirei! Unul dă o moșie ca să i se pomenească în veci numele la sfintele daruri, și, peste cîțiva ani, nimeni nu-l mai ține minte! Altul dor că mîn-

[1] *Vă dni* (v. sl): În zilele.

jaște pereții bisericei cu o scriere nensemnată, și numele lui e mereu în fața preotului cînd se pregătește a pomeni pe credincioșii răposați! Dar Dumnezeu, care pune toate într-o cumpănă dreaptă, a însuflat oamenilor leacuri pentru infirmitățile lor. Spre a nu lăsa într-o vecînică uitare atîtea vrednice fapte răsipite prin cenușa trecutului, spre a reînălța gloriile umilite și a stigmatiza trufașa nimicie, el a inspirat omului amorul pentru trecut, știința archeologiei, acea nobilă patimă a anticarului, care-l face să cerceteze pretutindeni urmele zilelor zburate, îl îndeamnă a pune în cumpăna dreptății toate cîte au făcut strămunii, și-l deprinde a culege din ele învățături folositoare pentru viitorime.

Dar drumul și nobila patimă îmi aținase o foame nespusă și, ieșind din biserică, întîia mea preocupare fu de a cere călugărilor, ce se uitase la mine cu gurile căscate pe cînd transcriam inscripțiunile dupe pereți, dupe morminte și dupe argintării, să-mi dea ceva de prînzit. Călugărașii, cu aer milos, se deteră toți în laturi, jurîndu-se că n-au nimic, că de cînd li s-au luat veniturile mănăstirești, n-au cu ce mai trăi; că sînt strimtorați de toate, n-au nici straie, nici locuințe, nici merinde; în sfîrșit, bieții părinți arătau în tot chipul cîtă jale simt, unde li se răpise antica îmbilșugată trîndăvie, și că mănăstirea lor, prefăcîndu-se în închisoare, se întrebuința se la o instituțiune mai folositoare.

După un asemenea refuz, mă întorsei atunci către împiegații închisorii, și abia, dupe o lungă și elocuentă laudă a peștelui din balta Snagovului, îi îndemnai a pune să scoată din cotețe o minunată plătică lătăreață, vie și grasă.

Plătica de Snagov ar merita o lungă disertațiune științifică în care s-ar spune numele ei pe latinește, și clasa iotiologică în care se cade a o rîndui, și structura organelor ei răsuflătoare și înotătoare, și multe alte amănunte foarte interesante despre năravurile și viața ei intimă; cît despre noi, cunoscînd această interesantă ființă numai în starea neînsufletită de friptură,— sub care însă nu merită mai puțină luare aminte, — ne vom cerca să descriem prin ce mijloace

un om cu gust o poate aduce la gradul cel mai nalt al sucu-lenței.

„Ce fel?! — va zice vreun cititor înamorat de ideile eteree, — vrei să vorbești de prozaice bucate?! Vrei să tîrăști muza poeziei și a istoriei pe taraba pescarului și pe cotlonul cuinii?!“ — „O, Doamne, în ce greșală adîncă te-ai afundat, iubitul meu cititor, — îi voi răspunde, — oare nu e una din cele mai fericite însușiri ale spiritului omenesc de a poetiza orice lucru, dupe placul său? În orice faptă, în orice stare a sa, omul poate găsi comori de încîntare pentru imaginațiunea și gusturile sale.

Socotește-te că ești pe drum; ai umblat mult; te-ai ostenit. Simți în sineți un gol, pe care l-ar împlini cu desfătare o bună și gustoasă mîncare. Atunci, te așezi la umbră, subt un vechi stejar, pe un covor de iarbă verde; aprinzi un focșor de surcele care scînteiază vesel, aducîndu-ți veste bună; și... daca cumva, din norocire, ai cu tine o plătică de Snagov, proaspătă și grasă..., o crestezi d-a curmezișul cu cuțitul pe amîndouă laturile; o presări cu praf de sare; o pui pe un grătar, d-asupra unui jaratic care o rumenește încetișor, întorcînd-o cînd pe o parte, cînd pe cealaltă. Pe cînd ea fumegă sub dogoreala cărbunilor și schimbă searbăda-i față albă într-o coloare neagră-gălbuie ca chihlibarul de Sibici[1], tu nu pierzi timpul, ci storci într-un vas zeama profumată a mai multor lămîi gustoase; o amesteci într-o undă de undelemn, p.ale cărui miros și limpede paloare nu le desminte soarele arzoi al Provenței[2]. Ca să-nviezi și să mai asmuți acea smeadă și diafană salce, răspîndești d-asupră-i un oacheș nor de pi-

[1] *Sibiciul* — „de-jos“ și „de-sus“ — numele a două vechi sate din județul Buzău, situate în apropierea locurilor pe unde se petrec întîmplările din „basmul bisoceanului“ (vezi A.I. Odobescu, *Pseudo-cynegeticos*, capitolele al X-lea și al XI-lea), renumite prin depozite de chihlimbar.

[2] *Provența — Provence* — provincie istorică în sud-estul Franței, renumită prin clima ei uscată și prin culturile de măslini, portocali, duzi, și viță de vie.

per; și apoi, toate acestea împreună, le bați iute cu lingura, pînă le prefaci într-o spumă ușoară și palid-aurie. Atunci, așterni plătica fumegîndă pe un taler, torni pe dînsa zeama spumoasă, acoperi cu un alt taler, și... cînd, peste cinci minute, vei gusta acel delicios fel de mîncare, mă prinz că ai să juri cum că vestitul pește de mare *rhombus*[1], asupra cărui gătează a deliberat gravul senat roman și pe care l-a cîntat marele Juvenal[2], n-a putut să aibă așa gust minunat ca plătica de Snagov într-astfel gătită!"

Sfîrșim, cu această rețetă culinară, siguri fiind că, cel puțin pentru dînsa, cititorul ne va rămînea pururea îndatorat.

București, 1862

[1] *Rhombus* — pește de mare teleostean, foarte căutat pentru carnea lui albă și gustoasă.

[2] *Decimus Junius Juvenalis* — poet satiric latin, născut în jurul anului 60 al erei noastre, mort la o vîrstă înaintată, probabil în anul 140, din a cărui operă s-au păstrat doar 16 satire; în satira a patra — *Rhombus* — Juvenal ironizează decadența senatului roman sub principatul lui Domițian (81—96).

ΨΕΥΔΟ-ΚΥΝΗΓΕΤΙΚΟΣ

EPISTOLĂ SCRISĂ CU GÎND SĂ FIE PRECUVÎNTARE LA CARTEA

MANUALUL VÎNĂTORULUI[1]

DOMNULUI C.C. CORNESCU

Amice,

Cînd mi-ai dat mai întîi să citesc manuscriptul tău, intitulat Manualul vînătorului[1], *ai arătat dorința ca să-i fac eu o precuvîntare. Mai apoi ți-ai luat seama și m-ai scutit de această măgulitoare sarcină.*

În cazul din urmă, rău nu te-ai gîndit, căci eu, dupe ce am răsfoit cartea ta, m-am luat în adevăr cu plăcere de pe urmele tale de vînător; dar, pe cînd tu te ocupai cu gravitate a-ți alege cea mai bună pușcă, a o

[1] *Manualul vînătorului*, al lui Constantin C. Cornescu (1830—1900), conținînd, în trei părți, relații istorice și tehnice „despre pușcă", „despre cîine" și „despre vînat", precedate de o introducere savantă, cu referiri la autori clasici și cu „o grindină de citațiuni latine", care i-a oferit lui Odobescu pretextul „precuvîntării" sale (vezi infra, cap. al IV-lea al *Falșului tractat de vînătorie)*, a fost tipărit în același an cu Ψευδο-κυνηγετικὸς și în aceeași tipografie.

Ψευδο-κυνηλετικός — această divagație amabilă în jurul ideii de vînătoare (G. Călinescu), „mozaic de citate erudite ⟨...⟩,

încărca cu cea mai potrivită măsură, a o îndrepta după cea mai nimerită linie; pe cînd tu dresai, de mic şi cu o minunată răbdare, pe prepeliciarul tău, ca să asculte la semnalele consacrate: Pst! Pill! *şi* Aport!; *pe cînd tu, în fine, studiai cu luare-aminte caracterele fizice şi etice ale celor mai obicinuite subiecte însufleţite de vînătoare, eu, ca un nevînător ce sînt m-am apucat să colind răstimpii şi spaţiele, căutînd cu ochii, cu auzul, şi cu inima, privelişti, răsunete şi emoţiuni vînătoreşti.*

Colindînd, m-am rătăcit, şi iată-mă abia acum ajuns din fantastica-mi călătorie cu un sac aşa îngreuiat de tot felul de petice şi de surcele, adunate de pretutindeni, încît nu mai cutez, Doamne fereşte! nici chiar eu însumi să-l arunc în spinarea Manualului *tău.*

Am luat dar pretenţioasa hotărîre a le deşerta într-un volum osebit, ce-l voi tipări numai pe seama lor, şi care, subt un titlu pedantesc şi archaic, spunînd vînătorilor numai lucruri ce sînt cu totul de prisos artei lor, va întocmi un fel de Falş tractat de vînătorie, Ψευδο-κυνηγετικὸς, *în opoziţiune făţişă cu* Manualul *tău, care, deşi mai scurt, este însă, fără îndoială, cu mult mai folositor celor cari vor să înveţe ceva cu temei.*

---

de numeroase analize de opere plastice şi muzicale, printre care se amestecă amintirile personale ale omului iubitor de natură, de viaţă populară, de toate desfătările vieţii, ale unui temperament sociabil şi jovial" (T. Vianu), opera de maturitate şi cea mai reprezentativă a lui A.I. Odobescu, care, după cum remarcă acelaşi Tudor Vianu, îl situează, în cultura universală, în aceeaşi „serie" cu umanişti de tipul lui Lorenzo de Medicis, Rabelais şi Anatole France, a fost scrisă acum o sută zece ani, în primăvara lui 1874 — „subt aburoasele sărutări ale soarelui de aprilie" —, terminată la începutul lui mai — „7 mai 1874" — şi tipărită în luna iunie a aceluiaşi an, în Tipografia Statului din Bucureşti. În primăvara anului următor, Mihai Eminescu, asociind, într-o recenzie *(Convorbiri literare*, an. IX, nr. 1, 1 aprilie 1875, p. 24), arta lui Odobescu artei mozaicarului, remarca „erudiţia" autorului, stilul epistolar al eseului, care dă frazei fluiditatea conversaţiei — „lipseso ⟨...⟩ grămădirile de abstracţii, perioadele încărcate cu propoziţii subordinate ⟨...⟩, relaţiile logice ale cugetărilor se cunosc mai mult din cuprinsul propoziţiilor decît din forma gramaticală a combinării lor" —, frumuseţea şi caracterul popular al expresiei: „limba e curată şi are farmecul noutăţii. ⟨Autorul foloseşte⟩ o mulţime de cuvinte şi forme idiomatice, pînă acum scrise puţin, sau defel, dar a căror origine întăritoare este limba poporului nostru."

A doua şi ultima ediţie integrală, tipărită în cursul vieţii scriitorului, apare în volumul al III-lea al culegerii *Scrieri literare şi istorice* ale lui A.I. Odobescu, Bucureşti, Editura librăriei Socec & Comp., 1887, p. 1—219.

Dar mai nainte de a pune sub tipar, m-am simţit, amice, ca şi dator să-ţi trămit ţie prinosul acestui vraft de pagine manuscrise, pe care, bune sau rele, le datorez numai primului tău îndemn amical.

Primeşte-le precum îţi vor place; dar crede, totuşi, că, — deşi îţi vin acum cam ca faiorul popii, — ele purced dintr-o afectuoasă pornire a celui care de mult este

al tău bun prieten,

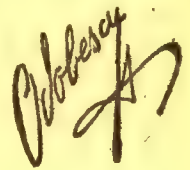

Bucureşti, 7 mai 1874

I

SĂ MĂ ÎNCURC OARE ŞI EU ÎN CALEA VÎNĂTORILOR? — CARTEA TA ŞI PRECUVÎNTAREA MEA. — *UTILE DULCI* SAU SOSIII ŞI D⟨OMNU⟩L SOCEC. — CE ZICE NIMROD DESPRE PODAGRA MEA. — ARCADIA PE CÎMPUL BĂRĂGANULUI. — DE LA MOŞ DORU, DREPT ÎN PUSTII. — LA CONAC! — VAI DE BIETUL GOGOLĬ, CE ERA SĂ PAŢĂ!

Ai voit, amice, ca mai nainte de a o tipări, să citesc eu, în manuscript, cartea românească ce tu ai compus sub titlul de *Manualul vînătorului* şi, dupe citire, să-mi şi dau părerea asupră-i.

Pentru atîta încredere, nu am cum să-ţĭ mulţumesc; dar, teamă-mi e că, acordîndu-mi *mie* o aşa amicală şi linguşitoare precădere, n-ai nimerit tocmai bine, o, iscusite vînătorule!

Oare nu ştiai, sau că ai uitat, cum că la vînătorie, ca şi la multe altele, eu mă pricep cam tot atîta pre cît se pricepea vestitul ageamiu, carele, văzîndu-se luat în răspăr de babele satului pentru izbînzile ce făcuse cu puşca dimineaţa, în bătătură, se apăra în dulcea limbă a poeziei şi ţinea una că:

De e curcă,
Ce se-ncurcă

[1] *Difficiles nugae* (lat.), Nimicuri anevoioase, „glume nevoiaşe". Acest motto, împrumutat de Odobescu dintr-o epigramă a poetului atin Marcus Valerius Martialis (40—104), pe care o citează şi cu alt prilej (vezi infra, cap. IX al *Falşului tractat de vînătorie*, p. 289, nota 1), „vrea să sugereze lipsa lui de pretenţii, dar şi truda cercetării, pe care modestia şi bunul lui gust preferă s-o ascundă" (T. Vianu).

La revărsatul zorilor
În calea vînătorilor?

Istoria nu adaoge mai departe dacă păgubaşele s-au mulţumit numai cu această armonioasă desdăunare, precum, în altă împrejurare, fusese silit să facă simigiul cel cu tocmeala, care, pentru plăcintele mîncate, rămase bun plătit numai cu cinticelul dascălului Caracangea:

Deschide-te, pungulliţă,
Să plăteşti plăcinţelele;

cînticel care, fără îndoială, este, în privinţa regulelor prozodice, cu mult mai prejos de ingenioasa improvizaţiune a vînătorului de curci.

Vezi să nu paţi şi tu ca simigiul, şi de unde, cu drept cuvînt, te aşteptai să fii răsplătit, chiar de la început, prin laude meritate, pentru toate cercetările serioase, pentru toate observaţiunile adînci, pentru toate ostenelile ce ai depus în opera ta, să nu capeţi de la mine decît un *encomion* fluturatic şi fără temei, psalmodiat şi acela pe dring sau cîntat din frunză.

Dreptul lui Dumnezeu, în asemenea caz, şi adică dacă critica mea va fi, — precum este şi lesne de prevăzut, — nedemnă şi nepotrivită pentru scrierea ce a provocat-o, ruşinea va rămînea numai pe seama mea, căci este drept ca fiecare să poarte ponosul faptelor şi ziselor sale, şi nu numai vînătorii ştiu cum că „toată pasărea pe lume, dupe limba ei piere".

Fie acestea zise din capul locului, ca nu cumva să se întîmple ca, vreunui cititor, scîrbit îndată de urîtul precuvîntării, să-i vină rău gînd de a lepăda cartea ta din mînă, mai nainte chiar de a fi intrat în materia ei, tratată cu seriozitate şi cu ştiinţă-de-cauze, de către conştiinţiosul autor.

Mă grăbesc a declara că acel cititor va fi adevăratul păgubaş, căci, dacă nu ştie regulele vînătoriei mai bine decît mine şi voieşte cu toate acestea să le înveţe, el pierde cea mai

bună ocaziune de a se instrui, citind o carte plăcută, în care formulele costelive ale mecanicei şi reţetele greţoase ale medicinei veterinarii sunt mai peste tot locul foarte binişor furişate printre o mulţime de noţiuni istorice, de povăţuiri înţelepte şi de fapte interesante, care pot să placă şi să folosească oricărui cititor.

Ca să fiu, dar, drept şi să te pun îndată la adăpost despre orice neajunsuri ar putea să-ţi vină dupe urma cuvintelor mele, recunosc, iubite autorule, că, deşi tu n-ai avut de gînd, ca liricul nostru strămoş Oraţiu[1], să arăţi poeţilor din viitorime poteca cea bună, însă tot ai ştiut, chiar şi în materie de vînătorie, să urmezi părinteştile lui poveţe, luînd drept deviză tăcută a scrierei tale, faimoasele lui versuri din *Arta poetică:*

Omne tulit punctum qui miscuit utile dulci,
Lectorem delectando, pariterque monendo[2].

Îţi urez ca să se poată aplica cărţii tale şi exametrii următori, în care sper că d⟨omnu⟩l Socec[3], — carele în asemenea caz ar prîmi desigur să-ţi fie editor, — nu va fi supărat a se vedea înlocuind, chiar cu prejudiţiul regulelor prozodiei latine, pe anticii domniei-sale quasi-omonimi şi colegi în librărie, fraţii Sosii[4] din Roma:

---

[1] *Quintus Horatius Flaccus* (65—8 î.e.n.), poet latin liric, satiric şi didactic, autor de epode *(Iambi)*, satire *(Sermones — Convorbiri)*, ode *(Carmina — Cîntece)* şi epistole *(Epistulae)*, din care cea mai frecvent citată de Odobescu în acest eseu este *Epistula ad Pisones (Epistola către Pisoni)*, cunoscută îndeosebi sub titlul *Ars poetica (Arta poetică)*, sinteză didactică a principiilor literaturii clasice latine. Horaţiu este de asemenea autorul imnului *Carmen saeculare (Cîntec secular)*, scris cu prilejul serbărilor seculare romane din anul 17.

[2] Horaţii, *Ars poetica*, v. 343—344:
Toată aprobarea o capătă acela care întruneşte folosul cu plăcerea,
Desfătînd pe cititor şi instruindu-l totdeodată. *(n.a.)*.

[3] *I.V. Socec* (1830—1896), editor şi librar bucureştean; a ţinut, între 1856 şi 1896, „librărie şi papetărie" la parterul unei case cu etaj, clădită pe „Podul Mogoşoaiei, 7" (azi, Calea Victoriei, nr. 13).

[4] *Sosii*, librari romani, menţionaţi de Horaţiu în *Epistula ad Pisones*, v. 345.

Hic meret aera liber *Socecio*, hic et mare transit
Et longum noto scriptori prorogat aevum[1].

Dar de vreme ce, pornindu-mă a-ţi vorbi despre vînătoare, mă văz fără veste pribegind pe răzoarele literaturei, mulţumeşte-te, te rog, amice, ca în loc de o analiză scrupuloasă a *Manualului* tău, în loc de o apreţuire a meritelor ce el va şti neapărat şi cu mai bun succes să destăinuiască la ochii oamenilor de ştiinţă şi de specialitate, într-un cuvînt, în loc de ceea ce mi-ai cerut, mulţumeşte-te, zic, să-ţi spui aci numai în ce chip, cum şi cel fel, imaginaţiunea, sufletul şi mintea mea au putut aievea să-şi însuşească plăcerile şi farmecul artei pe care tu, cel dintîi, o predai astăzi cititorilor români, înjghebată în regule mai mult sau mai puţin riguroase.

Daca chiar în anii tinereţii, pe cînd trupul, — *le bête (vita)*, cum zice Xavier de Maistre[2], — s-avîntă mai lesne dupe zburdările inimei, dacă pe atunci chiar, gusturile-mi stătătoare şi trîndava-mi fire nu m-au iertat să deviu vînător, apoi d-acum înainte ce speranţă să-mi mai rămînă? mai ales cînd, pe toată ziua, junghiurile în picioare şi podagra îmi chezăşuiesc, pentru restul vieţei, cea mai nerevocabilă patentă de incapacitate în deprinderile sprintene şi obositoare ale vînătoriei.

Vorbă curată! nici un al doilea Nimrod, vînătorul biblic[3], nici un al doilea sfînt Hubert, vînătorul minunat al creştinilor[1], eu unul n-am să mă fac. Trebuie să renunţ cu totul la aşa falnice năzuiri, şi chiar daca deasa citire a cărţii tale ar aprinde în mine un asemenea dor semeţ, nevoia ar cere ca să-l potolesc îndată şi să mă hotărăsc a rămînea, şi în viitor, din ceata acelora cari, cînd văd cloşca păscînd bobocii de raţă pe malul bălţei, se miră zicînd:

Să fie raţă? — Măsa găină!
Să fie găină? — Botul lătăreţ!

Dar însă, şi eu am crescut pe cîmpul Bărăganului! *Et in Arcadia ego!*[2] Şi eu am văzut cîrdurile de dropii, cutrierînd cu pas măsurat şi cu capul aţintit la pază, acele şesuri fără margine prin care aerul, răsfirat în unde diafane subt arşiţa soarelui de vară, oglindeşte ierburile şi bălăriile din depărtare şi le preface, dinaintea vederii fermecate, în cetăţi cu mii de minarele, în palate cu mii de încîntări.

Din copilărie, şi eu am trăit cu tămădăienii, vînători de dropii din baştină, cari neam de neamul lor au rătăcit prin Bărăgan, pitulaţi în căruţele lor acoperite cu covergi de rogojină şi, mînînd în pas alene gloabele lor de căluşei, au dat roată, ore, zile şi luni întregi, împrejurul falnicilor dropioi, cărora ei le zic *mitropoliţi*, — sau cînd aceştia, primăvara, se întreţesc în lupte amoroase, sau cînd, toamna, ei duc turmele de pui să pască ţarinele înţelenite.

Eu n-am uitat nici pe răposatul Caraiman, veselul şi priceputul staroste al vînătorilor tămădăieni, carele putea să

---

[1] Horatii, *Ars poetica*, v. 345—346:
Acea carte produce bani lui *Socec*; ea trece şi peste mări
Şi prelungeşte în secoli îndelungaţi numele vestit al scriitorului. *(n.a-)*

[2] *Xavier de Maistre* (1763—1825), scriitor francez, născut la Chambéry, mort la Petersburg, în Rusia ţaristă, unde s-a refugiat după proclamarea Republicii Franceze (1792). Cea mai cunoscută carte a sa, *Voyage autour de ma chambre (Călătorie în jurul camerei mele*, fr.), publicată în 1795, îşi datoreşte celebritatea originalului dialog pe care scriitorul îl întreţine cu presupusul său cititor, făcînd, cu discret umor, „inventarul" amintirilor şi impresiilor sugerate de obiectele din odaia, în care *la bete*, „trupul", cum zice Odobescu, zace, suferind şi absent, în pat.

[3] *Nimrod* sau *Nemirod*, personaj legendar al cărui nume apare în *Biblie* cu epitetul „vînător vestit înaintea Domnului Dumnezeu" *(Întîia carte a lui Moise*, cap. 10, vers. 9).

[1] „Sfîntul Hubert, fiu al ducelui de Acvitania şi apoi episcop de Maëstricht ⟨şi de Liège⟩, pare a fi trăit între 656 şi 730", menţionează, într-o notă ulterioară, Odobescu. Vezi infra, p. 208, nota 1 şi p. 204, nota 1.

[2] *Et in Arcadia Ego! (Şi eu am trăit în Arcadia!*, lat.), epigraf celebru al unui tablou de pictorul francez Nicolas Poussin (1594—1665). Arcadia, regiune muntoasă în centrul peninsulei Peloponez (azi Moreea), fiind ţinutul simbolic al vieţii patriarhale şi al idilei bucolice, epigraful citat exprimă regretul după frumoasele timpuri de altădată.

înghiță în largele sale pîntece atîtea vedre cît și o butie de la Dealul Mare, nici pe iscusitul moș Vlad, în căruța căruia ai adormit tu adesea, pe cînd el, cu ochi de vulpe, zărea creștetul delicat al dropiei mișcînd printre fulgii coliliei, nici pe bietul Gheorghe Giantă, cel care, cu o rugină de pușcă pe care orice vînător ar fi azvîrlit-o în gunoi, nimerea mai bine decît altul cu o carabină ghintuită, și care pe mine, nemernicul, m-a adus de multe ori cu vînat, la conacul de amiazi.

În cartea-ți plină de regule technice și de învățături doctrinarii, tu vorbești, amice, cu un dispreț superb despre toate acele petreceri cinegetice, în care vînătorul n-are nevoie să umble pe jos, să caute vînatul ajutat de cînele său și să lovească fiara sau pasărea în fugă ori în zbor. Nu tăgăduiesc; în principiu trebuie să aibi dreptate. Dar ce-i faci firei? căci mie unuia, daca cumva mi-a plăcut vreo vînătoare, apoi a fost tocmai din acelea în care picioarele și mînele au mai puțin de lucrat.

Și-n adevăr, să ședem strîmb și să judicăm drept: oară ce desfătare vînătorească mai deplină, mai nețărmurită, mai senină și mai legănată în dulci și duioase visări, poate fi pe lume decît aceea care o gustă cineva cînd, prin pustiile Bărăganului, căruța în care stă culcat abia înaintează pe căi fără de urme? Dinainte-i e spațiul nemărginit; dar valurile de iarbă, cînd înviate de o spornică verdeață, cînd ofilite sub pîrlitura soarelui, nu-i însuflă îngrijarea nestatornicului ocean. În depărtare, pe linia netedă a orizontelui, se profilează, ca moșoroaie de cîrtițe uriașe, movilele, a căror urzeală e taina trecutului și podoaba pustietății. De la movila Neacșului de pe malul Ialomiței, pînă la movîla Vulturului din preajma Borcei, ele stau semănate în prelargul cîmpiei, ca sentinele mute și gîrbovite subt ale lor bătrînețî. La poalele lor cuibează vulturii cei falnici cu late pene negre, precum și cei suri al căror cioc ascuțit și aprig la pradă răsare hidos din ale lor grumazuri jupuite și golașe. E groaznic de a vedea cum aceste jivine se răped la stîrvuri și să îmbuibă cu mortăciuni, cînd, prin sohaturi, pică de bolesne cîte o vită din cirezi!

Dar căruța trece-n laturi de acea priveliște scîrboasă; ea înaintează încetinel și rătăcește fără de țăl, dupe bunul-plac al mîrțoagelor arominde sau dupe prepusul de vînat al tămădăianului căruțaș.

De cu zorile, atunci cînd roua stă încă aninată pe firele de iarbă, ea s-a pornit de la conacul de noapte, de la coliba unchiașului *mărunt*, căruia-i duce acum *dorul* Bărăganul întreg[1] — și tocmai cînd soarele e d-asupra amiazului, ea sosește la locul de întîlnire al vînătorilor. Mai adesea acest loc e o cruce de piatră, strîmbată din piua ei, sau un puț cu furcă, adică o groapă adîncă de unde se scoate apă cu burduful. Trebuie să fii la Paicu, în gura Bărăganului, sau la Cornățele, în miezul lui, ca să găsești cîte o mică dumbravă de vechi tufani, sub care se adăpostesc turmele de oi la poale, iar mii și mii de cuiburi de ciori printre crăcile copacilor. În orice alt loc al Bărăganului, vînătorul nu află alt adăpost, spre a îmbuca sau a dormi ziua, decît umbra căruței sale. Dar ce vesele sunt acele întruniri de una sau două ore, în care toți își povestesc cîte izbînzi au făcut sau mai ales erau să facă, cum i-a amăgit pasărea vicleană, cum i-a purtat din loc în loc și cum, în sfîrșit, s-a făcut nevăzută în zboru-i prelungit.

Dupe repaos, colinda prin pustii reîncepe cu aceeași plăcere. Vînătorul, împrospătat prin somnul, prin mîncarea și prin glumele de la conac, se aprinde din nou de ispita noroculuî; el cu ochii caută vînatul, cu gîndul zboară poate către alte doruri; dar simțirile-i sunt în veci deștepte; inima-i vegheată este mereu în mișcare, și urîtul fuge, fuge departe, dincolo de nestatornica zare a nemărginitei cîmpii.

[1] Aluziune la cîrciuma unchiașului poreclit *Dor-Mărunt*, împrejurul căria s-a întemeiat un sat; acolo trăgeau mai adesea vînătorii din Bărăgan *(n.a.)*

Cînd soarele se plecă spre apus, cînd murgul-serei începe a se destinde treptat preste pustii, farmecul tainic al singurătăţii creşte şi mai mult în sufletul călătorului. Un susur noptatic se înalţă de pre faţa pămîntului; din adierea vîntului prin ierburi, din ţîrîitul greierilor, din mii de sunete uşoare şi nedesluşite se naşte ca o slabă suspinare ieşită din sînul obosit al naturei. Atunci, prin nălţimile văzduhului, zboară cîntînd ale lor doine, lungi şire de cocori, brîne şerpuinde de acele pasări călătoare, în care divinul Dante a întrevăzut graţioasa imagine a stolului de suflete duioase, de unde se desprinde, spre a-şi deplînge răstriştea, gingaşa lui Francescă[1]:

E come i gru van cantando lor lai,
Facendo in aer di sè lunga riga;
Cosi vid' io venir, traendo guai,
Ombre portate dalla detta briga.[2]

Dar cîte una-una, căruţele sosesc la tîrla sau la stîna unde vînătorii au să petreacă noaptea; un bordei acoperit cu paie, — trestia şi şovarul sunt scumpe în Bărăgan, — cîteva saiele şi olumuri pentru vite, o ceată de dulăi ţepeni lătrînd cu înviersunare, şi, în toată împrejmuirea, un miros greu de oaie, de ceapă şi de rachiu, iată adăpostul şi streaja ce le poate oferi baciul de la Rădana sau cel de la Renciu. Din acestea cată vînătorii să-şi întocmească culcuş şi cină, daca cumva n-au avut grijă a-şi aduce aşternut şi merinde în căruţe. Pe cînd însă, pe sub şure şi la vatra bordeiului, ospăţul şi

[1] *Francesca da Rimini*, fiică a seniorului Guido Novello da Polenta, din Ravenna. Căsătorită împotriva vrerii sale cu seniorul Gianciotto Malatesta din Rimini, bărbat infirm şi urît, Francesca s-andrăgostit de cumnatul ei, frumosul Paolo Malatesta. Surprinşi pe cînd tocmai, înfioraţi, se sărutau, cei doi tineri fură ucişi deodată, cu aceeaşi spadă, de dizgraţiosul Gianciotto. Această tragică poveste de iubire i-a inspirat „divinului" Dante Alighieri (1265—1321) unul din cele mai frumoase episoade din *Divina Commedia*.

[2] Dante, *Divina Commedia*, l'*Inferno*, Cant⟨o⟩ V, ⟨v. 46—49⟩:

Şi precum cocorii merg cîntînd ale lor doine,
Făcînd prin aer din sine lungi şire,
Aşa văzui viind, trăgînd vaiete,
Umbre purtate de pomenita suflare. *(n.a.)*

paturile se gătesc, dupe cum pe fiecare-l taie capul, limbile se desmorţesc şi, prin glume, prin risuri cu hohote, ele răscumpără lungile ore de tăcere ale zilei.

Spune tu ce vei voi despre superioritatea vînătoarii cu prepelicarul şi despre plăcerile inteligente şi alese ce resimte omul în unica societate a unui cîne dresat dupe regulele artei; cît despre mine, eu rămîi tot bine încredinţat că cele mai dulci mulţumiri ale vînătoarii sunt acelea în care trupul nu se află osîndit la pedeapsa jidovului rătăcitor[1], şi apoi încă acele care izbucnesc cu veselie printre nişte buni tovarăşi, întruniţi la un loc dupe o zi petrecută în emoţiuni izolate.

Dar *chiar şi în căruţă, vînatul* oboseşte
Şi dup-o cină scurtă şi somnul a sosit.[2]

Vînători şi căruţaşi, mîrţoage şi dulăi, culcaţi toţi la pămînt, dorm acum duşi, la tîrlă!... „Singure, stelele nopţei se uită de pe cer la dînşii; ei aud cu urechile toată acea nenumărată lume de insecte ce se strecoară prin ierburi, ţiuind, scîrţîind, fluierînd, şuierînd, şi toate acele mii de glasuri se-nalţă cu răsunet potolit în tăria nopţii, se limpezesc în aerul ei răcoros şi leagănă în somnie auzul lor aromit. Cînd însă vreunul se deşteaptă şi clipeşte ochii, cîmpia i se înfăţişează luminată de scînteiele strălucitoare ale licuricilor; uneori cerul se încinge pe alocurea, în depărtare, de o vîlvoare roşatică, provenită din pîrjol, şi un stol întunecos de pasări se strecoară prin noapte..."

Mă opresc, căci mi se pare că, fără ştirea lui Dumnezeu şi a cititorilor, am început să traduc descrierea stepei malorosiene, una din paginele cele mai minunate din minunatul romanţ istoric *Taras Bulba* de N. Gogolĭ, scriitor rus, carele, de nu mă-nşel, a scris, el mai întîi, pe ruseşte, comedia *Revizorul general*. Aş transcrie aci cu plăcere toată acea încîn-

[1] *Jidovul rătăcitor*, personaj al unei celebre legende orientale, sortit năpastei de a nu muri niciodată şi de a rătăci în veci.

[2] Eliad zice în *Zburătorul* său:

Dar cîmpul şi argeaua săteanul oboseşte,
Şi dup-o cină scurtă şi somnul a sosit. *(n. a.)*

tătoare descripțiune; ca și Gogolĭ, într-o pornire de drăgăstos necaz, aș sfîrși și eu zicînd: „Dracul să vă ia, cîmpiilor, că mult sunteți frumoase!“[1] Dar atunci ce s-ar mai alege din descrierea Bărăganului, pe care m-am încercat a o face eu românește?

Las dar pe Gogolĭ într-ale sale, că mi-e teamă să nu mă prea dea de rușine...

Dar ce făcui, vai de mine! Am uitat cu totul că este acum admis în radicalele principii de suprem și absolut patriotism român că, de vreme ce muscalii trebuiesc în genere priviți ca inimici și răuvoitori ai naționalității noastre, să ne dispensăm cu totul de a numi, ba chiar să ne și impunem datoria de a desfigura pe autorii lor, de cîte ori binevoim a-i traduce, a-i imita sau a-i localiza. Prin aceasta chiar le facem prea multă onoare![2]

Vous leur fîtes, seigneur,
Eu les croquant, beaucoup d'honneur.[3]

---

[1] *Черть васъ вазьми, степи, какъ вы хороши!* — Romanțul *Taras Bulba* este o admirabilă descriere a vieței cazacilor zaporojeni, care au jucat un așa mare rol în istoria țărilor române, sub domniile strălucite a lui Matei Basarab în Țara Românească și a lui Vasile Lupu în Moldova *(n. a.)*.

[2] Ironiile lui Odobescu din ultimele rînduri ale acestui capitol țintesc atît în Petru Grădișteanu (1839—1921), literat bucureștean, care, în același an 1874, localizase, după versiunea scriitorului francez Prosper Mérimée, sub titlul *Revizorul general*, comedia *Revizorul* a scriitorului rus Nikolai Vasilievici Gogol (1809—1852), „desfigurînd-o“ și nemenționînd nici numele autorului și nici titlul original, cît și în membrii aripei conservatoare a partidei liberale care se împotriveau apropierii politice de Rusia, apropiere politică necesară României, în condițiile timpului, pentru cucerirea independenței de stat. Împotriva acestor conservatori „neutraliști“, Odobescu va publica, în lunile premergătoare războiului din 1877, o suită de articole în ziarul *Românul*, dintre care menționăm *„O cugetare politică“*, *Alianța cu Rusia la caz de război* și *Convențiunea de război cu Rusia*, articole în care va susține necesitatea obținerii independenței fără compromisuri, prin război împotriva Imperiului Otoman, și ideea dreptului tuturor popoarelor din această parte a Europei la suveranitate națională.

[3] La Fontaine, *Les animaux malades de la peste* ⟨*Animalele bolnave de ciumă*, fr.⟩:

Păpîndu-i le-ai făcut, stăpîne, multă onoare! *(n.a.)*

II

ȚIGANII DE ZESTRE. — *GRIVES EN CAISSE.* — DISERTAȚIUNE FILOLOGICĂ, ÎMBÎCSITĂ CU ERUDIȚIUNE. — 1 000 GALBENI VENIT PE AN. — GRAURII ȘTIU FRANȚUZEȘTE MAI BINE DECÎT D⟨OMNU⟩L LITTRÉ! — DIN FABULELE LUI LA FONTAINE PÎNĂ ÎN PĂDURILE RUSIEI. — „AMĂRÎTA TURTUREA, OF! SĂRMANA, VAI DE EA!“

Eram băiat de vreo treisprezece ani cînd am învățat să dau cu pușca; — mărturisesc însă că de atunci n-am mai făcut nici un progres în această artă; ba chiar aș putea zice din contră! — Însoțisem pe tată-meu la băile de la Balta Albă, unde se adunase în acel an sarea și marea, precum a și povestit-o cu atîta spirit d⟨omnu⟩l V. Alecsandri,[1] pe carele atunci, acolo, pentru prima oară l-am zărit, domnia-lui tînăr, vesel, și încă de atunci cunoscut prin farmecul neaoș românesc al muzei ce-l inspiră, eu, copilul, crezînd că tot ce zboară se mănîncă.

Locuiam într-un sat de pe malul stîng al Buzăului, la Grădiștea, tot într-o casă cu bătrînul colonel Enghel, acela carele, prin buna sa inimă, prin vioiciunea glumeață a caracterului său și prin pocita șocăție a vorbirii sale românești, a lăsat plăcute și vesele suvenire printre subordonații lui, acum toți veterani ai oștirii; polcovnicul Enghel, care, luînd de soție pe o cocoană româncă a cării bogată zestre coprindea o laie de robi țigani, zicea nevestei, de cîte ori se întîmpla să moară vreunul din acești nenorociți: „Plin*ci*, Anicuța-*l meu!* a murit *la dine un sestre!*“

Colonelul Enghel îmi dărui o pușcă cu două țeve, scurtă și ușoară, croită și cumpănită chiar dupe trupul și dupe puterile mele; el mă și învăță cum s-o împlu, cum să ochesc și cum să trag. De aici înainte, vai și amar de bietele vrăbii de

---

[1] *24 de ceasuri la Balta Albă, 1847*, în *România literară*, foaie periodică, Iași, 1855 *(n. a.)*.

pe garduri! Pe toată ziua stricam într-însele cîte un corn de praf și cîte o pungă de alice; dar apoi și ce pilafuri ne gătea la masă meșterul-bucătar, *sestre al* cocoanei Anicuțe![1]

Mi se pare că întru atîta se cam mărginesc foile de dafin ce am putut culege în cariera mea cinegetică. Vezi bine că cu dînsele nu s-ar putea găti nici măcar *iahnia de mistreț*, pe care tu o descrii în cartea ta.

D-aș fi mai lăuduros din fire, — și nefiind astfel, iată o puternică dovadă că nu sunt și nu pot să fiu bun vînător, nici măcar ca amicul Budurof! — d-aș fi, zic, mai lăuduros, aș putea să adaog că, tot pe malurile Bălței Albe, m-am încercat a da și-n ciovlice de cele moțate, care se tot cletină în aer și pe uscat, strigînd ca puii de jidan de pe ulițe: „kibrit! kibrit!"; am ochit adesea și în

Ciocîrlia cea voioasă ce-n văzduh se legăna[2];

ba unde pui că am cutezat a trage cu pușca și-n cîrdurile de gîște sălbatice ce trec mereu cu grămada d-a lungul Buzăului!

De nu m-ar fi oprit văcarul satului, aș fi nimerit desigur și cîte un graure din cei cari zboară printre vitele din cireadă și, împreună cu ciorile, se cocoțează jucînd pe spinarea boilor,

[1] Într-o epistolă, adresată din „Balta Albă, satul Grădiștea din Vale, miercuri, 8 iulie 1847" mamei sale, Alexandru Odobescu, în vîrstă de 13 ani atunci, nota: „Luni, la 7 iulie, colonelul Engel a plecat la Brăila, unde mă voi duce și eu cu dînsul, lunea cealaltă. După obișnuita baie la 6 ceasuri, ne-am întors acasă; și colonelul s-a întors îndată: mi-a adus o pușcă, cu care ucid în fiecare zi vrăbii; pun să le frigă, și le mîncăm cu multă poftă. Aș fi vrut să-ți trimit și ție, dar păcat că nu se poate. Pușca asta e acum pentru mine o distracție foarte bună; merg foarte des la vînat, dar totdeauna cu cîte cineva." (Apud: N. Iorga, *Alexandru Odobescu*, în *Oameni cari au fost*, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1934, vol. I, p. 56).

[2] C. Negruzzi, în *Aprodul Purice (n.a.)* — „anecdot istoric", publicat în 1837, la „Ieși", „în tipografia Albinei"; „anecdotul" — „fragment din prima încercare de epopee națională, *Ștefaniada*" — dezvoltă „destul de monoton, cu multe enumerări inexpresive" (Florin Faifer), o cunoscută legendă din colecția *O samă de cuvinte* a cronicarului moldovean Ion Neculce (c. 1672—1745).

cari, cu o filosofică nepăsare, rabdă așa batjocure. Oare ce vor fi zicînd boii, în mintea lor, despre acele obraznice păsăruice? Și ce gînduri vor fi rumegînd ei, cînd se simt într-astfel călcați sub picioare? Mare e limba boului, păcat să nu poate grăi!

Nu știu însă cum și ce fel ne aduse vorba a pomeni despre grauri, și aci, iartă-mă, amice autorule, să te țiu de rău fiindcă, în cartea ta, n-ai spus nimic despre acest vînat, și mai cu seamă despre o altă pasăre, pe care mulți la noi o confundă cu graurele, din cauză că ea poartă, pe franțuzește, un nume ce s-ar crede că corespunde cu al acestuia.

Du-te într-o dimineață la „Capșa"[1] și spune-i să-ți facă, pentru dejun, un pașteț din cele ce se cheamă *Pâté de grives*[2]; apoi, a doua zi la masă, cere la „Hugues"[3] să-ți gătească o mîncare, ce ți se va prezenta într-o gingașă cutioară de hîrtie velină albă, sub numirea de *Grives en caisse*[4].

Dupe ce vei mînca, o să simți fără îndoială o mustrare de cuget pentru că ai trecut cu vederea și ai nesocotit vînatul numit *grives*, iar, dupe cum se crede, pe românește, *sturzi* și *cocoșari* (?).

Aci vrînd-nevrînd trebuie să mă urmezi, — și aceasta ți va fi pedeapsa, — într-o lungă controversă, în care filologia are să se amestece cu istoria naturală, și să facă un tal-

[1] *„Capșa"*, cofetărie, restaurant și hotel de lux în Bucureștii de altădată, proprietate a lui Grigore Capșa (1841—1902), adăpostite, din 1862, în vechile „case Slătineanu" de la răspîntia arterei Calea Victoriei cu strada Edgar Quinet, azi cofetăria și restaurantul „București".

[2] *Paté de grives*, pate de sturz (fr.).

[3] *„Hugues"*, restaurant de lux în Bucureștii secolului al XIX-lea, pe Podul Mogoșoaiei (Calea Victoriei), peste drum de fosta clădire a Teatrului Național (distrusă de bombardamentele naziste din 1944) și alături de „Grand Hotel Broft", azi clădirea restaurantului și hotelului „Continental".

[4] *Grives en caisse*, sturzi în coșuleț (fr.).

meș-balmeș, pre cît se va putea mai doct și mai erudit. Bagă de seamă că ai a face cu un membru al Academiei![1]

Romanii, — noi, strănepoții lui Traian, începem totdauna de la romani, — romanii cunoșteau, printre altele multe, și aceste două specii de păsărele și le prețuiau dupe dreapta lor valoare; unora le zicea *turdus*, și altora *sturnus*.

Turdi erau un soi de pasări foarte lăudat de gastronomii noștri străbuni. Poetul Marțial, — pe care însă Traian nu-l prea făcea haz, — zice că, dupe părerea lui, dintre păsări, cea mai bună de mîncare este *turdus*, iar dintre patrupede, iepurele.

Inter aves turdus, si quis me judice certet,
Inter quadrupedes, mattea prima lepus.[2]

Fie cum zice Marțial în privința pasării! dar cît despre iepure, să mă ierte domnia-lui; eu țiu cu tata Traian și nu aprob zîsele poetului. Ba încă, de nu mi-ar fi rușine să vorbesc românește cam în felul *Franțozitelor* răposatului Costache Facca[3], cele cu „mantela *amour sans-fin*“[4], aș potrivi aci, — și nu fără oarecare iscusință, — vorba românului: „Departe *griva* (adică *la grive)* de iepure!“[5]

[1] Alexandru Odobescu a fost ales „membru actual“, adică „activ“ al Societății Academice Române (vezi infra, p. 184, nota 1), în ședința a XXXI-a, de joi, 10 septembrie 1870, la propunerea istoricului transilvănean A. Papiu Ilarian (1828—1879).

[2] Martialis *Epigram⟨mata⟩*, XIII, 92:
Dintre pasări sturzul, — daca cineva m-ar alege drept judicător, — iar dintre patrupede, cea mai dintîi delicateță este iepurele! *(n. a.)*

[3] *Costache Facca* (1800—1845), poet și dramaturg. De pe urma lui a rămas o piesă „în 3 acturi“, *Comodia vremii* — cunoscută mai mult sub titlul *Franțuzitele*, — scrisă „în anul 1833, luna lui aprilie“ — satiră la adresa „prețioaselor“ franțuzite din mica burghezie bucureșteană.

[4] „*Amour sans-fin*“ („Dragoste fără sfîrșit“, fr.), sau, cum spune Elenca, una din eroinele „comodiei“ lui Costache Faca, „amur sau fen“.
— „Ah! ma șer, să-mi vezi mantela, mai suplim, mai lucru fen,
O dublură-nfricoșată și față amur san fen“ —
era simbolul comercial al nuanței unei culori la modă.

[5] Eliad a publicat în vol. ⟨al⟩ V⟨-lea⟩ (p. 287—311) al *Bibliotecei portative* (București, 1860), puținele fragmente de scrieri rămase de la Constantin Facca, carele a murit în 1845 *(n.a.)*.

Orațiu însă se arată și mai entuziast în privința *turdilor* și, zău, nu se miră că unii-și mănîncă averea dumicînd la *turdi* grași, căci nimic, zice el, nu este mai bun:

Non, hercule, miror,
Aiebat, si qui comedunt bona, cum sit obeso
Nil melius turdo.....[1]

Terențiu Varrone[2], în cartea sa despre agronomie, ne vorbește pre larg despre creșterea și îngrășarea acestui soi de păsări, în case înadins clădite pentru zburătoare, *ornithon*, pe care le descrie cu de-amăruntul și mai adaoge cum că o mătușă a lui avea la vila sa de pe Via Salaria[3], în Țara Sabină,[4] la 24 mile de Roma, un asemenea *ornithon*, din care vindea pe tot anul cinci mii de *turdi*, cîte trei dinari unul; ceea ce-i producea un venit anual de 60 000 sesterții, adică, pe banii de acum, 12 000 lei noi.[5]

Ce stăm de ne mai gîndim amice? Hai să căutăm a prinde *turdi* și să ne asigurăm dintr-înșii o mie de galbeni pe an, ca mătușa lui Terențiu Varrone.

[1] Horatii *Epistol.*, I, XV, v. 39:
.....Zău, nu mă mir,
Zicea, dacă unii își mănîncă averea, deoarăce, decît un sturz gras
Nimic nu este mai bun *(n. a.)*.

[2] *Marcus Terentius Varro* (116—27 î.e.n.), poet și savant latin de formație enciclopedică — „cel mai învățat dintre romani, neobosit la carte precum erau concetățenii săi la arme“, îl caracterizează Odobescu în *Istoria archeologiei*, — autor a numeroase studii monumentale de istorie literară, de lingvistică *(De lingua latina — Despre limba latină)*, teatru, retorică, filosofie, istorie *(Antiquitatum rerum divinarum humanarumque — Antichități divine și umane)*, topografie, geografie și agronomie *(De re rustica)* și altele, din care întreg s-a păstrat numai tratatul de agronomie *De re rustica*.

[3] *Via Salaria*, unul din cele șapte mari drumuri ale Italiei romane; Via Salaria începea de la Poarta Collina a cetății romane și traversa Italia spre nord-est, pînă la Marea Adriatică.

[4] *Țara Sabină*, ținut în bazinul superior al Tibrului, în vecinătatea nord-estică a vechiului Latium.

[5] Ter. Varronis, *De re rustica*, II, 5 *(n.a.)*.

Dar unde să-i găsim? Iată dificultatea.

Adevărul e că naturalistul latin Pliniu[1] ne spune că *turdi*, precum și *merulae* (mierlele) și *sturni* (graurii), fără de a-și schimba penele, se duc prin țări vecine, și că iarna sunt foarte mulți *turdi* în Germania.[2]

Naturaliștii moderni, și în capul lor vestitul Buffon,[3] dupe ce constată că pasărea, numită de latini *turdus*, poartă, în limba franceză, numirea generică de *grive*, și că ea se aseamănă cu mierla, din care însă diferă la pene prin niște pete regulate ce ea are întotdauna pe piept, împarte acest soi de volatile în patru specii, numite franțuzește: *grive*, propriuzisă, *draine*, care este mai mare la trup decît toate, *litorne* și *mauvis*. Aceste două din urmă sunt cele mai preferabile la mîncare.

Diferitele specii, precum și varietățile lor, se disting prin mărime, prin coloritul penelor și chiar prin unele năravuri; dar, în genere, aceste păsări sunt sălbatice, puțin jucătoare, mai mult triste; ele viețuiesc izolate; cuiburile lor sunt foarte curat clădite, și oușoarele lor, frumos colorate albastru sau verde. Ele trăiesc în țările de spre nord și vin mai cu seamă către toamnă în părțile meridionale. Sunt foarte mîncăcioase; însuși Orațiu ne-o atestă:

> Amite levi rara tendit retia,
> Turdis edacibus dolos...[1]

și le place cu deosebire strugurii, cauză pentru care francezii au și creat zicătoarea: „*soûl comme une grive*"[2], ce se aplică celor cari la noi au furat luleaua neamțului.

În cetatea Dantzig din Prusia se consumă pe an ca la 90 000 părechi din specia celor numite *mauvis;* cele zise *litorne* iernează în Austria de Jos și în Polonia[3], iar în unele părți ale acestei ultime țări, cîtimea speciei *grive* este așa de considerabilă, încît se prind fără număr și se transportă luntri pline, încărcate cu de acest vînat.

Daca ele însă se află așa de multe prin ținuturi vecine cu noi, prin Polonia și Austria; dacă, ducînd dorul viței, ele se nasc cu grămada în împărăția hămeiului și a berei, este oare cu putință ca, flămînzite, să nu fi însemnat ele încă de mult prin aer, căile pe unde, în timpul de acum, avea să ne calce, cu fier și cu foc, năpastia consorților nemțești? Despre acești noi *bumbașiri* ai țării, știm cu prisos ce soi de pasăre sunt, și numele lor le cunoaștem mai cu prisos de cum am dori[4]; cu mult mai greu ne vine de a nimeri pe acela mai puțin ilustru al împenaților lor compatrioți.

---

[1] *Caius Plinius Secundus* sau *Pliniu cel Bătrîn* (23—79), om de știință roman de formație enciclopedică, autor a mai multor lucrări în diverse domenii — militar *(De iaculatione equestri — Despre aruncarea suliței în arma cavaleriei)*, istoric *(Bellorum Germaniae viginti libri — Douăzeci de cărți despre războaiele romanilor împotriva Germaniei)*, oratoric *(Studiosi — Cei ce învață)*, științelor naturii *(Naturalis Historia — Istoria naturală*, în 37 de cărți, singura din lucrările lui care s-a păstrat pînă în zilele noastre, citată de Odobescu după ediția Caius Plinius Secundus *Historiae naturalis*, libri XXXVII, cum indic. rerum ad. opt. libr. fidem, emendatissime. Ed. currante G.H. Weissii, Lipsiae, 1841, în 8°, ediție pe care o avea în bibliotecă încă din 1855).

[2] Plinii Secundi *Histor⟨iae⟩ natural⟨is⟩*, IX, 25 *(n.a.)*.

[3] *Georges Louis Leclerc, conte de Buffon*, vezi, sub titlul *Cîteva ore la Snagov*, p. 85, nota 1.

[1] Horatii *Epod.*, II, v. 33—34:

> Acață de nuiele lațuri căscate,
> Momeli pentru sturzii mîncăcioși.
> *(n.a.)*

[2] *Soûl comme une grive*, beat ca un sturz (fr.).

[3] Această delimitare politică între Polonia și Austria, într-un moment în care aproape o jumătate din Polonia dezmembrată era încorporată Imperiului Austro-Ungar, merită a fi reținută ca un indiciu despre caracterul democratic, pașoptist al ideilor lui Odobescu în problema dreptului popoarelor la identitate națională, la unitate de stat și la independență.

[4] Aluzie la așa-numita „afacere Stroussberg". În anul 1868, guvernul român a concesionat bancherului berlinez Stroussberg, în condiții financiare foarte grele (270 000 lei de km și 7,50% dobîndă anuală pen-

Am consultat pentru aceasta, toate dicționarele noastre, chiar și pe cel făcut sub numele Societății Academice Române[1], și iată tot ce am putut alege, mai cu seamă din *Vocabularul franceso-românesc* al d⟨omni⟩lor P. Poenaru, F. Aron și G. Hill:

> *Grive* se zice românește *Sturz;*
> *Draine* se cheamă în limba noastră *Cocoșar;*
> *Litorne* este un fel de *Cocoșar*, cu capul cenușiu,
> și *Mauvis* este un fel de *Sturz*.[2]

Autorii Dicționarului Academic nu înscriu cuvîntul *cocosiariu;* — poate că nu va fi de origină latină? Cît despre *sturdiu*, încă nu au ajuns la litera *S*.[3]

tru capitalul investit), construirea liniei ferate Roman—Ploiești—București—Craiova—Vîrciorova. Din cauza proastei administrări a depozitului de acțiuni și, probabil, a unor operațiuni frauduloase ale administratorului Ambronn, un protejat al prințului Carol de Hohenzollern, în ianuarie 1871 Stroussberg nu mai putu plăti dividendele datorate subscriitorilor germani care avansaseră sumele necesare lucrărilor. Guvernul român retrăgîndu-i lui Stroussberg concesiunea, acționarii, pentru a-și apăra investițiile, constituiră „Societatea română a acționarilor drumului-de-fier", căreia statul român, în urma presiunilor cancelarului Bismarck, susținute de principele Carol, trebui să-i plătească o dobîndă împovărătoare de 20 250 lei anual pentru fiecare km de linie ferată și, în 1872, un avans de 9 520 000 lei asupra datoriilor.

[1] Societatea Academică Română a fost instituită, prin decret, la 26 august 1867, și s-a constituit, alegîndu-și organele de conducere, la 31 august 1867. La 25 martie 1879, Societatea Academică Română și-a schimbat denumirea în Academia Română.

Menționăm că Societatea Academică Română provenea, la rîndu-i, din Societatea Literară Română, înființată, tot prin decret, la 1 aprilie 1866.

[2] *Vocabularul franțezo-românesc*, elaborat de Petrache Poenaru (1799—1875), Aron Florian (1805—1887) și George Hill (1805—1868), s-a tipărit, în două volume, la București, în anii 1840 și 1841, la tipografia școlii de la Sf. Sava, unde cei trei autori erau profesori.

[3] Ironie la adresa academicienilor etimologiști August Treboniu Laurian (1810—1881) și Ioan C. Massim (1825—1877), care, pînă în 1874, publicaseră, „dupo insarcinarea data de Societatea Academica Romana", primul volum (literele A—H) din absurdul *Dictionariulu limbei*

Într-un cuvînt, *la grive*, pe latinește *turdus*, nu este cîtuși de puțin *graurele* românesc, cu toate că, judicînd după asemuirea lor, aceste două numiri par a fi rudite.

D⟨omnu⟩l Littré[1] în monumentalul său dicționar al limbei franceze, nu știe ce origină să dea cuvîntului *grive*. Oare acest nume nu va fi el derivat din adjectivul latin *gravis*, — greu, gras, — pe care îl găsim calificînd pe *turdi*, în următorul vers al lui Marțial:

> Sylva *graves turdos* exagitata dedit[2]?

Aceasta ar fi o derivațiune în formă de synecdoche, către care s-ar alipi, ca o metonomie, denumirea românească de *graure*, dată unei alte păsări, pe care tot Marțial o pune în opoziție cu *turdi* îngrășați cu măsline din Picenum[3]:

> Si mihi Picena turdus palleret oliva,
> .....
> Nunc sturnos inopes.....[4]

romane, elaboratu ca proiectu în care erau înregistrate numai cuvintele de origine latină, după ce, în 1871, expurgaseră lexicul românesc de „vorbele straine", grupîndu-le într-un *Glossariu care coprinde vorbele d'in limb'a romana, straine prin originea sau form'a loru, cumu și celle de origine induiósa, elaboratu ca proiectu*, tot *Dupo insarcinarea data de Societatea Academica Romana*. Tomul al II-lea (literele I—Z) al *Dictionariului* va apărea în 1876, deci la doi ani după publicarea primei ediții a *Falsului tractat de vînătorie*. Vezi infra, p. 291.

[1] *Maximilien Paul Émile Littré* (1801—1881) — filolog și filosof pozitivist francez, autor al unui monumental, clasic *Dictionnaire de la langue francaise (Dicționar al limbii franceze)* apărut între anii 1863 și 1872.

[2] Martialis *Epigram⟨ata⟩*, IV, 66, v. 6:
Pădurile bătute au dat sturzi grași *(n.a.)*.

[3] *Picenum* — numele unei regiuni centrale din vechea Italie, situată între Munții Apenini și Marea Adriatică.

[4] Martialis *Epigram⟨ata⟩*, IX, 55:
Daca aș avea sturzi îngrășați cu măsline din Picenum,
.....
Dar acum [am numai] graur buni-de-nimic... *(n.a.)*

Despre *sturni* nu s-a prea zis mult bine; Marțial, dupe cum văzurăm, îi declară buni-de-nimic, *inopes*. Pliniu[1] vorbește numai de obiceiul lor de a zbura în cîrduri rotunde, îndesați unii într-alții. Și mai mult insistă asupra acestei particularități Buffon, arătînd că, în zburarea lor răpede și zgomotoasă, graurii par a fi supuși la o tactică ce se exercită cu o disciplină militară, subt ordinele unui șef. Chiar și Dante a luat furtunosul zbor al graurilor, grămădiți în stol larg și plin, drept termen de comparațiune, ca să descrie, în versuri nemuritoare, cum spiritele nenorocite sunt purtate, fără repaos, de suflarea vijeliilor infernale:

E come gli stornei ne portan l'ali
Nel freddo tempo, a schiera larga e piena,
Cosi quel fiato gli spiriti mali,
Di qua, di là, di giù, di sù li mena;
Nulla speranza gli conforta mai,
Non che di posa, ma di minor pena[2].

Nu rămîne îndoială că *stornei* lui Dante, *les étourneaux* ai lui Buffon și *sturni* lui Pliniu și lui Marțial sunt graurii noștri, cu penele negricioase și presărate cu pete albe sau sure, cari trăiesc în Europa, — din fundul Șvediei pînă în insula Malta, și chiar în Africa, pînă la Capul Bunei-Speranțe, — cari după ce, în luna lui iunie, și-au clocit ouăle lor cenușii, în cuiburi străine sau în scorburi de copaci, se adună de petrec în stoluri, dorm noaptea în stuf, se ciorovăiesc seara și dimineața, se scoală toți deodată cu mare volbură și trec răpede, ca un nor negru îndesat, se amestecă printre porumbiei

[1] Plinii *Histor⟨ia⟩ natural⟨is⟩*, X, 31 *(n.a.)*.
[2] Dante, *Divina Commedia*, l'*Inferno*, cant⟨o⟩ V, v. 40—45:
Și precum graurii sunt purtați de ale lor aripe
Pe timpul rece, în stoluri largi și pline,
Așa și acea suflare purta spiritele nenorocite.
Încoaci, încolo, în jos, în sus le mînă;
Nici o speranță nu le mai mîngîie,
Nu doară de repaos, ci de o mai mică pedeapsă.
(n.a.)

și printre ciori, se domesnicesc bine în colivie, ba chiar, dacă îi pui în pension, învață franțuzește, pronunțînd gras litera *r*, întocmai ca la Paris.

Se vede că Buffon — o spune însuși, — a auzit grauri vorbind nemțește, latinește, elinește și alte limbi; cît despre mine, n-am avut parte a constata, *de visu et auditu*[1], talentele poliglote ale acestui interesant neam de păsări. Atît numai pot zice despre dînsul, că desprețul cu care îl tratează intrigantul acela de Marțial, declarîndu-l bun-de-nimica, — *inopes*, — mă îndeamnă și mai mult a lua în antipatie pe acest poet servil și demoralizat, urmînd și întru aceasta exemplul dat de augustul meu strămoș, Marcu Ulpiu Traian.

Eu, de cîte ori mi s-a întîmplat să mănînc grauri, — adică *sturni* latinești, ori *étourneaux* francezi, și nu *sturzi* românești, sau *grives* franțuzești, — le-am găsit un gust foarte bun și mai ales un miros de vînat din cele mai plăcute. Nu căuta dar la cele ce zic autorii, și, cînd vei da peste stoluri de grauri, împușcă fără dispreț cît vei putea mai mulți. Poți fi încredințat că eu unul îți voi rămînea tare recunoscător pentru peșcheș!

Dacă cumva acum te simți cam obosit de lunga digresiune zoologico-filologică prin care am răzbunat de nepăsarea ta pe *sturzi*, pe *cocoșari* și pe *grauri*, apoi tot mai iartă-mă să adaog vreo două-trei cuvinte în materii analoage, adică să-ți fac cîteva întrebări, și apoi, zău, vă dau pace și ție și neamului păsăresc.

Mai întîi, te rog spune-mi daca știi sau nu știi ce soi de zburătoare este *grangurul?* Am auzit de la unii, — și aș dori să aflu daca aceia nu se înșeală, — că păsăruica astfel numită este chiar acel vrăbete grăsun care se îndoapă cu fructe de prin grădini, *em⟨b⟩eriza hortulan⟨a⟩*, și care cu drept cuvînt este socotit în Francia ca una din cele mai deli-

[1] *De visu et auditu* — pe văzute și pe auzite (lat.).

cate îmbucături ornitologice.[1] Abia expus la dogoreala jaraticului, el se preface într-o sărmăluță de grăsime profumată. Gîndindu-mă la ele, aș vrea să fiu și eu printre oaspeții șoarecelui din La Fontaine:

Autrefois le rat de ville
Invita le rat des champs,
D'une façon fort civile,
A des reliefs d'ortolans[2].

Trec la a doua întrebare. Pentru ce, rogu-te, n-ai spus nici măcar un cuvînt despre o altă pasăre de pădure care, deși e cam rară la noi, însă este privită pretutindeni ca unul din cele mai delicate vînaturi? Francezii îi zic *gélinotte;* germanii, *Haselhuhn* (adică „găină de alune"); rușii, — îți amintesc numele-i rusesc, fiindcă pădurile de brad și mesteacăn ale Rusiei sunt pline de această prețioasă zburătoare, — rușii o numesc *reapcik;* iar la noi ea se cheamă... cum se va fi chemînd?... Știu de sigur că în județele de munte ale Moldovei, unde vînătorii le pîndesc pe mușchiul cel verde de la tulpina brazilor, acele pasări, mai mari decît un sitar și împodobite cu sprîncene roșii ca cocoșii sălbatici, poartă numele de *ierunci*. Dar dincoace de Milcov, cum le zice? găinușe sălbatice? găinușe de alun?...?

[1] Mi-am luat seama, sau, — ca să zic mai adevărat, — după ce am scris acestea, am aflat că *grangorele* este o pasăre galbenă și mai e cît mierla, care pe latinește se cheamă *oriolus galbula*, iar pe franțuzește *loriot*. Dar numele românesc al gustosului *ortolan* tot nu l-am aflat. ei, din contra, mai mult m-am încurcat văzînd în Muzeul de Istorie Naturală de la Academie două păsări de mărime și de formă cu totul diferite, purtînd amîndouă numirea latină de *Em⟨b⟩eriza hortulan⟨a⟩*, fără de ecuivalente românești. *Confusio summa sequetur. E pur*, eu am mîncat *ortolani*, vînați în țară la noi *(n. a.)*.

[2] La Fontaine, *Le rat de ville et le rat des champs:*
Odinioară, șoarecele de oraș
Pofti pe șoarecele de la cîmp,
Într-un mod foarte politicos,
La mezelicuri de... [?]
(n. a.)

Cînd divinul cîntăreț al *Divinei Comedii*, călăuzit de maestrul său Virgil[1], ajunge în cercul acela din Infern unde erau muncite, de o aprigă și neîmblînzită furtună, sufletele păcătoase ale muritorilor cari, aci pre pămînt, dînd uitării sănătoasele dar asprele legi ale înțelepciunii își petrecuse viața în desmierdări lumești,

a cosi fatto tormento
Eran dannati i peccator carnali,
Che la ragion sommettono al talento[2].

atunci poetul nu află, în puternica sa închipuire, alte imagine mai potrivite spre a descrie pe acei nenorociți, decît a-i asemui, cînd cu șire lungi de melancolici cocori, cînd cu stoluri zăpăcite de grauri, cînd, în fine, cu amoroase porumbițe care, chemate de dorință, cu aripile întinse și-ncordate, zboară către dulcele lor cuib, purtate prin aer de dorul ce le-ncinge:

Quali colombe dal disio chiamate,
Con l'ali aperte e ferme, al dolce nido
Volan per l'aer dal voler portate.[3]

[1] *Publius Vergilius Maro* (70—19 î.e.n.), poet latin. Biografia și conținutul operelor lui — *Bucolica (Bucolicele)*, *Georgica (Georgicele)* și epopeea *Aeneis (Eneida)*, intrate în patrimoniul literaturii universale — sînt sintetizate în epitaful pe care și l-a compus: „Mantua me genuit, Calabri rapuere, tenet nunc Parthenope; cecini pascua, rura, duces" („Mantua m-a născut, Calabria m-a răpus, acum mă ține⟨-nchis⟩ Parthenope; am cîntat în versuri păsunile, țarinele și pe comandanții de oști", lat.). În *Divina Commedia*, Dante este călăuzit prin Infern de maestrul său Vergilius.

[2] Dante, *Divina Commedia*, I'*Inferno*, Canto V, v. 37—39:
la cazna aci descrisă
Erau osîndiți cei cari au păcătuit cu carnea
Și au pus înțelepciunea mai prejos de plăcerile lor *(n. a.)*.

[3] Dante, *Div⟨ina⟩ Com⟨media⟩*, I'*Inferno*, Cant⟨o⟩ V, v. 82—84:
Precum porumbii, de dor chemați,
Cu aripile deschise și țepene, la dulcele cuib
Zboară, purtați prin aer de ale lor dorințe *(n. a.)*.

Răpită de armonia acestor suave versuri, cîrîpite în dulcea limbă toscană, inima se avîntă și dînsa pe urmele amoroase ale pasării ușoare; ochiul o însoțește prin spațiu; gîndul se răsfață în desfătările acelui cuib dorit!

Dar colo, subt adîncul frunziș al codrului, stă pitit vînătorul, cu ochiul țintit la pradă, cu brațul ager la trăgaci. Blînda turturică a sosit, amețită de bucurie, aproape de soțul ei; ea s-a pus alături cu dînsul pe o cracă verde a stejarului; gungunind, ea își scutură aripile și-și încovoaie gușă argintie. Soarele de amiazi varsă emanațiuni voluptoase de căldură în rariștea pădurii și subt umbra copacilor; razele lui se strecoară luminoase printre frunze și sclipesc ca aurul pe undele limpezi ale pîrîului. Totul în fire e liniște, tăcere, dor și speranță; totul, pentru norocita pereche, plutește în visuri de plăcere, în farmec amoros! Cu gîndul, ea soarbe poate o eternitate de fericiri!

Dar deodată un pocnet fatal răsună; echo îi răspunde de prin toate adîncimile codrului trezit. O sărmană păsărică a picat moartă sub stejar. Vînătorul vesel o azvîrlă sîngerată în tolba sa. Dar soția turturică, cea care, vai! a rămas cu zile,

Cît trăiește, tot jălește,
Și nu se mai însoțește!
Trece prin flori, prin livede,
Nu se uită, nici nu vede.

Și cînd șade cîteodată,
Tot pe ramură uscată;
Umblă prin dumbrav-adîncă;
Nici nu bea, nici nu mănîncă.

Unde vede apa rece,
Ea o turbură și trece;
Unde e apa mai rea,
O mai turbură și bea.

Trece prin pădurea verde
Și se duce de se pierde;
Zboară pînă de tot cade,
Dar pe lemn verde nu șade.

Unde vede vînătorul,
Acolo o duce dorul,
Ca s-o vază, s-o lovească,
Să nu se mai pedepsească!

De vreme ce tu, autor al *Manualului* de vînătoare, n-ai socotit de cuviință a număra și turturica printre pasările de vînat, eu am dat cuvîntul răposatului întru fericire, marelui ban Ienăchiță Văcărescu, ca să răzbune de a ta uitare pe aceste dulci și fragede zburătoare. Totodată grațioasa și jalnica elegie a vechiului poet român îmi va servi drept oratiune funebră pentru tot vînatul împenat, asupra căruia m-am întins, — mi se pare, — cam foarte peste măsură.

Pînă aci dar cu păsările bune de împușcat și bune de mîncat! Să le fie țărîna, — adică nu... să le fie mai bine carnea ușoară stomacului, și apoi vecînica lor pomenire!

III

PENTRU CE POETUL LUCREȚIU ȘTIE MAI BINE SEAMA CÎRMUIRII DECÎT STĂPÎNIREA NOASTRĂ. — *CHIAU! CHIAU!* PRIN PĂDURE. — UNDE NE ACĂȚĂM DE COADA CÎNELUI. — BRAȘOAVE ȘI PALAVRE VÎNĂTOREȘTI. — DE CE VULPEA ARE COADA LUNGĂ, ȘI URSUL N-ARE DELOC.

În toate țările ce se bucură de legiuiri înțelepte și prevăzătoare, pe care le și pune în lucrare o sistemă de administrațiune regulată ca ceasornicul, prin toate acele țări, vine un moment al anului cînd dodată vînătoarea se închide. Atunci cîteva luni d-a rîndul nu mai auzi nici prin holde, nici prin

crînguri, pocnetul ierbei de pușcă și șuierătura alicelor; atunci se dă recreațiuni și vacanții vînatului, iar vînătorilor li se impune pedeapsa poprelei.

La noi, pînă acum, nici legea nu prevede nimic, dar nici înalta oblăduire nu simte trebuința de a se amesteca în traiul, mai mult sau mai puțin turburat, al lighioanelor sălbatice; ea deocamdată se mulțumește a *regularisi* vitele cu patru, și mai ales pe cele cu două picioare.

Astfel stînd lucrurile în patria ucenicilor tăi, pentru ce, o, tu, dascăle de vînătorie sistematică și rațională, n-ai suplinit lipsele legei și nepăsarea cîrmuitorească, dînd oarecare povețe în privința timpului cînd se cuvine cu vînătorul să-și pună pușca și pofta în cui și să dea nevinovaților săi adversari un răgaz ce, în curînd, îi va asigura, tot lui, o mai spornică și mai dăinuitoare izbîndă? Spune adevărat! cîteva cuvinte asupra acestui punt n-ar fi fost ele oare foarte la locul lor în *Manualul* tău de vînătorie?

Bag însă de seamă că devin din ce în ce mai exigent și că nu fac alta decît a scoate mereu la mărunte ponoase cărții tale. Sunt sigur că, de cînd citești aceste lungi pagine fără șir, ai zis mii de ori pînă acum: „Lipsă-mi de asemenea critică, unde se vorbește mai mult de ceea ce nu mi-a plăcut sau n-am socotit de trebuință a le spune!“

Știi însă că sunt tot felul de firi pe lume. Cînd, spre exemplu, dai unui om flămînd un prînz cu care își poate foarte bine potoli foamea, mîncînd tot lucruri simple, dar sănătoase și curat gătite, e învederat că nu se cade ca el să ceară mai mult. Dar dacă acel om este lacom din fire, și mai ales dacă are gusturi răsfățate, el o să se tot plîngă că nu i-ai dat mezelicuri și trufandale, prăjituri și zaharicale; o să pretinză că, în loc de carne de vacă, ar fi trebuit să-i prezenți dobe de mistreț și chebapuri de căprioară, în loc de pui de găină fripți, prepelițe tăvălite în mălai și bicați prăjiți în mustul lor.

Socotește că tot cam așa fac și eu cu *Manualul* tău, cerînd poate prisos acolo unde se află ceea ce este de neapărată

trebuință, și, în puterea prieteniei, iartă-mi aceste nazuri de lăcomie literară.

Dă-mi dar voie să mă întorc iar la vorba de mai nainte și să arăt, în cîteva cuvinte, cauzele ce trebuie să îndemne pe vînătorul înțelept a curma, pentru un moment, isprăvile sale. Dar de vreme ce tu nu ai voit a spune acele cauze, mie mi-e teamă că eu nu voi putea; de aceea, ca să scăpăm amîndoi cu fața curată, hai să facem loc aci între noi, poetului Lucrețiu,[1] pentru ca, în versuri turnate ca de bronz, precum erau și legile Romei, să invoace el, în favoarea naturei aprinsă de dor, pe născătoarea sporniciei ginte romane, pe desmierdătoarea zeilor și a oamenilor, pe antica Vinere[2], fecunda și neobosita prenoitoare a semințiilor lumești:

Născătoare a gintei lui Eneu, voluptate a oamenilor și a zeilor, spornică Vinere! tu, care sub stelele lucinde ale cerului, împoporezi marea cea plutitoare și pămîntul cel roditor, prin tine tot neamul viețuitoarelor concepe și se naște spre a vedea lumina soarelui. Dinaintea ta, zeiță, dinaintea ta și la a ta sosire fug vînturile și norii de pre cer; sub tine, pămîntul împestrițat așterne flori drăgălașe; ție-ți zîmbesc valurile mării, și cerul, înseninat de tine, lucește de o lumină preste tot împrăștiată. Căci îndată ce primăvara deschide șirul frumoaselor zile și îndată ce suflările înstrunate ale Zefirului reîncep a deștepta puterile fecundării, mai întîi zburătoarele, cu inima străpunsă de a ta virtute,

[1] *Titus Lucretius Carus* (c. 95—c. 55 î.e.n.), poet și filosof materialist roman, autor al poemului didactic *De rerum natura (Despre natura lucrurilor*, lat.), a cărui valoare constă nu numai în fondul de idei, ci și „în patosul inegalabil, exprimat în imagini artistice grandioase, pline de sensibilitate, în care se întrupează uimirea și entuziasmul în fața naturii, adînca dragoste pentru om, îndurare la tristele spectacole pe care le oferă, adesea, viața umană din cauza ignoranței, lăcomiei și temerilor nejustificate“ (N.I. Barbu).

[2] „Desmierdătoarea zeilor și a oamenilor“, „fecunda și neobosita prenoitoare a semințiilor lumești“, „antica Vinere“ — cum o numește Odobescu, întorcîndu-i pe românește numele latin (Venus, Veneris), — este, în mitologia romană, zeița „aurie“ a frumuseții, a iubirii și a fecundității. Epitetul „născătoarea spornicei ginte romane“ este un reflex al legendei după care latinii s-ar fi tras din Lavinia, fiica regelui Latinus, căsătorită cu Eneas, fiul troianului Anchise și al zeiței Venus.

vestesc, o, zeiță, a ta venire; apoi turmele îndîrjite saltă cu veselie prin pășuni și străbat înot răpezile rîuri; astfel, aprinsă de frumusețea și de farmecele tale, toată firea însuflețită te urmează cu înfocare pe tine, oriunde tu o mîni a se duce. De aceea prin mări și prin munți, prin apele volburoase, prin locuințele frunzoase ale pasărilor și prin cîmpiile înverzite, suflînd tuturor în piept o dulce iubire, tu faci ca cu plăcere să se înmulțească în etern generațiunile lumei.[1]

Așadar, cînd sosește primăvara, amice vînătorule, îndură-te și tu, și lasă gingașei Vineri și dulcelor ei desmierdări, întreagă domnirea lumii. N-ai avut tu oare timp îndestul ca să răspîndești groază și moarte prin crînguri și pe cîmpii? Chiar pe această zăpadă ce se topește acum subt adierea încropită a zefirului primăvăratic, n-au fost oare tipărite urme încrucișate ale copoilor, gonind prin pădure iepurile fricos și vulpea vicleană, cari, fiecare dupe firea sa, se silesc a-și minți gonacii și a încurca dîra lor printre tulpinele despuiete? Dar Braica, Grivei și Dudaș, cu botul la pămînt, cu urechile ble-

[1] Lucretii *De rerum natura*, I, v. 1—20:

Aeneadum genetrix, hominum divomque voluptas,
Alma Venus, caeli subter labentia signa
Quae mare navigerum, quae terras frugiferentis
Concelebras, per te quoniam genus omne animantum
Concipitur visitque exortum lumina solis.
Te, dea, te fugiunt venti, te nubila caeli
Adventumque tuum, tibi suavis daedala tellus
Summittit flores, tibi rident aequora ponti,
Placatumque nitet diffuso lumine caelum.
Nam simul ac species patefactast verna diei
Et reserata viget genitabilis, aura favoni,
Aëriae primum volucres te, diva, tuumque
Significant initum perculsae corda tua vi.
Inde ferae pecudes persultant pabula laeta
Et rapidos tranant amnis: ita capta lepore
Te sequitur cupide quo quamque inducere pergis.
Denique per maria ac montis fluviosque rapacis
Frondiferasque domos avium camposque virentis
Omnibus incutiens blandum per pectora amorem
Efficis ut cupide generatim saecla propagent.

(n. a.)

gite, cu coada întinsă, aleargă fără îndurare, și cu glasul lor spăimîntă fiara prin toate cotiturile ei. Lătrătura lor chelălăită, cînd mai apropiată, cînd apoi pierdută prin atmosfera rărită de ger, răsună cu o ciudată monotonie la urechile vînătorului, încremenit pe locu-i de pîndă. Nu știu ce coardă misterioasă a inimei zbîrnîie la acea sălbatică armonie! Cînd copoii vestesc apropierea vînatului, nerăbdarea îl face să tresară mai mult decît frigul. Cu ochiul pironit către partea unde s-aude lătratul, el așteaptă, ispitește, caută, măsoară luciul zăpezei fără de cărare; iar cînd dodată s-arată șoldanul cu urechile ciulite sau vulpea cu coada tîriș, ca într-un fulger el ia pușca la cătare și trage! .....

.....

Pe cînd eram ajuns aci cu scrisul, fusei întrerupt de fetița mea, care venea în fuga mare să-mi aducă o veste ce o înveselise foarte; mergînd în curte ca să se joace cu Capișoana, căței-aua, a găsit-o culcată pe un mindir de paie și avînd împrejurul ei o grămadă de cățeluși, micî cît pumnul și orbi ca sobolii. Erau unsprezece bursucei, cari se zvîrcoleau, chițăind, și mierlăind, subt ugerul mamei, unii negri, alții murgi și alții bălțați. A trebuit, negreșit, ca, dintr-o așa de numeroasă prăsilă, să fac și partea engherului. Aci dar, în alegerea cățeilor cu drept de viață, am avut ocaziunea de a pune îndată în aplicare învățăturile și poveștele ce se găsesc în cartea ta; am oprit dar cățeii „cari aveau cap mai mare, bot mai larg, nări mai deschise, urechi mai subțiri și mai bine croite, piept mai lat, picioare mai lungi, coadă mai groasă la rădăcină și mai subțire la vîrf".

Îți mărturisesc, amice, că în privința acestei ultime recomandațiuni, — cu toată încrederea ce am în cunoștințele-ți și în experiența-ți cinopedice, — rămăsei pe gînduri, întrebîndu-mă ce fel de influență vor fi avînd grosimea și forma coadei asupra facultăților intelectuale și fizice ale unui cîne. Așadar acest apendice al șirei spinării are și el o însemnătate etică în natură, și prin urmare filosoful comunist și falan-

sterian Ch. Fourrier[1] știa ce spune, cînd pretindea că omul, spre a fi perfect, ar trebui să aibă la spate o coadă cu un ochi la vîrf?

Alții, din contra, au așteptat de la scurtarea coadei, chiar și la animale, efecte estetice pentru acestea, — dovadă caii englezești, cărora li se taie coada pentru frumusețe, — ba chiar și efecte moralizatoare pentru omenire; căci, spre exemplu, Plutarc[2] ne spune că frumosul, răsfățatul și zburdalnicul Alcibiad, floarea efebilor din Atena, tăie într-o zi coada cea frumoasă a unui cîine minunat, pe care-l cumpărase cu șaptezeci de mine (vreo 6 500 lei noi), numai pentru ca, dînd de vorbă concetățenilor săi asupra acestei nevinovate nebunii a lui, să-i oprească de a cîrti despre dînsul alte lucruri mai rele.[3]

Apoi mai este încă și o vorbă românească: „*Coadă lungă, minte scurtă!*", zicătoare nesocotită a poporului, pe care adesea o dă de minciună și femeia cu lungi plete și vulpea cea lung-codată.

Dar dintr-una într-alta, vorbind despre coadă, despre vînători și despre vulpe, îmi adusei aminte o poveste pe care am auzit-o adeseori, pe cînd eram copil, spuind-o un bătrîn vînător, căruia îi plăcea să glumească cu tovarășii săi.

---

[1] Odobescu folosește aci termenul „comunist" în accepția pe care i-o dădeau socialiștii utopici, adică de adept al unei teorii umanitariste care își propunea să rezolve problema bunei stări generale prin desființarea proprietății private, asigurarea egalității sociale și economice și a posibilității de dezvoltare liberă a tuturor membrilor societății prin viața și munca lor *în comun* și prin repartiția *în comun* a bunurilor realizate *în comun*. Prezența socialistului utopic, francezul Charles François Fourier (1772—1837) în context, certifică acest sens.

[2] *Plutarchos din Cheroneea* (46—127), erudit al antichității, autor al mai multor scrieri cu caracter filosofic-moral și istoric, dintre care, cea mai cunoscută, *Bioi paralleloi (Viețile paralele*, gr.) conține 46 de sinteze biografice asupra unor personalități din lumea greacă și din lumea romană, printre care și „viața" lui Alcibiade, orator și strateg atenian care a trăit între anii 450 și 404 î.e.n.

[3] Plutarchi *Vita Alcibiadis*, IX *(n. a.)*.

Dacă cumva vrei să dormi și nu-ți vine de sineși somnul, apoi pune capul pe pernă și ascultă:

A fost odată ca niciodată, — dacă n-ar fi, nu s-ar povesti, — pe cînd se potcovea puricele... și celelalte... și celelalte.

A fost odată un vînător care, de cîte ori mergea la vînătoare, avea obicei să ia cu dînsul pe slujitorul său, iar cînd se întorcea înapoi, povestea cui vrea să-l asculte o mulțime de întîmplări minunate, care de cînd lumea nu trecuse nimenui nici măcar prin vis, și, la toate aceste basne, nu lipsea niciodată de a aduce ca martor pe biată slugă, adevărat om al lui Dumnezeu.

Azi așa, mîne așa, pînă cînd într-o zi, acesta, sătul de a face mereu de pomană meseria ticăloasă de martor mincinos, își ceru seama de la stăpîn și voi cu tot dinadinsul ca să-și ia ziua-bună de la el.

Stăpînul stărui ca să afle pricina acestei neașteptate hotărîri, și, cu vorbe blînde, îl întrebă:

— Oare nu te mulțumești cu simbria ta și cu traiul ce ai în casă la mine, de vrei să mă lași?

— Să nu păcătuiesc, cocoane, — îi răspunse slujitorul; — toate sunt bune la domnia-ta. D⟨umne⟩zeu să-ți dea tot bine! Dar să-ți spui curat, și să nu-ți fie cu supărare: uite, mă mustră cugetul de atîtea dovezi mincinoase ce-mi ceri să dau pe toată ziua, cînd începi, — adică să fie cu iertăciune, — cînd începi a tăia la palavre vînătorești. E păcat de Dumnezeu, cocoane, să mă afundez cu eu totul în focul Gheenei și să port eu, săracul de mine, tot ponosul păcatelor cu care domnia-ta îți încarci de bună-voie sufletul. Lasă-mă mai bine să mă duc cu Dumnezeu!

Așa vorbi servitorul, și stăpînul se puse pe gînduri; dar fiindcă el cunoștea prețul unei slugi drepte și credincioase, se răzgîndi bine și-i răspunse într-astfel:

— Ia ascultă, băiete! Văz că tu ești om cu frica lui Dumnezeu. Rămîi la mine și ajută-mă ca să mă dezbăr de pîrdalnicul meu de năravuri. Crede-mă, nici eu n-aș voi să spun ceea ce

nu prea este tocmai adevărul; dar ce să-i faci năravului? Mă ia gura pe dinainte. Aşadar, să facem cum e mai bine; să facem între noi o învoială, ca să scap şi eu de aşa urît cusur, să rămîi şi tu împăcat cu sufletul. Cînd mă voi afla în vreo adunare, tu să stai la spatele meu, şi cît vei auzi că încep a croi cîte una mai deocheată, tu să mă tragi de mînica hainei, căci eu îndată voi îndrepta-o dupe fiinţa adevărului.

Aşa spuseră şi aşa rămase să fie.

Peste cîteva zile, şezînd la masă cu alţii, vînătorul începu să povestească că la o vînătoare la care fusese de curînd, i-a ieşit înainte o vulpe, care avea o coadă, o coadă lungă, lungă cel puţin de cinci stînjeni!!!

Pe cînd, în focul povestirii, el rostea cu cea mai deplină încredinţare, ca şi cînd lucrul ar fi fost întocmai dupe cum îl spunea, deodată se simţi tras, pe dindărăt, de mînica surtucului. Îşi aduse aminte de tocmeala cu slujitorul; îşi luă vorba înapoi şi, îndreptîndu-se că, în înfierbînţeala vînătoarii, nu va fi văzut tocmai bine, reduse coada vulpei pînă la vreo doi stînjeni.

O nouă smînceală de haină îl făcu s-o mai scurteze cu un stînjen.

La a treia, o cionti pînă la doi coţi.

Simţind încă şi acum efectele restrictive ale conştiinţei servitorului, se înduplecă a mai reteza din coada vulpei:

— Doi coţi întocmai nu va fi fost,—zise el ăsudînd,—dar, pre legea mea, că era de un cot şi mai bine!

Sluga, care se bucura acum şi mulţumea în sine lui Dumnezeu, auzind pe stăpînul său cum se lepăda din ce în ce mai mult de ispitele Satanei, crezu că e momentul nimerit spre a-l aduce la o deplină pocăinţă şi-l mai trase încă o dată de mînică.

Dar răbdarea vînătorului era ajunsă la culme, şi întorcîndu-se deodată înfuriat către neîmblînzitul său censor, se răsti la dînsul, strigînd în gura mare:

— Bine, mişelule! Nu ţi-e destul cu atîta? Ce! vrei să las vulpea bearcă? Dar mai bine să te ia pe tine dracul de o mie de ori, decît să rămîie vulpea mea fără coadă!

Să nu-ţi închipuieşti, amice, că am copiat această istorioară din cartea răposatului Anton Pann[1], întitulată:

Povestea vorbei sau culegere de proverburi
de prin lume adunate
şi iarăşi la lume date,

dar precum am auzit-o de la bătrînul meu vînător, tot cam aşa ţi-o şi povestii.

Morala ei, — daca va căuta cineva o morală într-însa, — este, pre cît mi se pare, că de vreme ce exerciţiile vînătoreşti au darul de a desvolta într-un chip cu totul excepţional imaginaţiunea omenească, nu trebuie să cerem de la vînători o apreţuire rece şi nepărtinitoare a întîmplărilor şi a izbînzilor ce se ating de arta lor favorită. Celor ce sînt Ahili şi Diomezi pe cîmpul de bătaie, se cade să le iertăm a fi şi Omeri, cînd încep a rapsodia pe lira Caliopei.

Ş-apoi, în teză generală, făcînd partea slăbiciunilor omeneşti, să nu uităm că năravul din fire nu are lecuire, şi că cei mai mulţi dintre oameni sunt ca lupul, care părul şi-l poate lepăda, iar năravul ba.

De aceea, cînd vine unul şi-ţi istoriseşte, bunăoară, că a împuşcat de la pîndă lupul, pe cînd i l-au adus copoii gonind; că a înjunghiat cu cuţitul de la brîu şi a culcat la pămînt pe ursul, care se răpezise asupră-i, rănit fiind de glonţ şi înfuriat, eu unul nu sunt de părere că trebuie să te frămînţi aşa tare cu firea, şi mai ales mi se pare că este cu totul de prisos ca să te cerci a-i dovedi cum că se amăgeşte şi că ceea ce spune nu

[1] Trei volume, Bucureşti, 1852—1853 *(n. a.)*, tipărite „în tipografia lui Anton Pann“ (1797?—1854), carte considerată de G. Călinescu „o comedie a cuvintelor ⟨...⟩ şi în acelaşi timp o comedie umană integrală“.

a fost niciodată și nici se poate aievea întîmpla. Oare, făcînd astfel, nu cam pierzi orzul pe gîște?

Dar îmi vei zice: „Pentrù ce să nu combatem erorile răspîndite în public de reaua-credință sau de fanfaronada unora? De ce, chiar în materie de vînătorie, să nu hotărîm marginile posibilului? Pentru ce să nu arătăm celor ce voiesc a se scrie printre vrednicii cetași ai sfîntului Hubert, la ce punt al orizontelui vînătoresc sfințește soarele putinței și începe să licurească fofengherul[1] îndoielnic al fantasticelor plăzmuiri? La ce mintea și gura să nu fie drepte, tocmai la aceia cari cu ochiul și cu mîna nu pot să dea greș? Pentru ce...?"

La toate aceste întîmpinări judicioase și dictate de cea mai candită virtute, teamă-mi e că toată brasla veselă și ușoară a vînătorilor, începînd de la vătaful Pasache și pînă la tiriachiul Cafea-subțire, îți va răspunde în cor cu o păcălitură vînătorească, zicîndu-ți: „Vezi, d-aia n-are ursul coadă!"

Pasă atunci de-i mai învață carte!

Noi, însă, ceștialalți cari judicăm sănătos, cari știm vorbi și cu gravitate, cari ne silim a găsi adevărul, binele și frumosul în orice fapt, să ne vedem de treabă și să urmăm a culege, chiar și din vînătorie, cugetări serioase și impresiuni plăcute, atît pentru minte, cît și pentru inimă.

Dar de vreme ce nu ne prea înțelegem amîndoi asupra felului preferit de vînătoare, — tu ținînd cu prepelicarul, și eu cu căruța tămădăianului, — aidem, amice, să căutăm împreună, prin largul domeniu al vînătoriei, un cîmp pe care ne vom potrivi poate la gusturi!

[1] Daca cumva nu cunoști această expresiune, mă grăbesc a-ți spune că astfel numesc țăranii, în unele locuri, luceafărul dimineței, căruia-i zic și *steaua porcului*. Expresiunea aleasă de mine este, fără îndoială, mai clasică, căci derivă evident din două cuvinte elinești: φῶς ⟨*phos*⟩ — „lumina" și φέγγει ⟨*phengei*⟩ — „lucește". Terminațiunea, dreptul lui Dumnezeu, e cam șocătească *(n. a.)*.

IV

D-AȘ ȘTI ȘI EU CARTE CÎTĂ ȘTIA RĂPOSATUL LESSING! — DITIRAMBĂ ÎN ONOAREA ARTEMIDEI. — BINE TRĂIA DIANA LA CURTEA LUI HENRIC DE VALOIS! — CUVIOASĂ GRAVURĂ NEMȚEASCĂ. — KYNHΓETIKÒΣ, SALATĂ ELENO-LATINEASCĂ. — SFÎRȘIM TOT LA COADĂ.

Sînt acum mai bine de o sută de ani de cînd unul din cei mai mari scriitori ai Germaniei, Lessing, a scos o carte sub titlul de *Laocoon sau despre mărginile respective ale poeziei și ale picturei*[1]. Într-acest cap de operă de critică și de bun-gust, autorul descrie cu finețe, cu claritate și cu eleganță, mijloacele diferite ce fiecare din aceste două arte pune în lucrare ca să intereseze, să mulțumească, să miște și să răpească pe om.

Mi-a venit în gînd că o carte de felul acesta s-ar putea scrie, luînd cineva de subiect vînătoarea, spre exemplu, și analizînd pe rînd toate impresiunile ce ea produce asupra imaginațiunii și asupra simțimintelor omenești, atît prin împărtășirea omului la însești acțiunile ei, cît și prin descrieri literarii, prin imitațiuni armonice sau prin reprezentări plastice ale scenelor de vînătoare.

S-ar putea deștepta, într-o asemenea operă, mii de idei energice și salubre care ar scălda mintea obosită și sufletul amorțit în roua întăritoare a timpilor de antică vîrtoșie trupească; apoi ar veni rîndul cugetărilor dulci și duioase ce vlăstăresc adesea în traiul singuratic al vînătorului și care, cu tot nesațiul lui de omor, fac uneori ca o lacrimă de dor și de îndurare să-i roureze geana. Într-acea carte și-ar găsi locul și întîmplările comice, și spusele glumețe, și petrecerile zgomotoase, care înveselesc viața vînătorească; apoi, într-însa s-ar vedea încă cum artele și poezia au știut

[1] Tipărită mai întîi la 1766 și tradusă în limba franceză, la 1802, de Ch. Vanderbourg *(n. a.)*.

să-şi însuşească şi au izbutit să resfrîngă în producţiuni de merit, toate aceste felurite fapte şi simţiri.

Într-astfel, mintea cititorului, preumblată prin spaţiu şi prin răstimpi, fără însă a pierde un minut urmele vînătoriei, ar vedea, ca într-o panoramă, desfăşurîndu-se dinainte-i toate acţiunile pornite din această crudă dar bărbătească aplecare a firei omeneşti; călăuzită de o critică judicioasă şi atrăgătoare, ea ar trece în revizuire toate creaţiunile prin care geniul sau talentul au ştiut, cu mai mult sau mai puţin succes, să conceapă, să ilustreze, să reproducă şi să idealizeze instinctele şi faptele vînătoreşti ale omului din toţi secolii şi din toate părţile lumii.

Unei asemenea cărţi, — ca să nu-i lipsească nici ei patronagiul mitologic sau divin, — unei asemenea cărţi i-aş da, în fiecare din părţile sale, cîte un titlu luat din regiunile ideale ale vînătoriei; aş caracteriza-o, pe rînd, prin trei capete-d-operă ale artelor plastice, în care par a se fi întrupat toate cugetările cele mai nobile, cele mai puternice, cele mai graţioase, ce instinctul vînătoriei a putut vreodată să însufle unor oameni de geniu.

Aceste trei capete-d-operă, măreţe embleme ale artei vînătoreşti, le-aş afla în statua antică, numită *Diana cu ciuta*, din galeria Luvrului, în grupa *Dianei de Poitiers*, sculptată de artistul francez Jean Goujon, şi în gravura pictorului german Albert Dürer, reprezentînd vocaţiunea miraculoasă a *sfîntului Hubert.*[1]

---

[1] Despre *Diana cu ciuta*, care se numeşte şi *Diana de la Versalia*, fiindcă a stat lung timp în acest loc, dupe ce mai întîi s-a adus în Francia sub Francisc I ⟨1515—1547⟩, descoperită fiind în lacul Nemi (?) din Italia, şi a fost succesiv expusă în castelurile de la Meudon şi de la Fontainebleau, vezi: Bräun, *Vorschule der Kunstmythologie*, Gotha, 1854, n⟨r.⟩52. — Clarac, *Musée de sculpture*, Paris, 1850, vol. ⟨al⟩ IV⟨-lea⟩, n⟨r.⟩ 1202, stampa 284. — W. Frōhner, *Notice de la sculpture antique du Musée Impérial du Louvre*, Paris, 1870.

Diana de Poitiers a lui Jean Goujon ⟨1510—1569?⟩ e reprodusă în Clarac, ⟨*op. cit.*⟩, vol ⟨al⟩ V⟨-lea⟩, n⟨r.⟩ 2600, stampa 359. O notiţă despre J. Goujon figurează în vol. I. — Réveil a publicat toate operile

În aceste trei creaţiuni se vede într-adevăr unul şi acelaş scop; dar, în cîteşitrele, el este exprimat sub forme perfecte, a căror singură diversitate dovedeşte cît sunt de fecunde şi de variate simţirile şi gîndurile ce au putut să se rezume în aşa frumoase şi felurite concepţiuni. Cine ar şti să descrie toate perfecţiunile, tot farmecul acestor trei opere, cine ar putea să rostească tot ce spune ochiului şi minţii aceste splendide idealizări plastice ale artei vînătoreşti, acela ar face cel mai minunat panegiric al acestei arte; acela ar fi totodată rapsodul, trubadurul şi psalmistul seminţiei lui Nimrod.

Acela ar lăuda-o cîntînd imnul elenicei Artemide, zgomotoasa sor' gemene a *argintarcatului* Apolon şi venerata fecioară care poartă săgeţi de aur, bucurîndu-se de larma vînătorească; care, prin codri umbroşi şi pe piscuri furtunoase, străpunge cerbii; care, întinzîndu-şi auritul arc, azvîrlă darde ucigătoare, de se cutremură creştetul înalţilor munţi, de răsună pădurile întunecoase sub gemetele fiarelor izbite, de se înfiorează pămîntul şi marea cu toţi peştii din ea.[1]

---

lui, care se află şi în *Musée des Monuments français*, de Robillard Péronville, Paris, 1803—1811.

Gravura lui Albert Dürer, intitulată *St. Hubert*, şi executată cu apă-tare pe fier, se află reprodusă în P. Lacroix, *Les arts au Moyen-âge et à l'époque de la Renaissance*, Paris, 1869, p. 343. Pentru biografia artistului, vezi: *Histoire des peintres de toutes les écoles* par Ch. Blanc, *École allemande*, şi viaţa lui de Eye, Leipzig, 1860. — Pentru diferite reprezentări ale sfîntului Hubert se poate consulta: Guénebault, *Dictionnaire iconographique des Monuments de l'antiquité chrétienne et du Moyen-âge*, Paris, 1843 şi *Dictionnaire iconographique des figures, légendes et actes des saints*, de acelaş, Paris, 1850, edit. J.P. Migne *(n. a.)*.

[1] *Hymni Homerici*, XXVII, *In Dianam*, v. 1—9:

Ἀρτεμιν ἀείδω χρυσσλάκατον, κελαδεινὴν
παρθένον αἰθοίην, ἐλαφηβόλον, ἰηχέκιραν
αὐτοκασιγνήτην χρυσαόρου Ἀπόλλωνος·
ἣ κατ' ὄρη σκιοεντα καὶ ἄκριας ἠμενοέσσας
ἀγρὴ τερπομένη, παγχρύσεα τόξα τιταίνει,
πέμπουσα στονόεντα, βελη· τρομέει δε κάρηνα

Acela ar face să răsune fanfara triumfală a vînătorilor feodale, reamintind prozaicului nostru secol imagine poetice din timpii de cavalerească cortezie, din acei timpi de vesele şi elegante petreceri, cînd nobilul castelan, subt ochii dalbei regine a cugetelor sale, se pornea călare pe falnicu-i armăsar, ca să vîneze, cu sprintena şi tumultoasa lui haită de arcaşi, de slujitori, de dulăi şi de ogari, cerbul şi mistreţul de prin codri, sau ca să doboare, pe sub nori, cocorii, răpezind asupră-le agerii săi şoimi, legaţi de oblîncul şelei!

Acela ar cădi cu sfinte miresme, cu smirnă şi cu tămîie, altarul vînătorilor, povestind cum sălbaticul uriaş al anticelor legende germanice, cum vînătorul afurisit care-şi vînduse sufletul către diavol pentru ca să poată lovi tot drept, printre brazi şi printre stînci, cum acea fantastică fiinţă, a posomoritelor visuri păgîne, printr-o minune cerească, se prefăcu în blîndul şi cuviosul episcop şi *apostol al Ardenelor* creştinate![1]

A fost, fără îndoială, un vînător inspirat şi a ştiut să mînuiască bine arcul şi săgeţile artistul subt a cărui daltă s-a mlădiat statua Dianei de la Luvru, acea mîndră şi sprintenă fecioară de marmură, care s-avîntă, ageră şi uşoară, sub creţurile dese ale tunicei ei spartane, scurtă în poale şi larg despicată la umeri. O mişcare vie şi graţioasă a grumazului a înălţat capu-i cu perii sumeşi la ceafă în corimb, şi pe fruntea-i, coronată cu o îngustă diademă, se strecoară

ὑψηλῶν ὀρέων, ἴαχει δ' ἐτὶ δάσκιος ὕλη
δεινὸν ὑπὸ κλαγγῆς θηρῶν ῥρίσσει δέ τε γαῖα
πόντος τ' ἰχθυόεις .....
(n.a)

[1] Aluzie la legenda medievală despre convertirea cavalerului Hubert. Plecînd să vîneze în vinerea Paştilor, cînd, după canoane, petrecerile, deci şi vînătoarea, sînt interzise, Hubert s-a trezit deodată în faţa unui cerb, care purta între coarne o cruce. Răpus de uimire, dar înţelegînd mesajul, Hubert şi-a gonit cîinii, a aruncat armele şi costumul de vînătoare, şi, cucernic, s-a călugărit, devenind, în viaţă, episcop de Maëstricht şi de Liège, şi, după moarte, sînt al Bisericii catolice şi patron al vînătorilor.

ca un prepus de mînie. Peplul îi înfăşoară, ca un briu, talia zveltă, şi cutele văşmîntului ascund sînu-i fecioresc; dar braţele-i goale, unul se încovoaie în sus, ca să scoată o săgeată din cucura de pe umeri; cellalt se reazimă pe creştetul cornut al ciutei. Ce neastîmpăr va fi făcînd pe zeiţă să calce aşa iute pămîntul, sub crepidele-i împletite pe picior ca opincile plăieşilor noştri? Pe cine ameninţă ea cu darda împenată ce ea atinge cu degetele-i delicate? Trămite ea, oare, în cîmpii etolici ai Calidonului, pe mistreţul uriaş care va muri înjunghiat de mîna regescului vînător Meleagru?[1] Urzeşte ea o crudă răzbunare în contra nenorociţilor fii ai nesocotitei Niobe?[2] sau că, încruntată, se găteşte a da pradă cîinilor pe îndrăznetul Acteon, care, vînînd prin dumbravă, a cutezat să-şi desfăteze vederile cu uimi-

[1] *Mistreţul din Calidon* (ţinut al Greciei antice), „o năprasnică fiară", „mare, cum Epirul ierbos n-are tauri mai mari", cu ochii „de foc şi de sînge", cu coama stînd „ţeapănă-n sus, ca un gard de suliţi înalte", cu colţi colosali, „deopotrivă cu dinţii elefanţilor indici", care, cînd grohăia, „pe latele spete-i curgea spumă fierbinte" şi „fulgere-mproşca din gură" — cum îl descrie poetul latin Publius Ovidius Naso (43 î.e.n.—17 e.n.) în cartea sa de inspiraţie mitică, *Metamorfoze* —, trimis în mînie de „zîn-Artemida-ntr-ornată în aur" să pustiască ogoarele regelui Aineus, pentru că, „după un an de belşug", acesta uitase altarele-i „fără tămîie" şi fără de jertfe; mistreţul din Calidon a fost ucis de „mîna regescului vînător Meleagru", fiul lui Aineus.

Vezi şi infra, sub cap. VII, descrierea basoreliefului *Mistreţul din Calidon*, şi la p. 256, nota 2.

[2] Aluzie la una din crudele răzbunări ale zeiţei Artemida şi a fratelui său geamăn, Febus-Apolo, împotriva frumoşilor fii şi frumoaselor fiice ale nesocotitei Niobe, soţia regelui teban Amfion, care îndrăznise să se considere pe sine superioară Latonei.

O versiune a acestei legende, prelucrată după *Tales of ancient Greece (Poveşti din Grecia antică*, engl.) de G.W. Cox, a fost publicată de Odobescu în ediţia *Scrieri literare şi istorice...*, Bucureşti, Editura librăriei Socec & Comp., 1887, volumul ⟨al⟩ III⟨-lea⟩, p. 229—303, sub titlul *Niobe şi Latona*, în grupajul *Zece basme mitologice*.

toarea privelişte a castei zeiţe, scăldîndu-se în pîrîu?...[1] Cugetul ei e o divină taină. Artistul a ştiut numai să împietrească, în răpedea şi mîndra pornire a mersului zeiţei, acel vers caracteristic al piosului cîntăreţ:

Cu inima vitează ea trece pretutindeni, prăpădin d odrasla fiarelor sălbatice.[2]

Astfel a izbutit a crea un ideal sublim al artei vînătoreşti!

O inspiraţiune de altă natură a dat naştere, în al XIV-lea secol, Dianei lui Jean Goujon, care şi dînsa va rămîneă pururea ca o măreaţă simbolizare a aceliaşi idei. Dar sculptorul francez, unul din luceferii acelei epoce, — cu drept cuvînt numită *Renaştere*, — în care producţiuni de frunte în litere şi arte, ca florile primăvara, răsăreau prin toată Europa din imaginaţiunile stimulate de studiul modelelor antice, Jean Goujon, trăit la Curtea desfătată a regelui Henric al II-lea de Valois, văzuse adesea pe frumoasa ducesă de Valentinois, pe Diana de Poitiers, favorita regelui şi adevărata stăpînă a Franciei, prezidînd la splendidele şi voioasele vînători regale ce se dau în pădurile de la Fontainebleau şi de la St. Germain. Pe chipul acelei voluptuoase regine a frumuseţei, mîna maiestră a răspîndit aureola unei divinităţi vînătoreşti.

Însă creaţiunea sa, modulată în linii unduloase şi pline de morbideţă, nu mai are nimic din aspra candoare şi din energia virginală a anticei Artemide. Diana lui Goujon e o zeitate lenoasă; ea se odihneşte, pe jumătate culcată. Trupu-i, fără văşmînt, nu ascunde nici una din desmierdă-

[1] Aluzie la legenda tebanului Acteon, care, pentru vina de a-şi fi desfătat, din întîmplare, „vederile cu uimitoarea privelişte“ a zeiţei Artemis „scăldîndu-se în pîrîu“, a fost preschimbat în cerb şi sfîşiat de propriii săi cîini de vînătoare.

[2] *Humni Homerici*, XXVII, *In Dianam*, v. 9—10:

ἡ δ'ἀλκιμον ἦτορ ἔχουσα
πάντη ἐπιστρέφεται, θηρῶν ὀλέκουσα γενέθλην
(n. a.)

rile sale; gura-i zîmbeşte cu o trufaşă nepăsare; păru-i, în viţe unduloase, e ridicat cu o măiestrită eleganţă, sub popodoaba artistică de pe creştet; braţul stîng, ornat cu brăţări la umăr şi la mînă, ţine un arc destins; iar mîna dreaptă, cu un mănunchi de flori, înconjoară şi mîngîie grumazul unui cerb măreţ. Adăpostită sub coarnele trufaşe ale nobilului animal, zeiţa îşi reazimă trupul pe şalele lui; un cîne se odihneşte sub picioarele pe jumătate lungite ale Dianei, şi altul, lăţos, stă alături cu cerbul.

Un aer de nobilă moleciune domneşte într-această grupă; înfăţişarea-i fastuoasă şi elegantă repoartă mintea către timpii cînd plăcerile vînătoarii, cu tot cortegiul lor de lux şi de galanterie, erau numai petrecerea favorită a regilor şi a fericiţilor de pre această lume.

Cînd de la aceste două modeluri, caracterizate unul prin graţia corectă şi prin vigoarea juvenilă a Antichităţii, cellalt prin eleganţa mai răsfăţată şi mai sumptuoasă a Renaşterei, ne întoarcem privirea asupra gravurei vechiului artist german, mai nainte de toate, mintea noastră încearcă ca un simţimînt de sfîală. Ne întrebăm daca acea scenă complicată, cu tot vulgarul aparat al vînătoarii, posedă cu adevăr în sine elementele unei opere estetice; daca cumva frumosul poate să existe acolo unde el nu izbeşte chiar de îndată vederile. Ne uităm, ne întrebăm...

Dar cu cît privim mai cu băgare de seamă combinarea acestei compoziţiuni, în care geniul tudesc se vădeşte cu toate naivele sale amănunte şi cu toate precugetările sale reflective, cu atît mai mult încolţeşte în noi o simţire îndoielnică de mulţumire, care creşte treptat şi ajunge, pînă la sfîrşit, a ne pătrunde de o admiraţiune anevoie de definit. Nu eleganţa, nici graţia formelor, nu perfecţiunea, nici simplitatea corectă a compunerii deşteaptă în noi acest ciudat simţimînt, ci mai mult nu ştiu ce cugetare adîncă care a prezidat la concepţiune, nu ştiu ce misterios efect pe care-l produce întrunirea intenţionată a atîtor detaliuri, aşa de naiv reprezentate.

Scena se petrece la poalele unei stînci pădurоase, pe care o încunună un castel feodal cu turnuri şi cu metereze; la dreapta curge un rîu, în undele căruia se resfrînge umbra tufişului de pe mal; peste rîu trece o punte de piatră; la stînga, tărîmul se-nalţă acoperit cu cîţiva rari copaci, mai mult frînţi şi uscaţi. Printre această stearpă pădure, se zăreşte cerbul, purtînd cu smerenie crucea răstignirii pe al său creştet, înfiptă în faţa latelor sale coarne. Pe întîiul plan se află vînătorul cu calul şi cu cînii săi; el a descălicat şi a dat în genuchi, privind cu o cuvioasă mirare vedenia ce-i trămite cerul. Costumu-i este îmbrăcămintea vulgară a vînătorilor contimporani cu artistul. Calul stă neclintit, fără ca să vază ceea ce produce pietoasa mirare a stăpînului, şi ogarii, cîteşicinci, nedînd seama la ceea ce se petrece, se odihnesc ca de popas.

Toate părticelele acestei compuneri sunt lucrate, ca toate operile lui Albert Dürer, cu o scrupuloasă acurateţă; totul e exact, dar nimic în particular nu are o formă care să placă mai mult decît simpla şi reala natură. Stînci, copaci şi animale, toate sunt în nesimţire, toate stau în nepăsare; singuri, cerbul miraculos şi vînătorul pocăit produc contrast, prin pozele lor, în care se străvăd simţiminte adînci; cerbul, în repaosul său cumpănit, pare a simţi de ce preţ nestemat este sfînta podoabă ce el poartă; vînătorul vede uimit, chiar în obiectul persecuţiunilor sale, chiar pe fruntea vînatului, semnul ce-l va mîntui de păcate; el se-nchină la dînsul, rostind poate, în cugetul său, maxima pe care, cu şapte secoli în urmă-i, a formulat-o într-astfel renumitul vînător al meziului-ev, Gaston Pheobus: „Prin vînătoare scapă omul de păcatul trîndăviei, căci acela care fuge de cele şapte păcate de moarte trebuie, dupe legea noastră, să fie mîntuit; prin urmare, vînătorul bun va fi mîntuit“[1].

[1] *Gaston Phoebus, comite de Foix* (1331—1391). Cartea lui s-a tipărit mai întîi la 1507, sub titlul: *Des déduitz de la chasse des bestes sauvaiges et des oyseaux de proie:* „En chassant on évite le péché d'oisiveté, car

Iată în ce mod arta germană, întrunind idei abstracte cu prozaice amănunte, a ştiut să traducă cu penelul, ideile care se rezumă în legendara vînătoare a sfîntului Hubert, patronul vînătorilor creştini din Occident.

Mă opresc, căci mi se pare că iar am greşit calea. Întreprinsesem, pe cît ţiu minte, a căuta în cercul literilor şi al artelor, imagine vînătoreşti asupra cărora să ne potrivim la gusturi, şi iată că mă pomenesc vorbindu-ţi despre arta germanilor şi despre gravură, două lucruri care, pre cît iar ştiu, îţi sunt deopotrivă urîte.

Nu crez, în adevăr, ca la tine pictorul Albert Dürer să aibă mai multă trecere decît compatrioţii lui, muzicanţii Beethoven[1] şi Mendelsohn, şi negreşit că nu invenţiunea

qui fuyt les sept péchés mortels, selon notre foy, il devroit estre sauvé: donc bon chasseur sera sauvé.“ — Sîntul Hubert, fiu al ducelui de Aevitania şi apoi episcop de Maëstricht, pare a fi trăit între 656 şi 730. — Cît despre Albert Dürer, pictor şi gravor din Nürenberg, viaţa lui se întinde de la 1471 pînă la 1528 *(n. a.)*.

[1] *Ludwig van Beethoven* (1770—1827), „marele om în care e personificată arta muzicală“, cum îl caracterizează Odobescu într-un interesant articol din tinereţe — *Viitorul artelor în România* (1851). Evocînd, în articolul citat, tabloul armonic al celei de a şasea simfonii beethoveniene, — *Simfonia pastorală*, — Odobescu notă „într-o pagină vrednică a sta alături de cele mai bune descrieri ale unor opere de artă din *Pseudo-cynegeticos*“ (T. Vianu): „Cine poate să audă furtuna descrisă de dînsul în *Simfonia pastorală*, fără de a se simţi pătruns de aceeaşi groază care o simte omul în luptă cu elementele desfrînate! Îţi pare mai întîi că auzi tunetul murmurînd groaznic în cer: deodată un fulger străbate norii, îi sparge, şi auzi ploaia izbind cu putere pămîntul; viscolul începe, se aud şuierînd frunzele pomilor, şi vîntul chiuie cu sunete ascuţite, în vreme ce un tunet, din ce în ce mai slab, se aude abia în depărtare; cu încetul totul se linişteşte, şi nu mai auzi decît un vînt uşor scuturînd picăturile de ploaie după foile ierbei; pe urmă se face soare pe cîmpii, îţi pare că vezi soarele ieşind luminos dintre nori, cari fug către orizont, în vreme ce curcubeul se desfinde pe cer; atunci se aude deodată strigătul de bucurie al prepeliţelor cari ies iarăşi la soare, şi, departe, ca din ecoul unei văi, se aude mugetul oilor şi fluierul păstorului; cine va putea descrie mai bine decît Beethoven această scenă a cărei frumuseţe nu e de comparat cu nimic alt?“

gravurii cu apă-tare, ce i se atribuie, îi va cîștiga mai mult preț în ochii tăi.

Poate însă că, pentru hatîrul patronului tău, sfîntul Hubert, mă vei ierta în cazul de față și vei primi chiar ca, sub rubrica gravurii lui Dürer, să se grupeze, în opera proiectată, tot ceea ce ție nu-ți place în arta vînătoriei.

Aceasta îți va fi cu atît mai lesne, cu cît, desigur, proiectul de carte va rămînea, cît despre mine, pururea în stare de proiect, și că, așteptînd să-mi vină momentul de inspirațiune și talentul de critică ce mi-ar trebui ca s-o pot scrie, eu unul voi rămînea întocmai ca vrabia care mălai visează.

Așadar fii pe pace; n-am să aștern aci tot ce ar trebui să se afle în acea monografie filosofică, istorică, literară și estetică a vînătoriei. Nu zic că această semeață idee nu mi-a trecut un moment prin creieri și că n-am început chiar a citi, cu acest scop, tractatele în proză, Κυνηγετικοί[1], al lui Xenofon și al complinitorului său Arrian, notele despre vînătoare, coprinse în *Onomasticonul* lui Iuliu Polux, ba încă și poema elenă a lui Opian, apoi și cea latină a lui Grațiu Faliscu, în fine, chiar și serbedele versuri fragmentate ale lui Marcu Aureliu Nemesianu Cartaginezul, imitatorul lui Opian.[2]

[1] Citește: *Cynegeticoi* (gr.).

[2] Toată lumea știe că generalul atenian *Xenofon* a trăit cam de la 445 pînă pe la 335 înainte de Chr.; dar scriitorii citați în urmă-i, fiind cu mult mai puțin cunoscuți, însemnăm aci epoca viețuirii și patria lor: *Flav⟨ius⟩ Arrian⟨us⟩*, istoric elen, născut la Nicomedia, în Bitinia, la anul 105 dupe Chr., a căutat mereu să imite pe Xenofon; s-au păstrat din scrierile lui: *Expedițiunea lui Alexandru, Indicele, Periplul Pontelui Euxin, Manualul lui Epictet, Tractatul de tactică, Tractatul de vînătoare* și altele. — *Iuliu Pollux (Polydeucte)*, sofist și gramatic elen, născut la Naucratis în Egipet, pe la anul 130 dupe Chr., ne-a lăsat un lexicon în 10 cărți, care poartă numirea de *Onomasticon* și în care cuvintele sunt dispuse dupe materii; la începutul cărței ⟨a⟩ V ⟨-a⟩ tractează pe larg despre ale vînătoriei. — Poetul elen *Opian* a trăit în al II⟨-lea⟩ secol dupe Chr. și a murit foarte june, lăsînd o poemă despre vînătoare (sfîrșitul pierdut) și alta despre pescuire. Alte opere ale lui s-au nimicit. — *Grațiu Faliscu* a trăit la Roma pe timpul lui August ⟨30 î.e.n.—14 e.n.⟩

Vina este a ta! Cine te-a pus să înșiri de aceste nume în Introducțiunea ta, însoțindu-le cu o grindină de citațiuni latine? În calitatea mea de academic mi s-au aprins călcîiele de focul clasicității, și iată pentru ce ai fost silit să rabzi, în această epistolă, o contrabombardare de versuri latinești, ba chiar și elinești. Acum ține-te bine și de aci înainte!

Dar cu toată pofta ce am de a te copleși subt un nemete de erudițiune cinegetico-academică, trebuie să-ți mărturisesc că am constatat cum că autorii antici cari au tractat despre vînătoare, *de venatione*, sunt tot așa de plini de amănunte tecnice ca și *Manualul* tău, și, prin urmare, nu m-am simțit nici aci în stare de a face analize. Apoi, mi-a fost milă de noi amîndoi, cînd m-am gîndit că ar trebui să traduc pe dîntregul 13 capitole ale *Cynegeticelor* lui Xenofon, alte 35 ale urmașului său Arrian și vreo 85 paragrafe din *Onomasticonul* lui Polux.

În Opian, în acel „*noian de grații*“ — „βυδὸς τῶν χαριτῶν“[1] cum îl numește cu îngîmfare sholiastul Ioan Tzetzes[2], aș găsi, fără îndoială, frumuseți îndestule de citat; dar tinerelul poet din Anazarba Ciliciei nu prea știa să-și cumpănească bine avînturile prolixe ale înfocatei sale muze, și ce ai zice, rogu-te, cînd, spre a-ți reaminti numai poetica descriere a vînătoarii de lei din cîntul al IV-lea, aș mai transcrie aci o sută treizeci și patru exametri elinești?

Mă vei ierta însă a fi mai puțin discret în favoarea cînelui, și pe lîngă lăuduroasele cuvinte ale d⟨omnu⟩lui de

și a lăsat numai poema *Cynegeticon*. — *M⟨arcus⟩ Aur⟨elius⟩ Olympius Nemesianus* a trăit în secolul ⟨al⟩ III⟨-lea⟩ dupe Chr. Din trei poeme ale lui, — despre vînătoare, despre pescuire și despre plutire, — au rămas numai 325 versuri din cea dîntîi *(n. a.)*.

[1] Citește: *Vytos ton chariton* (gr.).

[2] „Sholiastul“ *Ioan Tzetzes*, filolog bizantin din secolul al XIII-lea e.n.

Quatrefages[1], pe care tu le-ai tradus, pe lîngă poveţele tale, de care m-am şi folosit, — precum ţi-am arătat mai sus, — lasă-mă să adaog şi să pui unul dupe altul, portretul cînelui, făcut, în versuri elineşti, de Opian, şi un fragment analog din poema lui Graţiu Faliscu, ale cărui versuri grele de înţeles ne-au păstrat limba tecnică a strămoşilor noştri, vînătorii latini, limbă pe care poetul, ca om de meserie, trebuie să o fi cunoscut adînc.

Iată mai întîi ce spune Opian despre cîne:

Împreunînd neamurile de cîni, să aibi grijă a căta speciile care se potrivesc între ele şi se aseamănă mai mult. Astfel le vei împerechea mai bine; dar vînătorii au observat însă că cele mai frumoase din toate sunt acelea care rămîn necurcite. Sunt, negreşit, o mulţime de specii, iar forma şi chipul unora din ele sunt astfel: trup lung, sănătos şi plin; cap uşor cu vedere bună; ochi care lucesc vînăt; gura mare cu dinţi ascuţiţi, iar urechile scurte şi îmbrăcate cu o piele subţire; gîtul lung şi, dedesubtu-i, un piept puternic şi lat; labele de dinainte sunt, într-adevăr, mai scurte, înţepenite pe picioare drepte, cu fluiere înaintate; şoldurile, largi; şira coastelor, aşezată pieziş; coapsele cărnoase, dar nu grase, şi la spate au o coadă tare, lungă şi bine umbrită. Astfel de cîni se întrebuinţează la alergături îndelungate dupe căprioare, dupe cerbi şi dupe iepuri iuţi la fugă.[2]

Să trecem acum şi la Graţiu Faliscu:

Împreunează dar între dînşii cînii de acelaş soi, pentru ca prăsila să poarte semnele străbunilor, şi află că părinţii cari zămislesc tineri pruncii lor, îţi vor da cîni metagonţi enormi. Mai întîi de toate să aibi

[1] *Jean Louis Armand de Quatrefages* (1810—1892), naturalist şi antropolog francez, Membru al Academiei Franceze de Ştiinţe.

[2] Opiani *De venatione* ⟨*Despre vînătoare*, lat.⟩ I, v. 394—413:

Ἔθνεα σοὶ κυναν θάλαμηκολέοντι μελέσθω,
ἅρμενά τ'ἀλλήλοισιν τ'ἐξοχα φύλα...
. . . . . .
Ὧδε μὲν εὖ κεράσειας· ἀτὰρ πολύ φέρτατα πάντων
φῦλα μένειν μονόφυλα τά τ'ἐξοχα τεκμήραντο
ἄνδρες ἐπακτῆρες· τὰ δὲ μυρία φῦλα πέλυται,

cea mai mare grijă ca să împărechezi cîni de o bărbăţie încercată; apoi a doua îngrijire trebuie să fie ca înfăţişarea lor să nu stea mai prejos şi să nu dea de ruşine a lor fire. Aceştia trebuie să fie cu faţa în sus, cu urechi păroase pe frunte, cu gura mare, astfel ca măselile căscate să verse foc mişcîndu-se, cu pîntecile strînse îngust la vintre, cu coada scurtă, cu şale lungi, cu coama măruntă pe grumaz, nu prea stufoasă, dar îndestulă, ca să-i ferească de frig, iar subt umerii lor sănătoşi să se-nalţe un piept care să ducă la alergătură multă şi să nu se obosească de cele mai mari goane. Fugi de cînele a cărui labă lasă urme late; acela e moale la treabă; mie îmi plac picioarele ţepene, cu muşchi uscaţi şi cu călcîie solide la luptă.[1]

τῶν ἀμόθεν μοσφαί τε καὶ εἴδεα τοῖα πελέσθω·
Μηκεδανόν, κρατερὸν δέμας, ἄρκιον, ἠδὲ κάρηνον
κοῦφον, ἑυγλῆνον· κυναῖ στίλβοειν ὀπωπαί·
καργχαρόν, ἐκτάδιον τελέθοι στόμα· βαιὰ δ'ὕπεοθεν
οὔατα λεπταλέοιοι περιστέλλοι θ' ὑμένεσσι·
δειρὴ μηκεδανὴ καὶ στήθεα νέρθε κραταιά
εὐρέα· τοί πρὸσθεν δέ τ'ὀλιζότεροι πόδες ἐστων·
ὀρθοτενεῖς κὼλων ταναοὶ δολιχῆρεες ἰοτοί·
εὐρέες ὠμοπλάται, πλευρῶν ἐπικάρσια ταρσά·
ὀσφύες' εὐσαρκοι' μὴ πίονες' αὐτάρ ὄπίσθε
στρυφνή, τ'ἐκτάδιός κε πέλοι δολιχόσκιος οὐρή·
Τοῖοι μὲν ταναοῖσιν ἐφοπλίζοιντο δρόμοισι
δόρκοις ἠδ' ἐλάφοισιν ἀελλοπόδῃ τε λαγωῶ.
(n.a.)

[1] Gratii Falisci *Cynegeticon*, v. 263—278:

Junge pares ergo, et majorum pignore signa
Feturam, prodantque tibi Metagonta parentes,
Qui genuere sua pecus hoc immane juventa.
Et primum expertos animi, quae gratia prima est,
In Venerem jungunt: tum sortis cura secunda,
Ne renuat species, aut quae detrectet honorem.
Sint celsi vultus, sint hirtae frontibus aures,
Os magnum, et patulis agitatos morsibus ignes
Spirent, adstricti succingant ilia ventres,
Cauda brevis, longumque latus, discretaque collo
Caesaries, non pexa nimis, non frigoris illa
Impatiens; validis tum surgat pectus ab armis.
Quod magnos capiat motus, magnisque supersit.
Effuge, qui lata pandit vestigia planta;
Mollis in officio; siccis ego dura lacertis
Crura velim, et solidos haec in certamina calces.
(n.a.)

Toate merg bine, dar bag de seamă că, numai în privința coadei, Opian și cu Grațiu Faliscu nu se prea înțeleg între dînșii; latinul o vrea scurtă — „*cauda brevis*“; elenul, din contra, pretinde ca cînele să aibă la spate o coadă țeapănă, „στρυφνή“[1], lungă, „ἐκτάδιός“[2], și care să umbrească departe, „δολιχόσκιος“[3], adică să fie și lungă și stufoasă. Se vede că în tot timpul importanta cestiune a coadei a fost controversată, căci

adhuc sub judice lis est[4].

Chiar de m-aș încerca să împac întru toate pe Opian cu Grațiu Faliscu, punînd aci și descrierea cînelui din *Cynegeticele* lui Xenofon, unde îmbii poeți par a fi găsit mai tot materialul lor adunat gata, tot ar rămînea pricină de svadă între Roma și Atena, de vreme ce școlarul lui Socrat cere ca coada la cîne să fie lungă, dreaptă și ascuțită, iar Arrian, făcînd lauda unui cîne vestit al său, spune că acel model al rasei cînești avea o coadă subțire, lungă, aspră la păr, mlădioasă, încovoiată, și la vîrf mai stufoasă.[5]

Dar ce atîta vorbă despre coadă? Românul pretinde că „din coadă de cîne, sită de mătase nu se poate face“, și apoi, numai la pește se zice că-i coada mai ferită chiar și decît capul.

Din acestea se vede curat că poporul român, moștenitor al credințelor și al înțelepciunii latinilor, nu se arată în proverbii săi așa tare încîntat, ca poeții și prozatorii eleni, de coada cea lungă a cînelui, de încovoieturile ei mlădioase, de perii ei aspri și umbroși.

[1] Citește: *stryfne* (gr.).
[2] Citește: *ectadios* (gr.).
[3] Citește: *dolichoscios* (gr.).
[4] Horatii *Ars poetica*, v. 78:
pînă acum pricina este în judicată *(n. a.)*.
[5] Xenophontis *De venat⟨ione⟩*, IV: οὖρὰς, μακρὰς ὀρθὰς, λιγυράς. — Arriani *De venat⟨ione⟩*, libel. V: οὖρὰς λεπτὰς μακρὰς δασείας τὴν τρίχα, ὑγράς, εὔκαμπεῖς, τὸ ἄκρον τῆς οὐρᾶς δασύτερον *(n. a.)*.

Fără de a mai căuta în zadar o soluțiune pentru interesanta controversă *de cauda canis*[1], hai să o lăsăm și de astă dată încurcată.

Pe lumea aceasta, cele mai bune și frumoase lucruri trebuie să aibă o margine.

V

IATĂ-NE ACUM ȘI ÎN ROMA! — MAI MARE RUȘINE PENTRU COTGOGEAMITE ÎMPĂRAT! — SCULPTURA ISTORICĂ PE ARCUL DE TRIUMF AL LUI TRAIAN. — PLATON ȘI XENOFON NE POFTESC LA VÎNĂTOARE. — TREN DE PLĂCERE PRIN EPOCA GLACIARĂ. — FARAONI VÎNĂTORI. — PĂCAT CĂ GUILOM TELL VORBEA NEMȚEȘTE! — DE LA CAPRA-NEAGRĂ LA IUBITĂ ȘI VICEVERSA. — POEMĂ CÎMPULUNGEANĂ.

Să sărim acum, pe nerăsuflate, din literatura cinegetică a anticilor, în sfera artelor vînătorești, tot la dînșii.

Dacă vreodată, amice, te va ajuta norocul să mergi la Roma, ca român, negreșit te vei duce să vizitezi Forul lui Traian, și vei admira, în mijlocul acelei piețe, prăbușită sub nivelul cetății moderne, măreața columnă de marmură, care iese din pămînt încolăcită cu istoria originelor noastre naționale. Acea imagine încă vie a războaielor dacice, scoase la bun capăt de gloriosul Traian, o vom vedea poate într-o zi, — dacă va voi Dumnezeu și guvernul nostru! — turnată în bronz cu tot proeminentul relief al însuflețitelor sale sculpturi, împărățind pe una din piețele capitalei noastre; aș adoage chiar că, mai la locul său decît oriunde, ea ar fi în fața Academiei, la puntul unde s-a așezat deocamdată statua ecuestră a Vo‿evodului românesc Mihai Vitea-

[1] *De cauda canis* — despre coada cînelui (lat.).

zul, carele, — daca ar putea vorbi, sărmanul, — ar spune desigur tuturor cît se simte de rușinat, văzîndu-se expus a juca rolul de căpetenie pe o vastă și erudită scenă, ce pare înadins croită pentru împărătescul simulacru al dominatorului *Urbis et Orbis*.[1]

Dar neavînd deocamdată nimic de vînat pe piața S⟨fîntu⟩lui Sava din București[2], să ne întoarcem — cel

[1] *Urbis et Orbis* — Cetății ⟨Romei⟩ și Universului (lat.).

[2] Pe piață, nu! Dar ia să ne abatem, în treacăt, prin sălile de jos ale Academiei, ocupate provizoriu de Muzeul de Antichități.

Scenele de vînătoare au fost foarte mult întrebuințate ca subiecte decorative de către sculptorii antichității. Chiar și în muzeul nostru, unde nu ne prea putem lăuda pînă acum cu multe sculpturi antice, tot însă se văd două scene vînătorești.

Una e pe un fragment de piatră (0,19 m nălțime, 0,24 m lărgime), purtînd jos inscripțiunea elenă ΑΥΡΗΛΙΟΣ ΔΙΟΓΕΝΗΣ ⟨Aurelios Diogenes⟩. Pe această lespede trunchiată se mai văd picioarele unui călăreț, cu partea de jos a calului alergînd; sub dînsul, rîtul și copitele unui mistreț, asupra căruia se azvîrlă un cîne cu botul căscat și cu coada în sus. Săpătura e cam grosolană, dar desemnul e plin de mișcare.

Cealaltă scenă de vînătoare e, în adevăr, mai desvoltată, dar, din nenorocire, mai puțin distinctă. Ea se află pe un brîu îngust care încinge buza de sus a unui sarcofag, ale cărui laturi externe sunt acoperite cu sculpturi. Acest interesant monument a fost adus de peste Olt (de la Rușa sau de la Celei, după toată probabilitatea), de către răposatul ban Mihalache Ghica, și depus în curtea caselor sale, care, apoi, vînzîndu-se prefecturei de Ilfov, sarcofagul a servit cîțiva ani d-a rîndul drept jghiab și iesle pentru caii dorobanților. Sunt însă doi ani de cînd am izbutit, cu ajutorul prefectului, d⟨omnu⟩l C. Manu, și al Comitetului Permanent, a face să se aducă la muzeu toate pietrele antice care zăceau neîngrijite în acea curte. Printre dînsele e și sarcofagul.

Pe una din laturile sale cele mari sunt patru personagie în picioare, înfășurate în togele lor; fiecare se află subt o osebită arcadă, formate fiind acestea prin doi pilaștri, la colțuri, și prin trei coloane despărțitoare. Pe cealaltă latură mare, se văd trei genii aripați, fiecare pe cîte un osebit postament; geniul din mijloc sună din cimbale, și ceilalți doi dănțuiesc, ținînd în mîni cîte o ciorchină de struguri și cîte un mînuchi de căpățîne de mac. Pe una din laturele mici, alți doi genii, tot aripați și tot pe postamente, cîntă, unul din flaut și altul din nai. Pe latura opusă, iarăși doi genii, dar pe un singur postament, se țin îmbrățișați. Trag ei oare împreună un danț îmbinat? sau sunt ei chipurile emblematice ale luptei amorului, pe care elenii le numeau *Eros* și *Anteros*? La colțurile sarco-

puțin cu gîndul — la Roma, și, aflîndu-te acolo, tu, ca vînător român, nu uita să te îndreptezi tocmai în fundul Forului Roman, la stînga de Coliseu, în capul stradei San-Gregorio, acolo unde se înalță, încă și astăzi, un antic și falnic Arc de Triumf, numit al lui Constantin cel Mare.

Istoria acestui monument nu prea face onoare primului împărat creștin, căci, — ca să vorbim curat, — Arcul nu este cîtuși de puțin al lui; nu este nici măcar dăruit, ci este tocmai lucru de furat.

Cum? ce va să zică: un Arc de Triumf furat? Atîta namilă de marmură, cu o boltă mare căscată la mijloc și cu alte două arcade mai mici în laturi, cu opt columne de *giallo antico*[1], cu opt statuie de marmoră frigiană viorie, cu întreite frize, cu timpane și cu medalioane sculptate, atîta clădărie, de patru ori cel puțin cît Turnul Colții, cum oare să o facă zapt cineva, fie măcar acela și un borfaș încoronat.

Deși-mi vine foarte cu greu să aduc așa necuviincioasă pîră împotriva sfîntului împărat și patron al Bucureștilor, dar, — am mai spus-o și într-alt loc, — eu țin întotdeauna cu Traian și nu pot să las ca să i se ia ce este al lui.

Apoi toată lumea știe că, pe cînd marele Ulpiu biruia pe germani, pe daci și pe parți, pe cînd el umplea întinsul său imperiu de edificii sumptuoase și de lucrări de artă

fagului se văd patru Victorii, purtînd foi de palme și coroane: două mai mici, două mai mari.

Acum să venim și la brîul superior, pe care, jur-împrejur, se zăresc, sub ștersura rozătoare a timpului, vreo douăzeci și patru animale, vreo trei sau patru bărbați, toți în poze foarte animate, și poate încă și cîțiva copaci. Animalele par a fi lei, mistreți, cerbi și tauri sălbatici, atacați cu furie de cîni colosali și pîndiți sau izbiți de către vînători. La un loc, între altele, se vede lămurit cum un vînător, proptit într-un genuchi, își îndreptează sulița către un taur, carele, cu coarnele pleoate, se răpede asupră-i. Oare nu vom fi avînd aicea reprezentarea unia din acele scene vînătorești, care negreșit se petreceau adesea prin pădurile Daciei, între colonii romani și buorii uriași *(bos urus)*, ce au lăsat și pînă azi creștetul lor fioros pe stema Daciei răsăritene? *(n. a.)*.

[1] *Giallo antico* — marmură cu fondul galben (it.)

folositoare, senatul şi poporul Romei se întreceau care de care să serbeze cu mai multă pompă binefacerile şi triumfurile gloriosului împărat. Îi decretară dar tot felul de clădiri comemorative, la care lucra ilustrul arhitect şi sculptor grec Apolodor. Atunci se-nălţară în Roma Forul lui Traian cu toate edificiele decorative dimprejuru-i: portice, bibliotecă, templu; atunci bazilica Ulpiană cu cinci rînduri de stîlpi de granit; atunci columna războaielor dacice cu statua învingătorului d-asupra; atunci, în fine, la capul Căii Apiane, pe care el o restaurase, un Arc de Triumf, pe care însă nu-l putură sfîrşi pre cît încă fu marele împărat cu zile.[1]

Urmaşii lui, geloşi de a sa mărire, mai mult se gîndiră a-şi face loru-şi monumente, decît a consacra pe cele ce aminteau poporului neasemuita glorie şi dreptate a fericitului Traian. După ce trecură însă două sute de ani la mijloc, se găsi împăratul Constantin, carele, de cînd îi venise gustul de a-şi face din Bizanţ o nouă capitală, se deprinsese straşnic a despuia fără ruşine capetele de operă ale lumei, ca să-şi împodobească cu ele Constantinopolea sa.

El văzu Arcul lui Traian stînd fără căpătîi, în răspîntia Căilor Sacră şi Triumfală; la bază îi lipseau cu totul ornamente, şi pe frontispiciu n-avea nici o inscripţiune votivă: „Stăi! — zise el — tot n-are Arcul acesta stăpîn; aidi să-l fac al meu!“ Şi puse îndată de-i ciopli, pentru piedestaluri, nişte grosolane figurii de Victorii pocite; iar pe îmbele feţe ale aticului aşternu lungi dedicaţiuni, în care spunea cum el a scăpat lumea de tiranul Maxenţie, cum a liberat cetatea, *Liberatori Urbis*, şi a întemeiat pacea, *Fundatori quietis*.

Astfel Arcul lui Traian se pomeni într-o zi că a devenit Arcul lui Constantin.

[1] L⟨uigi⟩ Rossini, *Gli archi trionfali, onorarii e funebri degli antichi Romani*, Roma, 1836. — L⟨uigi⟩ Canina, *Gli edifizi di Roma antica*, Roma, 1851. — Dr. H⟨einrich⟩ Francke, *Zur Geschichte Trajan's und seiner Zeitgenossen*, Leipzig, 1840. — Dioni Cassii *Histor⟨iarum⟩ roman⟨orum⟩*, LXVIII *(n. a.)*.

Dar ce folos? În zadar inscripţiunile laudă pe noul triumfător, sculpturile din căpătîiele aticului şi cele de la timpanele Arcului ne amintesc izbînzile lui Traian în contra dacilor şi parţilor; statuiele aşezate pe întabulamentele columnelor sunt ale regilor barbari robiţi de Traian; în fine, cele opt medalioane sculpturale care, alăturate cîte două, împlinesc golurile dintre columne, d-asupra arcadelor laterale, ne atestă şi ele pietatea şi iubirea de vînătoare ale învingătorului Daciei.

Patru din acele mari medalioane reprezentă sacrificii făcute de împărat pe altarele zeilor mitologici; alte patru sunt scene vînătoreşti.

Pe unul din acestea, Traian, în tunică scurtă, cu *tibiale* sau poturi vînătoreşti pe pulpe şi cu toga pe umeri, iese cu alţi doi soţi de subt un portic, ţinînd calul de frîu; alături e un mîndru june cu hlamida azvîrlită pe spate, purtînd de zgardă un frumos ogar. Cîteşipatru ţin în mînă lănci înalte cu ascuţiş romboidal la vîrf, de cele ce se numeau *contus*. Totul arată că ei se găteso să plece la vînătoare.

Pe al doilea, împăratul, în goana calului său, cu capul gol, cu mantia fîlfîindă, cu o spadă lungă şi îngustă rădicată în sus, urmăreşte pe un urs, carele, fugînd, îşi întoarce capul spre dînsul. Doi tovarăşi, asemenea călări şi fugînd cu spadele plecate pe sub crăcile unui copaci, însoţesc pe Traian.

În al treilea medalion, aceleaşi trei persoane călări, — împăratul în frunte, — străbat în fuga mare un tărîm stufos şi mlăştinos, ameninţînd cu darde scurte, *venabula*, un mistreţ gata a se preda.

În cel d-al patrulea, vînătoarea e terminată. Marele Traian, încununat cu o aureolă circulară sau nimb, ca icoanele sfinţilor noştri, stă în picioare subt umbră de copaci, şi dă ordine altor trei bărbaţi, toţi cu suliţe în mînă, din cari unul, mai în laturi, ţine de frîu un cal; un servitor, în partea opusă, opreşte în loc un alt cal. Dinaintea împăratului e un leu mare, lungit mort la pămînt.

Cu fiecare din aceste scene vînătorești se află împărecheată cîte o scenă religioasă în care împăratul aduce rugăciuni și ofrande zeilor; cînd e să plece la vînătoare, el invoacă pe ocrotitorul familiei sale, pe Ercul rusticul, al Laţiului, purtător de baltag, acoperit cu piele de leu; cînd merge să vîneze ursul, el își oțelește vîrful lancei în focul de pe altarul lui Apolon lung-săgetătorul, ἑκηβόλος[1], după ce a ucis mistrețul, el îi înfige căpățîna în copaciul sacru care umbrește statua Dianei vînătorițe; și, în fine, dupe ce a biruit pe leu, el îi depune vîrtoasa coamă la picioarele belicosului zeu Marte.

În nici un period al ei, sculptura antică n-a fost poate mai în stare de a înfățișa, cu un caracter mai energic și mai adevărat, asemenea scene, în care sălbăticia și gravitatea subiectelor reclamă oarecare asprime în mînuirea daltei. Vigoare în loc de grație, demnitate în loc de frumusețe, strictă exactitate la reproducerea naturei omenești în loc de forme estetice ideale, iată calitățile ce caracterizâ stilul sculpturii din timpul lui Traian. Aceste calităţi le-au avut, mai mult decît oricari alții, artiștii aceia cari au săpat marmurele columnei dacice, precum și basoreliefurile Arcului triumfal. Producțiunile lor constituiesc ceea ce s-ar putea numi *sculptura istorică*, căci sunt interpretațiuni credincioase și perfecte ale faptelor ce ele reprezentă, și fiindcă, în cazul de față, faptele au fost măreţe, operile de artă au ştiut şi ele să păstreze un aspect cu totul împunător.

Este lucru cunoscut că cei vechi n-au nimerit sau n-au voit să înfățișeze animalele sub formele lor reale; de aceea să nu cătăm prea de aproape la fiarele din medalioanele Arcului; dar vînătorii, dar Traian mai ales, în pozele, în mișcările, în expresiunea, în musculatura lor, sunt adevărați eroi la vînătoare, precum în realitate erau eroi și pe cîmpul de bătălie.

[1] Citește: *ecevolos* (gr.).

În aceste prețioase rămășițe ale artei romane din periodul eroic al imperiului, avem totdeodată dinaintea ochilor imaginea clară și vie a acelei vînători pe care singură o permitea Platon cetățenilor republicei sale, „vînătoarea cea perfectă, — dupe cum zice filosoful, — care se face în contra patrupedelor, cu cai, cu cîni și cu însăși puterea trupului, în care fiara, învinsă prin alergături, prin răni, prin loviri, cade sub propria mînă a vînătorului, vînătoarea care singură aprinde în om zeiescul dar al bărbăţiei“[1].

Dar strecurîndu-ne încetinel prin tot felul de cotituri fără pericol, iată-ne ajunși pe tărîmurile aprige ale vînătoarei celei mari, în care goana fiarelor devine uneori o luptă crîncenă și-n care omul adesea trebuie să dea însuși piept în fața primejdiei.

La asemenea cazuri, prepelicarul tău, amice, nu are ce-ți face, și chiar — dupe cum tu pretinzi — nici cuțitul de la brîu nu te prea poate ajuta. Cît despre căruța mea, doară numai luînd-o mîrțoagele la fugă, poate că m-ar scăpa (Doamne ferește!) de așa năpaste!

Cu toate acestea, șezînd acuma colea, fără grijă, răsturnat în jețul meu, privind liniștit pe fereastră cum mugurul liliacului se despică și-nverzește subt aburoasele sărutări ale soarelui de aprilie, și ascultînd, cu o dulce răpire, cum vrăbiile limbute ciripesc și cum brotăcelul cîntă vesel întîrnarea zilelor calde, te încredințez că mi-ar place să străbat, — fără totuși de a mă mișca din loc, — și codrii umbroși, alergînd cu gîndul în goana cerbilor, și piscurile de stîncă, dupe urmele ideale ale caprei-negre, și vizuinele de prin munți, în prepusa dibuire a urșilor, și luncile cu richită, dupe umbra dîrei de mistreț, ba chiar și pustiile năsipoase, pe unde mi s-ar năluci vînători eroice de tigri înfricoșați și de lei fioroși!

[1] Platonis *Leges*, VII, 824: μόνη δὴ πᾶσι λοιπὴ καὶ ἀρίστη ἡ τῶν τετραπόδων ἵπποις, καὶ κυσὶ καὶ τοῖς ἐκυτῶν θήρα αὐτῶν· ὧν ἅπάντων κρατοῦσι δρόμοις καὶ πλήγαῖσι, καὶ βολαῖς, αὐτόχειρες, θηρεύοντες, ὅσοις ἀνδρίας τῆς θειάς ἐπιμελές. *(n. a.)*.

Dar fiindcă, pînă acum, nici prin vis piciorul nu mi-a călcat prin asemenea prăpăstioase locuri, și fiindcă însumi, — o mărturisesc cu umilință, — n-am fost niciodată la acea aspră școală în care, dupe spusa anticului dascăl de vînătoare[1], „cetățenii învață a fi meșteri în războaie și în toate cele unde trebuie omului să știe a cugeta, a vorbi și a lucra bine", de aceea, zic, nu mă voi încumăta a spune ceea ce aievea n-am văzut cu ochii, ci, legănat în răsfățările poeziei și ale frumoaselor arte, voi cerceta numai cum alții, mai pricepuți, au cugetat, au vorbit și au lucrat, descriind și reprezentînd episode caracteristice din viața plină de neastîmpăr a vînătoarii celei mari.

Dar în ce parte să ne întoarcem mai întîi privirile? Pe cine să întrebăm a ne spune în ce timp, în ce loc a fost vînătoarea mai prețuită, mai măreață, mai trebuincioasă, mai desfătătoare?

Cătă-vom a descoperi, prin negura timpilor preistorici, pe sălbaticii primitivi ai pămîntului, cutrierînd colosalele vegetațiuni antediluviane și luptîndu-se cu fiare uriașe, ale căror seminții s-au stins acum de mult de pe fața lumei? — Tu ai spus, la începutul cărței tale, că vînătoarea este o aplecare firească a omului, veche ca și dînsul; eu voi adaoge, tot spre lauda vînătoriei, că acest instinct a înlesnit chiar omului primele sale inspirațiuni artistice, și aceasta ne-o dovedesc cu prisos figurile de elefanți-mămuți cu coame stufoase, cele de reni cu late coarne răschirate, de urși ai speluncelor și de alte animale dispărute, ce s-au găsit pe unelte de corn, pe arme de os și pe plăci șistoase, gravate cu sula de către oamenii străvechi, cari, în timpii perioadei glaciare a Europei, se adăposteau în peșterile de la Madeleine, de la Augerie, de la Massat și din alte stațiuni cufundate azi sub

[1] Xenophontis, *De venatione*, I: ἔκ τούτων γαρ γίγνονται τὰ εἰς τὸν πόλεμον ἀγαθοί, εἰς τε τὸ ἄλλα ἕζ ον ἀνάγκη καλῶς νοεῖν καὶ λέγειν καὶ πραττειν *(n. a.)*.

tărîmul Perigordului, al Gasconiei și al multor provincii din Francia meridională[1].

Urma-vom cu ochii cetele nesocotite de arcași și de lănceri, cîrdurile nenumărate de zburătoare, turmele nesfîrșite de animale, ce stau puse la șireag printre ieroglifele templelor egiptene sau pe pereții de piatră văroasă ai palatelor ruinate din Niniva și din Babilon? — Ca să vîneze lei și tigri, girafe și gazele, ba chiar iepuri și cocori, faraonii Egiptului, despoții Asiriei și tiranii perși rădicau în picioare ordii și popoare întregi; iar dupe terminarea acelor năprasnice măceluri, legiuni de zugravi și de pietrari erau osîndiți ca să aștearnă pe ziduri, pentru încremenirea viitorimii, toate acele nemărginite epopee vînătorești, care, prin nemilostiva lor monotonie, sperie și obosesc azi ochii călătorului minunat.[2]

Asculta-vom, de pe rîpele înverzite ale lacului Celor Patru Cantoane, voiosul și semețul cîntic al plăiașului elvețian, cadențat de muza lui Schiller, amanta libertății? Fiul lui Guilom Tell îl întonă cu glas puternic, și echo îl repetă din sînul munților inimați în Uri, în Schwytz și în Unterwalden:

Mit dem Pfeil, dem Bogen,
Durch Gebirg' und Thal,
Kommt der Schütz gezogen
Früh am Morgenstrahl.

[1] Despre descoperirile de asemenea natură ale d⟨omni⟩lor Lartet, Christy, de Vibray, Garrigou și alții vorbesc toate publicațiunile care se ocupă de timpii preistorici, așa de mult studiați în anii cei din urmă. — În anul acesta chiar, pentru prima oară, s-au descoperit oase de reni, sculptate cu figure de acelaș animal, și într-o peștere din Elveția, la Thaingen. Cine știe daca și peșterile munților noștri nu ne păstrează destăinuiri de felul acesta? *(n. a.)*

[2] ⟨J.G⟩. Wilkinson, *Private Life, Manners and Customs of the ancient Egyptians*, ⟨London, 1837⟩. — ⟨A.H.⟩ Layard, *Nineveh and Babylon*, ⟨London, 1853⟩ *(n. a.)*.

Wie im Reich der Lüfte
König ist der Weih —
Durch Gebirg' und Klüfte
Herrscht der Schütze frei.

Ihm gehört das Weite:
Was sein Pfeil erreicht,
Das ist seine Beute
Was da kreucht und fleugt.[1]

Aci mă aflu din nou în mare primejdie ca să azvîrli din mînă foaia pe care, cu mai multă sau mai puțină răbdare, tu te silești a mă citi. Cum! am cutezat a-ți pune subt ochi chiar și versuri nemțești?! Oare putea-vei să mă ierți?...

Dă-ți osteneala, rogu-te, a căta în josul paginei, traducerea șchiopătîndă a acestor frumoase strofe, în care colcotesc cele mai nobile simțiminte ce iubirea de vînătoare poate aprinde în inima unui om, și sper că tu, vînător, te vei împăca îndată cu poetul, daca nu și cu limba lui.

În acea limbă însă este scrisă cea mai expresivă poemă a vieței vînătorești, eroica dramă a lui Guilom Tell, în care răsuflă, peste tot, aerul liber și curat al plaiurilor alpestre și

[1] Schiller, *Wilhelm Tell*, Act⟨ul al⟩ III⟨-lea⟩, Scen⟨a⟩ I:

Cu săgeata, cu arcul,
Prin munți și prin văi,
Vînătorul calcă întins,
De timpuriu, la raza dimineței.

Precum în împărăția vînturilor
Domn este vulturul, —
Prin munți și prăpăstii
Domnește liber vînătorul.

Al lui este spațiul;
Tot ce atinge a sa săgeată
Este prada lui,
Tot ce se tîrăște și zboară!
(n.a.)

iubirea necumpătată de patrie a cetățenilor liberei Elveții. O țară întreagă scăpată din robie numai prin inima viteză și prin săgeata dibaci mînată ale unui vînător, iată desigur cea mai falnică izbîndă cu care se poate mîndri vînătoria. Poetul s-a pătruns de acea mîndrie de vînător, și auzi-l cu cîtă dragoste vorbește el chiar și de înțelepciunea capreinegre, care, cînd merge cu cîrdul să pască la înțărcători, pune streaja la pîndă, ca să tragă cu urechea și să fluiere cînd se apropie vînătorul.[1]

Tot despre acea sprintenă și sfiicioasă fiică a stîncelor a zis și poetul latin, în versuri mai vii și mai colorate decît cel mai nimerit tabel:

Pendentem summa capream de rupe videbis:
Casuram speres; despicit illa canes[2].

Iată cum știe poetul să ne facă a simți chiar și decepțiunea vînătorului. Ajuns pe culmele alpestre,

pe stînci de scuți de gheață, troiene de zăpezi
pe care o suflare le-aruncă răpezi jos,

el se oprește, se uită în dreapta și în stînga, cătînd să zărească amăgitoarea pradă care i-a pierit din ochi, și apoi întărîtat, obosit, mînios de zadarnica-i osteneală, el strigă în limba lui Byron... ba stăi; mai bine să-l facem să vorbească româ-

[1] Schiller, *Wilhelm Tell*, Act⟨ul⟩ I, Scen⟨a⟩ I:

Das Thier hat auch Vernunft;
Das wissen wir, die wir die Gemsen jagen.
Die stellen klug, wo sie zur Weide gehn
'ne Vorhut aus, die spitzt das Ohr und warnet
Mit heller Pfeife, wenn der Jäger naht.
(n. a.)

[2] Martialis *Epigram⟨mata⟩*, XIII, 98 ⟨-99⟩
Vei vedea capra-neagră atîrnată de vîrful unei rîpe;
Speri că va cădea; dar ea cată cu dispreț la cîni.
(n. a.)

neşte, în versuri pe care însuşi ajutoru-llor va fi şi uitat că le-a scris odinioară, în depărtatele-i *Ceasuri de mulţumire*:

Aşa; şi-n aste locuri căpriţa a sărit.
Piciorul ei cel ager m-a încurcat de tot:
Cîştigul meu de astăzi abia de va plăti
Primejdioasa-mi muncă...[1]

Altădată însă vînătorul, mai norocos în goana sa, îşi cîntă cu veselie izbînda, şi, în inima-i mulţumită, dorul iubitei sale vine de se amestecă cu plăcerile vînătoriei. Atunci poetul, — acela carele, în secolul nostru, a ştiut mai bine decît oricare să împrospăteze cu o nouă dulceaţă şi cu un mai viu profum, limba îmbătrînită a lui Ronsard, — Alfred de Musset, a pus în gura plăiaşului un cînt vesel, în care bucuria triumfului la vînătoare se îngînă cu dulci amintiri de amor:

Chasseur, hardi chasseur, que vois-tu dans l'espace?
Mes chiens grattent la terre et cherchent une trace.
Debout, mes cavaliers! C'est le pied du chamois. —
Le chamois s'est levé! — Que ma maîtresse est belle! —
Le chamois tremble et fuit! — Que Dieu veille sur elle! —
Le chamois romp la meute et s'enfuit dans le bois. —
Je voudrais par la main tenir ma belle amie. —
La meute et le chamois traversent la prairie; —

[1] C.A. Rosetti, *Ceasuri de mulţumire*, Bucureşti, 1843, traducă astfel aceste versuri din *Manfred*-ul lui Lord Byron, Act⟨ul⟩ I, Scen⟨a⟩ I:

Ye toppling crags of ice!
Ye avalanches, whom a breath draws down.
.....
.....Even so
This way the chamois leapt; her nimble feet
Have baffled me; my gains to-day will scarce
Repay my breack-neck travail.
(n. a.)

Hallali, compagnons, la victoire est à nous! —
Que ma maîtresse est belle et que ses yeux sont doux![1]

Cîntă şi chiuieşte vesel vînătorul, căci izbînda este a lui! A prins capra în pădure; şi, în vale, iubita-i cu ochi dulci îl aşteaptă ca să-l strîngă de mînă. Sufletu-i acum înoată în bucurie. Au trecut, s-au şters zilele de dor pe cînd el rătăcea prin luncă, suspinînd doina vînătorească:

Lunca ţipă, lunca zbiară
Pentr-un pui de căprioară,
Vai de biata inimioară;
Ca şi lunca geme, zbiară
Pentr-o puică bălăioară. —

Frunza creşte, frunza cade,
Căprioara n-o mai roade.
Vai de mine, ce m-oi face?
Doru-n sufletul meu zace
Şi-inimioara-mi nu mai tace! —

Inimă, fii răbdătoare
Ca pămîntul sub picioare,
Pîn' ce puica bălăioară

[1] Alfred de Musset, *La coupe et les lèvres*, Act⟨ul⟩ al II⟨-lea⟩, Scen⟨a a⟩ II⟨-a⟩:

Vînătorule, semeţe vînătorule, ce zăreşti tu oare în spaţiu?
Cînii mei ricăie ţărîna şi caută o urmă.
Săriţi, voinici! E copita caprei-negre.
Capra-neagră s-a sculat! — Frumoasă mai este iubita mea! —
Capra-neagră tremură şi fuge! — Dumnezeu să mi-o păzească! —
Capra-neagră întoarce haita şi fuge în pădure. —
Aş vrea să ţiu de mînă pe draga mea iubită. —
Haita şi capra-neagră trec peste păşune:
Hura! tovarăşi, izbînda este a noastră! —
Mult mi-e frumoasă iubita şi dulci îi mai sunt ochii!
(n.a.)

S-o întoarce-n luncă iară
Cu cel pui de căprioară![1]

Puica s-a întors în luncă; ea a înfrînt şi a zdrobit inima poetului mai rău decît crudul vînător cînd sfîşia fără milă sînul căprioarei, şi atunci, tot dînsul, tot de Musset, mlădiindu-şi lira pe un ton mai duios, ado-ţi aminte, amice, cum, în cîteva versuri răpezi şi armonioase, adevărate mărgăritare picate din acel corn de poetice îmbilşugări ce i-l răvarsă suava lui muză într-o frumoasă noapte de mai, cum ştie, zic, a schiţa în treacăt o întreagă elegie vînătorească:

Suivrons-nous le chasseur sur les monts escarpés?
La biche le regarde; elle pleure, elle supplie;
Sa bruyère l'attend; ses faons sont nouveau-nés;
Il se baisse; il l'égorge, il jette à la curée
Sur les chiens en sueur son coeur encore vivant.[2]

Sărind, cu ciuta şi cu capra, din pisc în pisc şi din stîncă-n stîncă, cine ne opreşte acum de a ne strămuta pînă şi în munţii noştri?

Aci ne aşteaptă *Vînătorul Carpaţilor*, pe care s-a cercat a-l cînta, într-o lungă baladă descriptivă, un muntean român, un cîmpulungean, carele, fără îndoială, a gustat plăcerile şi ostenelile vînătoarii de munţi şi a resimţit în sufletul său toate învietoarele fremete ale vieţei de plăiaş. Daca natura l-ar fi înzestrat cu darul de a spune precum simte, d⟨omnul⟩N. Rucăreanu ar fi făcut desigur un cap-d-operă nemuritor. Dar ştii că are românul o vorbă care cam zice că acolo unde nu este putinţa, la ce-i e bună voinţa?

[1] *Poezii populare ale românilor*, adunate şi întocmite de Vasile Alecsandri, Bucureşti, 1866, p. 225 *(n.a.)*.

[2] Alfred de Musset, *La nuit de mai:*
Urma-vom vînătorul pe munţii rîpoşi?
Ciuta îl priveşte; ea plînge şi se roagă.
Culcuşu-i de burieni o aşteaptă; iezii îi sunt de curînd născuţi;
El se pleacă; o înjunghie şi aruncă în pradă,
Cînilor asudaţi, inima-i încă vie.
(n. a.)

Cu toate acestea, în balada *Vînătorul Carpaţilor* sunt imagine care se văd a fi fotografiate de pe natură. Păcat că au aspectul tern al fotografiei, şi nu coloritul viu al vieţei! Sunt şi expresiuni neaoşe româneşti de o originalitate preţioasă, care ar luci ca nestemate într-o frumoasă salbă de versuri armonioase.

Subiectul baladei este, fără îndoială, conceput cu o bogată şi adesea fericită varietate, căria, din nenorocire, cititorul se vede silit a-i duce mereu jalea; căci pe tot minutul el simte în sine mintea învrăjbindu-se cu urechea. Eu unul mărturisesc că, pătruns fiind de măreţele dorinţe ale poetului, am încercat un fel de simţimînt dureros, văzînd cît de puţin limba şi versul au venit în ajutorul puternicei sale închipuiri, al ⟨sic!⟩ nobilelor sale aspiraţiuni. De ce nu poate omul toate cîte le doreşte? Dar, vai! sunt puţini, foarte puţini aceia;

Non omnia possumus omnes.[1]

O chemare către vînători, la revărsarul zilei, deschide şirul neregulatelor şi capricioaselor strofe, scrise în versuri albe;

Uşor ca însuşi cerbul păşeşte vînătorul
Pe coama cărărată⟨-a⟩ piciorului de muntе.
În poalele-i se-ntinde cîmpia strălucindă
De mii de briliante ce varsă Aurora
Pe geana-i rourată, pe verzile ei bucle.

El trece pe muscelele însmăltate cu flori suave; apoi păşeşte tăcut pe sub bolta întunecată a fagilor şi a frasinilor, unde murmură izvorul şi unde cîntă mierla, grangorul şi sturzul. Deodată însă vînătorii se opresc:

„Atîrnaţi, feciori, merindea
Sus pe ramure de arbori!

[1] Virgilii *Eclog⟨a⟩*, VIII, v. 63:
Nu toţi putem toate.
(n. a.)

Iacă urma căprioarei
Proaspătă, de astă-noapte;
E culcată-n faţa coastei,
Sus, în higiul[1] dintre plaiuri. —
Bătăiaşi, pe fuga-ndată!
Vîntul bate de minune!
Luaţi bătaia sus din piscuri;
Veniţi trîmbă cam spre vale,
Drept la fagii cei înalţi;
Acolo ne ţinem noi.
De veţi auzi copoii
Peste voi trecînd în dosuri,
Să tăceţi, să nu daţi gură,
Căci se-ntorc cu ea îndată;
Ştiţi că trage tot în jos,
Şi atunci să înteţiţi!

Iute la pîndă, la ţiitori!
Coprindeţi bine din muche-n vale!
Şi curmătura să nu rămîie!
Şi treceţi unul peste pîriu!"

Bătaia-acum începe, şi iarăşi încetează.
Abia s-aud copoii pe vîrfuri depărtate;
Dar trec, se lasă-n scapăt, şi pare că vînatul
Cu cînii împreună s-au dus pe altă lume.
Tăcut acum e totul; munteanul nici nu mişcă;
În muta-i aşteptare se uită l-a sa umbră
Din ce în ce crescîndă, şi timpul el măsoară.
Şi iar s-aud copoii. Ca fulgerul de iute
Sosesc din muche-n vale, din vale iar în muche.
Bătaia reîncepe; mereu se înteţeşte;

[1] „Pădure jună şi foarte deasă" N.R⟨ucăreanu⟩ *(n. a.)*.

Chefnitul[1] e aproape; cît colo frunza sună,
Şi-aci, c-o detunare, tot zgomotu-ncetează.
Din fundul văii-adînce, c-un pas mai rar, dar sigur,
Cu deasa-i respirare, se vede vînătorul.
Măreţ, alegru, sprinten, ce-aduce pe-ai săi umeri
Pe zvelta căprioară şi pe pămînt o-ntinde.

Dupe aceste versuri, care, pe lîngă orice alte merite, au mai ales pe acela de a se prezenta adesea sub forma limbagiului vînătoresc al muntenilor noştri, dupe aceste versuri vine descrierea orelor de repaos: focul de brazi strălucind noaptea prin pădure, ghicitorile şi iresurile rostite pînă să se gătească cina, în sfîrşit somnul ce vine, cînd încep ochii „a vedea cam sus găina".

Cînd apoi răsare din nou soarele, vînătoarea reîncepe.

Alte două strofe, dispuse într-acelaş chip, împlinesc partea curat vînătorească şi negreşit cea mai interesantă a baladei. Le vom mai transcrie numai pe ele, însoţite cu notele lor filologice şi patriotice, căci urmarea, pînă la sfîrşit, ne înstrăinează cu totul de viaţa vînătorilor. Pierzîndu-se, cînd în zadarnice doruri dupe timpii patriarcali şi eroici ai domniilor străbune, cînd în amarnice mînii în contra influenţelor străine, ce răzbat în ţară prin *căi ferate* şi prin *batele cu vapor*, balada ne face să simţim atunci, în mod obositor, toate neputinţele muzei cîmpulungene. Abia daca, într-acel chaos de idei străine subiectului şi de versuri anevoioase, ne mai deşteaptă cîtva descrierea furtunei care

Răzbubuie pîn brazii ce şuieră ca şerpii,

[1] „Lătratul copoiului cînd este pe urma vînatului. Cînd vînatul, adică ursul, mistreţul sau lupul vulnerat, stă pe loc ca să facă rezistenţă, atunci numai copoiul latră, şi aceasta, în limbagiul vînătoriei, se zice: *bat cînii*. Tot astfel latră copoiul şi tot astfel se zice cînd el a închis capra-neagră în colţ sau aninătoare." N.R⟨ucăreanu⟩ *(n. a.)*.

sau daca ne mai învie amintirea mîndruţelor cărora vînătorul le destină cîte o „cetină frumoasă de brad verde, neuscat“, drept semn

că vînătorul
E ca bradul neschimbat.[1]

Să ne întoarcem, dar, curînd şi cu plăcere către dînsul.

Curioasă idee a avut d⟨omnu⟩l Rucăreanu de a încurca pe bietul *Vînător al Carpaţilor* prin *Eisenbahn*-ul[2] lui Strussberg şi prin *Kaiserlich-Königlich-privilegirt*-ul *Dampfschiff* ![3] Ia mai bine să-l rugăm a ne fi domnia-lui încă o dată călăuză, spre a ne duce prin *aninătorile*, prin *iudele*, prin *înfurcîturile* şi prin *colţanii* unde se iveşte, sfieţ sau îngrozitor, vînatul de la munte.

Vînătorul se opreşte:
„Jos, copii, pe brînci cu toţii!
Auziţi şuieratul
Caprei-negre printre stînce?
Ne-au ulmat; dar sunt aicea.
Drept l-aninători vă duceţi.
Şi vedeţi de le luaţi vîntul,
Ca nici una să ne scape!
Iar în iudele[4] din faţă
Se ţin cerbii, stau şi urşii;
Daţi la cîni îndată drumul!

[1] „Acest ultim pasagiu l-am crezut necesariu aici pentru două cuvinte: întîi, ca să completez forma poeziei mele atît de variabilă, şi, al doilea, ca să dau o mică dezmînţire acelor autori sau *filosofi romanţiari*, cari au zis că vînătorul nu poate ama.“ N.R⟨ucăreanu⟩ *(n. a.)*.

[2] *Eisenbahn* — drum-de-fier (germ.). Vezi şi supra, p. 183, nota 4.

[3] *Kaiserlich-Königlich-privilegirt Dampfschiff* — Concesiunea cezaro-crăiască a vapoarelor cu aburi (germ.).

[4] „O grămădire de arbori răsturnaţi, a cării numire derivă de la un vînt foarte furios ce bate mai în acelaş timp din mai multe părţi, şi pe care vînătorii munteni l-au numit *iudă*, pentru că, ducînd mirosul de pe tot locul de la om la vînat, acesta îl ulmă, fuge şi se depărtează, astfel că toată osteneala vînătorului rămîne în van. Cuvîntul, dar, este simplu şi natural; acest vînt, trădînd pe vînător, a meritat foarte bine

Fuga sus la-nfurcitură;
Alergaţi la creieri[1] unul,
Unde iese-ncornoratul[2].
Altul rămîneţi la strungă,
Unde trage, ştiţi, desculţul[3].
Dar vedeţi, coprindeţi bine,
Ş-armele vă primeniţi!
Neamţul[4] bate... a-nchis capra
În colţanul cel din vale;
Eu alerg pe fuga colo;
Fiţi deştepţi la ţiitori!“

În iuzi gonesc copoii, spre vîrf ei se-ndreptează,
Din ce în ce chefnitul mai mult se înteţeşte.
Un trăsnet se aude; un altul îi urmează
Şi tot se mai repetă. Apoi un răcnet mare
Cutremură pădurea şi zguduie şi munţii,
Iar cînii bat într-una, ş-un zgomot formidabil

numirea de *iudă* sau trădător. — Sublim rezultat al religiunii ortodoxe în ţările române! Ţăranul cel mai simplu, fără carte, fără instrucţie, fără educaţie, necunoscînd decît necesităţile şi nevoile sale, ştie prin limba părinţilor săi ce a auzit şi înţeles pe toată ziua în biserică, singura lui şcoală; ştie, zic, că Iuda a vîndut pe fiul lui Dumnezeu, mîntuitorul lumii. — O, Doamne! Dacă acei bărbaţi ce ne-au format această limbă, sancţionînd-o mai întîi prin biserica noastră, sunt în imperiul tău, între sînţii tăi, primeşte tu această lacrimă de recunoştinţă, ce pică pe aceste rînduri, şi o transmite lor prin angelii tăi! Fă, Doamne, ca în secolii secolilor să zicem: *Doamne, fii cu noi!*, şi nu *Domine, esto nobiscum!* Fă, Doamne, ca, în toată dimineaţa, şi nu *demanetia*, să lăudăm numele tău! Ţine-ne, Doamne, tari în credinţa, şi nu în *credentia* ta! Atunci provedinţa ta ne va mîntui!“ N.R⟨ucăreanu⟩ *(n. a.)*.

[1] „Pădurea cea mai înaintată spre vîrful muntelui, de unde apoi se începe golul culminante.“ N.R⟨ucăreanu⟩ *(n. a.)*.

[2] „Cerbul.“ N.R⟨ucăreanu⟩ *(n. a.)*.

[3] „Ursul.“ N.R⟨ucăreanu⟩ *(n. a.)*.

[4] „Nume ce se dă mai adesea de ţărani cînilor de vînat. Fac această explicaţie ca să nu se confunde cu un alt neamţ ce vom întîlni mai încolo. N.R⟨ucăreanu⟩ *(n. a.)*.

Din ce în ce tot creşte, şi detunări teribili,
Din ţeve fulminante, răsună în ecouri,
Din stîncă pînă-n stîncă, din vale pînă-ntr-alta;
Se pierd în depărtare. — Se face-apoi tăcere
Şi nu se mai aude decît murmura surdă
A rîului din vale, decît svolîndul şuier
Al brazilor, ce trece, se pierde peste goluri,
Dar nencetat revine ca undele de mare.
O pauză... şi iată pe budur[1] vînătorul
Descinde-ncins cu capra; iar alţii-ajung acolo
Cu cerbul şi cu ursul şi cu colţat mistreţul.
E mare bucurie şi mîndru vînătorul!"[2]

Negreşit că tabelul ce s-a prezentat la ochii scriitorului a fost măreţ; inima-i a bătut cu tărie la acele splendide privelişti, la acel zgomot formidabil, urmat de tăcerea prin care se auzea numai surda murmură a rîului din vale şi şuierul brazilor clătiţi ca undele mării! Păcat însă că muzele geloase nu s-au îndurat a-i încorda lira pe un ton mai melodios!

Aş vrea, pe cînd mi se desfăşoară dinaintea minţii uimite privelişti aşa de răpitoare, ca să aud, ca prin vis, o muzică pînă de farmec, bunăoară ca cea din opera *Guilom Tell* a lui Rossini, şi mai ales ca acel minunat cor de vînători, care, după ce a trîmbiţat, pe un ritm vioi şi alegru, fanfarele de chemare, se pierde apoi, cu vuiet armonios, prin tainica rezonanţă a codrilor de brazi!

---

[1] „Un fel de stîncă mare şi cu oarecare vegetaţie neregulată, unde capra-neagră se ţine mai adesă". N.R⟨ucăreanu⟩ *(n. a.)*.

[2] N. Rucăreanu, *Modeste încercări poetice, originale şi traducţiuni*, Bucureşti, 1873, p. 56—70. — Titlul ce d⟨omnu⟩l R⟨ucăreanu⟩ a dat cărţii sale este de natură a dezarma critica; dar noi, aci, punîndu-l alături cu corifei ai literaturei, ne-am simţit siliţi a-i croi un locşor, de care nici cunoscuta d-sale modestie să nu se înspăimînte, nici ilustra companie în care se află să nu se poată scandali. *(n. a.)*

VI

CUM SE PRICEPEAU SĂ CÎNTE LA VÎNĂTOARE ROSSINI ŞI HAYDN, MÊHUL ŞI WEBER. — *TONTON, TONTON, TONTAINE, TONTON!!* — DUŞMĂNIA LITERARĂ, SAU EFECTE INTUITIVE ŞI ANACHRONISTICE ALE CHAMBERTINULUI DE LA „CAFÉ ANGLAIS" ASUPRA POEZIEI ROMÂNE. — TRECEM DINCOLO DE BAGDAD. — CONCERT SIMFONIC PE APĂ ŞI PE USCAT, DAT MISTREŢILOR ŞI CERBILOR DE ŞAHUL PERSIEI, KHOŞRU ANUŞIRVAN.

Ce minunată interpretaţiune a vieţei vînătoreşti este, în adevăr, această măiastră melopee, odă scrisă în acea limbă fără rost, ale cării sunete modulate prefiră în inima omului, mai lesne decît orice cuvinte, şi dorul şi veselia! Se pare că din îndoioasa amintire a două cîntice, culese poate chiar prin munţii Elveţiei, dintr-o arie comună, din cele care se cîntă vesel pe trîmbiţa de vînătoare, şi dintr-un melancolic *lied* nemţesc pe care ţăranii germani îl gîlgîiesc *(jodeln)*, adunaţi în cor, marele compozitor italian a ştiut să plămădească acest cap-d-operă al muzicei de vînătorie.

Dar Rossini a intrat cel din urmă pe calea în care alţi mari muzicanţi îi apucase înainte.

Bătrînul Haydn, părintele acelor simfonii germane pe care tu le urăşti aşa de tare, Haydn, la vîrsta de 68 de ani, puse capăt sutimilor sale de compoziţiuni muzicale, prin oratoriul numit *Cele patru timpuri ale anului*, — *die Jahreszeiten*, — în care, recapitulînd toate amintirile vieţei sale, simplă şi simţitoare, bătrînul maestro cîntă pe rînd, cu instrumente şi cu glasuri omeneşti, toate bunurile şi toate plăcerile de peste an. Cnd ajunse la timpul toamnei, unchiaşul obosit nu se sfii a îmbuca bărbăteşte trîmbiţa vînătorească, şi tot ştiu încă să mlădieze, prin simpatica şi naiva dulceaţă a geniului său, stilul muzical cam pipernicit şi cam înţoponat al secolului din urmă, stil pe care l-au denumit, în ţările occi-

dentale, cu porecla comică de *stilul perucilor*, — *Zopfenstil*, — și care la noi s-ar zice: „de cînd cu nemții cu coadă".

Cam tot pe timpul cînd Haydn scria, în Viena, oratoriul *Celor patru timpuri*, un compozitor francez, carele a înzestrat scena lirică cu multe opere frumoase și care a compus imnuri și cantate patriotice pentru revoluțiunea de la 1793, Méhul, a dat patriei sale, în uvertura operei *Junele Henric*, — *le Jeune Henri*, — o încîntătoare simfonie vînătorească.

Cele două națiuni muzicante ale Europei moderne, italienii și germanii, contestă neîncetat francezilor geniul acestei arte.

Asemenea cestiuni nu se dezbat cu pușca în mînă, și, fiindcă noi acum ne aflăm la vînătoare, timpul nu ne iartă ca să apărăm aci pe Boieldieu, pe Auber, pe Halévy, pe Gounod, pe Félicien David, nici chiar pe acel sublim geniu cu totul francez al israelitului german Meyerbeer. Tot ce putem spune deocamdată, în materie de muzică vînătorească, este că francezii au avut și au păstrat din timpi străvechi, — de prin secolii feodalității chiar, pre cît se știe, — o mulțime de cîntice vînătorești, pe care slujitori speciali le sunau pe cornuri, în petrecerile zgomotoase ale regilor și ale castelanilor. Fiecare episod al vieței de vînătoare, fiecare soi de fiară luată în goană, fiecare moment al dramei cinegetice avea cînticul său consacrat și tradițional, ca semnalele militărești.

Țiu minte că într-un timp cînd, departe de toți ai mei și cu sufletul adînc întristat, trăiam într-un colțișor al Franciei, pe malul unui rîu și în vecinătatea unei mari păduri, în toate serile, la ora cînd aburii, înălțîndu-se de pe apă, începeau a înegura orizontele amurgit, un sunet de corn răsuna de pe malul opus al rîului și repeta cîteva ori d-a rîndul una din acele fanfare vînătorești, al căror ritm iute și chiar glumeț pare că se îngînă cu vibrațiunile melancolice și prelungite ale instrumentului ce le produce. Nu-mi place, amice, a-mi repurta mintea către momente așa înorate ale trecutului; dar, din minutele pe care în singurătatea de atunci le socoteam deopotrivă cu secolii, numai acelea îmi erau mîngîioase, cînd

vocea cornului îmi legăna auzul în sunetele cadențate ale semnalului de vînătoare. Pe tonurile duioase și întunecate ale trîmbiței metalice, se juca, cu o veselie săltăreață, melodia cînticului francez, și atunci, în mine, auzul șoptea inimei mîhnite neașteptate cuvinte de speranță și de bucurie. Cît voi trăi nu voi uita ce dulce îmi era acel balsam melodios; el și acum îmi înmoaie inima de cîte ori se întîmplă să aud *Uvertura de vînătoare* a lui Méhul, în care aceeaș fanfară domnește ca motiv de căpetenie și răsare, sub felurite tonalități, printre diverse episoade muzicale pline de frumusețe; aci, artistul a imitat tropotul cailor ce fac să răsune pămîntul subt ale lor copite; aci, iar, el amintește lătratul vesel al cînilor, cînd li se dă drumul la goană; aci, încă, pare că, într-o dulce melodie, cerbul, în agonia sa, plînge și cere cu lacrimi iertare de la neîmblînzitii săi dușmani. Dar aceștia, spre a-și deștepta mereu în suflet o nouă ardoare, repetesc din cornuri cunoscutul semnal, pe care tot francezul îl știe și-l cîntă pe riturnela poporană: „*Tonton, tonton, tontaine, tonton!*"

Dar este oare vreo idee pe care spiritul glumeț al francezului să n-o fi dat, — cum am zice noi, — pe pîrlitură? „Cîntă, vînătorule, — zice poetul popular al Franciei, — cîntă prin crînguri și prin cîmpii, cîntă mereu refernul tău de vînătoare: *Tonton, tonton, tontaine, tonton!* — Pe cînd tu vînezi cerbul din pădure, altul mai isteț vînează în culcușul tău; tu ții urma ciutei, și altul, a gingașei tale neveste; tu dai chioriș în fiară, și altul face cu ochiul tinerei tale soțioare, pe care tu ai părăsit-o, — *tenerae conjugis immemor*[1], — ca să bați

[1] Horatii *Carmin⟨a⟩* I, 1, v. 25:

.....Manet sub Jove frigido
Venator, tenerae conjugis immemor,
Seu visa est catulis cerva fidelibus,
Seu rupit teretes Marsus aper plagas.
.....Stă sub cerul friguros
Vînătorul, uitîndu-și tînăra soție,
Sau că cînii lui credincioși au zărit o ciută,
Sau că mistrețul marsic a năvălit în holdele roditoare.
(n. a.)

codrii." De aceea, cînd te vei întoarce, mîndru, cu cornoratul acasă, umflînd sunetul cornului tău, ia ascultă cum acel prim-ejdios păcălitor de Béranger îţi va întoarce pe franţuzeşte zicătoarèa românului: „Ce ştie satul nu ştie bărbatul!"

Chasseur, tu rapportes la bête
Et de ton cor enfles le son.
Tonton, tonton, tontaine, tonton!
L'amant quitte alors sa conquête
Et le cerf entre à la maison.
Tonton, tontaine, tonton.[1]

Lăsăm pe francezi să rîză şi să glumească, chiar şi pe bătrînele, pe frumoasele lor arii de vînătoare, de care a ştiut aşa de bine să se folosească francezul Méhul, în uvertura sa, şi pe care nu le-a despreţuit, cu vreo treizeci de ani mai în urmă, nici italianul Rossini, în *Guilom Tell*-ul său, şi să ne oprim un minut, între aceste două modele de muzică vînătorească, asupra unei opere de aceeaş natură, în care se rezumă tot geniul naţional al germanilor. *Freischütz*, sau *Liberul vînător*, e titlul cap-d-operei teatrale a lui Weber[2]. Fantasie întunecată de ridicole credinţe diavoleşti, simplitatea cea mai naivă

[1] *Chansons* de Béranger, *La double chasse:*

Vînătorule, tu aduci dobitocul
Şi umfli sunetul cornului tău,
Tonton, tonton, tontaine, tonton!
Atunci şi amantul pleacă de la iubita sa,
Şi încornoratul intră în casă la tine.
Tonton, tontaine, tonton!
(n. a.).

[2] *Fran⟨ţ⟩ Jo⟨seph⟩ Haydn*, născut la Rohrau în Austria, la anul 1732, a murit la 1809; el are 527 compoziţiuni instrumentale; oratoriul *Die Jahreszeiten* este din anul 1801. — *⟨Étienne⟩ H⟨enri⟩ Méhul* s-a născut la Givet, în anul 1763, şi a murit la 1817. Opera *Le Jeune Henri* este compusă la 1796. — *C⟨arl⟩ M⟨aria von⟩ Weber*, născut la Eutin (Holstein) în anul 1786, a murit la Londra, la 1826. Opera *Freischütz* este din 1821. — *Giachimo Rossini* s-a născut la Pesaro în Italia, la anul 1792, şi a murit în Paris, la 1868; cea dupe urmă operă a lui, adică *Guilom Tell*, s-a reprezentat la anul 1829. *(n. a.)*

în viaţa reală, simţimîntalismul cel mai idealist în dorinţele inimei: iată din ce este compus subiectul operei, şi simpatica muzică a lui Weber, aşa plină de suave melodii, pare că netezeşte, cu o suflare lină, toate asprimile, toate nesăbuitele ciudăţii ale unor aşa discordante contraste.

Chorul din al treilea act din *Freischütz*, în care vînătorii proclamă că nimic pre pămînt nu se poate asemui cu plăcerile vînătoriei,

Was gleicht wohl auf Erden dem Jägervergnügen,

este compus pe un ritm mai puţin variat şi are o melopee mai puţin măreaţă decît cînticul vînătorilor din *Guilom Tell*, dar nici originalitatea, nici graţia nu-i lipsesc, ci caracteru-i diferă cu totul de fanfarele vînătoreşti ale francezilor. Pe sub candida veselie a melodiei zbîrnîie un acompaniament surd care poartă mintea în mistice regiuni. Este, fără îndoială, un cînt cu totul german. Dar să nu te temi! poţi să-l asculţi fără frică; n-ai să găseşti într-însul nimic din acea lingedă şi searbădă monotonie a unora din cînticele nemţeşti, pe care românul a caracterizat-o cu porecla batjocoritoare de *tararaua neamţului.*

Daca fiarele ar fi şi în zilele noastre tot aşa de simţitoare la plăcerile delicate ale armoniei, precum erau în timpii binecuvîntaţi ai vestitului *virtuoso* şi *tenore-sfogato* Orfeu, negreşit că ele ar veni singure să se predea de bunăvoie celor cari le-ar executa, în rariştea unei păduri răsunătoare, un concert simfonic compus din toate cap-d-operile de muzică vînătorească despre care îţi vorbii aci în treacăt. Dar, vai! se vede că de cînd pe bietul Orfen l-a luat Offenbach în răspar, înseşi fiarele, scîrbite de a vedea scăpătarea gustului artistic la bipezi, şi-au luat lumea în cap, s-au sălbăticit cu totul, şi astăzi este mai mult decît sigur că, daca s-ar ispiti cineva să cerce a instrumenta şi a vocaliza prin codri muzică clasică, precum este uvertura lui Méhul, sau oratoriul lui Haydn, sau chiar şi chorurile lui Weber şi lui Rossini, urşi, lupi, mistreţi, vulpi, cerbi, ba chiar şi iepurii ar apuca-o îndată la picior, împreună

și cu vînătorul lor, dacă cumva acel vînător s-ar întîmpla să fie amicul meu, autorul *Manualului* românesc *de vînătorie*.

Cu toate aceste, n-a fost întotdeauna așa! Mult mai încoace de timpii fabuloși ai pățitului amant al Euridicei, și chiar în regiuni lipsite de castelani feodali și de sunători de fanfare, în țări depărtate, asiatice, pe care noi le socotim de păgîne și de barbare, muzica a fost prețuită ca o neapărată auxiliară a petrecerilor vînătorești.

Primește, te rog, pentru un moment, să ne întoarcem cu vreo cincisprezece sute de ani mai înapoi, pentru ca să ne încredințăm cum că vînătorile cu acompaniament de orchestră nu sunt, precum s-ar putea crede, o deșartă închipuire a imaginațiunii mele puțin vînătorești, ci că din contra, cele mai mărețe sărbări cinegetice au fost însoțite, chiar din vechime, cu concerte instrumentale și vocale. Consideră totdeodată că această nouă digresiune pe cîmpul artelor din antichitate, o fac și pe dînsa numai și numai întru cea mai mare laudă și glorie a artei vînătorești, și mai ales nu uita că pentru ca omul să facă un lucru bine, trebuie mai întîi de toate să aibă multă, foarte multă răbdare; de aceea și înțelepciunea poporului te învață ca să „prinzi iepurile cu carul".

Negreșit că pentru oricare știe să țină un condei cu trei degite, și pentru oricare din acei scriitori ce nu s-au pătruns că scrisul trebuie să fie numai o urmare cugetată a gîndirii și a studiului, foarte lesne le vine de a scrie *currente calamo* despre orice materie, știută sau necunoscută lor. Îi vezi, nepricepuți plagiatori ai atotștiutorului Pic de la Mirandola, tratînd cu ușurință de *omni re scibili et quibusdam aliis*[1].

[1] Nobilul italian Pic de la Mirandola, născut la 1463, învățase la vîrsta de zece ani tot ce se putea ști pe atunci, și la douăzeci și trei, se lăuda în Roma că poate vorbi *de omni rescibli* ⟨lat.⟩ — de tot ceea ce se poate ști; el muri la vîrsta de 31 de ani ⟨deci în 1494⟩. Mai minunați în știință decît minunatul italian, mulți scriitori de acum vorbesc nu numai de tot ceea ce se poate ști, dar încă și de cîteva altele, *de quibusdamb aliis* ⟨lat.⟩ *(n. a.)*.

De va fi vorba de muzică, apoi îți opăresc tot într-o ieșie pe Rossini cu Offenbach, pe Auber cu un oarecare Suppé, fabricant de operete la Viena, pe Meyerbeer cu Lecocq, un alt imitatoraș parizian al caricaturistului operei; și apoi, din acea căldare, îți scot la lumină învățături și povețe pentru formarea și dirigerea unui Conservator național de muzică.

Dar cu atît ar fi puțin! Groaznic orbește ura pe oameni, și mai ales pe supărăciosul neam al scriitorilor, *genus irritabile vatum*[1].

Avem dinaintea ochilor o spăimîntătoare dovadă despre aceasta. Sunt în țară la noi două foi literare care și-au jurat neîmpăcată ură și mînie:

Doi Joi se întîrîtă și fulgerul jos plumbă![2]

Convorbirile literare de la Iași mușcă carne vie, cînd găsesc, în *Revista contimporană* din București; iar aceasta:

Tanteane animis calestibus irae![3]

împinge urgia pînă-ntr-atîta, încît, spre a defăima chiar și titlul rivalei sale, tipărește cu litere negre pe hîrtie albă, subt același nume dușmănit de *Convorbiri*[4], felurite povești vrednice de vînătorul cel cu coada vulpii, în care se zice, între altele, că la anul 1852 d⟨omnul⟩ Pantazi Ghica, deșertînd, într-o seară, prietenește, pahare de Chably, de Chambertin, de Șampanie și de Xeres, într-un cabinet la „Caffé [sic] Anglais"[5] din Paris, împreună cu Alexandru Dumas-tatăl și cu Alfred de Musset,— au răposat, sărmanii, amîndoi și nu mai pot mărturisi, — după ce d⟨umnea⟩lui le-a istorisit multe și mărunte despre literatura, muzica, instrucțiunea și politica României, dupe

[1] Horatii *Epist.*, II, v. 102 *(n. a.)*.

[2] Heliade, *20 decembrie 1843*, în *Curierul de ambe sexe*, period⟨ul⟩ IV *(n. a.)*.

[3] Virgilii *Aeneid⟨a⟩*, I, v. 15:

Încape atîta ură în suflete cerești! *(n. a.)*

[4] *Revista contimporană*, ⟨București,⟩ anul II, nr. 4, 1 aprilie 1874, p. 324⟨-342⟩ *(n. a.)*.

[5] Ironia parantezei lui Odobescu vizează greșeala de ortografie — *Caffé* în loc de *Café* — din relatarea lui Pantazi Ghica.

ce le-a vorbit pre larg despre dascălul Lazăr, despre Alexandru Vodă Ghica, despre mitropolitul Dosoftei, despre Tudor Vladimirescu, despre meșterul Manole, despre Ianache Văcărescu și despre alții mulți cîți în Christos s-au botezat pe pămîntul românesc, în sfîrșit a binevoit a le citi și poema populară *„Înșiră-te Mărgărite* de V. Alecsandri". — „Să nu se uite că această conversațiune [între d⟨om⟩nii Pantazi Ghica, Alexandru Dumas-tatăl și Alfred de Musset] se petrecea la anul 1852", chiar dupe cum spune nota autorului (p. 335), și că d⟨omnu⟩l Pantazi Ghica le-a citit atunci, pre cum zice, „în limba franceză, dupe textul românesc", poema *Înșiră-te Mărgărite*, pe care însă, d⟨omnu⟩l V. Alecsandri a compus-o la Mircești tocmai în anul 1856, adică cu patru ani în urma vestitei ei citiri de către d⟨omnnu⟩l Pantazi Ghica, și apoi a dat-o la lumină, pentru întîia oară, în *Revista română* din anul 1862 (p. 160—166).

Pe limba vînătorească, în cazul de față, s-ar zice că autorul articolului *Convorbiri* din *Revista contimporană* „a vîndut pielea ursului, pe cînd ursul juca încă prin pădure". Dar între scriitori nu este ca între vînători. Loc de joc nu încape, și — *horresco referens*![1] — cît despre mine, zău, mă cutremur de o răzbunare literară ca aceasta. D-aș fi măcar cunoscut cu redactorii *Convorbirilor* din Iași, le-aș da desigur povața ca să schimbe cît mai curînd titlul foaiei lor, pentru a cărui rușinare s-a jertfit cu atîta lepădare de sine însuși d⟨omnu⟩l Pantazi Ghica.

Trăind însă cu totul înlăturat de asemenea crîncene lupte, eu, amice, cînd scriu cîte ceva, scriu mai mult pentru a mea proprie plăcere, fără de a cugeta rău la alții, — afară, poate, numai de astă dată, cînd m-am apucat a scrie pentru păcatele tale. Dacă însă chiar și tu mă vei învinovăți cu tot dinadinsul că m-am întins prea mult cu scrisul, și că fac aci prea mare cheltuială de citațiuni de prin autori străini, apoi

[1] Virgilii *Aeneid⟨a⟩*, II, v. 204 *(n. a.)*. *Horresco referens* — mă înfior povestind (lat.).

îți voi răspunde că acelea, — mai toate nestemate culese din salbele bogaților, — le presar pe sărăcăcioasa mea scriere ca s-o mai înțolez și să-i dau și ei ceva preț; iar daca nu scriu scurt și coprinzător, se vede că, rău sau bine, nici eu, ca mulți alții, nu mă pricep a face într-altfel.

Așadar, supus blînd la o nouă osîndă, ia-te binișor dupe mine și vino să ne îndreptăm pașii rătăcitori tocmai subt poalele munților din Kurdistan, pe calea care duce de la Bagdad la Hamadan, acolo unde este stînca stearpă și rîpoasă ce se cheamă Bisutun. Piciorul de spre apus al stîncei se numește, în limba locului, *Takh-i-Bostan*, adică *Bolta Grădinei*. Grădina deocamdată lipsește, — și unii eruditi cred că aci vor fi fost vestitele grădini atîrnate în aer ale Semiramidei[1], care, chiar daca odinioară au fost aci, apoi acum au zburat cu totul în aer; — dar bolta este în ființă, și pe zidurile ei se văd nenumărate sculpturi săpate nu prea adînc în piatră, și poate chiar odinioară colorate. Să le descriem toate, nu este treaba noastră; pe noi ne atinge numai cele două mari scene de pe pereții laterali. Într-adevăr, pe una se vede o vînătoare de mistreți; pe cealaltă, mai șteasră, este o vînătoare de cerbi.

[1] Diodori Siculi *Bibliotheca histor.*, II, 33: Dupe ce săvîrși aceste lucrări, Semiramida, în capul unei oștiri numeroase, întreprinse o expediție în contra mezilor. Sosind în fața muntelui Bagistan, ea își așează acolo tabăra și face o grădină care avea douăsprezece stadii [mai mult de doi kilometri] în ocolul ei; era pe o cîmpie și coprindea o fîntînă mare care da apă pentru plante. Muntele Bagistan, care este consacrat lui Joe, formează una din laturile acestei grădini, prin stîncile sale rîpoase, înalte de șaptesprezece stadii [ca la 2 850 metri] și tăiate drept. Semiramida puse să scobească piciorul acestor stînci și să sculpteze pe dînsul chipul ei înconjurat de o sută de streji. Ea puse să sape pe stînci o inscripțiune cu litere siriace, în care se zicea că Semiramida, grămădind tot bagagiul și toate uneltele oștirii sale într-un singur morman, făcuse dintr-însele o scară pe care s-a urcat pînă în vîrful muntelui.

D'Anville și de Sacy au crezut că aceste cuvinte se pot aplica stîncelor de la Bisutun *(n. a.)*.

Stilul sculpturei, oarecare amănunte arhitectonice şi chiar costumele şi uzurile figurilor reprezentate ne înlătură de la prepusul că vom fi avînd aci, dinaintea ochilor, imaginea petrecerilor cinegetice ale vitezei amazone asiriane, ale reginei Semiramide,

di cui si legge
Che sugger dette a Nino e fu sua sposa;
Tenne la terra che'l Soldan corregge[1].

Gîndul ni se repoartă mai bucuros asupra acelor puternici despoţi ai Persiei, Şapurii, Hormuzii, Khoşruii, Firuzii, Iejghirzii şi alţii, cari, din vechea lor cetate a Ctesifonului, aproape de Bagdadul de acum, supărară mai bine de trei sute de ani pe împăraţi romani de seama lui Aurelian, lui Teodosie, lui Justinian, lui Eraclie; asupra acelor mîndri şi luxuoşi Sasanizi, cari se închinau focului dupe legea lui Zoroastru, clădeau palate gigantice acoperite cu sculpture şi cu poleieli şi înmuiau în fir şi în pietre scumpe hainele de pe dînşii şi hamuturile de pe caii lor.

Vînătoarea, lupta cu fiarele, alergările cu caii şi încordătura arcului erau visele de aur cu care se desfătau ei, atît

[1] Dante. *Divina Commedia*, l'*Inferno*, Canto V. Pasagiul întreg despre Semiramida zice, v. 52—60:

La prima di color, di cui novelle
Tu vuoi saper, mi disse quegli allotta,
Fu imperatrice di molte favelle.
A vizio di lussuria fu si rotta,
Che libito fe' licito in sua legge,
Per torre il biasmo in che era condotta.
Ell'è Semiramis, di cui si legge,
Che sugger dette a Nino, e fu sua sposa;
Tenne la terra che'l Soldan corregge.

Cea dîntîi din acelea despre care tu vrei să aibi cunoştinţă, - mi zise el atunci, — a fost împărătească a multor limbi. La viţiul desfrînării a fost aşa dedată, încît nerușinarea fu iertată sub stăpînirea ei pînă-ntr-atîta încît însăşi a cutezat să ia asupră-şi blestemul în care căzuse. Ea este Semiramida, despre care se citeşte că a dat să sugă lui Ninu, şi apoi i-a fost şi soţie. Ea stăpînea ţara pe care o cîrmuieşte acum Sultanul *(n. a.)*.

în fiinţă, cît şi în priveliştea armelor, vaselor, uneltelor şi podoabelor cu asemenea scene, pe care meşterii şi artiştii lor le reproduceau mereu, în metaluri şi în pietre scumpe[1]. Subiectele de vînătoare, înfăţişate cu o vioiciune, cu o mişcare, cu un foc nespus, pot fi privite ca una din însuşirile caracteristice ale artei sasanide pe care o admirăm azi în cîteva preţioase obiecte de lux ce au rămas din acele epoce depărtate, prin colecţiunile de curiozităţi artistice ale Europei, şi pe care o întîlnim în sculpturele de prin diferite ruine ale Persiei, iar mai ales pe stîncile de la Bisutun[2].

Îmbele vînători de care avem aci a vorbi sunt coprinse în două cadre pătrate, închipuind ţarcuri îngrădite cu taraci, de care stau atîrnate zăveze ori perdele, spre a încinge tot ocolul unde se petrece vînătoarea. Proptele şi mănunchi de tufiş, legaţi cu frînghii, sprijină şi întăresc taracii.

Într-unul din îmbele cadre, locul ales e o mlaştină cu stuf şi cu richită, în mijlocul căria a rămas o lumină de apă netedă, cu peştişori şi cu pasări plutitoare într-însa. Un şireag de elefanţi, mînaţi de cornacii ce-i încalecă şi-i îmboldesc, gonesc din dumbravă turme nenumărate de mistreţi,

[1] Arta persană din timpul Sasanizilor a fost foarte puţin studiată; ea merită însă o atenţiune specială, avînd, pe lîngă aspectul impozant al producţiunilor antichităţii asiatice, un caracter de energie şi de mişcare pe care l-a împrumutat de la operile elenilor şi romanilor. Multe muzee şi tezaure eclesiastice din Europa posedă vase, monede şi pietre scumpe gravate, de stil sasanid; dar mai cu seamă în Muzeul Ermitagiului din Sanct-Petersburg sunt nenumărate plăci şi ornamente de aur, reprezentînd lupte de animale şi vînători, care acestea toate s-au găsit prin movilele din Rusia asiatică meridională. —Vezi în *Annali dell'Instituto archeologico*, vol. ⟨al⟩ XV⟨-lea⟩, 1843, p. 98 et sq., articolul d-lui ⟨Henri⟩ A⟨drien Prévos⟩ de Longpérier, intitulat: *Explication d'une coupe sassanide*, în care descrie un tas de argint al ducelui de Luynes (astăzi la Cabinetul de medalii din Paris), reprezentînd o vînătoare sasanidă şi reprodus în *Monumenti inediti*, vol. ⟨al⟩ III⟨-lea⟩, pl⟨anşa⟩ LI *(n. a.)*.

[2] ⟨Robert⟩ Ker Porter, *Travels in Georgia, Persia, Armenia, ancient Babylonia etc.*, London, 1822; vol. ⟨al⟩ II⟨-lea⟩, stamp⟨ele⟩ 63—64. — E⟨ugène⟩ Flandin et P⟨ascal⟩ Coste, *Perse ancienne*, Paris, ⟨1851⟩, vol. I, stamp⟨ele⟩ 10—13 *(n. a.)*.

cari, în fuga mare, cu rîturile întinse, cu colții ascuțiți, cu spinarea încovoiată și cu codița sumeasă, dau năvală prin leasă și prin mocirlă. În două luntri mari și adînci stau în picioare cîte un vînător uriaș cu capul încoronat, cu veșminte bogat ornate și cu arcul în mînă; în preajmă-le cad pe brînci gliganii și vierii săgetați. Dar atît în aceste două luntri principale cît și în alte două mai mici, ce însoțesc pe ale regeștilor vînători, șed jos, cîntînd din niște harpe în formă de dreptare și cu zece coarde fiecare, bande de femei muzicante; într-o a cincea luntre sunt cîntăreți cari suflă, d-a-n picioarele, în flaute. Toate vasele sunt cîrmuite de cîte doi vîslași cari, cu lopețile, spumegă fața apei. Pe muchea cadrului se vede cum mistreții uciși sunt transportați pe spinarea elefanților, și apoi cum slujitorii îi înjunghie și-i despintecă.

A doua vînătoare, cea de cerbi, este cu mult mai confuză; figurile pe alocurea par a fi neisprăvite. Tot însă se vede pe ici și pe colea o împrejmuire de zăbrele și de stofe atîrnate, formînd o arenă cu două porți, păzite de cîte doi strejari; cerbii intră în alergătoare prin poarta din dreapta și sunt urmăriți de vînători; un călăreț mai mare la trup, în goana calului, trage cu arcul într-înșii; alții mulți, mai mici, se țin, și ei, gonind, dupe vînătorul principal. Cerbii se poticnesc și cad la pămînt cînd ajung la fundul țarcului; dar ciutele, ferite de un alt călăreț cu trup mare, scapă singure pe cealaltă poartă, avînd la gîtul lor un arcan cu coardea filfîindă. Pe laturile cadrului, se vede, de o parte, cum se adună și se păzesc cu elefanți turmele de cerbi; de altă parte, cum cerbii uciși prin munți păduroși, se încarcă pe spinarea cămilelor.

Dar mai mare și mai presus de toți actorii tabelului și ca privitor liniștit al acestui spectacol animat, stă călare regele, cu arcul atîrnat de gît, și adăpostit subt o umbrelă rotundă pe care i-o ține d-asupra capului un slujitor. Împrejurul lui cîntă o numeroasă orchestră, așezată de toate părțile, care pe jos, care pe o estradă înălțată cu scară. Acolo sunt și harpiste, ca la vînătoarea de mistreți, și cîntăreți cu flautul, cari șed turcește, cu picioarele încrucișate sub dînșii, și trîmbițași, și toboșari, și muscalagii cu naiul, cu dairaua, cu cimbalele, cu diblele și cu surlele, poate chiar și cîntăreți din gură; într-un cuvînt, avem aci o bandă numeroasă de lăutari, reprezentată cel puțin prin douăzeci și cinci de personagie cu instrumente variate, lucrînd toți din mîni și din plămîni ca să încînte pe răsfățatul Șah, în pomposul și trufașul său repaos. Te las să-ți închipuiești ce chef și ce mîndreță!

Oare ce zici? Nu se pricepeau bine regii Sasanizi a vîna mistrețiî și cerbii?

A pluti lin pe apă și, din sigurul adăpost al luntrii, a săgeta mistrețiî, pe cînd auzul îți este răpit de dulcele cîntări ale unei armonioase pleiade de zîne acuatice, iată o realitate sasanidă cu mult mai încîntătoare decît basmul primejdioaselor Sirene ale lui Omer și decît visul amăgitoarei Loreley de pe țărmurile neguroase ale Rinului!

A privi de subt umbră și la sunetele unui concert *à grand orchestre*[1] peripețiile unei goane și unui măcel de cerbi, iată încă o petrecere sasanidă, care negreșit că nu este tocmai de desprețuit.

Nu rămîne îndoială că regii Sasanizi au fost oameni cu gusturi nobile și delicate, de vreme ce le-a plăcut și de a vîna în sunetele muzicei, și de a vedea reprezentate în sculptură și cu culori asemenea petreceri vînătorești.

Rămîne numai să ne batem capul spre a afla daca muzicanții lor și, mai cu seamă, daca vestitul cîntăreț Barbaud, carele răspîndea în palatele marelui Khoșru Anurșivan, *cel cu sufletul mărinimos*, „note mai dulci decît privighetoarea", erau, în comparațiune cu Haydn, cu Méhul, cu Weber și cu Rossini, ceea ce sculptorii de la Takh-i-Bostan sunt față cu artiștii moderni cari au înfățișat pe pînză scene de vînătoare,

[1] *(Concert) a grande orchestre* — (Concert) cu orchestra completă (fr.).

bunăoară cu P. Rubens, Fr. Snyders, Filip Wouwerman, Fr. Desportes, J.B. Oudry, J.E. Ridinger, Horace Vernet, Edw. Landseer şi alţii...

VII

ΖΩΓΡΑΦΊΑ PRIVITĂ DIN PUNTUL DE VEDERE AL TEORIILOR LUI DARWIN.—AMOR ŞI VÎNĂTOAREI — CUM SE ÎNGROPAU LA ROMA URMAŞII BIETULUI OVID, RĂPOSAT, CA VAI DE DÎNSUL, CAM PE LA KIUSTENGÈ. — PUSTIA DE OGLINDĂ, MULTE RELE FACE!—RUBENS N-A FOST VÎNĂTOR, DAR HORACE VERNET FĂRĂ ÎNDOIALĂ. — *FILOSOFIA ABSOLUTĂ* A ESTETICEI VÎNĂTOREŞTI.—ITALIA NE-A CAM DAT DE RUŞINE.

Dar iată acum, fără veste, un nou orizont artistic ce mi se deschide, tot pe tărîmul vînătoriei! Zău! cînd pleacă omul la vînătoare, nu ştie de unde-i sare iepurile! Am zis pînă aci multe, — ba chiar prea multe, — despre litere şi poezie, despre sculptură şi muzică; am zis şi cîteva despre gravură, întrucît acestea toate se ating de arta cinegetică; dar nu ştiu cum s-a întîmplat de a rămas pictura cu totul înlăturată din cărarea mult cotitei mele colinde de vînător-hoinar. Cade-se oare să o lăsăm cu totul uitării?

N-ar fi o nedreptate, un afront, ce am face de buna noastră voie vînătoriei, cînd am nesocoti drepturile ce ea are la născarea a încă unia din cele patru podoabe artistice ale geniului omenesc?

Am găsit prilej de a spune cum omul, înveselit sau jalnic la vînătoare, a simţit gustul de a cînta, în elegii şi în ditirambe poetice, şi în fanfare melodioase, vitejiile şi neajunsurile sale, ba chiar şi a-şi aduce aminte cu dor sau cu mîndrie de drăguţa de acasă.

Am pomenit şi de acei sălbatici ai perioadei glaciare cari, în lungile lor răgazuri, au născocit arta sculpturei, zgîriind pe oase, pe pietre şi pe coarne, profile de dobitoace antediluviane.

Uita-vom acum a zice că, — dupe cît se poate bănui, — tot o aplecare de acelaş fel a făcut să se nască şi pictura?

Dar, în cazul de faţă, nu din dovezi plastice vom putea culege o asemenea ştiinţă. Filologia ne vine aci în ajutor şi ne arată că în limba elenilor, a naţiunii celei mai artiste din antichitate, pictura se chema ζωγραφία,[1] adică *scrierea*, γρκφία,[2] *animalelor*, τῶν ζῶων[3].

Acum, daca s-ar scula cineva şi ar zice că aşa vor fi toate acestea, dar că *animal* nu vrea să zică *vînătoare*, şi că săpăturile din peşterile Acuitaniei, precum şi denumirea caracteristică a picturei la eleni au raport numai la *fiinţele însufleţite* în genere, şi nu, în particular, la luptele lor, care provin din instinctul *vînătoriei*, atunci ne-am vedea siliţi să mutăm judicata la tribunalul lui Darwin, carele, dupe teoriile sale fiziologice, ne va dovedi că lupta pentru existenţă, adică *concurenţa vitală*, este unul din cele două principii fundamentale ale universului şi că orice fiinţă pre lume trăieşte şi se desvoltă numai şi numai fiindcă a biruit în această luptă, adică a fost *vînător* şi nu *vînat*. El va adaoge, poate, spre a-şi completa teoria, că vînătorului norocit îi rămîne şi dreptul exclusiv de *selecţiune naturală*, adică de a-şi alege, dupe al său plac, soţie sau soţii (precum se şi simte), şi că, — scurt şi coprinzător, — viaţa întreagă a universului se rezumă în aceste două cuvinte: *Vînătoare* şi *Amor!*

Pornind d-aci, cum să nu credem că tot ce e bun, mîndru şi frumos pre lume s-a născut din avînturi amoroase şi din porniri vînătoreşti?

Iată-ne dar asiguraţi şi despre originea picturei.

Însă spre a nu abuza peste măsură de zicala grecească a împăratului August: Σπεῦδε βραδέως![1], să dăm îndată

[1] Citeşte: *zografia* (gr.).
[2] Citeşte: *grafia* (gr.).
[3] Citeşte: *ion zoon* (gr.).
[1] ⟨*Caii*⟩ *Suetonii* ⟨*Tranquillii*⟩ *Vita Octavii Augusti*, XXV. El spune că acest împărat avea obicei a zice că este totdauna mai bine ca

năvală în pictura cu subiecte vînătorești. Mi s-a urît mie scriind, dar ție citind!!!

Cînd vine vorba despre vreuna din frumoasele arte, și mai cu seamă despre pictură, noi, în lumea modernă, ne gîndim numaidecît la Italia. Acolo pare că și-a găsit această artă și lumina cu care se împacă mai bine, și formele în care se răsfață mai bucuros, și tiparele dupe care se mlădie mai cu înlesnire. Nu știu pentru ce răsunetul numelor lui Rafael, lui Correggio, lui Tițian, lui Paul Veronese pare că ajunge la auz cu vibrațiuni mai răpezi și mai sonore decît ale lui Rubens, lui Rembrandt, lui Poussin și ale tuturor pictorilor de la nord.

Fără îndoială însă, aceasta este o nedreptate a minții noastre, și cei din noi cari iubesc vînătoarea și artele ce au sărbat-o, ar fi cei dîntîi cari s-ar căi și s-ar vindeca de o așa greșită aplecare, cînd ar cugeta că în toată acea grămadă de artiști iluștri, cari au așternut, trei secoli de-a rîndul, toți pereții Italiei cu nemuritoarele lor picturi, nu s-a găsit măcar unul care să se fi dedat a zugrăvi mai cu plăcere scene de vînătoare.

Spre a găsi în Italia picturi vînătorești de un merit oarecare, în număr mai considerabil, trebuie să ne repurtăm în timpii antici, pe cînd se vede că artiștii pompeiani și romani aflau mai multă mulțumire de a decora zidurile cu subiecte reprezentînd luptele oamenilor cu fiarele și cursele ce ei le întindeau.

Printre picturile antice de această natură ce s-au păstrat pînă în timpii moderni, datorim o îndoită atențiune acelora din sala mormîntală ce s-a descoperit la 1674, acum tocmai două sute de ani, într-un mal de pe Calea Flaminia, la o mică distanță de Roma, și în care se aflau sarcofagele lui Quintus Nasonius Ambrosius și al femeii sale, Nasonia Urbica,

omul „să se grăbească încetinel" — *Festina lente!* ⟨lat.⟩ *(n. a.)*. Citește: *speide vradeos* (gr.).

urmași, după cum se crede, ai nenorocitului poet Ovidiu Nasone, carele a murit exilat pe țărmurile sălbatice ale Mării Negre, fără ca mîna-i, dibace pe coardele lirei latine, să se fi putut deprinde a încorda arcul sarmatic:

> Moris an oblitus patrii, contendere discam
> Sarmaticos arcus, et trahat arte loci?[1]

Un interes îndoit se leagă de picturile din mormîntul Nasonilor[2], fiindcă, pe de o parte ele sunt din cele mai bune printre puținele rămășițe ale artei picturale din antichitate, și, pe de altă parte, fiindcă scenele vînătorești reprezentate în ele ne pun dinaintea ochilor curioasse moduri de vînătoare.

Aceste picturi ocupau patru compartimente pătrate pe tavanul boltei și corespundeau fiecare cu cîte o grupă de două figuri alegorice, simbolizînd cele patru timpuri ale anului.

[1] Ovidii *Pontica*, I, V, v. 49—50:

> Uitînd obiceiele patriei, învăța-voi să încordez
> Arcurile sarmatice și trăi-voi dupe chipul locului?

Poetul Ovidiu a petrecut anii săi de exil și a murit în cetatea Tomi, pe Marea Neagră, care, fără îndoială, era la satul Anadolkioi, aproape de Kiustengè. Vezi A. Papadopulo Vretos, *La Bulgarie ancienne et moderne*, St.-Petersburg, 1856, p. 119—146 și 186. — S-a făcut multă dezbatere în trecut despre situațiunea cetății Tomi și despre mormîntul lui Ovidiu, pe care mai mulți ar fi pretins a-l fi descoperit în deosebite locuri ale Ungariei, Podoliei și Rusiei meridionale. Vezi, pentru această cestiune, *Viața lui Ovidiu*, scrisă de J. Masson (Amsterdam, 1708), și de Cavalerul Rosmini (Milan, 1821); disertațiunile *De Ovidii exsilio et sepulchro* (de Rabener și de Villenaye) în ediținea completă și anotată a operilor poetului, publicată de N.E. Lemaire, Paris, 1824, vol. ⟨al⟩ VIII⟨-lea⟩; și A. Deville, *Essai sur l'exile d'Ovide*, Paris, 1859. — În Demetrii Cantemirii *Descriptio Moldaviae* (ediținea latină, tip⟨ărită⟩ de Societatea Academ⟨ică⟩ Român⟨ă⟩, București, 1872), sunt cîteva fraze și mai multe note desvoltate ale ilustrului autor asupra locului de exil al lui Ovidiu, pe care unii l-au crezut a fi Akermanul sau Cetatea-Albă, alții Chilia, amîndouă în Buceagul Basarabiei. (Cap, III, p. 9; ⟨Cap.⟩ IV, p. 19—21.) *(n. a.)*

[2] Picturile din bolta Nasonilor nu mai există în ființă; ele au fost însă publicate de ⟨Giovanni Pietro⟩ Bellori, *Le pitture del sepolcro de' Nasoni, disegnate et incise da Pietro-Sante Bartoli e descritte*, Roma, 1680, in folio, stamp⟨ele⟩ XXVI—XXIX. Vezi și *Oeuvres choisies des peintres de l'antiquité*, Paris, 1864, stamp⟨ele⟩ 101—104. *(n. a)*.

Cu primăvara se îmbina vînătoarea de cerbi; cu vara, cea de lei; cu toamna, cea de pantere, şi-n fine, compartimentul iernei era ocupat de o vînătoare de mistreţi[1].

Cele două dintîi, adică vînătoarea de cerbi şi de lei, se petrec în păduri îngrădite cu zăbrele. Un cîne goneşte un cerb şi o ciută, urmăriţi şi de un vînător pe jos, carele opreşte de zgarda numită *copula* pe un al doilea copoi. Alt vînător, cu suliţa, pîndeşte animalele la marginea ţarcului.

Vînătorii de lei sunt mai numeroşi; ei au toţi paveze mari rotunde, dindosul cărora se ascund, lipiţi unii de alţii. Una din fiare se răpede întărîtată asupra acelor mişcători pereţi de metal; dar cealaltă a izbutit a dobori jos pe un vînător şi-l striveşte sub propriul lui scut, pe care ea calcă cu o fieroasă mîndrie.

Tot cu paveze şi cu ţăpoaie, *venabula*, sunt înarmaţi şi vînătorii de pantere, cari închid şi rostogolesc pe animal într-un cerc de scuturi late şi solide; dar ei şi mai mult se bizuie, spre a prinde şi a ucide fiara, pe o cursă în formă de ladă pătrată, în fundul căria au pus o oglindă. Pantera, turbată de mînie, îşi zăreşte deodată chipul resfrînt pe faţa lucioasă a sticlei; ea stă şi se miră,

...Ea tresare, decît soţul ei Zefirul mai răpede; mînia ei pe toate strălucitoarele ei pete se resfiră şi, gata a înghiţi în adînca ei gură pe vînător, ea se opreşte dinaintea chipului ei resfrînt în oglindă[2],

apoi se azvîrlă răpede spre dînsul, şi iat-o prinsă în capcană, unde o ajunge la sigur darda vînătorului, care sta pitit d-asupra oglindei.

[1] Acest al patrulea compartiment s-a dărîmat îndată dupe deschiderea boltei. Desemnul publicat de Bellori este dintr-o altă descoperire, făcută la 1672 în Roma, în grădinele Sertoriane, sub muntele Celius *(n. a.)*.

[2] Claudiani *De raptu Proserpinae*, III, v. 262—265:

fremit illa marito
Mobilior Zephyro, totamque virentibus iram
Dispergit maculis, jamjamque hausura profunde
Ore virum, vitreae tardatur imagine formae.
(n. a.)

În timpii noştri, oglindele slujesc vînătorilor franţezi ca să prindă nevinovate ciocîrlii. Dovadă că, întotdauna şi pretutindeni, oglinda, cu mincinoasele-i străluciri, ameţeşte şi pe vesela păsărică, şi pe fiara sălbatică, şi pe naiva Margareta a lui Faust,

Ah! je ris
De me voir si belle en ce miroir![1],

şi pe bătrîna cochetă, care, în doru-i plin de *parapon*, trăncăneşte verzi şi uscate, bunăoară ca versuri de acestea:

Plîngi, oglindă, plîngi cu mine!
Nu găsim ce mai căutăm!
Cînd mă văz acum în tine,
Amîndouă ne-ntristăm.

Tu văzuşi, văzuşi, oglindă,
Frumuseţea-mi răsărind,
Şi cu-ncetul eclipsîndă,
O vezi iarăşi apuind!

În zadar colori silite,
Frumuseţi de-mprumutat;
În zadar sînt îngrijite
Nişte flori ce s-au uscat![2]

[1] Aceste versuri franceze ⟨Ah! îmi vine să rîd, cînd mă văd atît de frumoasă în această oglindă!⟩ sunt din libretul operei *Faust*, pus pe muzică de Gounod; în drama originală, a lui Goethe, oglinda Margaretei este însemnată numai ca un joc de scenă; apoi, şi vecina Marta deşteaptă cochetăria tinerei fete, cu aceste cuvinte:

Komm du nur oft zu mir, herüber,
Und leg' den Schmuck hier heimlich an;
Spazier ein Stündchen lang dem Spiegelglas vorüber
Wir haben unsere Freude dran.

Vino tu mai des pe la mine încoace
Şi pune aci, pe ascuns, podoabele pe tine;
Primblă-te ca o oră pe dinaintea oglindei,
Şi să vezi ce mulţumire o să avem şi dintr-atîta.
(n. a.)

[2] *Cocheta bătrînă la oglindă*, poezie pe care a publicat-o, — nu prea ştiu de ce, — lord Stanley, în eleganta sa carte, *Fleurs de la Roumanie*,

Dar ce stăm să ne bocim cu baba, în stihuri vrednice de ale ei „colori silite, frumuseți de-mprumutat"?! Daca e vorba de oglindă și de amăgirile ei, să ascultam mai bine cum ciripește muza „plină de *nuri* și de dulceață" a clucerului Alecu Văcărescu, luceafăr trecător din secolul din urmă, pe care s-au grăbit a-l stinge dușmanii gloriei românești, chiar în zorile vieței sale și în primul susur matutin al poeziei noastre naționale.

Poate că strofele ce am să transcriu nu vor fi tocmai la locul lor aci, în fumul de praf de pușcă cu care eu tămîiez deocamdată cartea ta, dar, în tot cazul, fragedul archaism al acestui „cîntic de lume" va fi ca o sorbitură de apă limpede și răcoroasă, dupe hapul de trudnică și băbească versificațiune ce te făcui să înghiți:

Oglinda cînd ți-ar arăta
Întreagă frumusețea ta,

Recueil de poésies anciennes et modernes, Hertfort (Angleterre), 1856. Se vede că filoromânul englez n-a voit să uite, printre florile României, nici chiar

Niște flori ce s-au uscat!

(n. a.)

Cocheta bătrînă la oglindă, poezie de Cezar Bolliac (1813—1881), a fost publicată mai întîi, sub titlul *Muierea trecută, la oglinda sa*, în revista *Curierul românesc*, an. XV, nr. 88, din 25 noiembrie 1843. Ironia lui Odobescu din nota de mai sus, nu vizează, după cum s-ar putea presupune, numai valoarea submediocră a poeziei citate, ci este și o replică piezișă la răspunsul dat de Cezar Bolliac unui articol polemic publicat de Odobescu în 1873 — *Fumuri archeologice scornite din lulele preistorice de un om care nu fumează* —, articol în care mai tînărul arheolog punea la punct, cu savantă maliție, pe mai vîrstnicul președinte al Comitetului Archeologic Român, Cezar Bolliac, care făcuse cîteva considerații fanteziste despre *Uzul fumatului în timpii preistorici (Trompeta Carpaților*, an. XI, nr. 1045, din 4/16 februarie 1873). Polemica aceasta nu se va încheia aci și acum. La ironia din *Pseudo-cynegetieos*, Bolliac va răspunde prompt, printr-o notiță publicată în gazeta sa, *Trompeta Carpaților* (an. XII, nr. 1144, din 4 august 1874), iar Odobescu, la rîndu-i, va mai trimite o săgeată împotriva președintelui Comitetului Archeologic Român în lecția de deschidere a cursului său de istoria arheologiei (22 octombrie 1874).

Atunci și tu, ca mine,
Te-ai închina la tine.

N-ar fi mijloc să te privești
Asemenea după cum ești,
Și idololatrie
Să nu-ți aduci tu ție!

Ochii în ea cînd ți-i arunci,
De tot se-ntunecă atunci,
Și de te și arată,
Iar nu adevărată.

De-aceea nu da crezămînt
Oglindei, ce cu scăzămînt
Îți face-nșelăciune
Și tot minciuni îți spune,

Ci cîtă ești să știi de vrei,
Dă crezămînt ochilor mei,
Fiindcă nu te-nșeală,
Nici fac vre o greșeală;

În ei te cată să te vezi
Întocmai pe cît luminezi,
Și dintr-a lor vedere
Vezi cîtă ai putere!

Crede-i, săracii, cînd îți spun
Că numai ție se supun,
Și că tu ești din fire
A lor dumnezeire![1]

---

[1] Poeziile lui Alecu Văcărescu ⟨1762—1800?⟩, fiul banului Ienăchiță și tata lui Iancu Văcărescu, sunt cele mai multe inedite; abia daca vreo cîteva s-au păstrat în memoria vechilor lăutari. Însă fiul poetului le adunase și, daca va vrea Dumnezeu, peste puțin voi izbuti a le publica. Viața acestui poet, pierdut, — omorît, negreșit, în exil, — în vreo cetate de peste Dunăre, la vîrsta de 32 de ani, e un întreg roman, pe care am de gînd să-l povestesc cînd voi scoate la lumină poeziile ce au mai rămas de la dînsul. Nu mă tem a zice că pînă acum nici un poet român n-a avut mai mult foc și mai multă grație. Aceste calități răsar scînteietoare, prin limba învechită și, uneori, azi, chiar ridiculizată, a versurilor sale. *(n. a.)*.

Acum, daca lumina oglindei, în nestatornicia reflectelor sale, ne-a preschimbat priveliştile vînătoriei în imagine amoroase, noi să profităm fără zăbavă de învăţăturile lui Darwin şi, din sfera *selecţiunii naturale*, să ne înapoiem iarăşi privirile asupra *concurenţei vitale*. Aceasta ne va fi cu atît mai lesne, cu cît al patrulea tabel antic, cel care reprezentă vînătoarea de mistreţ, ne face să intrăm cu totul în focul acţiunii vînătoreşti, *in medias res*[1].

Un vier urîaş fuge urmărit de un călăreţ cu două suliţe în mîni, de alţi patru vînători cu ţăpoaie şi cu săgeţi, de cîni, — unul liber, şi altul oprit de zgardă; în faţa vînatului se prezentă doi juni, — unul cu arcul încordat, celălalt cu suliţa îndreptată spre fiară. Toţi aleargă, toţi strigă, toţi sunt aprinşi de cea mai fieroasă turbare[2]. De nu s-ar deosebi, pe subt această mişcare, sobrietatea de linii a artelor antice şi oarecare imperfecţiuni de forme, care denotă o epocă de scădere, s-ar putea crede că acest episod a fost schiţat de penelul energic al lui Rubens.

Căci şi acest Domn al pictorilor flamanzi a zugrăvit scene de vînătorie, în care fiarele sălbatice, — mistreţi, tigri, lei, ba chiar ipopotami şi crocodili, — intră în luptă cu omul. Sunt însă mai ales scene fioroase, în care geniul semeţ al maiestrului a dat vînătoarii un caracter cu totul eroic sau tragic, deşteptînd admiraţiunea atît prin spăimîntătoarea încăierare a luptătorilor, cît şi prin energia pozelor, prin vîrtoşia musculaturii lor şi prin vioiciunea coloritului.[1]

Un fior îţi trece prin vine cînd vezi, într-un tabel al lui Rubens, pe un cavaler numid sfîşiat de creştet şi de umăr, de către un leu puternic, care i-a sărit în circă şi s-a stîrcit pe şoldul armăsarului negru ce se rădică îngrozit pe picioarele-i de dinderăt. Fiara aurie muşcă din umărul călăreţului; un răcnet groaznic iese din buzele căscate ale acestuia; faţa-i e învineţită de spaimă şi de durere; ochii îi sunt holbaţi; din mînă-i scapă lancea.

Dar aci artistul a trecut peste hotarele vînătoreşti; căci ne-a pus subt ochi o dramă de cele care, şi daca ating vitejia eroilor, însă îngheaţă îndrăzneala simplilor vînători. Acestora le place ca cel puţin, printre primejdii, să se întrevază izbînda lor. Numai în asemenea caz se poate aplica cualificaţiunea de *curat vînătoresc* unui tabel sau oricărui alt obiect de artă. Acolo unde fiara rămîne învingătoare şi vînătorul este sacrificat, se poate zice că artistul a ieşit din sfera artelor vînătoreşti şi opera lui inspiră un interes de groază care sfîşie toată armonia regulelor cinegetice; aceea este o notă discordantă în muzica vînătoriei, o greşeală de ortografie în gramatica ei.

În secolul nostru, un pictor francez cu talent de frunte, Horace Vernet, a reînoit în pînzele pe care a zugrăvit vînătorile de lei şi de mistreţi din Algeria şi din Sahara, emoţiunile unor scene în care primejdia situaţiunilor joacă un rol de căpetenie; dar fiind însuşi el vînător, s-a ferit de a comite incorecţiuni antivînătoreşti ca Rubens, şi tabelurile lui, aşa vrednice de admirat, au toate acel caracter care chezăşuieşte

[1] *În medias res* — în miezul lucrurilor (lat.).

[2] Toate cualităţile acestei picturi, şi poate chiar mai multă mişcare, mai mult foc, se găsesc într-un basorelief antic din Muzeul Capitolin, la Roma (Sala Împăraţilor), în care se vede un vier urîaş, împresurat şi atacat de şase vînători şi de trei cîni. Un june, de la spate, a tras cu arcul într-însul; alţi doi, din care unul poate fi Meleagru, îşi înfig lăncile lor în şalele lui; o femeie călare, — poate chiar Atalanta, — îl izbeşte şi ea cu suliţa; în faţă-i, un bărbat mai în vîrstă, — Telamon, se crede, — rădică baltagul ca să-l lovească în creştet. Un servitor a căzut sub dobitoc, oprind de zgardă un copoi; ceilalţi doi cîni, din care unul molos, saltă ca să-l apuce de rît. Acest frumos monument poartă numirea *Mistreţului din Calidon (n.a.)*.

[1] *Peter Paul Rubens* — cel mai mare pictor al şcoalei flamande, născut în Colonia, la 1577, şi mort la 1640, a produs, printre sutimi de tabeluri de tot felul, cîteva subiecte de vînătoare, care se află azi prin galeriile de la Munic, Dresda, Marsilia şi în cîteva colecţiuni particulare din Englitera; apoi sunt de la dînsul şi o mulţime de desemne cu subiecte vînătoreşti, chiar şi în colecţiunea Luvrului *(n.a.)*.

întotdauna vînătorilor o superioritate măgulitoare asupra fiarelor vînate[1].

Un tabel de vînătoare africană a lui Horace Vernet e ca o povestire a vestitului ofițer francez Jules Gérard, carele, în unsprezece ani petrecuți în Algeria, a împușcat douăzeci și cinci de lei și a cîștigat astfel meritata poreclă de „ucigătorul leilor"[2]. Chiar basme d-ar fi cîte povestește vînătorul și cîte zugrăvește artistul, tot pare că te scuturi la ideea că omul se joacă așa lesne cu viața sa, pentru un simplu gust de vînător; dar cînd citești sau privești, mult nu trece și afli sau cel puțin ghicești că fiara cea primejdioasă este mai în pericol decît omul, că ea are să pice învinsă de al ei prigonitor, și atunci îndată, încrederea, bucuria, ba chiar și mîndria se deșteaptă toate deodată în inima-ți, acum liniștită și mîngîiată. Atunci zici cu încredințare: „Iată un frumos tabel vînătoresc!".

Aceste considerațiuni pot să-ți pară a fi idei metafizice cam confuze — adică, cum am zice, dupe un termin inventat și pus la modă de un vesel și spirituos invalid al vînătoriei, cam *filosofie absolută*[3]; — eu însă stăruiesc a crede că, și

[1] *Horace Vernet* — născut la 1789, mort la 1863. Dintre numeroasele lui tabeluri de tot felul, alegem pe cele de vînătoare: el a expus, în anul 1836, *Vînătoarea în pustiul Sahara, din 28 mai 1833;* la 1839, *Vînătoarea de lei în Metigé;* la 1855, *Vînătoarea de mufloni* [berbeci sălbatici] *de către marocani; Întoarcerea de la vînătoare de lei; Vînătoarea de mistreți în Sahara.* A mai făcut și numeroase gravuri reprezentînd subiecte de vînători europene *(n.a.)*.

[2] *Jules Gérard* — născut în 1817 — a descris vînătorile sale în două volume foarte interesante: *La chasse au lion*, 1855, și *Le tueur de lions*, 1858. D〈omnu〉l Alfred Poissonnier și vicomtele Adolf D'Houdetot au scris biografia lui *(n.a.)*.

[3] „Filosofia absolută!" Această minunată știință nouă o cunosc și o prețuiesc cîți au petrecut și au rîs în vesela societate a d〈omnu〉lui Iancu R..., nepot al răposatului Eliad Rădulescu; din feluritele daruri ale unchiului, dînsul a moștenit pe acela neaoș românesc de a ști minunat să păcălească cu vorba pe cei slabi de îngeri. Dintre nenumăratele anecdote glumețe ale nepotului său, Eliad, într-un articol din *Biblioteca portativă* (vol. 〈al〉 II 〈-lea〉, București, 1860, p. 253 și urm.), ne povestește cum el a dat pe bete, într-o zi, pe unul din acei lingăi, nătîngi și morocănoși de ardeleni,

daca nu știu eu bine să lămuresc aceste idei, s-ar putea totuși stabili în principiu că, pre cum arta vînătoriei consistă numai din reguli care fac pe vînător să învingă pe vînat, și nu viceversa, tot așa și operile literarii sau plastice nu se pot cualifica cu titlul de *cinegetice* decît atunci numai cînd ele prevăd neîndoioasa victorie a vînătorului, chiar și daca uneori ele ar atrage un oarecare interes de milă sau de admirațiune asupra vînatului persecutat.

Admițînd o asemenea definițiune pentru toate ramurile de bele-arte care se ocupă cu ilustrarea vînătoriei, putem acum să trecem în revizuire pe toți acei pictori din diferite școli, cari se numesc mai special *pictori de vînătoare.*

cari trec uneori dincoaci de munți, în cualitate de profesori, proaspeți scăpați din cîte un păcătos de gimnaziu unguresc, lăudîndu-se că „li a fost succesu pe depleanu a absolvere prelectionile la filosofia, necum și cursurile teologali; ergo se recomîndăluiesc că-s batăr teologi și filosofi absoluți", numai buni ca să tîmpească cu neștiința lor fumurată pe bieții copilași de pe aci. Cîntărind numai dintr-o clipă arama filosofului său, păcălitorul nostru, viță de tîrgoviștean bun de gură, îl luă la refec,și, luădîndu-se că și dînsul a studiat adînc filosofia, mai ales în limba engleză,începu, ca probă de știința și de sistema sa filosofică, să-i toarne,cu o limbuție modulată pe intonări de cele mai convingătoare,o vijelie de definițiuni și de formule cam de felul următoarei: „Pentru mine, domnule filosof, simțirea este un fluid individual care, redus la cea mai simplă expresie, printr-o impulsie comunicativă, și făcînd prin hipotenuză o tangentă prin fibrele simțitive străbate prin toate liniile paralele ce se unesc din natura lor într-un punt, și prin simțibilitate produc toate senzațiunile,toate simțimintele sentimentalismului celor cinci simțiri ce simțualmente funcționă prin cele cinci simțuri și cad toate în sinteza perpendicularei spre a se manifesta spiritului uman printr-o fosforescență supranaturală a intelectului simțitor..."

Dupe un valvîrtej de felul acesta, bietul ungurean, zăpăcit și uluit, rămase însă bine încredințat, „cum că onoratul și măritul domnu Iancu este aprîat a fire cu mult mai profund și mai absolut filosof decît dînsul, de bună samă că încă știuse mintenaș a subșternere și a respicare certe materie filosofice tare încălcite, întru a cărora esenție perceperea inteligheței sale nece cum nu potuse bene a resbatere". — Judicați, acum d-voastre, onorați cititori, care din doi era mai tare în „filosofie absolută"! *(n. a.)*

După cum se vede, dascălul Marius Chicoș Rostogan, din *Momentele și schițele* lui I.L. Caragiale, și-a făcut ucenicia de personaj literar în paginile *Bibliotecii portative* a bătrînului Ion Eliade Rădulescu.

Daca Italia şi cu dînsa Spania, rămîn mute la fanfarele de chemare ale vînătorilor[1], apoi şcoalele flamandă, olandeză, franceză, germană şi engleză răspund toate la apel, şi fiecare din ele se prezentă cu unul sau mai mulţi artişti însemnaţi, avînd această specialitate. În Flandra găsim pe Francis Snyders, amicul şi conlucrătorul lui Rubens; în Olanda, pe Filip Wouwerman, pictorul de cai şi mai ales al calului bălan; în Franţa, pe François Desportes şi pe J.B. Oudry, cari au fost pictorii oficiali ai vînătorilor date de regii Ludovic al XIV-lea şi al XV-lea; în Germania, pe J. Elias Ridinger, portretarul vînatului înjunghiat de prinţişorii şi de grofii

[1] Zicînd acestea nu voim a înţelege că niciodată, nici un pictor italian sau spaniol n-a reprezentat în vreun tabel al său scene de vînătoare. O asemenea aserţiune ar fi foarte lesne de răsturnat. Zicem numai că nici Italia, nici Spania n-au avut vreun pictor ilustru care să se fi dat într-un mod cu totul special la pictura vînătorilor.

Nu se poate numi „pictor de vînători" boloniezul *Domenico Zampieri*, ce-i zic şi *Dominichino* (1581—1641), fiindcă într-o zi a avut graţioasa inspiraţiune care a produs frumosul tabel, de un aspect cu totul antic, ce se numeşte *Vînătoarea Dianei*, şi care se vede în Galeria Borghese din Roma. La marginea unui crîng şi pe malul unei ape, în care se scaldă şi se joacă două fragede zîne, şapte nimfe pădureţe se întrec cu săgeţile, care de care să nimerească mai bine o porumbiţă, pusă drept ţăl pe vîrful unei prăjini. Diana stă, în fund, la mijlocul pînzei, şi le arată preţurile luptei, care sunt un arc de aur şi o faretră de purpură. Dindosu-i, alte nimfe privesc curioase; una, pe malul apei, se descalţă; alta opreşte în loc ogarii. În depărtare se văd mai multe figuri luptîndu-se, sunînd din bucium, alergînd şi purtînd, atîrnată de bîrnă, o căprioară ucisă. La o parte se zăresc capetele a doi păstori, pitiţi în tufiş ca să asiste nevăzuţi la jocul zeiţilor. Opera Dominichinului e plină de graţie, de frăgezime, de mişcare.

Nu se poate iar numi „pictor de vînătoare" nici spaniolul *Don Diego Velasquez* (1599—1660), *pintor di camara*, mareşal şi amic al regelui Filip⟨al⟩IV⟨-lea⟩, fiindcă, în peisagiul numit *O vedere la Prado*, din Museo de Rey de la Madrid, a zugrăvit cu penelul său energic şi realist o încăierătură înfuriată de oameni, de cai şi de cîni, vînînd mistreţul; nici fiindcă, într-un tabel din Galeria Naţională din Londra, unde figurează regele călare cu toată Curtea sa, a schiţat, asemeneni, o vînătoare de vieri; nici fiindcă în mai multe alte portrete ale lui Filip⟨al⟩IV⟨-lea⟩, sau ale infantului Don Carlos Baltazar, i-a prezentat în costum de vînătoare, cu arme în mînă şi cu cîni în preajma lor.

nemţeşti din secolul din urmă; în Englitera trăieşte încă Sir Edwin Henry Landseer, carele a înfipt cu penelul pe pînză cele mai frumoase şi mai originale tipuri de cîni englezeşti şi a poetizat moartea tragică a cerbilor măreţi din poienile înorate şi din bălăriile fantastice ale Scoţiei.

VIII

BIBLIOGRAFIE CINEGETICĂ A SECOLULUI DE MIJLOC. — ÎNŞIRĂ-TE MĂRGĂRITE ARTISTIC ŞI VÎNĂTORESC. — MISTREŢUL DE SNYDERS. — WOUWERMAN ŞI CALUL BĂLAN. — VĂZUT-AI LA LUVRU PE *BONNE*, *NONNE* ŞI *PONNE*, SAU PE *MITTE* ŞI *TURLU*, ADICĂ PE DESPORTES ŞI PE OUDRY? — PRINŢIŞORII NEMŢI DE MULT VISAU A VERSALIA. — RIDINGER ŞI BABIŢA. — TOT RIDINGER ŞI MARCHIZUL DE CARABAS. — TOT RIDINGER ŞI ŞIR EDWIN LANDSEER. — CUM TE DAU DE GOL BĂIEŢII DE LA NOI. — CUM UMBLU EU SĂ TE ADUC PE TINE A DEVENI UN SPORTMAN FASHIONABIL.

În acest şir de artişti, care se destinde peste un spaţiu de trei sute de ani, avem ca şi o istorie întreagă a picturei vînătoreşti, a deosebitelor faze prin care ea a trecut; se pare că destinele au voit ca, în timpii moderni, această ramură a artei, bogată şi variată în identitatea ei caracteristică, să încolţească pe rînd şi să poarte rod treptat în fiecare din ţările culte ale nordului Europei, fără ca într-însa să se ivească vreun interval de amorţire. Ca ramura aurită a zeiţei de sub pămînt, abia un penel consacrat Dianei începea a şovăi

Acestea sunt flori gingaşe, răsărite ici şi colea, pe cîmpul năpustit, în Spania şi în Italia, al artelor vînătoreşti; dar cu o floare nu se face primăvara, nici cu un tabel sau două, o şcoală de pictură. *(n. a.)*

în mîna artistului îmbătrînit, și altul răsărea subt o climă vecină, ca să întreţină tot vie admiraţiunea pentru estetica vînătorească:

Primo avulso non deficit alter
Aureus, et simili frondescit virga metallo.[1]

După ce, în timp de mai mulţi secoli, vînătoria n-a avut alţi interpreţi plastici decît pe migăloşii miniaturişti, cari înluminau cu poleiele şi cu văpsele cleioase mulţimea de manuscripte, dupe care castelanii secolului de mijloc învăţau, prin citire şi prin exemple zugrăvite, regulele însemnate în cărţi vestite pe acele vremuri, precum *De arte venandi cum avibus*, scrisă de împăratul Germaniei Frideric al II-lea, *Le livre du roy Modus et de la royne Racio*, *El libro de la Monteria que mandò escriver el rey Don Alonso de Castilla y Leon*, *Les déduitz de la chasse des bestes sauvaiges* de Gaston Phoebus, pe care nu l-ai trecut nici tu cu vederea, şi încă altele[2], care au constituit mult timp toată literatura şi toată

[1] Virgilii *Aeneid⟨a⟩*, VI, v. 143—144:

Rupînd una, nu lipsea alta
Tot de aur, şi ramura înfrunzea de acelaş metal!
(n. a.)

[2] Cartea împăratului Frederic al II-lea (1191—1250), fiul lui Frederic Barbă-Roşă, a fost mai întîi tipărită la 1596 de Vesler (Augusta Vindelicorum, adică Augsburg), 1 vol., in-8°, şi, mai completă, de Joh⟨ann⟩ Gott⟨lob⟩ Schneider, la Lipsca, 1788-⟨17⟩89, 2 vol., in-4°. — *Le livre du roy Modus (et de la royne Racio)*, tipărit⟨ă⟩ mai întîi în Chambéry, la 1486, in fol. got., a fost reprodus⟨ă⟩, cu o prefaţă de d⟨omnu⟩l Elzéar Blaze, Paris, 1859, in-8°, cu 50 stampe. — Am menţionat mai sus opera lui Gaston Phoebus, comite de Foix: — Cartea spaniolă *Libro de la Monteria*, scrisă dupe ordinele regelui Alfons al XI-lea, învingătorul maurilor la „batalla del Salado", a fost tipărită de Gonz. Argote de Molina, la Sevilia, 1582, in fol. — Voi mai adaoge la această listă de bibliografie archeologică a vînătoriei încă două cărţi curioase: una, fiindcă este opera unui rège al Franciei şi vînător vestit, *La chasse royale*, par Charles IX, roi de France, Paris, 1625, in-8°, cu stampe; şi alta, fiindcă ne descrie vînătorile cu şoimii, nu numai în Occident, dar şi la grecii bizantini, şi la turci: *Falknerklee, bestehend in drey ungedruckten Werken, über die Falknerey, nämlich:* — 1. *Das Falkenbuch* (türkish); — 2. Ἱεραχοσοφίον, *das ist die Habischtslehre;* — 3. *Kaisers Maximilians Handschrift über die Falknerey...* aus dem türkischen und griechischen verdeutscht und herausgegeben von Hammer Purgstall, Wien, 1840, in-8°, cu stampe *(n. a.)*.

arta vînătorilor, apoi tocmai în secolul al XVI-lea, artişti adevăraţi începură a se inspira din subiecte vînătoreşti.

Am spus în ce mod, mistic sau dramatic, Albert Dürer şi P. Rubens au conceput asemenea subiecte. Ei au fost fără îndoială bărbaţi de geniu, dar nu se pot numi curat *pictori de vînătoare*. Altora, mai puţin geniali, dar nu mai fără talent, li se cuvine un titlu aşa special.

Sunt aceia chiar despre cari am zis adineauri că, în răstimpul de trei secoli, din al XVI-lea şi pînă acum, şi-au trecut din mînă în mînă fitilul învăpăiat al operilor de artă cinegetică,

Et, quasi cursores, vitae lampada tradunt[1].

În fruntea lor timpul a pus pe flamandul Francis Snyders[2], cel care a lucrat alături cu marele Rubens şi a împărţit cu dînsul meritul multor picturi în care Rubens făcea figurele omeneşti, iar Snyders animalele, fără ca acestea să dea de ruşine productele ieşite din mîna faimosului maiestru. Viaţa care fierbe în oamenii lui Rubens, mişcă cu aceeaşi vigoare şi pe fiarele lui Snyders. Ochii lor scînteiază, nările lor răsuflă, fălcile lor spumegă, botul lor căscat e jilav de sînge, şi cînd artistul ne arată cîni întărîtaţi dînd năvală asupra unui mistreţ, rupîndu-i şalele, muşcîndu-l de urechi, lăsînd pe unii dintr-înşii spintecaţi la pămînt, pare că se şi

[1] Lucretii *De rerum natura*, II, v. 79:
Şi ca alergătorii îşi trec facla vieţii.
Această vestită şi frumoasă imagine o prezentase mai nainte Platon, *Leg⟨es⟩*, VI: καθάπερ λαμπάδα τὸν βιὸν παραδιδόντος ἄλλοτε ἐξ ἄλλων *(n. a.)*.

[2] *Francis Snyders* (1579—1649) — a fost pictor al regelui Spaniei Filip ⟨al⟩ III⟨-lea⟩ şi al arhiducelui Albert din Ţările de Jos. El a făcut tabeluri de vînătoare, animale şi nature moarte; cele mai principale sunt în Galeriile Belvedere din Viena, Luvru din Paris, Ermitagiu din St.-Petersburg, din Bruxela, Anvers, Amsterdam, Haga, Munic, Dresda şi Florenţa. Vînătorile lui de mistreţi sunt cele mai faimoase *(n. a.)*.

aude răsunetul lătrăturei lor, chelălăitul lor de bucurie sau de durere, grohăitul fiarei şi sunetul cornului de vînătoare. Mai bine decît aşa nu se poate reproduce cu pinsula impresiunea ce resimte cîmpeanul care, trecînd prin pădure, vede deodată strecurîndu-se pe lîngă dînsul un dobitoc mare şi negru, cu haita lui de dulăi, urlînd în urmă-i cu turbare.

Aci se poate mai cu seamă pricepe deosebirea ce există între Snyders, pictor din şcoala flamandă, şi artiştii din şcoala olandeză, cari au tratat asemenea subiecte. Filip Wouwerman[1], spre exemplu, în loc de a ne duce chiar pe scena dramelor vînătoreşti, ne preumblă numai în preajma lor, arătîndu-ne, cînd pregătirile de vînătoare în curtea castelului seniorial, cînd popasul în rariştea pădurii, cînd vesela întoarcere a vînătorilor izbînditori. El foarte rar ne face să fim faţă chiar la întîmplările luptei; acelea pentru noi rămîn afundate în zarea aburoasă a peisagiului. Din contra, Snyders ne mînă mereu pe cîmpul de bătaie, în mijlocul vînătoarii, în sînul codrilor. Cerbul şi cînii sunt actorii de căpetenie ai tabelului său; minutul ce-i place mai mult a alege este acela cînd animalul, zădărît de haita primenită, îşi ia inima în dinţi şi se apără cu desperare sau sare d-asupra cînilor sîngeraţi, pe cari i-a spintecat cu coarnele sale. Acela e şi momentul cel mai dramatic, cel mai interesant al vînătoarii; neştiind încă bine cum are să se aleagă urma, privitorul îşi închipuieşte că dobitocul, sprinten, uşor, pe care-l împodobesc chiar armele sale, va izbuti poate să scape şi de dinţii aprigi ai dulăilor, şi de junghierul vînătorului care se apropie.

Wouwerman a fost cel dintîi pictor care a ştiut să scoată la iveală graţia călăriei şi carele, reprezentînd mai adesea scene cu nobili de la ţară, cu cavaleri galanţi, cu vînători, a făcut ca în pînzele sale calul să fie întotdauna figura de căpetenie; în mulţimea cea mare de producţiuni ale lui nu se găseşte o singură pictură în care să nu se zărească măcar un şold de cal, iar mai cu deosebire un cal bălan. Aşa de mult i-a plăcut a da cailor rolul principal, încît chiar şi în *vînătorile* sale, pictorul măiestru, temîndu-se a răschira interesul, mai niciodată nu s-a ispitit a înfăţişa cerbul în lupta sa disperată cu cînii, precum au făcut Snyders, Oudry şi chiar marele Rubens; el a înţeles că atunci cînd cerbul, în fuga sa minunată, se avîntă ca în zbor, d-asupra rovinilor, sau iese din crîng şi se iveşte un minut prin cîmpie, cu capul uşor plecat pe umeri, cu trupul şui şi elegant, cu părul plăviţ, încîntător de graţie şi de iuţeală, a înţeles că ar fi peste putinţă ca atunci toţi ochii să nu se ţintească asupră-i şi ca el să nu soarbă la sine tot interesul priveliştei. De aceea Wouwerman mai adesea lasă a se bănui vînătoarea, sau o schiţează în depărtare, chemînd vederea spectatorilor asupra pregătirilor şi urmărilor acestei plăceri; el îi poftеşte să asiste la *Plecare*, la *Băutură*, la *Popas* sau la acea veselă gustare ce se cheamă *Întoarcerea de la vînat*. Vînătorii, aci înghit un pahar mai nainte de a se porni, aci se odihnesc pe iarbă verde, cu caii lîngă dînşii, aci iar sosesc voioşi, sunînd fanfarele lor de izbîndă. Damele, graţios plecate pe şelele lor de catifea neagră, se uită cum şoimii se răped în aer pe păsărelele spăimîntate; una din ele s-a depărtat în taină spre pădure, şi dupe dînsa aleargă, în fuga calului său alb, un galant cavaler, ducîndu-i vălul pe care ea l-a uitat atîrnat de craca unui copaci; tocmai în fund, pe marginea pădurii, se zăresc, prin ceaţa umedei Olande, cînii urmărind un cerb abia profilat.

Pictorul din Harlem, ca odinioară francezul Jean Goujon, sculptorul *Dianei de Poitiers*, a privit vînătoarea, nu ca Snyders, pasionatul iubitor al sălbaticei naturi, ci oglindită prin razele mai line ale unui prism de elegantă curtenie.

[1] *Filip Wouwerman* — născut în Harlem (1620—1668) — a făcut un număr considerabil de tabeluri, de dimensiuni în genere mici, în care figurează pretutindeni cai, şi neapărat un cal alb. Mai toate galeriile publice ale Europei şi mulţi particulari posedă tabeluri de ale lui, care se vînd acum, — cînd se găsesc, — pe preţ de 10 pînă la 40 mii franci unul. Tabelurile falş atribuite lui Wouwerman sunt încă şi mai numeroase *(n. a.)*.

Tot astfel, învățăturile mîndrului amic al lui Rubens, trecînd peste o generațiune în mintea unui alt pictor de vînătoare, francezului François Desportes[1], au luat și aci un caracter mai puțin sălbatic, mai potolit. Pornirile impetuoase ale lui Snyders se preschimbară în mișcare, sub penelul lui Desportes; furia ce întipări acela în chipurile de animale, se prefăcu, la acesta, într-o vioiciune tot așa de veridică, dar mai puțin întărîtată. Ce era foc și zor pe pînzele maiestrului flamand, deveni grație naturală și vioaie pe ale discipolului francez. Snyders zugrăvise, alături cu amicul său Rubens, vînători la care se cerea o inimă de viteaz. Desportes reprezentă petrecerile vînătorești ale Curții și ale domnilor ce o înconjurau. Cu toate acestea, în tabelurile lui, caracterul vînătoresc este cu mult mai bine marcat decît în ale lui Wouwerman; el nu se sfiește a umple un cadru întreg cu chipul zbîrlit al unui lup, apărîndu-se crîncen în contra unei întrege droaie de cîini, cari îl înhață de gît, de urechi, de coamă, de pulpe, de pre unde-l pot apuca. Botu-i rînjit le arată colți amenințători, și limba, de goană multă, îi iese uscată din gîtlej.

Negreșit, amice, că pe cînd te aflai școlar în Paris, vei fi rătăcit uneori duminica — cînd ploua afară sau mai ales cînd vîntul fluiera în pungă — prin lungile săli ale Luvrului, căptușite cu tabeluri din școala franceză. Nu se poate atunci ca tu, avînd fără îndoială de copil instinctul vînătoriei, să nu te fi oprit cîteodată dinaintea vreunei pînze pe care se văd frumoși cîni de vînătoare, prepelicari, copoi și alte soiuri, *stînd* cu îngrijare prin bălării un stol de potîrnichi, sau *sculînd*

[1] *François Desportes* (1661—1742) — pictor francez, școlar al flamandului ⟨Bernard⟩ Nicasius ⟨1608—1678⟩, carele învățase pictura de la Snyders. Tabelurile lui de vînătoare — portrete și animale — sunt destul de numeroase (23) în galeria Luvrului; apoi se mai găsesc și în muzeele de la Lyon, Grenoble, Rouen, Valenciennes, Nancy. Vezi Clément de Ris, *Les musées de Province*. — Mai multe casteluri regale au fost decorate, în parte, de Desportes: Fontainebleau, Versailles, Trianon etc. *(n. a.)*

răpede o pereche de fazani cu penele aurii. Acela a fost un Desportes, daca nu cumva va fi fost o operă a lui Oudry, căci amîndoi acești pictori și-au împărțit, în lunga lor viață, favoarele Curții Franciei, zugrăvind toate vînătorile regale și portretînd pe rînd toți cînii cei mai aleși din haitele de la St.-Germain, de la Fontainebleau, de la Rambouillet și de la Compiègne. Se zice că Ludovic al XV-lea, ba și strămoșul său, marele Ludovic al XIV-lea, se veseleau foarte cînd li se aduceau acele portrete, și le plăcea să recunoască și să-și aducă aminte numele fiecăruia din cînii lor de vînătoare: „Acestea sunt Bonne, Nonne și Ponne!“ — va fi zis cu gravitate Ludovic *cel Mare*, văzînd cele trei cățele negre și albe, zugrăvite de Desportes. „Aceștia sunt Mitte și Turlu!“ — va fi strigat rîzînd Ludovic *Mult-iubitul*, recunoscînd copoii săi, portretați de Oudry.

J.B. Oudry[1], care luă hotărîrea de a deveni pictor de vînătoare din momentul cînd într-o zi profesorul lui îi zise, văzînd cum schițase un cîne: „Tu n-ai să fii altceva decît un zugrav de cîni!“, Oudry, care a ilustrat cu așa mult spirit și talent fabulele lui La Fontaine, Oudry fu contimporanul sau oarecum urmașul lui Desportes. Nu este tocmai lesne a deosebi unul de altul pe acești doi artiști; modul de a vîna și întîmplările vînătoarii fiind, pe timpul lor, mai tot mereu aceleași, subiectele lor de tabeluri se repetesc neîncetat; apoi, amîndoi fusese mai la aceeași școală, adică învățase de la elevi ai maeștrilor flamanzi. Cu toate acestea, observîndu-i bine, se văd și deosebiri în spiritul lor. Desportes are un talent lesnicios și îmbîlșugat; el vede, pricepe și imită natura mai mult cu o grație naivă decît cu știință și precugetare. Din contra, Oudry este cu mult mai priceput, mai dibaci în meșteșugurile artei; el știe să împarță mai bine

[1] *Jean Baptiste Oudry* (1686—1755) — școlar al lui ⟨Nicolas⟩ Largillière ⟨1656—1746⟩, a gravat însuși multe desemne. Tabelurile lui sunt la Luvru, precum și în muzeele din Dijon, Toulouse, Montpellier, Nantes, Rouen, Caen etc. Vezi Clém⟨ent⟩ de Ris, *Les musées de Province (n. a.)*.

lumina, să întocmească mai frumos o grupă; el este, într-un cuvînt, mai academic. dar prin aceasta chiar, inspirațiunile-i sunt mai puțin vioaie și coloritu-i mai ofilit decît ale lui Desportes. Pentru dînsul natura e dominată de artă; tigrul, sub pinsula lui, se îmblînzește, pantera se înmoaie, leul se domesnicește; dar cerbul își păstrează toată a lui eleganță, căprioara, toată gingășia ei, și, în genere, el știe, să aleagă minunat priveliști plăcute pentru a grupa într-însele scene de vînătoare.

Amîndoi acești pictori au trăit foarte bătrîni și se poate zice că ei au fost analiștii plastici ai vînătorilor din secolul de mărire al regalității franceze. Pe atunci plăcerile cinegetice ale regilor costau Statului milioane pe fiecare an; slujitorii vînătoriei, mari și mici, formau o întreagă armată; cînii erau crescuți și hrăniți cu miile; pădurile erau păzite cu îngrijire ca să fie mereu pline de cerbi, de căprioare, de lupi și de mistreți. Toate acestea se făceau cu lux, cu pompă, cu o solemnă maiestate. Așa se cădea marelui rege!

Înțeleptul La Fontaine, pentru care Oudry a lucrat minunate gravuri, povestind despre brotăcelul care

atît s-a umflat
încît a crapat,

a zis, sfîrșind această jalnică dar nefolositoare istorie:

Le monde est plein de gens qui ne sont pas plus sages.
Tout bourgeois veut bâtir comme les grands seigneurs;
Tout petit prince a des ambassadeurs;
Tout marquis veut avoir des pages.[1]

[1] La Fontaine, *La grenouille qui se veut faire aussi grosse que le boeuf:*

Lumea este plină de oameni cari sunt tot așa de nebuni.
Fiește negustoraș vrea să clădească ca boierii cei mari;
Fiește prințișor are ambasadori;
Fiește marchiz vrea să aibă pagi.

D⟨omnu⟩l G. Sion ⟨1822—1892⟩ a localizat această fabulă în *101 fabule*, București, 1869, p. 108, *Broscoiul și boul (n. a.)*.

Potrivit cu această slăbiciune a omenirii, prințișorii și margrafii nemțești, cei despre cari, fără îndoială, fabulistul zice că se umflau cît puteau ca să aibă ambasadori și pagi, voiră să țină și ei haite luxoase de vînătoare, ba și un pictor ca să-i ilustreze, ca Desportes și Oudry pe regii de la Versalia.

Acesta se întîmplă să fie un om plin de talent în naivitatea lui, precum se găsesc adesea oameni printre nemți. Johann Elias Ridinger[1], născut la Ulm, printre șvabi, lucră neobosit mai mult de o jumătate de secol, cînd cu pinsula pictorului, cînd cu plumbul desemnatorului, cînd cu dăltița gravorului, ca să reprezente cerbii vînați de nobilii lui patroni și animale sălbatice de prin menagerii, și ilustrațiuni la fabule copilărești compuse de dînsul, și figuri de călărie și de vînătoare cu cînii și cu șoimii. Călătorind din loc în loc, el făcea pretutindeni chipul animalelor ce întîlnea, însemnînd cu scrupulozitate proveniența lor; astfel, nu uită chiar a scrie pe portretul unei babițe gușate: „Am împușcat această pasăre pe Dunăre, între Peterwardin și Belgrad". P-aci, p-aci Ridinger era să vie și pînă la noi!

Dar la nimic el nu fu mai meșter decît la reprezentarea vînătorilor de cerbi, pe care le-a înfățișat cu o artă admirabilă în toate peripețiile lor variate. A trebuit ca în

[1] *Johann Elias Ridinger* (1695—1767). Pe lîngă tabelurile lui cu ulei, care sunt în genere mici, el a făcut multe desemne; apoi a mai publicat, în Augsburg, și o mare cîtime de albumuri și de foi gravate, printre care vom însemna, ca mai remarcabile, pe cele următoare:—(Cine n-a văzut, fără ca să știe, poate, d-ale lui Ridinger?) — *Parfaite et exacte représentation des divertissements des grands seigneurs*, 36 stamp⟨e⟩, 1729; *Représentation des plus remarquables cerfs et autres animaux destinés à être chassés par les grands seigneurs*, 100 stamp⟨e⟩, 1768; *Abbildung der jagtbahrem Thieren*, 90 stamp⟨e⟩, 1740; *Entwurf einiger Thiere*, 90 stamp⟨e⟩, 1740; *Fables morales tirées du royaume des animaux*, 16 stamp⟨e⟩, 1744; *L'art de monter à cheval*, 22 stamp⟨e⟩, 1722; *Chasseurs au tir et au vol*, 11 stamp⟨e⟩. — Cele mai bune tabeluri ale lui Ridinger sunt la Londra, St.-Petersburg, Lipsca și Augsburg *(n. a.)*.

secolul nostru să apară pictorul englez Landseer[1], cu măreţele sale figure de cerbi, dominînd printr-o nespusă putere dramatică peisagele neguroase ale munţilor Scoţiei, pentru ca tabelurile şi gravurele în care Ridinger a scris epopeea cerbului să aibă rivali vrednici de dînsele.

Dar Ridinger, subt a cărui mînă de meşter natura sălbatică a fiarelor s-a destăinuit într-un chip aşa de măreţ, a fost totdeodată şi artistul carele, cu o deplină naivitate, a făcut, cum am zice, şi catagrafia de răposare a vînaturilor senioriale din continentul Europei; numai în stampele şi în albumurile lui se mai văd încă astăzi tipurile şi costumele acelor slujitori, puşcaşi, hăitari, bătăiaşi, şoimari, cari compuneau personalul vînătorilor din secolul trecut. Cînd răsfoieşte cineva acele pagine, pe care stau figuraţi numai oameni în livrele galonate şi cu peruci pudrate, trubaci găitănaţi, cu cornul de vînătoare încolăcit subt umere, şi păsărari înzorzonaţi, cu şoimul pe mînă, pare că şi aude fanfarele cîntate pe ton piţigăiat de chorul vînătorilor din oratoriul bătrînului Haydn.

În timpul de acum, cu tot talentul artistului ce le-a gravat, acele imagine, a căror vreme a trecut, ne aduc aminte pe faimosul marchiz al lui Béranger, carele, în secolul nostru egalitar, visează scutiri şi drepturi ce au fost de mult spulberate de suflarea limpezitoare a timpului.

Vivons donc en repos,
Mais l'on m'ose parler d'impôts!
A l'État, pour son bien,
Un gentilhomme ne doit rien!

Vous, pages et varlets,
Guerre aux vilains, et rossez-les!
Et toi, peuple animal,
Porte encore le bât féodal

[1] *Sir Edwin ⟨Henry⟩ Landseer* e născut în Londra, la 1803. Pictor însemnat şi favorit al Engliterei, el a fost numit asociat al Academiei la 1830 şi nobilit la 1850. Tabelurile lui de vînătoare şi de cîni, precum şi portretele i-au creat o reputaţiune meritată în toată lumea *(n. a.)*.

Seuls nous chasserons
Et tous vos tendrons,
Subiront l'honneur
Du droit du seigneur.

Chapeau bas! Chapeau bas!
Gloire au marquis de Carabas![1]

Dacă în aceste pagine învălmăşate am făcut o parte aşa de însemnată bătrînului Ridinger, pe care cele mai multe cataloage de muzee şi pinacotece îl trec în tăcere, cauza a fost că am găsit în capul biografiei lui, scrisă de neobositul istoric al pictorilor din toate Şcoalele, de Charles Blanc[2], cîteva cuvinte care, — cu gîndul la tine, — mi l-au semnalat într-un mod cu totul particular.

Dar mai nainte de a copia dupe Charles Blanc, să nu uit a mărturisi un păcat în care am picat, zău, numai din dorinţe

[1] *Chansons* de Béranger: *Le marquis de Carabas!*

Să trăim dar în pace.
Dar ce! Vine să-mi ceară mie biruri?
Aflaţi că pentru averea sa
Un nobil nu datoreşte himic Statului.

Voi, poslušnici şi scutelnici,
Bateţi pe mojici şi-i prăpădiţi!
Iar tu, popor dobitoc,
Vin' de te pleacă sub jugul boieresc.

Numai noi vom avea dreptul de a vîna,
Iar toate codanele voastre
Vor avea marea onoare
A ne plăti dreptul [fecioriei datorit] stăpînului.

Jos căciula! Jos căciula!
Faceţi cinste *marchizului* de Carabas!
(n. a.)

[2] Charles Blanc, *Histoire des peintres de toutes les Écoles* — operă care se publică acum de vreo 25 de ani şi care a ajuns a avea peste 580 de fascicule *(n. a.)*.

ce m-a pătruns ca să mă supun, în sfîrşit, şi eu preţioasei şi puţin urmatei poveţe a lui Oraţiu:

Semper ad eventum festina![1]

Ştii, frate, c-au ajuns băieţii să te dea de primejdie în ţară la noi! Nu poţi să mai scrii un rînd, fără ca să te descoasă şi să-ţi ia socoteala că adică de unde ai furat cutare idee şi de unde ai tradus cutare pasagiu? Ce plăcere mai poate gusta atunci un biet român care şi-ar fi pus binişor numele său pe o carte sau pe o cuvîntare, rumegate de altul şi scrise în vreo limbă străină, scrieri pe care el, mintosul, le-ar fi scos frumuşel pe româneşte, curate şi luminate şi numai bune de deochi, ca apa nencepută?

S-au deprins să stea mereu la pîndă, drăcoşii, ca şi cînd altă treabă n-ar mai avea; caută, miros, se furişează prin cărţi şi dibuiesc, mai rău decît copoiul cînd adurmecă dîra fiarei prin ţărînă, şi bine n-apuci să te bucuri de vreo nevinovată haiducie ce te-ai ispitit a face prin codrii literaturei, cînd, fără veste, te şi pomeneşti dovedit. Atunci se fac Dunăre de mînie, d⟨om⟩nia-lor, pare că i-ai fi jăfuit chiar pe dînşii, de averea lor.

La noi în ţară însă a dat Dumnezeu că n-avem lege care să ne poprească de a vîna pe moşia altuia, şi pînă acum nu s-a întîmplat ca vreun proprietar să facă pretenţiune că l-ai despuiat de vînatul său. Dar neamul scriitorilor, — totdauna şi pretutindeni mai arţăgos, — nu numai că-şi apără morţiş toate ale sale, dar încă duce şi grija autorilor de peste şapte ţări şi şapte mări. Îndată ce te-a călcat focul ca să te dovedească vreun colţat din şcoala nouă că ai făcut în carte-ţi oarecare împrumuturi tăinuite, adică, cum am zice, vreo ciupeală, fericirea lui e să te scoată în vileag. Se grăbeşte, păgînul, a da sfoară în ţară că te-a prins cu mîna în sac; te aşterne prin gazete, cu frazele originale ale hoţului

[1] Horatii *Ars poetica*, v. 148:
Mereu grăbeşte către sfîrşit!
(n. a.)

de păgubaş de gît; te batjocoreşte cum îi vine la gură şi la pană; te pune la rînd cu pungaşii, cu controbonzii, cu calpuzanii... Vai de lume!

Văz că tu, şiretule, te-ai ferit de asemenea neajunsuri, şi judicînd dupe vorba românului, că „paza bună întrece primejdia rea“, ai înşirat o listă de toţi autorii cinegetici pe cari i-ai consultat pentru *Manualul* tău. Ia să vedem şi eu daca se va găsi vreunul destul de priceput ca să ghicească cum că am tradus, de pe Charles Blanc, rînduri întregi din vieţele lui Snyders, Wouwerman, Desportes şi Oudry? Cît despre Ridinger, iată, mă dau singur prins şi încep a traduce de unde-ţi spusei:

„Dacă eşti vînător, trebuie să cunoşti pe Ridinger, căci toţi vînătorii-l cunosc, prea puţin, în adevăr, prin pînzele sale, ce sunt rare, dar foarte mult prin numeroasele stampe ce s-au gravat de pe dînsul sau pe care le-a gravat însuşi el, de pre desemnele sale. Numai de le vei vedea, acele gravuri, te apucă gustul vînătoriei; căci într-însele se simte miresmele răcoroase ale codrilor, şi, ca să zic aşa, abureala pătrunzătoare a fiarelor sălbatice. Toate cunoştinţele vînătorului stau coprinse în opera numeroasă şi variată a lui Ridinger...“

Negreşit, că tu, ca şi mine, vei fi văzut adesea, în treacăt, gravuri de ale lui Ridinger, precum ai văzut, la Luvru, tabeluri vînătoreşti de Oudry şi de Desportes, ba chiar de Wouwerman şi de Snyders, precum încă nu este prin putinţă ca să nu fi văzut şi să nu fi admirat cerbi şi cîni zugrăviţi de Landseer. Acest artist eminent, răsfăţat acum de o jumătate de secol de toată acea spumă a societăţii britanice care poartă numele de *high-life*, a avut meritul de a însinui gustul frumoaselor arte printre petrecerile *sportului* englez şi a creat astfel o întreagă şcoală de artişti contimporani, ce s-ar putea numi *faşionabili*, şi printre cari s-a deosebit mai cu seamă, pe continent, francezul Alfred Dedreux, pictorul elegant al cavalcadelor şi al vînătorilor *du beaumonde* parizian.

În urma acestora, furnică astăzi prin capitalele Europei apusene o gloată de zugravi, cari, pe toată ziua, aştern, pe pînză şi pe carton, sau chipuri diafane de cai de alergătoare, *race-horse*, şi de *jokey* pestriţi, expuşi la vederea amatorilor pe înverzitul *turf*, unde ei se întrec la *steeple-chase*, sau portrete de dulăi, de cîni şi de căţei din toate acele felurite rase, cu care englezii şi imitatorii lor petrec sau se serv spre a goni şi a prinde tot soiul de vînat, începînd de la mîndrul *foxhound*, care s-aţine nemiluit pe urma fiarelor din codru, pînă la ciuful de *pinch*, care sucește gîtul chiţcanilor, şi de la vîrtosul *bulldog*, cu botul cîrn şi turtit, pînă la delicatul *king-Charles*, cu părul flocos şi moale ca mătasea.

Dar vînătoarea, privită din punctul de vedere artistic al pasionaţilor *sportmen*, îşi are azi literatura ei, precum îşi are şi artele sale. Aş repeta nume de autori coprinşi în lista întocmită de tine, dacă m-aş încerca să fac o analiză critică, demnă de a figura în gazeta numită *Sporting-Magazine*, şi apoi vicomitele Adolf d'Houdetot şi d⟨omnu⟩l Elzéar Blaze[1] au luat de mult asemenea sarcine, pe care ştii bine cu cîtă ştiinţă, talent şi spirit le-au îndeplinit. D-aş fi mai vînător, sau dacă noi toţi am avea materie şi mijloace, mai bine ar fi să facem, pentru ţara noastră, un album sau un *keepsake* luxuos, ca acela pe care o companie de nemeşi maghiari, avînd în fruntea lor pe comitele Em. Andrássy, omul politic de astăzi, l-au publicat, sunt acum cîţiva ani, sub titlul: *Vînătoarea şi sportul în Ungaria*[2].

[1] Vicomte Adolphe d'Houdetot, *Chasses exceptionnelles*, Paris, 1849. — Elzéar Blaze, *Le chasseur conteur ou Chronique de la chasse*, contenant des histoires, des contes, des anecdotes, depuis Charlemagne jusqu'à nos jours, Paris, 1840 *(n. a.)*.

[2] *Les chasses et le sport en Hongrie*, d'après l'original hongrois, par Mrs. les comtes Emmanuel Andrássy, M. Sándor, B. Festetitz et les barons Orczy, F. Podmaniczky, B. Wenckheim et G. Szolheck, trad⟨uction⟩ par J.B. Durringer et A. Schwiedland, Pest, gr⟨and⟩ fol⟨io⟩, cu 25 stampe colorate *(n. a.)*.

IX

„LA CARPAŢI MI-AM ADUS JALEA!" — POEZIE PRELINSĂ ŞI DICHISITĂ. — PREPELICARUL ÎN GEANTĂ ŞI BICAŢINA ÎN VÎNT. — LITERATURA CINEGETICĂ A MUSCALILOR. — TIROLEZĂ FĂRĂ ACOMPANIAMENT DE MUZICĂ. — *STEEPLE-CHASE* SISTEMATIC D-A CURMEZIŞUL ARTELOR VÎNĂTOREŞTI. — UF! SĂ RĂSUFLĂM UN MOMENT SUBT UMBRARUL LUI KYR IONIŢĂ BUZDRUNĂ.

Dar la ce să ne suim aşa de sus cu zădărniciile? La ce să călcăm orbeşte pragul semeţ al trufaşelor palate, unde o să ne întîlnim poate numai cu neajunsuri şi cu umilinţe? Nu sîntem noi oare strănepoţi ai poetului carele a pus mai presus de toate *auream mediocritatem*[1], viaţa simplă, modestă şi fericită, pe care tot omul şi-o poate dobîndi cînd ştie să-şi mărginească trebuinţele şi plăcerile dupe a sa puţină?

Nu am învăţat noi minte din zisele vechiului nostru *letopiseţ*, cînd el ne vorbeşte despre dessăntatele pofte şi rîvniri ale Domnilor celor lacomi şi necumpătaţi? „O, nesăţioasă hirea omului, spre lăţire şi avuţie oarbă; pre cît se mai adauge, pre atîta rîhnèşte! Pohtele omului n-au hotar; avînd mult, cum n-are avea nimica îi pare; pre cît îi dă Dumnezeu nu se satură; avînd bun al său, şi la al altuia bun a-l cuprinde cască, şi aşa, lăcomind la al altuia, sosește de pierde şi al său!"[2]

[1] Horatii *Carmin⟨a⟩*, II, 10, v. 5—8:

Auream quisquis mediocritatem
Diligit, tutus caret obsoleti
Sordidus tecti, caret invidenda
Sobrius aula.

— Cel ce se mulţumeşte cu preţuita mediocritate, rămîne şi ferit de ruşinea unei locuinţe ticăloase, şi apărat cu înţelepciune de a rîvni la palate *(n. a.)*.

[2] Aceste cuvinte, Miron Costin, în *Letopiseţul* său, le aplică la Domni şi la împăraţi. — *Cronicele Românieі*, a doua edit⟨iune⟩ de M⟨ihail⟩ Kogălniceanu, Bucureşti, 1872, vol. I, p. 304 *(n. a.)*.

Şi apoi, încă, n-am fost noi toţi legănaţi din pruncie cu acele strofe primăvăroase, în care ni s-a spus cum omul poate să guste, sub poalele glorioşilor noştri Carpaţi, toate bunătăţile vieţei ticnite? Obosit, dezgustat de deşertăciunile, de vicleşugurile, de zavistiile lumeşti, care l-au făcut pentru un timp să-şi oropsească chiar şi *citera* favorită, — scumpa moştenire de la glorioşii săi părinţi, — poetul român îşi aduce cu drag aminte de dulcea viaţă de la ţară, de liniştitele privelişti ale cîmpului, de învietoarele plăceri ale vînătoriei, şi atunci, în versuri limpezi şi lin legănate, el ne descrie traiul pacînic şi fericit pe care noi, nesocotiţii, îl jertfim pe toată ziua zgomotoaselor amăgiri ale vieţei de oraş.

Ascultă-l şi acuma, amice, cît de dulce şopteşte, în vechea sa limbă:

Se întinde o cîmpie
Pe sub poale de Carpaţi.
Cîmp deschis de vitejie
La românii lăudaţi.

Surpături sunt de o parte
D-un oraş ce a domnit;
O gîrliţă-ncoaci desparte
Un crîng foarte-nveselit.

Acolo am eu căşcioară
Pe un vîrf de delişor,
Curge-n vale-i o apşoară
Murmurînd încetişor.

Împotrivă, smălţuite,
Dealuri altele se văd.
Şi-n vălcelile-nflorite
Miei pasc, alerg şi şăd.

Lăsînd ale lumei mare
Cinsti, nădejdi şi fumuri seci,
Amăgiri cu-ncredinţare,
Vrăjmaşi calzi, prieteni reci;

Acolo cu sănătatea,
Cu odihna însoţit,
Toat-a vieţei bunătatea
Dobîndeam eu înmulţit.

Cînd la vie, la grădină,
Cînd la cîmp, de multe ori,
Cu o muncă prea puţină,
Pildă dam la muncitori;

Cînd cu mreji amăgitoare
Vii prindeam pasări în zbor,
Cînd prin ţevi fulgerătoare
Cu plumb le-azvîrleam omor;

Cînd cu cînii prin pădure,
Vulpe, iepure fricos,
Lupul nărăvit să fure
Îl răneam mai cu prisos.[1]

Astfel cînta „citera împăcată" a poetul nostru, la începutul acestui secol, de pe malurile tîrgoviştene ale Dîmboviţei, cătînd şi el plăcerea lui acolo unde o arăţi astăzi tu, acolo unde o aflase un alt amabil filosof şi graţios versificator francez, nobil marchiz, d-asupra căruia furtunoasa revoluţiune de la 1793 trecu ca prin minune, fără ca să-l atingă. Saint-

[1] *Colecţie din poeziile d⟨umnea⟩lui marelui logofăt I. Văcărescu*, Bucureşti, 1848 ⟨p. 3—21⟩: *O zi şi o noapte de primăvară la Văcăreşti sau Primăvara Amorului*, strofa 24 şi următoarele *(n. a.)*.

Lambert[1], în poema sa didactică asupra *Timpurior anului*, a descris, în cîntul al treilea, consacrat toamnei, vînătoarea falnică şi zgomotoasă de cerbi, cu tot alaiul ei de ogari, de vînători călări şi de sunători de fanfare; dar el, ca iubitor al tainicelor şi liniştitelor plăceri, şi-a păstrat sieşi un rol în vînătoarea cea singuratică cu prepelicarul, pe care o schiţează în următoarele cîteva versuri armonioase şi plăcute:

Tantôt dans le taillis je vais, au point du jour,
Du lièvre ou du chevreuil attendre le retour;
Et tantot, parcourant les buissons des campagnes,
Je cherche la perdrix qu'appellent ses compagnes.
Mon chien bondit, s'écarte et suit avec ardeur
L'oiseau dont les zéphyrs vont lui porter l'odeur;
Il l'approche, il le voit; transporté, mais docile,
Il me regarde alors et demeure immobile;
J'avance, l'oiseau part; le plumb que l'oeil conduit
Le frappe dans les airs au moment qu'il s'enfuit;
Il tourne, en expirant, sur ses ailes tremblantes,
Et le chaume est jonché de ses plumes sanglantes.[2]

Sper, amice, că acum cel puţin, după ce lăudai, poate cu ceva prisos, alexandrinele curat ţesălate şi frumos dichisite ale unui poet om detreabă, şi astfel mă rostii chiar şi în versuri

[1] *Marchizul de Saint-Lambert*, născut în Lorena, la 1717, a murit în Paris, la 1803; el a fost membru al Academiei Franceze şi a trăit în tot timpul Revoluţiunei la Eaubonnes, lîngă Montmorency; a compus mai multe scrieri poetice şi filosofice. Poema lui, *Les Saisons*, a (a)părut în anul 1765 *(n. a.)*.

[2] Cîteodată, la revărsatul zorilor, mă duc în pădure ca să aştept întoarcerea iepurelui sau a căprioarei; şi, alte dăţi, străbătînd bălăriile de pre cîmpie, caut potîrnichea pe care o cheamă soţiile ei. Cînele meu saltă, se dă în laturi, şi urmăreşte cu înfocare pasărea al cărei miros i l-a adus vîntul. El se apropie de dînsa, o vede; aprins, dar ascultător, el atunci se uită la mine şi stă nemişcat. Eu înaintez, pasărea se scoală; plumbul, îndreptat de ochiul meu, o loveşte prin aer, în momentul cînd ea zboară. Murind, ea se răstoarnă pe aripele-i tremurînde, şi iarba îngălbenită se umple de penele ei sîngerate *(n. a.)*.

copiate de la dînsul, asupra plăcerilor vînătoarii cu prepelicarul, acum, zic, sper că-ţi voi fi brodit gustul, îţi voi fi intrat cu totul în plac şi că deocamdată mă pot răsfăţa plutind pe deplin în apele tale.

Dar aci trebuie să mărturisesc că de cînd sunt eu n-am avut cîne de vînătoare şi nici n-am vînat cu vreun cîne de împrumut; astfel încît, de la mine însumi, adică din creierii şi din inima mea n-ai să aştepţi nimic întru lauda acestui fel de plăcere. — „Atîta pagubă!“ vei zice fără îndoială, şi vei avea dreptate, căci, în aşa prilejire, în loc de a spune de la mine, în loc de a îmbăiera cu anevoinţă eu însumi descrieri rău nimerite şi cugetări prost îndrugate, mă văz silit a cere de la alţii să-mi arate şi mie cum se poate aprinde închipuirea omului din vînătoarea ta favorită, şi cum condeiul şi pinsula au izbutit a ne destăinui farmecul ei.

În zadar însă caut în domeniul artelor imagine de acest fel, care să mă fi oprit în loc de mirare şi să-mi fi strecurat în suflet acea plăcere, acel fior de mulţumire ce resimte cugetul şi inima cînd o idee sau o simţire adînc încercată le este transmisă printr-o operă de artă, concepută cu putere şi realizată cu talent. Nu tăgăduiesc că asemenea opere trebuie să existe prin mulţimea de picturi, reprezentînd scene din vînătoarea cu prepelicarul, care pe tot anul înavuţesc colecţiunile de tabeluri şi albumele amatorilor din Europa întreagă; dar mintea mea poznaşă nu mă lasă deocamdată să mă gîndesc la altele decît la păcăliturile prin care Philipon, Cham, Bertall, Daumier şi tot veselul taraf al spornicilor caricaturişti de la *Charivari*, de la *Journal pour rire*, de la *Monde illustré* şi de la alte atîtea foi glumeţe, ilustrează în fiecare toamnă, la deschiderea vînătoarii, pe bieţii burghezi pariziani, negustori cinstiţi ca şi Burtă-Verde, Gură-Cască, Ton-Patera[1] şi alţi nevinovaţi *ipochimeni* de la noi.

[1] *Ton-patera* (gr.): tombateră — căciulă de modă orientală, purtată în ţările româneşti, în prima jumătate a veacului trecut, de boieri şi de neguţătorii bogaţi. Aici cu sens figurat: retrograd, om cu idei înapoiate.

Pare că văz colo, pe un biet vînător, bondoc şi pîntecos, bălăcind ca vai de dînsul, pe ploaie şi pe zloată, într-o luncă noroioasă, cu pămînt clisos de o şchioapă pe încălţăminte şi trecîndu-l mii de năduşeli ca să poarte în geanta îmbăierată de gîtu-i gheboşat, nu iepuri şi portînichi ucise cu grămada, ci chiar pe odorul său de prepelicar, căruia — ostenit, se vede, de atîtea umblete pe jos, — ce i s-a părut? că, decît a *sta* vînatul, mai bine i-ar veni să *stea* să se odihnească în mijlocul mocirlei, pare c-ar fi chiar şi la vatra cuinii de acasă.

Apoi mai uite şi altul, slab şi costeliv ca un cal de brac, cu ochelarii pe nas, cu gura căscată, descărcîndu-şi puşca, — meargă unde o merge! — în cocheta becaţină ce se zărea pe malul bălţei: — „Aport!“ strigă el cu îngîmfare prepelicarului, şi acesta se întoarce, cam pe două cărări, cu o broască răscăcărată în bot, pe cînd pasărea fuge, leşinînd de rîs în zboru-i capriţios.

Tot fabula cea veche:

Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus[1].

Spune, într-adevăr, dacă nu sunt mulţi vînători, mari şi mărunţi, cari ar putea cu tot dreptul să ia această poetică antiteză ca deviză neminţită a vredniciei lor vînătoreşti?

Din norocire, tu nici gros nu eşti, nici ochelari nu porţi; prin urmare n-ai să te zbîrleşti, bănuind că în vorbele mele joacă ursul prin vecini. Dar nu se ştie în ce mîni pot să pice aceste foi zburătoare, — *habent sua fata libelli*[2] — şi, ca să rămîi în bună pace cu toţi vînătorii, chiar şi cu aceia cărora le place numai vînătoarea singuratică prin crînguri şi pe mirişti, lasă-mă să-ţi aduc aminte despre o carte pe care am citit-o şi o recitesc adesea, eu, carele nu sunt vînător, cu o nespusă plăcere.

[1] Horatii *Ars poetica*, v. 139:
Munţii în lăuzie nasc un şoricel de rîs.
(n. a.)

[2] Terentianus Maurus, *De litteris, syllabis, pedibus et metris*, poemă didactică coprinsă în *Grammaticae latinae auctores antiqui*, edit. II, Putsch, Hanovrae, 1605, p. 2383 et sq. — Au şi cărţile soartea lor *(n. a.)*.

Se vede că ruşii, de cînd au început a compune opere literarii, au arătat un fel de predilecţiune pentru scrierile vînătoreşti, mai ales cînd acestea le dau ocaziune de a desfăşura sub pana lor priveliştile naturei, pe care tot vînătorul se învaţă a o iubi.

Cunosc numai din spuse cartea lui Aksakov, care mi se pare că, sub titlul de *Записки охотника*[1], *Scrisele unui vînător*, a împrospătat şi a dezvoltat, cu un talent admirabil şi de tot original în sălbăticia sa, acel tabel al stepei din Rusia meridională, pe care l-a schiţat mîna de maiestru a lui Gogolĭ, şi pe care eu am început, mai adineauri, să-l jumulesc ca să-mi dreg şi să-mi împodobesc cu strălucitoarele lui pene păunești ceea ce spusese despre Bărăganul nostru condeiul meu cel smead, molatic, searbăd şi spălăcit.[2]

[1] Citeşte: *Zapiski ohotnika* (rus.).

[2] Am vorbit despre Aksakov dupe aprecierile d-lui Hăsdeu. Poate că făceam mai bine a-l trece cu vederea, precum aş fi făcut poate şi mai bine să nu mai fi pomenit, în această epistolă, nici despre Gogolĭ, nici despre orice alt scriitor rus. La noi, acum, cînd vorbeşte cineva despre slavoni, fie în materie de literatură, de filologie, de istorie, şi mai ales de agricultură, apoi îl ia lumea la ochi şi-şi aprinde paie în cap. Se găsesc chiar unii mai radicali, mai puriştі, mai români decît toată „sementia romanesca“, decît toată „terrina romanesca“, ba şi decît toţi „boi romanesci“, cari-l izbesc şi cu cîte „una mostra de critica“ de-i răsună creierii Sper însă că eu unul am să rămîi nevătămat, deşi un amic, citind epistola mea în manuscris, m-a ameninţat că are să se supere pe mine autorul comedici *Revizorul general*, care s-a jucat iarna trecută pe teatrul naţional din Bucureşti. Această ameninţare eu însă am privit-o ca un ce cu totul imposibil, căci amabilul şi spirituosul autor ştie bine cît am stăruit eu pentru ca comedia d-sale să se joace precum o scrisese, şi apoi oricine poate vedea în făşioarele *Revistei contimporane* de estimp, unde această comedie se tipăreşte, cum că numele lui N. Gogolĭ figurează în fruntea imitaţiunii române. Nu aci, dar, şi-ar avea locul vreo imputare de a se tăinui cumva numele autorului original. Dar să închipuim că ar ajunge pricina la adică, oare atunci l-ar tăia capul pe d⟨omnu⟩l Petre Grădişteanu, d⟨um⟩nealui carele de cînd este n-a „manatu boi romanesci, injugati cu jugu romanescu, la aratru romanescu, cu stremurare romanesca etc., etc., etc.“, s-ar pricepe oare d⟨um⟩nealui ca să ne toarne „una mostra?...“ *Non licet omnibus adire Corinthum! (n. a.)*.

Ca și Aksakov, Ivan Turgheniev a scris un șir de istorioare sau povestiri vînătorești, *Рассказы охотника*[1], ale căror scene se petrec cînd într-una din acele bătrîne păduri de mesteacăni, de brazi și de anini, ce cresc sub cerul înorat al Rusiei, pline de sitari, de cocoși sălbatici și de ierunci, cînd într-un sohat fără margini unde, printre copitele zglobiilor mînji ce pasc în erghelii, se strecoară pitpalacul limbăreț, cînd pe un heleșteu cu zăgaz de taraci, din trestiile stufoase ale căruia se înalță în aer plotoane colțurate de rațe sălbatice.

„Aidem la Lgov!" — îi spune într-o zi tovarășul său de vînătoare, Iermalai, curat tip de țăran — *крепостной*[2] — muscal, plin de frica Țarului, a Stăpînului și a lui Dumnezeu, dar priceput și meșteșugariț la vreme de nevoie; — „Aidem la Lgov; acolo o să împușți, *batiușca*, rațe cîte vei binevoi să-ți placă; și cu toate că rața sălbatică n-are nici un preț în ochii unui adevărat vînător..."[3]

Acum înțeleg, amice, pentru ce tu n-ai vorbit în cartea ta despre aceste zburătoare, care însă din punctul de vedere al ornitologiei naționale nu sunt tot așa vrednice de nesocotit, de vreme ce este un vînător din cei de frunte de la noi pentru care Petrache, preparatorul de la muzeu, a împăiat peste treizeci soiuri felurite de rațe sălbatice, împușcate toate pe bălțile de la Greaca și de la Căldărușani, pe eleșteiele de la Obilești, de la Coconi și prin alte locuri tot vecine. Ar fi interesant de a culege numirile poporane ale acestor specii de rațe, chiar daca uneori ele nu ar ține seama de bunacuviință a saloanelor; apoi ar trebui confruntate cu cele despre care vorbesc naturaliștii,

[1] Citește: *Raskazî ohotnika* (rus.).
[2] Citește: *kreapostnoi* (rus.).
[3] Așa începe una din povestirile lui Turgheniev, care toate coprind cîte o mică scenă de obiceiuri ale cîmpiilor Rusiei, fie boiernași de țară — *odnodvortzî*, fie negustători — *kupți*, fie robi țărani — *kreposntii*, precum erau sătenii pînă acum vreo zece ani. Rușii, în limba lor, foarte ceremonioasă și dulceagă, dau numirea de „tată, tătucă *(batiușka)*" mai-marilor, de la împărat pînă la pîrcălab *(n. a.)*.

sau cel puțin cu cele zugrăvite în cartea lui Chenu, *L'Ornithologie du chasseur*. Iată un suplement pentru a doua ediție a *Manualului* tău!

Poate că atunci, vorbind, cu osebită laudă despre adaosele ce vei fi făcut operei tale, dupe ale mele povățuiri, voi sfîrși eu istoria lui Iermalai, care p-aci p-aci era să se înece în balta de la Lgov, împușcînd rațe ca un păcătos; iar deocamdată mă mărginesc a spune, în trei cuvinte, că descripțiunile lui Turgheniev sunt curate tabeluri ieșite dintr-un penel de meșter:

Ut pictura poesis![1]

De cîte ori, citindu-le, mi s-a părut că-mi trece pe dinaintea ochilor una din acele simple priveliști ale naturei, în care pictorul olandez Ruysdael a știut să răspîndească o umbră de melancolie care pătrunde așa de adînc inima! Pe povîrnișul unei pădrui a cărei verdeață începe a se păli de suflările toamnei, se deschide un drum năsipos ce se pierde în zarea întunecată a depărtării, sub nori posomoriți; vîntul bate și apleacă crăcile pe jumătate goale; pămîntul e presărat cu frunze uscate, ce par a se rostogoli, fîșîind d-a lungul căii. Un biet drumeț, cu o sarcină de nuiele la spinare, suie cu greu dealul, urmat de trei cîni. Atît, și nimic mai mult![2] Dar chiar și în umbletul apăsat al călătorului se simte tainica întristare a firei; dintr-însul și din toate se resfiră preste tot tabelul acel farmec duios în care inima omenească cu plăcere se afundă, cînd

[1] Horatii *Ars poetica*, v. 361:
Ca pictura și poezia!
(n. a.)

[2] *Iacob Ruysdael* (1633—1681) — născut în Harlem, a zugrăvit numai peisage, în care alții, și mai cu seamă Wouwerman și ⟨Matthieu van der⟩ Berghem ⟨1616—1687⟩ au adăogit uneori persoane și animale. Tabelul de care vorbim se află la Luvru *(Le buisson*, nr. 471), unde l-am admirat adesea, precum și altele, la Paris, la St.-Petersburg, la Dresda. Aci e și peisagiul lui Ruysdael care poartă numirea de *Vînătoarea*, cu figuri lucrate de ⟨Adriaen⟩ van der Velde ⟨1635—1672⟩ *(n. a.)*.

uneori fugim obosiți de lume și rămînem, singuratici și neturburați, în mijlocul nesimțitoarii sălbăticimi.

Fi-va, oare, și aceasta una din simțirile în care își găsesc a lor mulțumire vînătorii izolați? De este așa, apoi a trăi cîteva ore cel puțin numai cu sine și departe de ochii acelora cari în lume îți urmăresc gîndurile și mișcările, sau cu grijă sau cu ură; a se simți singur, ființă cugetătoare, în fața unei firi întregi fără de simțiri, și a-și pune toate silințele spre a o supune la a sa voință: iată negreșit o nobilă ispită pentru mîndria omenească; și daca dînsa ajunge a se însuși în trudele singuraticei vînători, apoi neapărat acea vînătoare este o mîndră, o nobilă patimă.

Aimer, boire et chasser, voilà la vie humaine
Chez les fils du Tyrol! — peuple héroïque et fier!
Montagnard comme l'aigle et libre comme l'air!
.....
Ce n'est pas son métier de trainer la charrue;
Il couche sur la neige, il soupe quand il tue;
Il vit dans l'air du ciel, qui n'appartient qu'à Dieu.
L'air du ciel! l'air de tous! vierge comme le feu!
.....
Tu n'as rien, toi, Tyrol, ni temples, ni richesse,
Ni poètes, ni dieux; — tu n'as rien, chasseresse!
Mais l'amour de ton coeur s'appelle d'un beau nom:
La liberté.[1]

[1] Alfred de Musset, *La coupe et les lèvres. Invocation:*
A iubi, a bea și a vina, iată viața omului
La fiii Tirolului! — popor eroic și mîndru!
Munteni ca acuila și liberi ca aerul!
Nu e treaba lui de a mîna plugul;
El doarme pe zăpadă, mănîncă dacă ucide;
El trăiește în aerul cerului, care e numai al lui D⟨umne⟩zeu.
Aerul cerului! aerul tutulor! feciorelnic ca și focul!
Tu, Tirol, tu n-ai nimic, nici temple, nici avuții,
Nici poeți, nici zei! — tu n-ai nimic, țară de vînători!
Dar amorul inimei tale poartă un falnic nume:
Libertatea!
(n. a.)

Așa cîntă poetul viața unui popor de vînători, care, în singurătățile muntoase ale Alpilor, trăiește de secoli pîndind vulturul și căprița pe piscuri fără urme. Arta chiar l-a identificat cu ideea vînătoriei. și cine poate spune că n-a văzut adesea tabeluri în care, pe o pajiște înverzită, cu brazi uriași, trec tirolezi cu pălăriile lor țuguiete și împodobite cu pene de păun, purtînd pușca pe ai lor umeri, iar pe stînci albicioase, ce se pierd în văzduh, s-arată sfiață capra-neagră cu cornițele-i crescute în formă de cîrlig. Există, mai ales în Germania meridională, în Bavaria și în Austria, printre șvabi și stirieni, o școală întreagă de pictori cari reproduc neîncetat asemenea scene; dar trebuie să și spunem că magnetul lor pitoresc s-a cam trezit, chiar prin spornica lor înmulțire. Vorba francezului:

Faut du Tyrol; mais pas trop n'en faut![1]

sau, ca să fim mai clasici și să aplicăm artelor axiome de o natură mai filosofică, mai poetică, mai estetică, să amintim regula pe care s-a întemeiat mult-cumpătata cultură a poporului elen și pe care Pindar, printre alți mulți poeți și prozatori greci, a exprimat-o într-astfel:

Χρὴ δε κάτ αυτὸν ἀεὶ παντὸς ὁρᾶν μέτρον[2]

Ce bine ar fi fôst — nu este așa, amice? — să-mi fi adus eu mai demult aminte de o așa înțeleaptă învățătură! Ai fi scăpat mai ieftin și ți-aș fi cruțat multe din rătăcirile netrebnice, din cărările înfundate, din cotiturile zadarnice, din urmele pierdute, din *minciunile* vrednice de cel mai îndărătnic vulpoi, prin care te mîn fără de milă, de cînd ai avut păcatul să iei aceste foi în mînă.

Să voi eu însumi a rezuma acuma cîte am spus pînă aci, zău, nu știu de aș putea. Măcar în privința artelor vînătorești

[1] Bun e și Tirolul; dar iar, prea mult nu trebuie! *(n. a.)*
[2] Pindari *Pythia*, II, v. 34:
Trebuie ca în toate și întotdauna omul să caute dreapta măsură.
(n. a.)

s-ar cuveni însă să-mi adun în mănunchi notiţele răsipite aci ca aşchiile şi ca surcelele ce se împraştie fără folos cînd, cu o teslă rău mînuită, o calfă de dulgher stîngaci ciopîrţeşte bîrna care ieşise mîndră şi temeinică din pădurile unde, sub paza Domnului, ea a crescut în largul ei.

Dar cum? Să mai vorbesc iarăşi despre plastica vînătorească a anticilor, cu idealul lor întrupat în statua Dianei vînătoriţe, cu expresivele lor basoreliefuri cinegetice de pe Arcul lui Constantin, cu picturile lor curioase din mormîntul Nasonilor? Să ne mai întoarcem la vînătorile concertante ale Sasanizilor din muntele Bisutun? Ş-apoi d-acolo să răsărim tocmai în fundul Europei, ca să scotocim în peşterile Dordoniei siluete de fiare antediluviane zgîriate de samoiezii Franciei? Şi aci să-mi găsesc beleaua cu galii, vînătorii cei vestiţi, pe cari eu am uitat să-i pomenesc, şi pe dînşii, şi pe cînii lor aşa mult lăudaţi de toată antichitatea, şi mai ales pe zeul lor *Cernunos*, a cărui căpăţînă, frumos împodobită cu o minunată păreche de năprasnice coarne de cerb, s-a descoperit, la 1771, chiar în temeliile catedralei din Paris, şi şade acum în rînd cu zeii pe un altar păgînesc, expusă la privirile şi la răzgîndirile tutulor oneştilor consorţi pariziani cari se preumblă curioşi prin instructiva grădină a Muzeului de la ospelul Cluny?[1]

Să trecem, să trecem înainte, uitînd miniaturile scălîmbate şi ticluite de prin cărţile didactice ale secolului de mijloc; să nu ne oprim nici la gravorul Albert Dürer, nici la sculptorul Jean Goujon, cari fiecare a creat în treacăt cîte o splendidă emblemă a vînătoriei, unul în spiritul mistic al Germaniei, cellalt dupe ideile elegante şi răsfăţate ale francezilor.

Ajunşi la timpul Renaşterei, să mai salutăm încă o dată, dar de departe, pe marele Rubens, care a zugrăvit dramatice lupte între fiare şi oameni, iar nu vînători dupe cum le cerem noi. Amicul său însă, Snyders, îndată ne va împăca prezentîndu-ne pe dobitoacele codrilor turbate şi îngrozite de goana vînătorilor. Wouwerman ne va abate un moment de la trudele vînătoriei spre a ne desfăta cu plăcerile ei cîmpeneşti şi galante. Dar apoi pictorii francezi din gloriosul secol al Ludovicilor, Desportes şi Oudry, artişti pătrunzători şi dibaci în studiul naturei, însă cumpătaţi în pornirile ei, ca tot aparatul pompos al regeştilor petreceri, ne vor strămuta din nou în pădurile cu vînat şi în mijlocul haitelor de cîni. La dînşii mai întîi încolţeşte sub penel figura corectă şi deşteaptă a prepelicarului.

Neamţul Ridinger, păstrînd şi inventoriînd, pe de o parte, tradiţiunile oficiale ale artei din secolii trecuţi, se alătură, pe de alta, şi mai mult, în naivitatea sa germanică, de sălbăticia naturei.

Cu secolul nostru apar Sir Landseer şi Horace Vernet. Înzestraţi amîndoi cu talente de frunte, unul deschide orizontul dramatic al vînătorilor de cerbi din munţii neguroşi ai Scoţiei, cellalt recheamă, cu mai mult instinct vînătoresc decît Rubens, priveliştea animată a periculoaselor vînători din pustiile prigorite ale Africei.

Operile acestuia dau naştere la o şcoală de pictori moderni, cari îşi aleg subiectele de tabeluri în vînătorile de prin tot felul de ţări străine şi depărtate de continentul nostru. Acea şcoală noi am numi-o *Şcoala de pictură vînătorească exotică.*

Dupe Landseer, carele pe lîngă cerbi a mai zugrăvit şi cîni, cai, *lorzi* şi *ladies* engleze, — imitat, în Francia, de Alfred Dedreux, — a răsărit o *Şcoală de pictură vînătorească a sportului.*

[1] *Catalogul Muzeului*, nr. 3: „Un altar cu patru feţe, sculptate cu cîte un bust de zeitate fiecare". Această figură este gravată în P. Lacroix, *Les arts cu Moyen-âge et l'à l'époque de la Renaissance*, Paris, 1869, p. 353. — Dacă galo-romanii aveau pe zeul cornorat „Cernunos", daco-romanii au avut şi ei un „Joe Cerneanu" (Jovis Cerneni), despre care se face vorbă într-una din tablele cerate, descoperite la 1790 în Abrudul Transilvaniei şi publicate mai întîi de Massmann, *Libellus aurar⟨i⟩us*, Lipsca, 1840, şi, mai de curînd, de R.P. Tim⟨otei⟩ Ţipariu în *Archivul pentru filologie şi istorie*, Blaj, 1867, p. 72 et sq. Nu putem şti daca Joele dacic avea şi el coarne ca cel galic, dar e probabil că numele lui provenea de la colonia Zernes sau Cerneţii de pe malul Dunării (Massmann, *op. cit.*, p. 116—119) *(n. a.)*.

Apoi, pe o treaptă mai modestă a societății, în Englitera, în Francia și chiar în Germania, s-au ivit pictori cari au reprezentat serios vînătoarea cea mică, cea cu prepelicarul, și au creat astfel, — în laturi de toți caricaturiștii din aceleași țări, ce neîncetat se leagă de biată breasla vînătorilor mărunți, — ceea ce am putea numi *Școala de pictură vînătorească burgheză.*

În fine, Elveția și Tirolul, piscurile și căprițele, au inspirat pe numeroșii artiști cari constituiesc romantica odraslă a *Școlei de pictură vînătorească alpestră.*

Dupe această nomenclatură substanțială și dupe această clasificațiune sistematică a artelor vînătorești, cel ce va cuteza să zică că eu n-am cunoștințe speciale în arte, nici metod în scrierile mele, îl rog să poftească domnia-lui la întrecere cu mine și să-mi spuie, drept probă, cării școale de pictură vînătorească atribuie d⟨umnea⟩lui tabla zugrăvită de subt umbrarul cîrciumei lui kyr Ioniță Buzdrună, de la morile Ciurelului, unde trec nemții la vînătoare, în care tablă figurează, pe un fund portocaliu, un vînător albastru trăgînd cu pușca într-un iepure roșu, care ține vesel în labe o ploscă cu vin, și toate acestea înconjurate cu următoarea deviză, plină de dulci și iscusite adimeniri pentru orice vînător:

Дака те дȣчі ла вънат,
Вин о'нкоа съ зичі віват!
Дакъ врей съ їмпȣщі тȣн,
Іа похтеще ла ґенȣ бȣн! (Sic!)[1]

Amice autorule, mi-aș lua acum ziua-bună de la tine și m-aș închina ție cu plecăciune, mulțumindu-ți pentru momentele plăcute ce m-ai făcut să petrec, mai întîi citindu-ți cartea și apoi gîndindu-mă la dînsa, ca să îndrug toate aceste nevoiașe glume — *difficiles nugae*[1]. Dar și aci mi-e teamă că o să te superi, socotind că am vrut să te las singur-singurel, tocmai subt umbrarul lui kyr Ioniță.

Să căutăm, dar, pentru acest *ite, missa est*[2] al tovărășiei noatre vînătorești, un aer mai curat, mai învietor, în care vechea noastră prietenie să se simtă mai la locul ei, unde să putem repeți împreună versurile lui Musset pe care ni le ziceam și acum vreo cincisprezece ani:

Oui, la vie est un bien, la joie est une ivresse.
Il est doux d'en user sans crainte et sans souci,
Il est doux de fêter les Dieux de la jeunesse, [?]
. . . .
D'avoir vécu trente ans comme Dieu l'a permis
Et... si jeunes encore [!?], d'être de vieux amis.[3]

---

1 (Grafie chirilică) Citește:
Daca te duci la vînat,
Vin o'ncoa să zici vivat!
Dacă vrei să împuști tun,
Ia pohteşte la ghinu bun!

1 Martialis *Epigram⟨mata⟩*, II, 86:
Turpe est difficiles habere nugas,
Et stultus labor est ineptiarum.
Prost lucru este cînd se ține omul de glume nevoiașe,
Și nerozească treabă sunt fleacurile.
(n. a.)

2 *Ite, missa est!* (lat.) — nu *Ite, missum est!*, cum stă scris în edițiile originale ale *Falșului tractat de vînătorie* — este o formulă liturgică, în ritualul Bisericii catolice, care precede binecuvîntarea finală a preotului; în românește: Pleacă, s-a terminat!

3 Alfred de Musset, *Poésies nouvelles*, *Sonnet à Alf. T.*, 1838:
Da! Viața e un bine, și veselia e o beție.
E dulce lucru de a se bucura de dînsa fără temere și fără grijă,
E dulce lucru de a sărba tot zeii din tinerețe [?],
. . . .
De-a fi trăit treizeci de ani dupe cum a voit Dumnezeu
Și... încă așa de tineri [!?], a fi prieteni vechi.

Prieteni, da; dar tineri...?! nu prea tocmai. Ce zici? Sau, vorba românului: „Vrabia pui!"
(n. a.)

Dar ca să căutăm și să găsim acel loc dorit, trebuie, amice, să te mai îngrijești despre un mertic de răbdare, trebuie să faci din nou inimă vitează. Haidi!

Macte, nova virtute, puer; sic itur ad astra![1]

De a te duce drept la stele nu prea am speranță; dar vino cu mine pînă colea, în munții Buzăului, și poate că vei petrece pe acolo și tu cîteva minute plăcute, cum am petrecut eu, sunt acum cîțiva ani, rătăcind cu ochii pe plaiurile încîntătoare, iar cu auzul și cu gîndul prin fantasticele regiuni ale basmelor vînătorești.

X

ÎNCĂ UN HOP! — SUS PE PLAIUL BUZĂULUI. — STUDIU ANTROPOLOGIC, LEXICOGRAFIC ȘI MORAL ASUPRA LOCUITORILOR DIN COMUNA BISOCA. — BASMUL CU FATA DIN PIATRĂ ȘI CU FECIORUL DE ÎMPĂRAT, CEL CU NOROC LA VÎNAT. — VULTUR, DIHOR ȘI RÎS, SAU ZAMFIR, SMARAND ȘI RUBIN. — CÎTE SE POT ÎNTÎMPLA UNUI NEAMȚ, DACA NU PRICEPE ROMÂNEȘTE.

Pe o frumoasă zi de vară, mă odihnisem cîteva ore la schitul Găvanul — o minunată înfundătură călugărească din munți, cîteva colibe și o bisericuță de bîrne, semănate printr-o pajiște smălțuită cu flori, pe care o încinge un semicerc de nalte stînci pestrițe, ce poartă numirea foarte nimerită de Curcubeata. De acolo plecai călare, ca să merg la Bisoca, sat în două chipuri interesant: mai întîi fiindcă de sub dealul pe care el șade, izvorește Peceneaga, un pîrîu cu nume prețios pentru etnografii țării; al doilea, pentru că într-însul

[1] Virgilii *Aeneid⟨a⟩*, IX, v. 640:
Deșteaptă în tine o nouă vîrtute, băiete: astfel vom ajunge pînă la stele.
(n. a.)

trăiesc și se prăsesc, din neam în neam, cei mai frumoși bărbați din tot plaiul împrejmuitor. Ca probă despre această din urmă particularitate a satului Bisoca, — particularitate pe care am putut mai tîrziu să o constat în toată întinderea ei, — aveam cu mine, drept călăuză de la Găvanul pînă acolo, un voinic bisocean, un fel de oacheș Apolon muntenesc, carele cunoștea ca în palmă toate cotiturile munților și se mai pricepea și la multe altele, căci era și vînător, și cioban, și cosaș, și cîntăreț la biserică, și cîntăreț cu cavalul, — Doamne iartă! pare-mi-se că mai meșter era la fluier decît în strană, — ba încă știa să spună și basme de-ți era drag să-l asculți.

Cît a ținut calea, — vreo șase ore, — guriță nu i-a tăcut. D-apoi nici eu nu-i dam vreme să răsufle: „Bădiță, ce livede e asta?“ — îl întrebam, trecînd prin niște gușă de văi care mă îmbătau cu dulcele lor miros de fîn proaspăt cosit. — „Cum se cheamă ierbile celea care par împletite și la vîrf găitănite?“ — Și el îmi spunea numirile tutulor florilor, ierbelor și buienilor, arătîndu-mi chiar și pe acelea care sunt bune de leac: „Ceea este dobrișor și cealaltă ghizdei; asta e laptele-stîncei și astălaltă, zîrnă-mițoasă; ici iată brîndușe și colea dedeței; apoi lobodă și drob, vîzdroagă și siminoc, iarba-ciutei și piperig, pojarniță și sefterea“ și altele multe... Dar cine le mai ține minte! D-aș fi stat să le însemnez pe toate, poate că îmi da și mie Societatea Academică să lucrez, — nu, vai de mine, la *Dictionariulu* cel cu vorbe numai plivite, alese și mai cu seamă croite de pe curata lătinie, — ci la păgubașul de *Glossariu*, unde pricopsiții noștri lexicografi și scornitori de grai nou și pocit azvîrlă, ca borhot, mai bine de jumătate biată frumoasa noastră limbă românească[1].

Din norocire, bisoceanul meu nu știa nimic despre chipul cum ne batem noi joc în orașe de ce avem mai scump rămas de la părinți, și el, în limba sa pe care aș da ani din viață-mi ca s-o pot scrie întocmai dupe cum el o rostea, în acea limbă

[1] Vezi supra, p. 184, nota 3.

spornică, virtoasă și limpede a țăranilor noștri, îmi povestea păsurile și plăcerile oamenilor de la munte.

Cînd ajunserăm pe muchea plaiului ce desparte văile despre Buzău de cele despre Rîmnic, priveliștea, din veselă și plăcută ce era, se făcu deodată măreață.

În spate aveam culmea întinsă a Penteleului, starostele munților din Buzău, și pe sub dînsul se rînduiau, ca trepte ale unei scări de urieși, plaiul Răboiului, munții Neharnița, îmbele Mușe, Maciești, Brezeul, Piatra Penei, Carîmbul și multe altele mai așezate; dar drept în fața noastră, adăpostite sub piscurile semețe ale Furului și ale Steșicului, se înălțau, ca niște pereți suri și măcinați d-a lungul unei perdele de brădet, stîncele Năculelor, la poalele cărora se așternea, întocmai ca un lăicer verde și înflorat, o poiană largă și desfătată.

Într-adevăr ai fi zis, ca balada păstorească, că acel picior de plai este întocmai o gură de rai.

Stam și mă uitam cu acea uimire produsă adesea în noi de priveliștile neașteptate ce ne izbesc vederile pe unele culmi despărțitoare de văi. Călăuzul meu, carele, cum am spus, avea sămînță multă de vorbă, mă deșteptă din acea mirare mută: „Așa-i, domnule, că-s mîndre *Pietrele Fetei* de la Năcule? Văz c-ai rămas cu ochii la ele; darmite cînd ai ști și povestea lor!“ — „Apoi ce mai stai, voinice? — îi răspunsei cu grabă; spune-o, dacă o știi. O să-mi țină de urît pe drum. Și bisoceanul meu, carele atîta aștepta, începu a-mi spune următorul basm, povestindu-l în al său grai poetic și armonios, pe care în deșert mă voi sili eu a-l rechema în amintirile mele:

„Basmul meu, boieri domnia-voastră (aveam cu mine pe un neamț care nu înțelegea românește), basmul meu e cam copilăros; dar pare-mi-se că nu e tocmai fără de folos!“

Așa fu precuvîntarea lui și, precum zice bătrînul Omer:

Dupe a lui limbă decît mierea mai dulce curgea viersul[1].

[1] Homeri *Iliad*⟨*a*⟩, I, v. 249:

Τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδή

(n. a.).

„În vremea de demult, pe cînd oamenii de pe lumea asta știau și puteau mai mult decît ce pot și știu cei de acum, pe cînd pruncul de trei zile îți număra numai într-o clipă toate stelele de pre cer, și vedea cu ochișorii cum crește iarba cîmpului și auzea cu urechile cum sfîrîie fusele cînd toarce păianjinul... pe vremea de atunci trăia, în plaiurile Buzăului, o împărătească tare și mare, pe care o chema Doamna Neaga[1]. Ea își avea palatele ei tocmai colo, în codrii Cîslăului, unde se văd și astăzi, pe o măgură mare, ocolită cu pîraie, temeliile de zid ale cetății ei, iar grădinile și livezile, în care ea se preumbla cînd i se făcea urît acasă, și le avea pe colnicele Lapoșului, unde stă și acum puțul ei cu colac de piatră, săpat cu slove, pe care, zău, nici cei mai cărturari din ziua de astăzi nu le mai pot ghici.

Din toți copiii cîți Dumnezeu îi dase și-i luase înapoi la sine, Doamna Neaga rămăsese în văduvie numai cu un fecior pe care-l iubea ca lumina ochilor. Era și drăgălaș, — bată-l fericea! — puiul de împărat! Mîndru ca strălucitul soarelui la amiazi, blînd ca razele line și mîngîioase ale lunei, sprinten ca luceafărul sclipitor al dimineței și înțelept ca și întreaga tăria cerurilor. Nu știa maică-sa, nici lumea toată, cu ce să-l mai desmierde, atît era tuturor de drag și de plăcut.

De micuț îl dase Doamna la carte, și, cînd abia începuse tuleiele bărbei să-i umbrească pielița copilărească, el vorbea

[1] Poate că tu sau altul îmi veți spune că Doamna Neaga, cea de la Cislău, de la Lapoș și de la Tisău, n-a fost tocmai pe cînd cu Por-împărat, de vreme ce dînsa trăia în al XVI-lea secol și a dăruit chiar mănăstirii Bratskii din Kiev, la anul 7107 (1600), o cruce ferecată care s-a și reprodus în publicațiunea rusească *Воскресное Чтение*, anul ⟨al⟩ IV-lea, (1840), p. 436 et sq. Acestea le știu și eu, ba am și acasă o cărămidă luată din ruinele cetății Doamnei Neagăi, din pădurea Cislăului, care, desigur, nu denotă o mai mare vechime. Dar de unde să aștepți de la un biet muntean din Bisoca atîta erudițiune în istorie și archeologie? — Notă *ad laudes gratesque B.P. Hasdeo*, căruia datorez cunoștința și desemnul crucii de la Kiev a Doamnei Neagăi *(n. a.)*.

pe-de-rost toate limbile de pe lume, ba încă înțelegea și graiurile tăinuite ale paserilor și ale fiarelor.

Atunci Doamna, cu inima înginată între dor și bucurie, îi vorbi așa: «Fătul meu, cartea, cîtă a fost, ai învățat-o toată, din scoarță pînă-n scoarță; acum, ca să te faci om pe deplin și voinic cu temei, precum se cade unui bărbat și, mai ales, unui fecior de împărat, toți de toate părțile îmi spun că trebuie să te duci lumea să o colinzi, ca să încerci și să ispitești viața prin tine însuți, și să afli multe și mărunte ale lumei, care se vede că în carte nu se pot scrie. Du-te, copilul meu; mergi de vezi și de învață; dar cată a nu te prea depărta de pe aci; adu-ți aminte, voinicelul meu, că pre cîtă vreme nu te va simți mama colea, în preajma ei, grija, chinul și mîhnirea din sînu-i nu vor lipsi.»

A doua zi, din-zi-de-dimineață, feciorul de împărat, mai mult vesel decît duios, își luă ziua-bună de la Doamna maică-sa, care se silea, sărmana, pe cît putea, ca să-și stăpînească plînsul și obida ce o-necau. Era vesel voinicelul fiindcă în curțile palatului îl așteptau ca să-l însoțească în cale o sumă de

boieri mari ai oștilor,
puterea domniilor
și groaza dușmanilor,
toți călări și înarmați
cu săgeți, cu buzdugane,
și la brîie cu arcane;
gat-a merge dupe soare,
să înceapă-o vînătoare
dupe urși și căprioare,
dupe paseri gălbioare,
ce sunt bune la mîncare
și plăcute la cîntare.

Apucară înspre miazănoapte și, trecînd pe Scărișoară, unde-i lesne cui scoboară, luară apa Buzăului în sus, tot cîntînd și veselind. Răsunau dealurile și văile și apele rîului pe unde trecea mîndra ceată de voinici. Dar cînd sosiră la în-

furcitura Bîscei, acolo unde se așterne o poiență verde umbrită de plopi, de stejari și de fagi, feciorul de împărat deodată își opri armăsarul în loc, și în gura mare strigă așa către soții săi: «Măi frați! vedeți colo drept în sus muchea naltă și pleșuvă a Penteleului; acolo am să mă duc, tot în fuga calului. Cine poate, ție-se dupe mine!» Și dînd pinteni sprintenului său fugar, ca un fulger se răpezi prin valea îngustă a pîrîului. Sub copita pintenogului, pietrele scăpărau, apele colcoteau, pulberea în sus se înălța, cu norii s-amesteca, ș-apoi în jos iar cădea, vălceaua înegura, și pe voinic mi-l ascundea cu totul din vederile boierilor, cari rămăsese departe, departe în urma lui.

Trecu el ca în zbor, cu fugarul spumegat, prin valea Rosilor, pe sub muchea Paltinului, pe la gura Teghii; sări ca un zmeu pe d-asupra Curselor de Piatră; își zări ca prin vis chipul oglindit în apele cătrănite ale Ghenunei Dracului, și printre brazi, printre molifzi, printre afini și ienuperi, sui mlaca Cernatului pînă în vîrful muntelui. Zbura calul nebun, cu coama și cu nara în vînt; iar călărețul, cu mințile răpite de mulțumire, sorbind cu desfătare în piept mirosul răcoros al brazilor și al florilor, dor' că se simțea dus ca vîntul și ca gîndul, peste stînci, peste verdeață, peste gol și iarbă creață.

Cînd fu la amiazul-mare, fugarul stătu locului, și feciorul de împărat se trezi singur-singurel chiar d-asupra Penteleului. Jur-împrejur, cît cuprindea ochiul, zări numai creste de munți, cari mai mari, cari mai mărunți. Dar mai presus de toți se ridica creștetul gol, de pe care el privea și vedea, jos pămîntul cu verdețile, cufundîndu-se în toate părțile, iar sus, cerul limpede și senin, scăldat numai în raze de lumină. Soarele dogorea drept d-asupra, și, în arșița amiazului, pare că contenise orice adiere; nici o suflare nu se simțea, nici un sunet, nici o mișcare.

Sta mărmurit voinicul; — nici că mai pomenise el așa tăcere, așa pustiu, așa mîndrețe! — cînd, deodată, pe sub roata aurită a soarelui, se ivi o pasăre măreață, un vultur

negru cu arip le falnic întinse. Degrab' puse voinicul mîna pe arc, îl încordă și gata era să răpează săgeata, cînd, pe sus, auzi vulturul croncănind în limba sa cea păsărească:

«Împărate luminate,
nu-mi lua zilele toate;
ia-mi-le pe jumătate;
că-ți voi da eu nestemate,
chiar piatra zamfirului,
limpezimea cerului!»

Feciorul de împărat destrună arcul, minunat de așa cuvinte; iar paserea, drept mulțămită că o iertase cu viață, lăsă să-i pice din cioc pe oblîncul șelei voinicelului o piatră de zamfir mare și frumoasă, limpede și albastră întocmai ca seninul cerului.

Din ceasul cînd căpătă această nestemată și o puse în sîn, nu mai rămase pasăre pe cer care să nu fie robită la voința lui. Pentru dînsul, toate zburătoarele: mîndri păunași, sălbăticoși cocori, bufnițe cobitoare, șoimi dîrji, găinușe moțate, dumbrăvence cu aripi verzi, pupăze cu creste bălțate, grauri pestriți, sitari, dropii și ierunci, toate picau ca fermecate cînd ieșea el la vînătoare; iar de se preumbla numai prind codri și prin livezi, mierlile și privighetorile, pitulicele și sticleții, presurele și sfranciocii, pietroșeii și sfredelușii, botgroșii și scatiii, țoii, țintezoii și pițigoii, toți îl întîmpinau peste tot locul cu dulcile lor cîntări; cucul îi vestea la tot ceasul mulți ani cu noroc, și prigorii cu pene albastre îl însoțeau pretutindeni, chiuind și zburînd vesel d-asupra capului său.

Trecu o zi, trecură două, ba mai trecură și alte nouă, și voinicelul nu se îndura ca să se înstrăineze de la mîndrele plaiuri ale Buzăului, în care el domnea acum cu voie bună peste toată firea zburătoare cîtă fîlfîie sub soare. Noaptea pe la cîntători, pînă a nu se revărsa bine de zori, el era purces la vînătoare, și mai adesea seara îl apuca prin păduri, ucigînd și stîrpind alde pasări cobitoare ce se arată numai prin întuneric.

Rătăcea într-o zi pe culmea păduroasă a Istriței, — tocmai colo jos, la curmătura dealurilor, sub care încep a se așterne cîmpiile, — cînd, deodată, fără veste, pe la sfințitul soarelui, se ridică din vale un vînt mare și turbat, care îndoia fagii, frîngea plopii, smulgea ulmii și cletena cu urlet tot codrul și tot muntele. Într-o clipă norii de pretutindeni la un loc se adunară, negurele se îndesară, și preste tot cerul se destinse un pod întunecat de fier și de aramă, peste care trecea și se învîrtea sfîntul Ilie, încurîndu-și armăsarii cu tunete și cu plesnete, și scăpărînd numai fulgere și trăsnete de sub roatele carului său. Apoi, dintr-o năprasnică detunătură, se sparse deodată podul, brăzdat de mii de săgeți luminoase, și începu a curge pre pămînt o ploaie groaznică,

ploaie cu șiroaie,
de făcea pîraie;
ploaie cu bășici,
de strica potici;
ploaie spumegată
neca lumea toată;
ploaie de potop
făcea lumea snop.

Cînd se mai potoli furtuna, feciorul de împărat cătă a se urni din scorbura unde stătuse pitulat; dar el nu mai știa încotro s-apuce, așa de tare era, în codru, și frunza deasă, și noaptea întunecoasă, și calea pietroasă; pe unde căta urma umblată, urma era ștearsă; pe subt atîtea tulpine surpate și în lapoviță înecate, pe subt atîtea frunzare căzute, toate cărările se făcuse nevăzute. Nu vedea, nu auzea, nici în greul pămîntului, nici în ușurelul vîntului; numai cînd trăgea bine cu urechea, îi venea din depărtare la auz, chiotul ghionoaiei, ce-și ascuțea noaptea ciocul de coaja copacilor, și miorlăitul cucuvăilor care se chemau jalnic una pe alta prin mijlocul beznei; apoi, uneori îi trecea răpede pe dinaintea ochilor și cîte o umbră neagră de lăstun rătăcit, care cădea din văzduh, cu lungele-i aripe îngreuiate de ploaie.

Toată noaptea ar fi umblat el fără spor; dar noroc că avea cu sine pe coteiul lui cel mai bărbat, cel mai priceput, cel mai credincios,

Miclăuș, cîne-nvățat;
știa seama la vînat;
el apucă spre colnic,
ușor, sprinten și voinic;
tot spre vale se lăsa
și cărarea căuta,
botul prin iarbă vîrînd,
urmele tot mirosind.
Urma-i ici, urma-i colea!
Miclăuș n-o mai pierdea,
prin 'tuneric o simțea,
noaptea-ntocmai ca ziua.

Astfel, cu cînele călăuză bună, voinicul apucă, d-a lungul în jos, valea Orgoaiei. Prin volbura apelor ei se rostogoleau acum cu vuiet rădăcinile de copaci și bolovanii de piatră, surpați de la munte. Și cînele și stăpînul umblau încet și cu sfială pe costișul lunecos; dar cînd ajunseră tocmai d-asupra priporului de unde se văd, în poală, urmele unei cetăți de Urîași și brazda vladnică a Troianului, Miclăuș stătu în loc, mîrîind ca în preajmă de vînat. Voinicelul sticli ochii. Flăcăraie alburii ieșeau pe acolo din pămînt și zburau d-asupra tainiței unde stătură ascunse, atîta mare de vreme, comorile de la Pietroasa, cloșca cea vestită cu puii ei de aur; dar la lumina sclipitoare a văpaielor, vînătorul zări, printre ierburi și pietroaie, căpățîna lungăreață a unui dihor carele, cu ochii răzleți, căta drept la dînsul. Trupul și coada, dobitocul și le încolăcise, le făcuse ghem în fața coteiului, cum fac dihorii cînd n-au loc de scăpare în vizuinele lor de sub pămînt. Voinicul nostru era gata să azvîrle într-însul ghioaga lui cu ținte

poleite, ca să-l prăpădească, cînd dihorul începu a chițăi în limba lui de lighioană și a zice:

«Împărate luminate,
nu-mi lua zilele toate;
ia-mi-le pe jumătate;
că-ți voi da eu nestemate,
chiar piatra smarandului,
verdeața pămîntului!»

Feciorul de împărat, aducîndu-și aminte cît de bun augur îi fusese asemenea vorbe din graiul vulturului, lăsă ghioaga jos și goni cînele în laturi; iar lighioana, bucuroasă de a se simți scăpată, începu să rîcîie țărîna cu labele și scoase dinaintea voinicului o piatră de smarand, mare și frumoasă, de strălucea verde și rămurată ca spicul crud al grîului, ca rodul pămîntului.

Atîta fu voinicului, pînă ce ridică de jos smarandul fermecat și-l băgă în sîn; ș-apoi de atunci înainte toate jivinile cîte se tîrăsc prin țărînă și cîte se ascund pe sub pămînt, toate îl cunoscură pe dînsul de stăpîn. Viezurii cu perii suri, lungi și drepți ca țepele, și bursucii somnoroși, cari ies numai noaptea din vizuini; șderii pădureți cu blana ruginie, deasă, moale și frumos netezită, și vidrele colțate de pe malul bălților; nevăstuicele cu trup prelung și mlădios și cu gușe albe, care se furișează printre răzoare, vînînd cuiburi de păsărele, și veveriţele șugubețe, cu coada vîlvoi, care sar zglobii pe crăcile copacilor ronțăind alune, ghindă și scorușe; pinţele cu labe scurticele la piept, iar la spate cu picioroange, care cînd umblă se saltă ca locustele, și căţeii pămîntului, — de le zice și șuițe, — cari scot capul la amiazi din găuri, ca să latre la soare; apoi mișunii cei cu gropanele pline de grîne, și șobolanii din smîrcuri; toate lighioanele, pînă și cîrtițele orbeţe și aricii ghimpoși, ba chiar șerpii, gușterii și șopîrlele, toate i se arătau lui în cale, sau ca să-l slujească la vreo trebuință, sau ca să piară de mîna lui, cînd avea plăcere de vînat. Cu dînsul vulpile își cheltuiau de pomană și viclenia minței

și iuțeala piciorului, căci, de fiecare minciună a vulpei, el afla prea lesne mijloace o mie ca să-i vină de hac. Apoi și cu ursul cel mai sălbatic el își făcea jucărie; fără secure, fără cuțit el intra semeț în vizuina lui, se lua cu dînsul la luptă dreaptă și întotdauna ursul cădea mort la pămînt.

Astfel prin văzduh, astfel pe sub pămînt, el era mai tare, el era mai mare; de aceea și traiul lui era acum și mai mult pornit pe vînătoare.

Cînd feciorul de împărat trecea pe dealul Balaurului, d-a stînga Slănicului, lighioana cea înfricoșată, cu o falcă în cer și cu alta în pămînt,

Șerpoaica cu solzii verzi,
— să n-o vezi, să n-o visezi! —

degrabă se zvîrcolea, se pitula și se afunda pînă la gurile iadului, ca să nu o vază viteazul vînător, să nu-i reteze cu paloșul șapte capete și să nu-i stingă șapte suflete. Oricît de mult se silea dînsul ca să-i apuce înainte, iazma iadului prididea cu fuga, și voinicul rămînea mereu să-și scoată necazul pe paserile cerului și pe lighioanele pămîntului. Da zi peste zi și nu putea nimeri.

Așa mai păți într-o noapte; și a doua zi, de ciudă și de mînie, se porni de pe dealul Balaurului în jos, cînd abia se mija de ziuă, și ajunse deodată cu zorile, cînd se deschideau florile, la valea stearpă și pustie a Piclelor de Glod.

Dacă nu știți și n-ați văzut, să vă spui eu că acolo și-a așezat Necuratul cazanele cu catran și cu smoală colcotită; pe sub pămînt gîlgîie și fierbe glodul noroios, mai rece decît gheața, mai negru decît ceața; apoi, pe guri căscate prin tot ocolul acelei văi fără de scursoare, țîșnește tina în sus, cînd de o șchioapă, cînd de o palmă, cînd de un stînjen și mai mult; la fiecare gură împrejur s-a durat mușuroi, și balele cătrănite, pe care Ucigă-l-toaca le scuipă din văgăune, se scurg năclăite d-a lungul movilițelor, se adună în nomol, se usucă de vînt, se crapă de soare și așternut tot fundul văii

cu o humă sură și jilavă, pe care nu se prinde, Doamne ferește! nici troscot, nici ciulini.

Cînd, de pe culmea vecină, feciorul de împărat făcu ochii roată d-asupra văii urgisite, el văzu o biată căprioară rătăcită, călcînd cu sfială prin nomolul uricios al mocirlei; mai departe, o fiară sălbatică, un rîs stă stîrcit la pîndă; părul de pe dînsul, lung și subțire, alb și cu pete negre, se zbîrlise în sus; urechile-i țuguiete cu pămătufuri de peri negri la vîrf se rîdicase drepte, și ochii lui, vii și pătrunzători ca ochii de femeie, scăpărau scîntei. Numai în două-trei sărituri de pisică, el ajunse căprioara, se acățâ cu ghearele de pieptul ei, își înfipse dinții în beregată și se gătea să-i sugă cu desfătare sîngele din vine, cînd voinicelul învîrti răpede praștia ca să o izbească în fiară. Dar ochii rîsului, care văd și în miezul pietrelor, zăriră ce i se gătea; el se smulse de la pieptul căprioarei și începu să latre în limba lui de fiară:

«Împărate luminate,
nu-mi lua zilele toate;
ia-mi-le pe jumătate,
că-ți voi da eu nestemate,
chiar piatra rubinului,
colcotirea sîngelui!»

Ș-acum, pentru a treia oară, feciorul de împărat iertă viața rîsului, precum iertase pe a vulturului, precum iertase pe a dihorului; el strînse praștia pe mînă, iar fiara, veselă și mulțumitoare că scăpase cu zile, scăpără din ochii ei o piatră de rubin, mare și frumoasă, roșie și vie, mai roșie decît fraga muntelui, mai vie decît para focului și întocmai ca sîngele voinicului.

Cînd o luă voinicul în mînă și o băgă în sîn, pare că îi mai crescu de o șchioapă inima într-însul. De aci înainte toată firea cu suflare era prada lui. Toate fiarele pre care iuțeala sîngelui le împinge, în fuga lor, a se așterne pămîntului ca iarba cîmpului la suflarea vîntului, toate cele care trăiesc

din vărsarea sîngelui, toate cîte din sînge își iau puterea și prin sînge o și pierd, toate se supuseră și ele la voințele voinicului, ca pasările cerului, cu lighioanele pămîntului.

Dinaintea unui așa minunat vînător,

cerbii de la munte
plecau a lor frunte,
mistreții colțați
cădeau împroșcați,
capra săltăreață
nu scăpa cu viață,
lupii din pădure
picau sub secure,
iepurii fricoși...“

Cam pre aici ajunsese cu povestea bisoceanul meu, cînd deodată auzirăm, la spatele nostru, o detunătură de pușcă urmată de un *Donner-Wetter-Saperment!*[1] exprimat cu o energie de adevărat granadir chesaro-crăiesc. Ne întorserăm iute ochii îndărăt; dar nu mai era nimeni; tovarășul meu neamțul se făcuse nevăzut.

— Sărăcuț de maica mea! — strigă din băierile inimei bisoceanul, — s-a răpus domnul *Ininger*. (Acest fel găsise el cu cale ca să localizeze titlul de inginer al tovarășului meu.)

Alergarăm degrabă la locul de unde venise zgomotul și, subt o tufă, găsirăm pe neamț răsturnat pe spate, dînd din mîni și din picioare ca să se scoale; alături era pușca lui din a cării țeavă ieșea încă fum; puțin mai departe se tăvălea o păsărică printre fulgii ei răsipiți pe iarbă. Calul, de pe care căzuse inginerul, se zărea departe în vale; cu șeaua pe dînsul, el apucase, vesel și în goana mare, drumul casei, lăsînd călărețului libera facultate, sau de a rămînea unde căzuse, sau de a-și urma calea cu orice alt mijloc de locomoțiune.

— Bine, prietene, — zisei în sfîrșit eu pățitului, dupe ce constatarăm că nu se află în nici o primejdie, — fă-mă să

[1] *Donner Wetter Sapperment!* — corect: *Donner Wetter Sakrament!*, germ. — Fulgere și tunete! — imprecație populară germană.

înțeleg, mai întîi, cum ai căzut dupe cal?... Apoi, pentru ce ai tras cu pușca?... În sfîrșit, pentru ce te-ai depărtat de noi?

La toate aceste întrebări, el nu avea alt răspuns decît:

— Asta, zău, nu știu!

Călăuzul nostru nu era mai puțin curios decît mine ca să afle cum se petrecuse lucrurile, dar el cel puțin găsea însuși, pentru toate, cîte un cuvînt de răspuns și de mîngîiere.

— Lasă, domnule; nu e nimica, că ai căzut pe spate și te-ai răzimat în coate. Rău era daca cădeai pe brînci, că puteai nasul să ți-l frîngi.

Căutînd apoi prin iarbă, el dete peste păsărica rănită și jumulită, care, sărmana, se zvîrcolea ca vai de ea; era o biată ciocîrlie. Bisoceanul, luînd-o în mînă, cunoscu îndată că era ucisă, nu de alice, ci de ciocul gaiței.

— Cu bună seamă, domnule, dumneata ai vrut să tragi în pasărea răpitoare, și nu vei fi nemerit-o; dar lasă, că nu e nici o pagubă; vînatul cel bun tot al domniei-tale a rămas. Vorba românului: „nu e pentru cine se gătește, ci pentru cine se nimerește“.

Dar neamțul se apără că el n-a tras de fel cu pușca, că pușca s-a tras singură și că, din aceea, calul, speriindu-se, a sărit și l-a trîntit jos, unde l-a și lăsat fără rușine nici păcat.

— Lasă, domnule, că și așa e bine! zicea bisoceanul. Dumneata tot nu rămîi păgubaș, că, și daca n-ai dat în vînat, vînatul ți-a picat din cer, jumulit gata. Ș-apoi, despre căzătură, să n-aibi vreo mîhniciune, că pămîntul nostru românesc e bun de obrînteală;

Cine cade pe el jos,
Se scoală mai sănătos.

Și, într-adevăr, domnul *Ininger* se rădicase teafăr și fără vătămare. Se vede că somnul îl podidise pe cînd bisoceanul îmi povestea basmul, pe care el nu-l putea pricepe, și astfel, pe nesimțite, rămăsese în urmă de noi. Pe cînd dar neamțul moțăia călare și calul își urma calea în ticnă, o veselă ciocîrlie se legăna prin aer, ciripind la soare, întocmai ca și ciocîrlia

cea din grațioasele strofe ale *glumei* vechiului poet francez Ronsard, cel de viță românească[1]:

Hei! Doamne, mult îmi sunt dragi
plăcerile dulcei tale vieți,
ciocîrlie, care despre amor
cînți din-zi-de-dimineață,

[1] „Vechiul poet francez Ronsard, cel de viță românească" și „urmașul banului Mărăcine" sînt două aluzii ușor maliționse vizînd legenda despre originea valahă a poetului francez, legendă pe care, în 1857, în toiul propagandei pentru unirea Țării Românești cu Moldova, o popularizase Vasile Alecsandri, încercînd să dea și o justificare culturală sentimentelor de simpatie pentru Franța, nutrite de tinerii moldo-valahi ce studiaseră, în anii 1830—1850, la Paris. Legenda va fi părut, unora — mai cu seamă celor lipsiți de umor și celor înclinați că confunde legendele cu adevărul istoric, — lesne de acreditat, nu numai la noi, ci chiar și în Franța, de vreme ce însuși Ronsard, într-o *Elegie dedicată lui Remy Belleau, neîntrecut poet francez (Élégie à Remy Belleau, excellent poet François)*, scrisese că strămoșul său se trăgea din părțile „unde înghețatul Danubiu se-nvecinează cu Tracia", și scornise, probabil pentru a sa prețuire la Curtea regală a Franței, o poveste despre ascendența lui nobiliară, ale cărei obîrșii se pierdeau în ceturile misteriosului și friguro-sului Orient tracic. După această poveste, strămoșul poetului francez, „un boier numit marchizul de Ronsard, plin de aur și stăpîn peste mulți oameni, multe orașe și multe pămînturi", undeva „mai jos de Ungaria, într-un ținut al frigului", ar fi avut un fiu comandant de oști, viteaz ce-ndrăgise toiul luptelor, care, la un moment dat, părăsindu-și țara, plecă spre vestul Europei, în căutare de războaie. Trecînd prin „Ungaria, Germania-de-Jos, Burgonia și ținutul Champaigne", ajunse la Paris și își puse spada în slujba semețului rege Filip de Valois, care se războia pe-atunci (1346—1347) cu englezii regelui Eduard al III-lea (1327—1377). Distingîndu-se pe cîmpurile de luptă, regele Franței îi dărui „îndestulătoare averi pe malurile Loarei". „Uitîndu-și frații, părinții și țara" și căsătorindu-se după legea franceză, acest viteaz cavaler, — ne-ncredințează poetul Ronsard, în încheierea legendei despre originea stirpei sale, — „născu strămoșii din care se trage tatăl ce mă făcu pe mine să văd pentru prima oară frumoasa lumină a zilei".

Plecînd de la acest fantezist certificat de nobleție, și găsind în numele poetului francez o „urmă" românească lăsată de strămoșul de pe tărîmurile Traciei — *ronce* (fr.) = mărăcine, — Alecsandri a scris (în „replică") balada *Banul Mărăcine*, care se încheie cu următorul distih rostit de regele Filip de Valois: „Ține spada mea în dar / Brav marchize de Ronsard" — actul poetic de înnobilare și indigenare a banului Mărăcine. Vrînd parcă să dea un lustru de autenticitate istorică scornelii poetice, Alecsandri a agățat de baladă o notă sublineară: „În timpul regelui Franței *Philippe de Valois*, strămoșul poetului francez Ronsar⟨d⟩ s-a dus din România la Paris ca s-agiute regelui în lupta sa cu englezii. Rămîind apoi în Franța și rudindu-se cu cele mai nobile familii, el și-a schimbat numele de Mărăcină în Ronsar⟨d⟩, de la cuvîntul francez *ronce*, care însemnează mărăcină."

[1] P⟨ierre⟩ de Ronsard, *l'Aloüette*, printre poeziile numite *Gaités ou Gaillardises:*

Hé! Dieu, que je porte d'envie
Aux plaisirs de ta douce vie!
Aloüette, qui de l'amour
Degoizes dès le poinct du jour
Secoüant en l'air la rosée
Dont ta plume est toute arrousée!
Devant que Phoebus soit levé,
scuturînd în aer roua
cu care e stropită pana ta!
Mai nainte ca soarele să răsară,
tu înalți trupu-ți spălat
spre a-l șterge de nori,
cletinîndu-ți aripele mărunte
și săltîndu-te în mici sărituri.
Tu spui în aer așa dulci cîntări
în a ta veselă ciripire,
încît orice amant ar dori,
cînd te aude cîntînd primăvara,
ca tine să fie păsărică.[1]

S-a întîmplat însă ca, în loc de poetici amanți, ciocîrlia noastră să fie auzită numai de o gaiță flămîndă și, în cazul de față, urmașul banului Mărăcine se vede silit să treacă lira în mîna strămoșului său Virgiliu, ca să sfîrșească această istorioară.

Pasărea vrăjmașă se răpezi, zbierînd prin aer, ca să prindă pe cîntăreața, și aceasta, mititica, în zadar cercă să-i scape prin fugă. „Pretutindeni unde dînsa, fugind ușurică, tăia

văzduhul cu aripile ei, iată și dușmana, cruda gaiță o urmărea cu chiote mari prin aer."[1]

La țipetele de bucurie ale gaiței, la văietările sărmanei ciocîrlii, somnorosul, plecat pe oblîncul șelei, tresări și, în mișcarea-i zăpăcită, îi căzu pușca de pe umeri; cocoșul se lovi de scară; împlutura se descărcă cu zgomot; gaița și calul se speriară amîndoi deodată; una lăsă prada să-i pice din cioc; celalt trînti jos pe călăreț, și astfel vînătorul fără voie și vînatul neașteptat se întîlniră alături, pe iarba verde a plaiului.

Dar calul, ca și gaița, își văzu de calea sa, și tovarășul meu rămase pe jos. De aceea și bisoceanul, carele era cam atins în amorul său propriu de povestitor, prin somnul inginerului, îi spunea drept mîngîiere:

— Vezi, domnule *Ininger*, dacă dumneata știai românește și ascultai la basmul meu, nu erai să pați atîtea nevoi! Dar fie! Cînd este vorba de vînătoare, apoi poți să mi te lauzi că ești născut cu tichia în cap, și,

Vînătorul norocos
umblă bucuros
pe jos.

Astfel ne urmarăm calea spre Bisoca.

Tu enlèves ton corps lavé,
Pour l'essuyer près de la nüe,
Tremoussant d'une aile menue;
Et te sourdant à petit bons,
Tu dis en l'air de si doux sons
Composez de ta tirelire,
Qu'il n'est amant qui ne désire
T'oyant chanter au Renouveau
Comme toy devenir oyseau.
(n. a.)

[1] Virgilii *Georgic⟨a⟩*, I, 405—408:
Quacumque illa levem fugiens secat aethera pennis,
Ecce inimicus atrox, magno stridore per auras
Insequitur Nisus.
(n. a.)

LA COTUL MUNȚILOR. — TOT BASMUL CEL CU FATA DIN PIATRĂ ȘI C⟨ELE⟩L⟨ALTE⟩. — PORUMBIȚA ȘI MĂRGĂRITARUL. — CE AU SPUS DESPRE MUNȚII NĂCULELE, DE LA OBÎRȘIA RÎMNICULUI, CAIU VALERIU CATUL FRANÇOIS VILLON, AUTORUL ANONIM AL *ROMANCERULUI DEL CID CAMPEADOR* ȘI MULȚI ALȚII. — IEPURII DIN *CODICELE CIVIL* ȘI CEI DIN *DICTIONNARIULU ACADEMICU*. — NE LUĂM ZIUA-BUNĂ ÎN TINDA D⟨OMNU⟩LUI STERIE, ARENDAȘUL DE LA BISOCA. — *POST-SCRIPTUM* UNDE SE SPUNE CEEA CE N-A ȘTIUT SĂ SPUNĂ RĂPOSATUL C. NEGRUZZI ÎN STATISTICA CE A FĂCUT LUPILOR DIN MOLDOVA.

Eram acum tocmai pe culmea dealurilor sub cîre se adăpostește, ca într-o copaie, satul Bisoca. Gata a cîrmi la dreapta ca să coborîm în sat, aruncai împrejurul meu o lungă și mulțumitoare privire, voind să-mi iau astfel ziua-bună de la întinsele priveliști ale plaiului, mai nainte de a le pierde cu totul din vedere.

Soarele apunea drept dinaintea noastră; cercul lui roșiatic scăpătase pînă pe zarea orizontului, și razele-i, calde și senine, pare că se așternuse preste tot șesul răsăritean al țării, care ni se destindea acum subt ochi. De pe acest tăpșan culminant, de unde munții Săcuieni cotesc spre Țara Vrancei, tot Bărăganul, tot cîmpul Brăilei, tot șesul Galaților, cu matca Rîmnicului, cu valea Buzăului, cu lunca Siretului, toată acea lată și oablă cîmpie se arăta scăldată într-o lumină gălbuie și lucioasă, ca fața unei urîașe sinii de aur; printr-însa, liniile șerpuite ale rîurilor se desprindeau ca fire crețe de beteală argintie, iar suprafața netedă a apelor sărate din Balta Albă și din Balta Amară oglindeau ca niște ochiuri de sticlă, ferecate în mijlocul dauritei table. În depărtarea cea

mai afundată, dealurile dobrogene, tivite cu aburoasa cordea a Dunării, încingeau, ca cu un cerc plumburiu, acest curios tabel, al cărui aspect devenea cu totul fantastic, prin neobicinuite și metalice reflexe.

Mai aproape de noi însă, sub forme și cu colori mai reale, se vedeau, pe vîrful Bisocei și pe al Ulmușorului, mari pietroaie sure și murgi, unele grămădite la un loc, ca turme de vite adunate la repaos, altele răsipite prin livezi, ca vacile cînd pasc pribege. Apoi, subt aceste m chii, la stînga, pămîntul se lăsa la vale în costișe și pripoa e gradate, pînă se cufunda în jgheaburile mult umbrite ale Rîmnicului și Rîmnicelului; tot pe acolo, la locul ce se zice Între Rîmnice, se zăreau încă poienile fragede și verzi ale Năvulelor, adăpostite sub stîncile roșcate, care se numesc Pietrele Fetei; și, în fund de tot, înălțîndu-se în albăstreala înegurată a cerului, se pierdeau culmile păduroase ale Steșicului, învelite în umbre viorii, civite și negre.

Preumblîndu-mi ochii, cînd pres'e șesul cu străluciri și scînteie, cînd prin munții cu tai nice și răcoroase raze, mă așezasem pe un bolovan de piatră și, așteptînd să dispară cu totul soarele, nu mă puteam sătura de asemenea priveliști, ce nouă, orășenilor, ne este dat arareori a le vedea; dar călăuzul nostru știa că noaptea are să vină iute și că scoborîșul pînă la sat ne va cere, prin întuneric, poate o oră și mai bine; de aceea el ne îndemnă să ne pornim îndată, și, drept mîngîiere, îmi spuse că are tocmai vreme ca să isprăvească și basmul cel cu Feciorul de împărat, norocos la vînat, pînă vom sosi devale.

— Bine zici, bădiță, — îi răspunsei; — negreșit că trebuie să mi-l spui tot, dacă mai este. Dar stăi! Unde rămăseseși?... Pare că începuseși a îndruga o șiretenie de lighioane ca cea din hora dezgovelei:

Ursul cu cercei
umblă dupe mîei.
Lupul cu cimpoi
umblă dupe oi.

Vulpea în papuci,
un blă dupe curci.
Ș-un iepure șchiop,
într-un vîrf de plop,
treieră la bob.

Așa este?

— Cam așa, dar iar nu prea, — îmi răspunse munteanul, pierzîndu-și oarecum sărita, în urma glumei mele de care mă și căiam, și scărpinîndu-se la ceafă ca omul care stă la îndoială. Pesemne, boierule, — adăogi el, — ți s-a făcut urît unde am tot spus anume toate soiurile de paseri și de jivine care trăiesc pe la noi, la munte. Dar de! ce să-i fac eu, dacă așa e basmul? Va să-l spui și eu dupe cum este șartul și datina lui. D-acum înainte însă nu mai avem nimic a face cu lighioanele cele cu patru picioare, nici cu cele multe zburătoare; destul numai să vă fie în știre că Feciorul de împărat nu avea seamănul său pe lume la ale vînătoarii. Cînd d-abia da cu gîndul să facă vreo izbîndă la vînat, voința pe dată i se și împlinea; d-aceea și lumea întreagă, cînd pomenea despre dînsul, nu-i zicea într-altfel pe nume, ca: Feciorul de împărat, cel cu noroc la vînat.

De va fi stat o lună, sau un an sau doi, petrecîndu-și viața fără alte nevoi decît numai cu plăcerea și cu mîngîierea de a prinde și de a ucide fiare pădurețe și păsări cîntărețe, cine va ști, spună-o. Pe noi ceștia, plăiași și vînători de munte, atîta ne taie capul, că omul la vînătoare, fie pe ger și ninsoare, fie pe năduf de soare, nici nu prinde veste ca ce timp mai este, nici nu vrea să știe cum are să-i fie, nici nu bagă-n seamă la muncă de-l cheamă, nici că ia ⟨a⟩minte de orice cuvinte, ci vesel omoară vremea care zboară, fără griji trăiește, pe pămînt domnește, și e la vînat ca și împărat.

Acum dați și d⟨umnea⟩voastră cu socoteala, dacă chiar nouă, — niște bieți păcătoși plini de trude și de nevoi, — vînătoarea ne oțelește sufletele și ne răpește mințile, apoi ce încîntic de fală și de vitejie trebuie să fi fost pe voinicul fecior

al Doamnei Neagăi! Vesel și voios la inimă, ager și vîrtos la trup, el zîmbind ieșea dimineața din palatele părintești, zîmbind se înturna seara la maică-sa înapoi. Așa viață, lină și neturburată, dor'că în rai poate să mai fi gustat cineva.

Dar grijele și mîhniciunea lăsat-au vreodată multă vreme pe om fără ca să se lege de capul lui? Firea omenească așa este ea de la Dumnezeu osîndită, ca să nu plutească neîncetat ușor ca fulgul pe apă și să nu calce mereu tot pe căi desfătate. Căci, acolo unde este poiana mai înflorită și cu frunzari acoperită, acolo e și cursa priponită. Dai într-însa fără ca s-o vezi; te apucă, te glodește și uneori chiar de rea nu vrei să o crezi.

Ia să vedeți acum în cel fel păsul avea să-l ajungă pe voinicelul nostru, și cu ce gingașe amăgiri avea să-i sece puterile și să-i stingă fericirile.

Într-o seară ca cea de astăzi, pe la apus de soare ca acum, el șezuse să se odihnească pe unul din pietroaiele măcinate de pe dealul Ulmușorului, tocmai d-asupra gîrliciului de piatră, căruia îi zicem noi Grajdul Zmeilor, fiindcă acolo se adăposteau odinioară, în vremea de demult, fiarele cele aripate. Ședea el și privea în jos cum negurele întunecau treptat văile și culmile, cînd văzu trecînd încetinel, pe d-asupra capului său, o porumbiță, ușoară și albă ca spuma laptelui la mulsoare, ca florile crinului la raza de soare. I se făcu dor de acea păsărică și, ca s-o prindă de vie, puse mîna în sîn, la zamfirul cel fermecat; dar ea, uitîndu-se la dînsul cu ochi dulci, fermecători, gunguni galeș în limba ei cea păsărească și-i zise:

«Ah, voinice, voinicele,
nu opri căile mele;
ci te ia dupe-al meu zbor;
căci, cu sînul plin de dor,
te cheamă să-ți facă dar
un scump, alb mărgăritar
mîndra Fată-a Pietrelor,
din valea Năculelor.»

Aceste cuvinte, așa dulce șoptite, deșteptară în inima voinicului un freamăt necunoscut; în sînul lui se aprinseră dorințe nedeslușite, pe care pînă în ceasul acela nici în vis nu le încercase. Fără de a mai sta să cugete, el se rădică iute în picioare; sîngele i se încinsese ca focul prin vine; pieptul îi zvîcnea; în tot trupul simțea un avînt neînstrunat ce-l pornea să meargă supus și ascultător la chemarea porumbiței. Urmărind cu piciorul pe uscat zborul ei lin, cumpătat, el scobora văi, suia dealuri, străbătea păduri, trecea lunci și pîraie, și de ce umbla, pare că mai ușor pășea. Cînd raza cea mai tîrzie a soarelui se prelungea sfiață pe foițele ierbei înflorite din poiana de sub stîncele Năculelor, păsărica se opri pe o răsură îmbobocită, și, cu grai dulce cîntător, strigă așa:

«Tu ce plîngi în stîncă,
la umbră adîncă,
ieși acum din piatră,
albă, dalbă fată,
vie și frumoasă,
blîndă, răcoroasă,
cu chip luminos,
cu trup mlădios,
cu păr aurit,
pe umeri leit;
ieși, Fată din Piatră,
să te vază-o dată
scumpul tău ursit;
căci iată-l sosit!»

Ca un vis, ca o părere, se coborî de pe stîncă mîndra albă fată, naltă, mlădioasă ca o trestioară, cu părul de aur, cu ochi de balaur, ruptă din soare, întocmai ca Ileana Cosînzeana. De frumoasă ce era, de albă ce s-arăta, la soare puteai căta, iar la dînsa ba! Cine-i vedea mersul, cine-i zărea chipul, cine-i auzea glasul, nu putea să o privească și să nu o îndrăgească, nu putea să o audă și să nu i se încreză.

Cu zîmbet gingaș pe guriță, cu ochii galeși și pătrunzători, venea mîndra cam descinsă, pășind ușor și legănat prin iarba moale și deasă a pajiștei. Ea se opri dinaintea voinicului și, arătîndu-i între degețele, un bob mărunțel de mărgăritar alb, curat și luminat ca laptele la mulsoare, ca floarea crinului la soare, ca dragostile de fată-mare, ea, cu viers dulce femeiesc, care mai lesne decît săgeata străpunge inima voinicului, îi grăi, rîzînd, așa:

«Da-ți-l-aș și nu l-aș da,
că mă tem îl vei uita
cînd la vînat te tot plimbi!
Ba l-aș da, de vrei să-l schimbi
cu piatra zamfirului,
limpezimea cerului,
cu piatra zmarandului,
verdeața pămîntului,
cu piatra rubinului,
colcotirea sîngelui.»

Feciorul de împărat rămăsese uimit ca dinaintea unei năluciri încîntătoare. Nu știa bine daca este deștept sau daca visează. Nu-i venea să dea crezămînt nici vederilor, nici auzului; și cu toate acestea, zîna ce-i sta în față îl privea cu ochi fermecători, aruncînd prin tot trupu-i, cînd aburi fierbinți, cînd fiori de gheață; vorba ei îi răsuna pînă în suflet, dulce și înduplecătoare. Pe cînd ea căta la dînsul și zîmbea, lui i se năluceă pare că cîmpul înflorise și cerul se luminase, iar cînd ea deschise gura ca să-i vorbească, pentru dînsul, munții răsunară, apele se turburară, brazii se scuturară, codrii se treziră, frunzile șoptiră, stelele sclipiră și în loc se opriră. Atunci viața, să i-o fi cerut dînsa, gata și bucuros era el să i-o dea, numai ca mereu să poată privi la ea, numai ca în veci să o poată auzi.

Degrabă scoase din sîn citeșitrele nestematele fermecate, care pînă atunci fusese și toată puterea și toată bucuria lui, și, fără să se mai gîndească, fără să se îndoiască, le aruncă cu

mulțumire în poala drăgălașei copile. Buzele ei fragede și rumeioare se răsfoiră într-un rîs de nebunatică bucurie, și apucînd mărgăritarul între dinții ei albi și mărunți ca și bobul nestemat, îl puse binișor pe buzele voinicului, într-un dulce și lung sărutat.

Atunci umbrele călduroase și bălsămite ale nopții de vară ascunseră în negură și în tăcere pe fericiții miri; singură porumbița cea albă îi desmierda prin întuneric, cînd cu vesele cîntări, cînd cu blînde văietări; dar cînd răsăriră zorile, deodată cu florile, porumbița amăgitoare și la dragosti îndemnătoare, peste țări și peste mări zburase, prin văzduh se depărtase, fugind ca să nu mai vie, și luînd cu sine, în vecie, scumpul, feciorescul dar, bobul alb de mărgăritar.

Zile și nopți, luni și săptămîni trecură. Feciorul de împărat și Fata din Piatră trăiau înstrăinați de lume, singuri-singurei, el numai cu dînsa, ea numai cu el, și altă grijă nu purtau, altă plăcere nu gustau decît ale dragostelor lor. Cercuind lumea întreagă în poienița înflorită și cu frunzari acoperită de sub Pietrele Fetei, voinicul năpustise codrii, urîse izbînzile vieței sale de mai nainte. Vînătoarea era uitată; inima lui se scălda acum toată în desmierdări nouă și necumpătate. Pasări, fiare și lighioane trăiau de el oropsite; toate se înstrăinase și se lepădase de al lor zburdalnic stăpîn; nici una nu-l mai cunoștea, nici una nu-l mai asculta; dar nici lui, nesocotitul, de ele nu-i mai păsa. Arcul și săgețile, ghioaga și praștia stau aruncate la pămînt; rugina și putregaiul se lipise de ele și le rodeau puterea. Așa, Feciorul de împărat, uitînd vitejia vînătorească, uitînd și casa părintească, ședea ziua și noaptea lungit moale pe covoare și cu capul în poala copilei, se uita cu ochii în ochii ei, îi sorbea răsuflarea dupe guriță și-i cerea mereu să-l desmierde cu cînticele ei.

«Cîntă-ți, mîndro, cînticul,
că mi-e drag ca sufletul.
Cîntă, scumpul meu odor!
Ici cu tine aș vrea să mor!»

Dar muierea tot muiere! Dă-i ce-ți cere, că o să te certe de ce i l-ai dat. Cu încetul cu încetul, începu fata a lua seama că sufletul voinicului se înmuiase la dogoreala dragostelor femeiești; acum îi părea rău și-i venea ciudă că iubitul ei nu mai era ca mai nainte, vitejelul plaiurilor, căruia lumea îi zicea cu laudă: Feciorul de împărat, cel cu noroc la vînat! În zadar îi cînta ea, cu viers dulce femeiesc, mîndru cîntic haiducesc; în zadar îl ruga să se treazească din traiul lînged și trîndav în care îl cufundase viața de iubire; în zadar îl tot îndemna ca să iasă cu dînsa din pustietate, ca s-o ducă să vază lumea. El în brațe o strîngea, dulce mi și-o desmierda, și așa îi tot vorbea:

«Facă lumea ce va face
noi trăim aci în pace,
cum n-e drag și cum ne place!
Zică lumea ce va zice;
fericirea de aice
tot nu poate să ne-o strice!
Spună lumea ce-o voi,
noi aci cît vom trăi
fără griji ne vom iubi.»

Dar urîtul, urîtul cel pocit, boala cea fără de crezămînt, care din plăceri trezite încolțește, sufletul îl amărește, cu doruri se hrănește și la noi plăceri rîvnește, urîtul cel urgisit, care usucă și topește, mereu și necurmat în inima copilei se prefira și pe fiece zi mai adînc o pătrundea, în ea zilnic se-ncuiba, mai amarnic o rodea. Feciorul de împărat vedea și simțea toate; dar leac sieși nu-și știa găsi. Fata umbla mai adesea razna prin păduri și prin livezi, cu fruntea înorată, cu fața lăcrimată, și cînd se întorcea la soțul ei și-l găsea văitîndu-și tristea, lungit sub tulpina brazilor, ea îi zicea plîngînd și suspinînd:

«Scoală, dragă, scoală, frate!
nu mai tot zăcea pe spate,

că mi-am urît zilele,
mutînd căpătîiele,
cînd la cap, cînd la picioare,
cînd la umbră, cînd la soare.»

«Of! dragă, iubita mea!
nu pot, nu pot, chiar d-aș vrea;
boala mea nici că s-o duce
pîn'ce tu nu mi-i aduce
mură-albastră și amară,
sloi de gheață-n miez de vară.»

«Of! dragă, iubitul meu!
ajuta-ți-ar Dumnezeu!
eu toți munții i-am călcat,
mură-albastră n-am aflat,
sloi de gheață n-am găsit,
că pămîntu-i încălzit.»

«Fetișoară din Buzău.
mură-albastră-i ochiul tău,
care mă ucide rău;
sloi de gheață netopită
e chiar inima-ți răciță
și de mine deslipită.»

Cînd ajunge inima să fie sleită de dragoste, apoi curînd piere și mila. Fata din Piatră, sătulă și de pustiul munților și de iubirea singuratică, visa acum noaptea și se gîndea ziulița întreagă, la locuri desfătate și pline de lume, la orașe cu zgomot, cu petreceri și cu veselii, la cetăți unde toți să cate la dînsa cu dor și cu drag, și dînsa cu mîndrie la toți să se arate frumoasă și împodobită în haine trufașe și în pietre nestemate. Destul, destul își închisese ea tinerețele în depărtări, de lume înstrăinată; destul gustase plăcerea iubirilor tăinuite. Acum inima-i zbura ca fluturele, dupe lumină;

sufletul ei cerea zgomotul veseliilor, strălucirea averilor, vîlva trufiilor. Astfel de dorințe îi frămîntau mereu mințile, și știm cu toții că se naște în cap de muiere, într-însul neistovit nu piere.

Într-o dimineață, cînd Feciorul de împărat se trezi din somn, îngreuiat de lîngoare și de inimă-rea, Fata din Piatră pierise de lîngă dînsul. O așteptă să vie la amiazi, o așteptă să vie seară; dar umbra molifzilor se așternu încetinel d-a lungul pajiștei, scăzu și crescu iarăși, dovedind scurgerea vremii, și nimeni, nimeni nu veni...

Atunci pricepu dînsul că copila a fugit și în păduri l-a năpustit; atunci văzu bine că puica a zburat, s-a dus, și pe dînsul l-a răpus. Atunci înlăuntrul lui se făcu adînc întuneric; în piept inima-i zdrobită se încolăcea ca crîmpeie trunchiate de șarpe veninos. Ziua, la soare, el se frămînta în durere; noaptea, la stele, din ochi îi picura izvor de plînsoare, și la tot ceasul, noaptea ca și ziua, ziua ca și noaptea, glasul lui duios răsuna prin codri: «Doamnă a inimei mele, stăpînă a acestor locuri! de ce m-ai părăsit? Unde te-ai dus? Ah, unde?...»[1].

Își aducea aminte d-ale ei dalbe frumusețI, d-ale ei dulci cîntări, de zilele fericite pe cînd glasul munților și al apelor răspundea cu veselul susur la glasul copilei, pe cînd ea umbla legănîndu-se, gingașă și ușoară, pe verdeața livezilor, pe cînd ea, tremurînd, scutura de pe cosițele-i bălaie, zăpada mai puțin albă decît pielița ei. Atunci inima lui, cu suspine,

[1] *Tesoro de los Romanceros y Cancioneros espanoles*, recogidos y ordenados por d. Eugenio de Ochoa, Paris, 1838, p. 137: *Romances del Cid Campeador:*

Rey de mi alma, y desta tierra conde
Porque me dejas? dónde vas? adónde?

(n. a)

Iată traducerea literală a versurilor de mai sus, așa cum se citește în prima ediție a *Falșului tractat de vînătorie* (Ψευδο-κυνηγετικὸς, București, Tipografia Statului, p. 247):

Rege al sufletului meu și al acestei țări Domn,
De ce mă lași? Unde te duci? Ah, unde?

întreba în zadar pe codri și pe stînci: „Unde și în ce țară va mai fi aceea mîndră floare, acea drăgăstoasă romînCă, cu fața albă ca crinul, cu glas încîntător de zînă?... Numai rîul acuma, numai apele, cînd se clătesc, răspund cu vuiet la gemetele mele!... Ah! unde mai sunt, stăpîna mea dorită. ah, unde mai sunt chiar și viscolile de-odinioară!“[1]

Dar toată jalea lui era în deșert; ce a fost verde s-a uscat. ce a-nflorit s-a scuturat. Într-acele plaiuri, în care el găsise mai întîi mulțumirea, vînînd și prinzind cu nepăsare pasări de pre cer și fiare de pre pămînt, în acele dumbrăvi unde apoi își aflase fericirea la sînul drăgălașei fecioare, acum totul era veșted, totul era ofilit, totul se îmbrăcase într-un giulgiu de ger și de întristare. El cercă să rădice de la pămînt arcul și săgețile, ghioaga și praștia; dar armele erau ruginite. puterile-i erau slăbite, ochiul vedea turbure la țintă, brațu-i

[1] François Villon (1431), *Ballades des dames du temps jadis:*

Dictes moy, où, n'en quel pays
Est Flora, la belle Romaine,
La royne blanche, comme ung lys,
Qui chantoit à voix de sereine?
Echo, parlant, quant bruyt on maine
Dessus rivière ou sus estan:
Où sont ilz, vierge souveraine?
Mais où sont les neiges d'antan?

(n. a.)

Pentru că, în textul adnotat, strofa de mai sus, alcătuită de Odobescu prin alăturare de versuri luate de ici și de colo, din vestita *Baladă a doamnelor din vremea de-odinioară*, a încă și mai vestitului în lume poet francez Francois Villon — născut în anul 1431, din oameni „de viță proastă, fără vază“, mort nu se știe nici cînd și nici unde — se citește într-o prea liberă tîlmăcire românească, reproducem aci, după prima ediție a *Falșului tractat de vînătorie* (p. 248), traducerea ei literală:

Spuneți-mi unde și în ce țară
Este acum Flora, frumoasa romană,
Regina albă ca un crin,
Care cînta cu glas de sirenă?
Echo răspunde, cînd se face vreun zgomot
Pe d-asupra rîurilor sau peste lac:
Unde mai sînt, o, fecioară stăpînă?
Dar unde mai sînt zăpezile de anțărț?

nu mai știa să nimerească țălul. Deodată cu nestematele pierduse și farmecul lor puternic; Fata din Piatră le luase cu dînsa ca să facă cu ele cercei și ghiordane; iar el, sărmanul, el își aducea atunci aminte, cu dor și cu jale, despre locul unde ⟨se⟩ născuse, despre căminul unde crescuse, despre măicuța dulce care pe sînul ei îl legănase, despre toate bunurile, toate averile și toate mulțumirile pe care le pierduse. El se îngrozea văzîndu-se ajuns a rătăci ca un suflet călător și fără tărie, prin locașele sălbatice ale fiarelor, a cerca prin codrii și prin pustii năluca fericilor, și inima-i sîngera; răsipită în tîrzii și zadarnice căințe.[1]

[1] C.V. Catulli *Carmen* LXIII, *De Aty*, v. 50—73:

Patria, o mea creatrix; patria, o mea genitrix,
Ego quam miser relinquens, dominos ut herifugae
Famuli solent, ad Idae tetuli nemora pedem.
Ut apud nivem et ferarum gelida stabula forem,
Et earum omnia adirem, furibunda, latibula:
Ubinam, aut quibus locis te positam, patria, reor?
Cupit ipsa pupula ad te sibi dirigere aciem,
Rabie fera carens dum breve tempus animus est.
Egone a mea remota haec ferar in nemora domo?
Patria, bonis, amicis, genitoribus abero?
Abero fero, palaestra, stadio et gymnasiis?
Miser, ah miser, querendum est etiam atque etiam, anime!
Quod enim genus figurae est, ego non quod obierim?
Ego puber, ego adolescens, ego ephebus, ego puer,
Ego gymnasii fui flos, ego eram decus olei.
. . . . . .
Ego vitam agam sub altis Phrygiae columinibus,
Ubi cerva silvicultrix, ubi aper nemorivagus?
Jam jam dolet, quod egi, jam jamque poenitet!

(n. a.)

Aceste versuri ale poetului latin *Caius Valerius Catullus* (87—154 î.e.n.), care în text se citesc într-o versiune adaptată peisajului („Ce au spus despre munții Năculele, de la obîrșia Rîmnicului, Caiu Valeriu Catul..."), sînt astfel traduse de Odobescu în prima ediție a *Falșului tractat de vînătorie* (p. 250—251):

O, patrie care m-ai făcut, o patrie care m-ai născut, pe care eu, nemernicul, părăsind-o cum fac robii fugari cînd fug de la stăpînul lor, mi-am purtat pașii în codrii de pe muntele Ida, ca să viu prin zăpezi și prin locașele înghețate ale fiarelor, și ca să alerg, ca o Furie rătăci-

Cîți alții pe lume își văd, ca dînsul, vîrtutea și norocul spulberate prin nesocotința lor! Cînd e omul tînăr, el nu știe, biet, să prețuiască bunurile cu care pronia cerească, mumă darnică și iubitoare, l-a înzestrat. Se îmbată de veselia juneței, de farmecul frumuseților, de plăceri trecătoare, de zburdări amăgitoare, și, daca într-acea beție își pierde sau își răsipește nestematele odoare cu care îl împărtășise soarta, curînd, curînd în urmă, îl ajunge și ceasul amarnic al căinței; și-apoi, dupe dînsul, se cască, întunecos și rece, tăcutul, pustiul mormînt!

. . . . . .

„Așa! vă veșteșiți voi toate, plăpînde flori ale vieței, tinereți, iubire, plăceri, trecătoare frumusețe, — frumusețe, dar din cer pe care cerul pizmaș îndată ni-l răpește, — în grabă vă ofiliți și pieriți toate, daca printre voi doară nu se prefiră vreun fulger cu arsură, vreun fior de nemurire!

Cată cu un ochi de milă la cea tinerime de rînd care, în toiul frumusețelor trăiește în desmierdări și-n desfătări se îmbată... Cînd va goli pînă la fund paharul cu-ncîntările, ce o să se mai aleagă dintr-însa? Cine o să mai știe de ea?... Groapa, care o așteaptă, o va-nghiți întreagă. Tăcerea de

toare, prin adăposturile lor; unde ești, în ce parte de loc te vei mai fi aflînd așezată, o, patria mea? Vederea mea dorește a-și îndrepta urma către tine, în scurtele momente cînd sufletul meu nu se află stăpînit de sălbatica-i turbare. Oare eu sunt acela care de la casa mea am venit pînă în aceste păduri depărtate? Sunt eu cu adevărat departe de patria, de bunurile, de amicii, de părinții mei? Sunt eu departe de for, de palestră, de stadiu, de gimnazii? Nenorocitul, ah, nenorocitul de mine! Plîngi, suflete, plîngi mereu! Ce groaznice sunt schimbările ce s-au făcut în firea mea! Eu eram copilandru, eu june, eu voinic, eu băiat, eu eram floarea gimnaziilor, eu eram podoaba luptelor... Trăi-voi acum viața mea sub naltele piscuri ale Frigiei, unde trăiesc ciuta pădureață și mistrețul rătăcitor? Mult, ah, mult mă căiesc de ceea ce am făcut; mult, ah, mult mă simț pedepsit!

veci o să stingă dupe lume, cu a ei ființă, ș-ale ei sterpe iubiri."[1]

.....

Lacrămile de căință și duioasele cugetări ale Feciorului de împărat, cel ce fusese odinioară norocos la vînat, mă pornise și pe mine pe triste gînduri; îmi veneau acum unul dupe altul aminte atîtea falnice visuri ale junetei mele, care, împreună cu anii cei răpezi, s-au nimicit în zadarnicul deșert... căci răpezi, vai! răpezi se strecoară anii!...

Eheu, fugaces, Postume, Postume
Labuntur anni. .....[2]

[1] Lamartine, *Méditations poétiques. À Elvire:*
Vous tomberez ainsi, courtes fleurs de la vie!
Jeunesse, amour, plaisir, fugitive beauté,
Beauté, présent d'un jour que le ciel nous envie,
Ainsi vous tomberez, si la main du génie
Ne vous rend l'immortalité.
Vois d'un oeuil de pitié la vulgaire jeunesse,
Brillante de beauté, s'enivrant de plaisir;
Quand elle aura tari sa coupe enchanteresse,
Que restera-t-il d'elle? À peine un souvenir;
Le tombeau qui l'attend l'engloutit tout entière.
Un silence éternel succède à ses amours...
(n. a.)

În prima ediție a *Falșului tractat de vînătorie* (p. 252), aceste versuri sînt astfel traduse de Alexandru Odobescu:
Veți trece, voi, toate, plăpînde flori ale vieții!
Tinerețe, amor, plăcere, trecătoare frumusețe,
Frumusețe pe care cerul ne-o dăruiește pentru o zi.
Veți trece toate, daca mîna geniului
Nu vă va da nemurirea.
Cată cu un ochi de milă la junimea de rînd,
Strălucitoare de frumusețe, îmbătîndu-se de plăceri;
Cînd ea va goli paharul cu încîntările,
Ce va mai rămînea oare dintr-însa? Abia o amintire.
Mormîntul ce o așteaptă o va înghiți întreagă,
O eternă tăcere se va întinde peste ale ei amoruri.

[2] Horatii *Carmin⟨a⟩*, II, XIV *(n. a.)*.

Dar era noapte în toată puterea cînd începură să ne salute lătrătorii din satul Bisoca. În bătătura casei arendășești ardea un foc mare; dăcălecai la flăcăraia trosnitoare a brazilor, și domnul Sterie arendașul ne ieși cu plin înainte. Într-o mînă ținea o botă cu păstrovi vii, proaspeți și zglobii, pescuiți în părîul spumegos de sub poala umbrită a Pietrelor Fetei; în cealaltă purta o cușcă cu iepurași de casă, plocoane trămise de starițul unui schit vecin, carele hrănește și prăsește în curtea mănăstirii d-alde așa arzoi și spornic vînat, rar în țară la noi și botezat în *Codicele civil*, art. 468, cu numele poznaș de *Lapinii ținuți pe lîngă casă*, iar în *Dictionnariulu limbei romane, elaboratu ca proiectu dupo insarcinarea data de Societatea Academica Romana*, pagina 991, cu aceea, tot așa diocheată și puțin românească, de „*Cunicule* sau *cunicle*, specia de animali, d'in genulu *iepurelui*, forte assemine cu *iepurele*, si de acea-a numitu pre a locurea si *iepure de casa*, francesce *lapin*".[1]

Aș dori să aflu care sunt locurile unde, vorbindu-se neaoș românește, se mai zice și altfel, bunăoară, — cinel, cinel, pus-ai degetul pe el? — *cuniclu* și *lapin*.

D-așa lătinie dobitocească,
d-așa păcălitoare franțuzească
unul Domnul să ferească
limba noastră părintească!

Dar domnul Sterie, din tindă, ne poftește la mîncare. Drumul, basmul și gîndurile melancolice m-au secat la stomac; mă grăbesc dar a intra în casă, unde ne așteaptă masa, care de mult stă întinsă.

Fiindcă tu însă n-ai fost poftit împreună cu mine, te las afară și, drept mîngîiere, îți trămit de departe, ca hrană intelectuală, bună de rumegat, această poveste încurcată,

[1] Vezi supra, p. 184, nota 3.

însoțind-o cu o prietenească salutare... cam slabă și searbădă mîncare!...

Dar să fie cu iertare,
Căci suntem la vînătoare!

Post-scriptum. — Nu mă iartă conștiința ca să nu îndreptez o eroare ce s-a strecurat în paginele de mai sus. Am zis că la noi guvernul nu s-a ocupat niciodată de a regula vînătoarea. M-am înșelat. Răposatul C. Negruzzi, carele nu a fost numai un scriitor plin de talent, de spirit și de inimă, ci a mai fost și directore al Oficiului de Statistică din Moldova, ne dă în scrierile sale următoarea notă plină de interes și sprijinită pe calcule nediscutabile:

„De la 26 ianuarie 1841 pînă la sfîrșitul lui decemvrie 1845 s-au ucis, dupe cataloagele Vistieriei, acești lupi:

În anul	1841	113	lupi mari		
„ „	1842	198	idem		
„ „	1843	218	idem	59	pui
„ „	1844	340	idem	11	idem
„ „	1845	261	idem	101	idem
		1 230	lupi mari,	271	pui
	Total	1 501,			

și s-a plătit din Vistierie 18 450 lei pentru 1 230 lupi mari și 2 032½ lei pentru 271 pui. În total 20 482½ lei.

Să vedem acum folosul acestei legiuiri.

Să închipuim că fiecare lup era să mănînce pe an cîte 12 oi. Pare-mi-se că sunt destul de moderat. Care e lupul ce s-ar mu țumi cu o oaie pe lună? În cinci ani vine de lup 60 de oi, care pentru 1 501 lupi face 90 060 oi. Socotind acum oaia cîte 20 lei, face 1 801 200 lei, din care, scăzînd 20 482½ lei, prețul capetelor a 1 501 lupi, rămîne folos 1 780 717½ lei."

Tot cu această ocaziune, autorul *Păcatelor tinereților* mai povestește și o istorioară pe care am socotit că nu va strica să o transcriu aci, căci ea va fi ca păhărușul de *Fine Champagne*, dupe un prînz îndesat și anevoie de mistuit — *rudis indigestaque moles*![1]

Iată ce scria Negruzzi în luna fevruarie 1846:

„Viu de la vînătoare, prietene, unde am împușcat un lup. Dă-mi voie deci să-ți vorbesc despre el.

Toată lumea cunoaște lupul, fiara asta carnivoră și nesățioasă, dușmanul păstorilor și groaza oilor. Din vremea regelui Edgard, la anul 966, lupii n-au mai văzut pămîntul Engliterei; și cînd, din toate staturile Europei, erau proscrișii, numai în Moldova, — sunt acum cinci ani, — viețuiau ca în sînul unei republice, încît era o *blagoslovenie* cum lupii și jidanii creșteau și se înmulțeau! Însă la 1841, Ministerul Trebilor Dinlăuntru făcu o legiuire prin care se puse preț capului de lup. Țăranii începură a-i ucide, păstorii a fi mai liniștiți, și oile a dormi mai fără grijă.

Spun, — nu știu de e așa, — că lupii, văzînd osînda ce li se pregătește, au ales o deputație dintre ei, care, viind în capitală, și-a tocmit un vechil ca să le apere dreptul ce-și închipuiau că au. Acesta le-a făcut o jalbă lungă și latâ, în care dovedea tetragonicește că, de la descălicarea lui Dragoș, lupii au trăit în bună pace în țară, că n-a mai făcut nimeni *sprafcă* ca să vadă cîte oi s-au mîncat; că de vreme ce lupii sunt lă-

[1] *Rudis indigestaque moles!* (lat.): Întreg fără formă și părți rînduite-ntre ele! — cuvinte folosite de Ovidiu în *Metamorfoze* (I, 7) pentru a sugera masa moale, informă, neorganizată a haosului primar. Asociind expresia lui Ovidiu unui „prînz îndesat și anevoie de mistuit", cu care își compară eseul, Odobescu glumește, de bună seamă, voalînd cu inimitabila-i grație erudiția care împînzește paginile *Falșului tractat de vînătorie*.

saţi ca să mănînce oi, şi oile ca să fie mîncate de lupi, apoi, dupe toate formele, legile şi obiceiul pămîntului, lupii se cuvine a fi volnici să mănînce oi ş.c.l., ş.c.l.

Ministrul Lupu Balş le întoarse jalba cu *nadpis* zicînd că obiceiul pămîntului poate sluji de lege, cînd nu este vătămător legei, şi numai atunci li se va lua în băgare de seamă reclamaţia, cînd vor da înscris şi chezăşie că nu vor mai mînca carne, ci vor paşte troscot, ca nişte dobitoace ce sunt.

Deputaţii ieşiră cu coada între vine, gîndind la nedreptăţile oamenilor. Viind la gazdă şi simţind apetit, se puseră la masă. Ospătarul le dete borş cu miel, cotlete de miel şi friptură de miel.

— E, bine! — strigă unul din ei,—mai zi-mi că este dreptate în lumea asta. Oamenii mănîncă oi, şi noi să nu mîncăm?

— Ba să mîncaţi, domnii mei, — le zise un june supleant de profesor, — omul şi lupul sunt lăsaţi ca să mănînce carne; dinţii lor cei cînești o dovedesc. Eu, cînd nu mănînc carne, nu pot pronunţa nici cel dintîi vers din *Eneida:*

Arma virumque cano[1] etc.

Din vorbă în vorbă, lupii spuseră viitorului filosof scopul soliei lor şi neisprava cu care au ieşit de la ministru.

— Advocatul care l-aţi avut era un ignorant, le zise acesta. Sunt sigur că nici rudimentele limbei latine, ale limbei mume, nu le cunoştea. Sunt sigur că petiţia ce v-a făcut era plină de barbarisme şi de solecisme, şi scrisă cu slove ciriliane. Să vă fac eu o suplică cu litere latine, şi veţi vedea cum voi face capot pre ministrul cu tot departamentul său.

[1] *Arma virumque cano* (lat.): Cînt pe bărbat‹ul viteaz, pe Eneea› şi faptele sale de arme (Vergiliu, *Eneida*, Cartea I, v. 5).

Îndată le scrise o jalbă cu litere latine, care se mîntuia prin acest calambur:

Lup te cheamă şi lup eşti,
Lupii dar ce prigoneşti?

Omonimul lor ministru le rupse jalba, zicînd că nu-i plac poeţii şi că, cu toată cuscrenia ce ei arată că ar avea cu dînsul, nu poate călca datoria postului său; prin urmare, porunci unui comisar de poliţie să-i întirească din oraş.

Ajungînd la barieră, nenorocirile fiare îşi scuturară praful de pe copite, şi, lăcrimînd, tinseră labele spre cer, cuvîntînd acest blestem. .....

....."

Aci autorul îşi precurmă povestea, necunoscînd, dupe cum se vede, coprinsul blestemului bietelor fiare nedreptăţite. Dacă pe lîngă tot spiritul şi talentul ce el avea, răposatul C. Negruzzi ar fi posedat şi darul proorociei, el negreşit ar fi pus în gura lupilor un blestem de felul acesta:

„Fă, Doamne, ca toţi aceia cari au gînduri rele asupra noastră să fie osîndiţi, spre pedeapsa lor, a citi dintr-un capăt pînă-ntr-altul toată *Precuvîntarea* la *Manualul vînătorului* românesc; dar totdeodată opreşte-i, Doamne, de a se folosi cîtuşi de puţin de învăţăturile coprinse chiar în corpul *Manualului*, căci fără de această a ta părintească ocrotire, va fi de acum înainte vai şi amar de neamul lupesc, în ţara binecuvîntată a românilor, unde, de la descălicătoare, blajina *localnică* stăpînire ne-a îngăduit să trăim ca în sînul lui Avram, fără de a ne mai *sastisi* cu statistice iscodiri!

Amin!"

XII

CAPITOLUL CEL MAI PLĂCUT PENTRU CITITOR

. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .

SFÎRȘIT

⟨1874⟩

CUPRINS

Prefață V
Tabel cronologic XXVII
Despre ediție XXXVIII

SCENE ISTORICE DIN CRONICELE ROMÂNEȘTI

⟨Prefața ediției din 1860⟩ 1
⟨Prefața ediției din 1886⟩ 2
Mihnea Vodă cel Rău — 1508—1510
I Mănești 5
II Curtea de Argeș 9
III Cotmeana 20
IV Sibii 26
Doamna Chiajna — 1560—1568
I Mormîntul 32
II Nunta 41
III Fuga 54
IV Pustnica 67

CÎTEVA ORE LA SNAGOV

I Pînă la mănăstire 81
II Îndoieli asupra ctitoriii 94
III O Doamnă rea și un Domn bun 117
IV Poezia trecutului și poezia toamei 142

ΨΕΥΔΟ-ΚΥΝΗΓΕΤΙΚΟΣ

Domnului C.C. Cornescu 163
I Să mă încurc oare și eu în calea vînătorilor? — Cartea ta și Precuvîntarea mea. — *Utile dulci* sau Sosii și

d⟨omnu⟩l Socec. — Ce zice Nimrod despre podagra mea. — Arcadia pe cîmpul Bărăganului. — De la moş Doru, drept în pustii. — La conac! — Vai de bietul Gogolĭ, ce era să paţă! 167

II Ţiganii de zestre. — *Grives en caisse.* — Disertaţiune filologică, îmbîcsită cu eruditiune. — 1 000 galbeni venit pe an. — Graurii ştiu franţuzeşte mai bine decît d⟨omnu⟩l Littré! — Din fabulele lui La Fontaine pînă în pădurile Rusiei. — „Amărîta turturea, of! sărmana, vai de ea!“ 177

III Pentru ce poetul Lucreţiu ştie mai bine seama cîrmuirii decît stăpînirea noastră. — *Chiau! Chiau!* prin pădure. — Unde ne acăţăm de coada cînelui. — Braşoave şi palavre vînătoreşti. — De ce vulpea are coada lungă, şi ursul n-are deloc 191

IV D-aş şti şi eu carte cîtă ştia răposatul Lessing! — Ditirambă în onoarea Artemidei. — Bine trăia Diana la Curtea lui Henric de Valois! — Cuvioasă gravură nemţească. — Κυνηγετικὸς, salată eleno-latinească. — Sfîrşim tot la coadă 201

V Iată-ne acum şi în Roma! — Mai mare ruşine pentru cotgogeamite împărat! — Sculptura istorică pe Arcul de Triumf al lui Traian. — Platon şi Xenofon ne poftesc la vînătoare. — Tren de plăcere prin epoca glaciară. — Faraoni vînători. — Păcat că Guilom Tell vorbea nemţeşte! — De la capra-neagră la iubită şi viceversa. — Poemă cîmpulungeană. 215

VI Cum se pricepeau să cînte la vînătoare Rossini şi Haydn, Méhul şi Weber. — *Tonton, tonton, tontaine, tonton!!* — Duşmănia literară, sau efecte intuitive şi anachronistice ale Chambertinului de la „Café-Anglais“, asupra poeziei române. — Trecem dincolo de Bagdad. — Concert simfonic pe apă şi pe uscat, dat mistreţilor şi cerbilor de Şahul Persiei, Khoşru Anuşirvan 235

VII Ζωγραφία privită din puntul de vedere al teoriilor lui Darwin. — Amor şi vînătoare! — Cum se îngropau la Roma urmaşii bietului Ovid, răposat, ca vai de dînsul, cam pe la Kiustengè. — Pustia de oglindă, multe rele face! — Rubens n-a fost vînător, dar Horace Vernet, fără îndoială. — *Filosofia absolută* a esteticei vînătoreşti. — Italia ne-a cam dat de ruşine. 248

VIII Bibliografie cinegetică a secolului de mijloc. — Înşiră-te mărgărite artistic şi vînătoresc. — Mistreţul de Snyders. — Wouwerman şi calul bălan. — Văzut-ai la Luvru pe *Bonne*, *Nonne* şi *Ponne*, sau pe *Mitte* şi *Turlu*, adică pe Desportes şi pe Oudry? — Prinţişorii nemţi de mult visau a Versalia. — Ridinger şi babiţa. — Tot Ridinger şi marchizul de Carabas. — Tot Ridinger şi Sir Edwin Landseer. — Cum te dau de gol băieţii de la noi. — Cum umblu eu să te aduc pe tine a deveni un sportman fashionabil. 261

IX „La Carpaţi mi-am adus jalea!“ — Poezie prelinsă şi dichisită. — Prepelicarul în geantă şi bicaţina în vînt. — Literatura cinegetică a muscalilor. — Tiroleză fără acompaniament de muzică. — *Steeple-chase* sistematic d-a curmezişul artelor vînătoreşti. — Uf! să răsuflăm un moment subt umbrarul lui Kyr Ioniţă Buzdrună. 275

X Încă un hop! — Sus pe plaiul Buzăului. — Studiu antropologic, lexicografic şi moral asupra locuitorilor din comuna Bisoca. — Basmul cu Fata din Piatră şi cu Feciorul de împărat, cel cu noroc la vînat. — Vultur, dihor şi rîs, sau zamfir, smarand şi rubin. — Cîte se pot întîmpla unui neamţ daca nu pricepe românește. 290

XI La cotul munţilor. — Tot basmul cel cu Fata din Piatră şi c⟨ele⟩l⟨alte⟩. — Porumbiţa şi mărgăritarul. — Ce au spus despre munţii Năculele, de la obîrşia Rîmnicului,

Caiu Valeriu Catul, François Villon, autorul anonim al *Romancerului del Cid Campeador* şi mulţi alţii. — Iepurii din *Codicele civil* şi cei din *Dictionnariulu Academicu*. — Ne luăm ziua-bună în tinda d⟨omnu⟩lui Sterie, arendaşul de la Bisoca. — *Post-scriptum* unde se spune ceea ce n-a ştiut să spună răposatul C. Negruzzi, în statistica ce a făcut lupilor din Moldova. 307
XII Capitolul cel mai plăcut pentru cititor..... 326

Lector : RODICA IOAN
Tehnoredactor : ELENA CĂLUGĂRU

Bun de tipar 11.06.1984.
Coli ed. 19,41. Coli tipar 11,5.

Comanda nr. 40 128
Combinatul poligrafic „Casa Scînteii"
Piaţa Scînteii nr. 1 — Bucureşti,
Republica Socialistă România